

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**İBN ‘UNEYN’İN HAYATI VE ŞİİRLERİNİN MUHTEVA VE
ÜSLUP BAKIMINDAN İNCELENMESİ**

Doktora Tezi

**Hazırlayan
Şemsettin UÇKAN**

**Danışman
Doç. Dr. Ahmet ŞEN**

ŞUBAT 2025, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“İbn ‘Uneyn’in Hayatı ve Şiirlerinin Muhteva ve Üslup Bakımından İncelenmesi” **“Doktora”** tezim tarafımda incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Şemsettin UÇKAN

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Program Adı : Doktora
Tez Başlığı : İbn ‘Uneyn’in Hayatı ve Şiirlerinin Muhteva ve Üslup Bakımından İncelenmesi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 260 sayfalık kısmına ilişkin 06/02/2025 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı %.14’tür.

Filtrelemeye tırnak içerisindeki alıntılar dahil edilmiştir. Filtrelemede yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 06/02/2025

Danışman: Doç. Dr. Ahmet ŞEN

Öğrenci: Şemsettin UÇKAN

KILAVUZA UYGUNLUK

“İbn ‘Uneyn’in Hayatı ve Şiirlerinin Muhteva ve Üslup Bakımından İncelenmesi” başlıklı Doktora Tezi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Şemsettin UÇKAN

Danışman

Doç. Dr. Ahmet ŞEN

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Ahmet ŞEN danışmanlığında **Şemsettin UÇKAN** tarafından hazırlanan “**İbn ‘Uneyn’in Hayatı ve Şiirlerinin Muhteva ve Üslup Bakımından İncelenmesi**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı’nda **Doktora Tezi** olarak oy birliği kabul edilmiştir.

06/02/2025

JÜRİ:

Danışman	:	Doç. Dr. Ahmet ŞEN	(İmza)
Üye	:	Prof. Dr. Ali BULUT	(İmza)
Üye	:	Doç. Dr. Mahmut ÜSTÜN	(İmza)
Üye	:	Doç. Dr. Turgut AKYÜZ	(İmza)
Üye	:	Doç. Dr. Zafer AKYÜZ	(İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /..... tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /.....

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Şiir, söyleyiş tarzı, ritmi ve ahengi ile cesaret, yergi, hüznün ve sevgi gibi duyguların coşkulu ve yoğun bir şekilde işlendiği bir edebi türdür. Aynı zamanda şiir, diğer edebi türler gibi, yaratıcı düşüncelerinin ürünü olarak ortaya konulmuş ve bulunduğu dönemin sosyal ve kültürel yapısını yansıtmalarının yanı sıra, edebi zevk ve ahlak anlayışına da ışık tutmuştur.

Arap şiiri Cahiliye döneminden itibaren Arap milletinin tarihsel, kültürel ve sosyal yönlerini günümüze aktarılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu nedenle, şairler her dönemde şiirlerini ifade ederek, toplumun kültürel ve sanatsal gelişimine katkı sağlamışlardır. Çalışmanın konusu olan İbn ‘Uneyn de bu şairlerden sadece bir tanesidir.

İbn ‘Uneyn hicrî 6. ve 7. yüzyıllarda Fatimî devletinin(909-1171) yıkılışı, Eyyûbîlerin ise (1171-1462) kuruluş ve yükseliş dönemlerinde çoğunlukla Şam’da yaşamış bir şairdir. Bu dönemde birçok şair yetişmiş ve şiirlerde medih, tasvir, hiciv ve luğaz gibi konular revaçta olmuştur. Eyyûbî dönemi Arap Edebiyatı yazarları her ne kadar bu dönemde şiirin önemli bir etkiye sahip olduğunu söylese de Arap şiiri ile ilgili çalışmalar bu dönemle ilgili az olduğu görülmektedir. Fatimî, Zengîler(1127-1233) ve Eyyûbîlerin siyasî, sosyal ve kültürel durumlarını barındırması sebebiyle dönemin şiirlerinin araştırılmasına ve tahlil edilmesine ihtiyaç vardır. İbn ‘Uneyn’in şiirleri dönemin savaşları, siyasî ve sosyal durumlarına ışık tutması sebebi ile “*İbn ‘Uneyn’in Hayatı ve Şiirlerinin Muhteva ve Üslup Bakımından İncelenmesi*” isimli çalışmanın bu alandaki boşluğu biraz da olsa doldurabilir.

Bu çalışmada özellikle Eyyûbî döneminin şiir anlayışının ortaya koymak adına, İbn ‘Uneyn’in şiirleri olabildiğince klasik ve modern edebî tenkit eserlerinde yer alan esaslar çerçevesinde tahlil edilmeye çalışılmıştır. Ayrıca şiirler Türkçeye tercüme edilirken mümkün mertebe ana metne bağlı kalınmaya çalışılmış, mecburi olmadıkça bireysel tasarruflardan kaçınılmıştır. Üç bölümden oluşan çalışmanın birinci bölümünde şairin hayatı ve edebî kişiliği, ikinci bölümünde şiirlerinin muhtevası incelenmiştir. Son bölümünde ise şiirlerin şekil ve üslup açısından değerlendirilmesi yapılmıştır.

Şemsettin UÇKAN, Erzincan, 2025

TEŞEKKÜR

Çalışmanın yürütülmesi ve tezin şekil alması hususunda yardımlarını esirgemeyen Tez danışmanım Doç. Dr. Ahmet ŞEN'e, bazı beyitlerin çevirisi konusunda destek olan dostlarım ve hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Mansur YAYLA ve Dr. Öğr. Üyesi İsmail ARAZ'a sonsuz teşekkür ederim. Aynı zamanda tez savunmasında değerli görüşlerini bize aktaran jüri üyelerine de teşekkür ederim.

İBN 'UNEYN'İN HAYATI VE ŞİİRLERİNİN MUHTEVA VE ÜSLUP BAKIMINDAN İNCELENMESİ

Şemsettin UÇKAN

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Doktora Tezi, Şubat 2025

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ahmet ŞEN

ÖZET

“İbn 'Uneyn'in Hayatı ve Şiirlerinin Muhteva ve Üslup Bakımından İncelenmesi” başlıklı çalışmada Eyyûbîler dönemi Şam bölgesinin önemli şairlerinden biri olan İbn 'Uneyn'in hayatı, edebî kişiliği ve şiirleri incelenmiştir. Giriş bölümünde 12. ve 13. yüzyıllarda Şam bölgesinin siyasi, sosyal ve kültürel yapısı ele alınmış, bu bölümde İbn 'Uneyn'in yaşadığı dönemin edebî kimliğine etkisini ortaya koymaya çalışılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, şairin hayatı, eserleri, edebî kimliği ve divanının nüshaları ele alınmıştır. Bu bölümde, onun Eyyûbî dönemi edebiyatındaki yeri, şiirlerinin özgün yönleri ve edebî kişiliği incelenmiştir. İbn 'Uneyn, dönemin önde gelen şairlerinden biri olarak, özellikle hiciv ve methiye türlerinde yazdığı şiirler ile tanınmıştır. İkinci bölümde, şairin divanındaki şiirler tematik olarak sınıflandırılmış ve detaylı analizi edilmeye gayret edilmiştir. Şiirlerinde en çok işlediği temalar arasında medih (övgü), mersiye (ağıt), ihvâniyyat (dostluk şiirleri) ve hiciv (yergi) bulunmaktadır. Bu temalar çerçevesinde şairin yaklaşımı, üslubu ve duygusal derinliği ele alınmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise İbn 'Uneyn'in kaleme aldığı şiirlerinin nazım şekilleri, vezin, kafiye ve dil estetiği açısından değerlendirilmiştir. Bu analizde, onun teknik becerisi, kullandığı vezinler, kelime seçimi ve dilin sanatsal kullanımı ele alınarak şiirlerinin estetik değeri ortaya konmaya çalışılmıştır. Sonuç olarak, İbn 'Uneyn'in, Eyyûbî dönemi edebiyatında önemli bir şair olduğu ve eserlerinin hem içerik hem de üslup açısından zengin bir yapıya sahip olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: İbn 'Uneyn, Medih, İhvâniyyât, Hiciv, Eyyûbîler

EXAMINATION OF THE LIFE AND POEMS OF IBN 'UNAYN IN TERMS OF CONTENT AND STYLE

Şemsettin UÇKAN

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

PhD Dissertation , February 2025

Supervisor: Asst. Prof. Dr. Ahmet ŞEN

ABSTRACT

In the study titled "Examination of the Life and Poems of Ibn 'Unayn in Terms of Content and Style", the life, literary personality and poems of Ibn 'Unayn, one of the important poets of the Damascus region of the Ayyubid period, were examined. In the introduction section, the political, social and cultural structure of the Damascus region in the 12th and 13th centuries is discussed, and in this section, the effect of Ibn 'Unayn on the literary identity of the period in which he lived is tried to be revealed. In the first part, the poet's life, works and literary identity were examined in detail, and his place in the literature of the Ayyubid period and the original aspects of his works were emphasized. In the second part, the poems in Ibn 'Unayn's divan were classified thematically and analyzed within the framework of themes such as eulogy, elegy, iḥvâniyyat and satire. In the third chapter, the poems were evaluated in terms of verse forms, meter, rhyme and language aesthetics. With this analysis, the poet's technical skills and the artistic value of his poems were tried to be expressed. As a result, it has been seen that Ibn 'Unayn is an important poet in the literature of the Ayyubid period and his poems have a rich structure in terms of content and style.

Keywords: Ibn 'Unayn, Panegyric, Ikhvâniyyât , Satire, Ayyubid

İÇİNDEKİLER

İBN ‘UNEYN’İN HAYATI VE ŞİİRLERİNİN MUHTEVA VE ÜSLUP BAKIMINDAN İNCELENMESİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ	v
TEŞEKKÜR.....	vi
ÖZET	vii
ABSTRACT	viii
İÇİNDEKİLER.....	ix
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
TRANSKRİPSİYON.....	xiv
TABLolar LİSTESİ	xv
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN ‘UNEYN’İN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. İsmi, Doğumu ve Hayatı.....	13
1.2. Hocaları	20
1.3. Eserleri.....	21
1.4. Ahlakı	21
1.5. Edebî Kişiliği.....	22
1.6. Şiirleri.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

İBN ‘UNEYN DİVANININ MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1. Medih.....	30
2.1.1. Sultanları Methi	31
2.1.2. Vezirleri Methi	55
2.1.3. Âlimleri Methi	61
2.2. Mersiye	63
2.2.1 Sultanlara Mersiye	64
2.2.2. Komutanlara Mersiye	68
2.3.Hiciv	69
2.3.1. Devlet Yöneticileri.....	71
2.3.2. Meslek Erbâbları.....	79
2.3.3. Diğerleri.....	95
2.4. İhvâniyyât.....	120
2.4.1. Özlem.....	121
2.4.2. Bağış, İhsân.....	122
2.4.3. İstiğâse, Yardım Dileme.....	123
2.4.4. Sitem.....	125
2.4.5. Vasıflarını Sayma.....	126
2.4.6. Talep.....	127
2.4.7. Davet.....	131
2.4.8. Övgü	133
2.4.9. Teşekkür.....	137
2.4.10. Vedalaşma	138
2.4.11. Sevgi	139

2.4.12. Şakalaşma	140
2.4.13. İhvâniyyât Temalı Diğer Şiirler	146
2.5. Luğaz	149
2.5.1. Soru-Cevap Bilmeceler.....	150
2.5.2. Arkadaş İsimleri.....	159
2.5.3. İsimler.....	161
2.5.4. Meyve, Sebze, Yiyecek ve İçecekler	164
2.5.5. Hayvanlar.....	166
2.5.6. Eşyalar	167
2.5.7. Sıfatlar.....	171
2.5.8. Diğer Bilmeceler.....	173
2.6. Vatan’a Özlem Şiirleri	174
2.6.1. Sultanlara Yazması.....	175
2.6.2. Valilere Yazması.....	178
2.6.3. Komutanlara Yazması	181
2.6.4. Şairlere Yazması	182
2.6.5. Vatan’a Özlem İle İlgili Diğer Şiirleri	183
2.7. Diğer Konular.....	189

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İBN ‘UNEYN DİVANINDA ŞEKİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

3.1. Kasidenin Yapısı	195
3.2. Dil ve Üslup.....	210
3.2.3. Beyan ve Bed’î Sanatları	226
3.2.4. Edebi Tasvir	248
3.2.5. Vezin ve Kafiye.....	251

SONUÇ	258
KAYNAKÇA	261
ÖZ GEÇMİŞ	271

KISALTMALAR LİSTESİ

BAE: Birleşik Arap Emirlikleri

BKZ: Bakınız

BS: Basım yeri

B.Y: Basım yeri yok

C: Cilt

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

İFAV: İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

H: Hicrî

HZ: Hazretleri

MÜ: Marmara Üniversitesi

Ö: Ölüm

SY: Sayı

T.Y: Tarihsiz

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

VS: Vesaire

Y.Y: Yayıncı yok

YY: Yüzyıl

TRANSKRİPSİYON

— : a, e

— : ı, i

و : û

ء : ’

ت : t

ج : c

خ : H, h

ذ : Z, z

ز : Z, z

ش : Ş, ş

ض : D, d

ظ : Z, z

غ : Ğ, ğ

ق : K, k

ل : L, l

ن : N, n

هـ : H, h

— : u

ا : â, ê

ي : î

ب : b

ث : S, s

ح : H, h

د : D, d

ر : R, r

س : S, s

ص : S, s

ط : T, t

ع : ’

ف : F, f

ك : K, k

م : M, m

و : V, v

ي : Y, y

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3.1: Bahirler.....252

Tablo 3.2: İbn ‘Uneyn Şiirlerinde Kafiyele.....253

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 3.1: Bahirlerin Yüzdelik Oranları.....	253
--	-----

GİRİŞ

Eyyûbî dönemi Arap şiiri üzerinde yapılan çalışmaların sayısının az olması, bu döneme yeterince önem verilmediğini göstermektedir. Birçok şairin divanının olduğu bu dönem ile ilgili çalışmaların yapılması önem arz etmektedir. Bu sebeple Eyyûbî dönemi şairlerinden biri olan İbn ‘Uneyn’in şiirleri ile ilgili çalışma yapmak, araştırmacılara bir nebze de olsa katkı verebilir.

Eyyûbî döneminde yaşayan şairlerin biyografileri ve şiirleri hakkında bilgi veren eserler olmakla beraber; birebir dönemin şairlerinin ve şiirlerinin çalışıldığı eserler azdır. Dönemin bazı şairlerinin divanı günümüze ulaşmış iken bazılarının ise şiirlerinin bir kısmı ulaşmıştır. Bu bağlamda divanı günümüze ulaşan ve şiir alanında etkin olduğu kabul edilen bir şairin çalışılması uygun görülmüştür.

Tam ismi Ebu’l-Mehâsin Şerefuddin Muhammed b. Nasrillâh b. el-Huseyn b. ‘Uneyn el-Ensârî olup hicivleriyle meşhur olan İbn ‘Uneyn, 549-630/ 1154-1233 yılları arasında Dimaşk’ta yaşam sürmüş bir şairdir. Yaşadığı dönem, Fatimî ve Zengî devletlerinin yıkılışı ile Eyyûbî devletinin kuruluş ve yükseliş aşamalarını, aynı zamanda haçlılarla mücadelenin yapıldığı bir dönemi kapsamaktadır. Birçok konuda şiirlerin yazıldığı ve şiir meclislerinin tertip edildiği bu dönemde yaşayan İbn ‘Uneyn’in kaleme aldığı şiirlerin, dönemin şiir anlayışını göz önüne sermesinden dolayı önemlidir.

Çalışmanın konusu tüm bu sebeplerden dolayı *İbn ‘Uneyn’in Hayatı ve Şiirlerinin Muhteva ve Üslup Bakımından İncelenmesi* olarak belirlenmiştir.

Çalışmanın amacı, İbn ‘Uneyn’in edebî kişiliği ve şiirlerinin edebî kıymeti yönünden bir sonuca varabilmek ve Eyyûbî döneminin edebî durumu ile ilgili bazı yargılara varmaktır.

Bu çerçevede çalışmadan varılması istenen amaçlar şöyle özetlenebilir:

İbn ‘Uneyn’in yaşadığı dönemin siyasî, sosyal ve kültürel durumuna kısaca değinilip şairin şiirlerine etkisinden bahsetmek,

Şairin şiirlerine ve hayatına yer veren kaynaklardan hareketle İbn ‘Uneyn’in hayatı, karakteri, eğitimi gibi hususları bir araya getirmek ve şiirleriyle arasındaki bağlantıya değinebilmek,

Kaynaklarda kendisi ile ilgili söylenenler, şiirleri ve başkalarını etkileyip etkilemediğini tespit etmek,

Şairin şiir söylediği konuları tespit edip, bunlardan hangilerinin daha ön planda olduğunu dile getirmek,

Şiirlerinin üslup ve şekil özellikleri bakımından incelenip şiir anlayışında hâkim unsurları tespit etmek,

İçerik, üslup, dil ve şekil bakımından incelenen şiirlerin eleştirmenler tarafından konulan kıstaslara ne kadar uyduğunu belirleyebilmek,

Olabildiği kadarıyla şairin şiirlerinin kendi döneminde ve klasik dönemde söylenen şiirlerle karşılaştırarak benzer ve farklı yönlerini ortaya koyabilmek,

Tarihî ve sosyal gerçekleri aksetmesi sebebiyle şiirlerinde yer alan bölge ve döneme az da olsa değinmek,

Bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde şairin hayatı, eserleri ve edebî şahsiyeti üzerinde durulacaktır. İkinci bölümde şiirlerinin muhtevaları ele alınacak ve son bölümde ise şiirlerinin şekil ve üslup özellikleri işlenecektir.

Muhtevanın inceleneceği ikinci bölümde medih, mersiye, Dımaşk'a özlem, ihvâniyyât, alay etme, şakalaşma, luğaz ve hiciv gibi şiirlerin söyleniş amacı, kimin için söylendiği ve şiirlerde geçen isimler ve yerler hakkında kısaca bilgiler verilecektir. Aynı zamanda muhtevanın temalarıyla ilgili de kısaca bilgiler de verilecektir. Dil ve üslup açısından yapılan değerlendirmeler ise öne çıkan hususlar ile ilgili olacaktır. Tezde yer verilen şiirler harekelenecek ve bahirleri de yazılacaktır.

Çalışmanın esas kaynağı Halîl Merdem Bek(ö.1959) tarafından tahkik edilen şairin divanı olacaktır. Zira şairin bütün şiirleri bu divanda bulunmaktadır. Bununla birlikte şairin hayatına genişçe yer veren İbn Hallikân'ın *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâ'u ebnâ'i'z-zamân*, el-'Uleymî'nin *et-Târîhu'l-mu'teber fî enbâ'i men 'aber*, Sıbt İbnu'l-Cevzî'nin *Mir'âtu'z-zamân fî târîhi'l-a'yân ve Makrîzî'nin el-Mukaffa'l-kebîr* gibi eserler, şairin hayatı için çokça istifade edilen kaynaklardan bazılarıdır.

İbn 'Uneyn ve şiirleri ile ilgili Türkiye'de çalışmalar bulunmamakla birlikte Faruk Toprak'ın "*Klasik Arap Şiirinde Luğaz*" isimli makalesinde şairin birkaç bilmeceye yer verilmiştir. Ahmed Aldyab'ın "*Yergi Şiirinde Teknik Olgular*" makalesinde ise şairin bazı hiciv şiirleri ele alınmıştır. Arap dünyasında yapılan

çalışmalara bakıldığında Ahmed Sâmî Zekî Mansûr'un "*el-Kasîdetu'l-Methiyye fî şî'ri İbn 'Uneyn*" makalesinde İbn 'Uneyn'in hayatı ve dönemi ele alındıktan sonra, methiye ile ilgili şiirleri muhteva ve edebî değeri açısından genel bir değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Makale 134 sayfadan oluşmaktadır. Şefik Muhammed Abdurrahmân er-Rakb'in "*el-Hicâ ve'n-nağdu'l-ictimâî fî şî'ri İbn 'Uneyn*" makalesinde hiciv şiirlerinin toplum ile ilgili olanları üzerinde durulmuştur. Makale 17 sayfadan oluşmaktadır. Muhammed Abdullah 'Abbâs'ın "*Şunâiyyetu'l-Hanîn ve'l-Hicâ fî şî'ri İbn 'Uneyn*" makalesinde divandaki Şam'a özlem ve hiciv şiirlerinden bazı örnekler verilmiştir. Makale 130 sayfadan oluşmaktadır. Yûsuf Abbâs Alî Huseyn'in "*es-Suḥriyye fî Şî'ri İbn 'Uneyn ed-Dimaşkî*" makalesi 42 sayfadan oluşmakta, makalede şairin hayatı ve ilmi çevresinden bahsedildikten sonra şairin suḥriyye ile ilgili şiirleri genel olarak ele alınmıştır. Hasan Şihâbuddîn'in "*el-Hanîn ilâ Dimaşk*" adlı 21 sayfadan oluşan bu makalesinde şairin divanındaki Dimaşk'a özlem kısmı genel olarak incelenmiştir. Ahmed el-Meşrîk'in "*el-Vezîr İbn 'Uneyn ed-Dimaşkî*" adlı makalesi 23 sayfadan oluşmakta olup, şairin hayatı ve şairliğiyle beraber divandaki muhtevalar hakkında kısaca bilgiler verilmiştir. Rızk el-Mutevellî Rızk Ahmed'in "*Tecelliyâtu'l-iğtirâb fî şî'ri İbn 'Uneyn ed-Dimaşkî*" 55 sayfadan oluşan makalesinde şairin hayatına yer verildikten sonra gurbetlik temasını zaman, mekân, manevî, siyasî ve toplum olarak başlıklandırarak şairin divanından örnekler verilmiştir. Meyser Selîm eş-Şûrâ'nın "*Şî'ru İbn 'Uneyn: Dirâsetun Mevdû'îyyetun ve Fenniyyetun*" adlı yüksek lisans tezi olan çalışma, 119 sayfadan oluşmaktadır. Çalışmada divanın muhtevası genel olarak verildikten sonra kasidenin üslubu ve yapısı hakkında bilgiler verilmiştir.

Söz konusu yapılan çalışmalara bakıldığında İbn 'Uneyn'in divanının bütün yönleriyle incelenmediği görülecektir. Yapılacak çalışma ise İbn 'Uneyn döneminde Şam'ın siyasi, sosyal, kültürel durumu kısaca değerlendirildikten sonra, şairin hayatı ve edebî yönü ele alınacaktır. Daha sonra İbn 'Uneyn'in divanının muhtevası bütün yönleriyle ele alınacak, son olarak da şairin divanı, dil, üslup ve edebî sanatlar açısından incelenmeye tabi tutulacaktır.

Eyyûbî dönemi Arap şiiri hakkında Ahmed Ahmed Bedevî'nin *el-Hayâtu'l-edebîyye fî 'aşri'l-hurûbi's- Şalîbiyye bi Mısr ve's-Şâm*, Muhammed Zağlûl Sellâm'ın, *el-Edeb fî'l-'aşri'l-Eyyûbî* ve Ömer Musa Bâşâ'nın *el-Edeb fî bilâdi's-Şam 'Uşûru'z-Zengiyyin ve'l-Eyyûbiyyîn ve'l-Memâlik* gibi temel kaynaklardan faydalanılacaktır.

Muhteva bölümünde divan esas alınmakla birlikte şairin hayatına yer veren kaynaklara da müracaat edilecek, aynı zamanda Ebû Hilâl el-‘Askerî’nin *eş-Şinâ‘ateyn*, Kudâme b. Ca’fer’in *Nağdu’s-şi‘r*, Kalkaşendî’nin *Şubhu’l-a’sâ fî şinâ‘ati’l-inşâ‘*, Ahmed Maţlûb’un *Mu‘cemu Muştalahâti’l-‘Arabiyyi’l-‘kadîm*, Sirâcuddin Muhammed’in *el-Hicâu fî’s-Şi‘ri’l-‘Arabî* ve Turan Karataş’ın *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü* gibi eserlere başvuru yapılacaktır.

Üçüncü ve son bölüm için Cürcânî’nin *Delâilu’l-İ‘câz fî ‘ilmi’l-Me‘ânî*, Ebû Zeyd el-Kureşî’nin, *Cemheretu Eş‘âri’l-‘Arab’ı* ve Nuveyrî’nin *Nihâyetu’l-Ereb fî Funûni’l-Edeb*, Yûsuf Huseyn Bekkâr’ın *Binâu’l-Kasîde fî’n-Nağdi’l-‘Arabiyyi’l-‘Kadîm*, L. Sami Akalın’ın *Edebiyat Terimleri*, Hüseyin Tural’ın *Arap Edebiyatında Arûz*, Nevzat H. Yanık’ın *Arap Şiirinde Tasvir* ve Şerif Aktaş’ın *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri* gibi eserlerden istifade edilecektir.

Araştırmanın, amacı ve faydalanılan kaynaklar ifade edildikten sonra dönemin şiirine bir nebze de olsa değinmekte yarar vardır.

Şiir, insanoğlunun duygularını ortaya koymasına yardımcı olan, hayal dünyasını dış hayata aktarmasına vesile olan önemli bir araçtır. Aynı zamanda şiir, söylendiği ve yazıldığı dönemin siyasî, sosyal ve kültürel durumlarını yansıtmaktadır.

Eyyûbî dönemi şairleri, kendilerinden önceki dönemlerdeki şairlerin yolunu takip etmekle beraber dönemin siyasî ve sosyal olayları, şairlerin şiirlerini etkilemiştir. Şairler, Fatimî devletinin çöküş döneminde yaşanan siyasî rekabetleri, Zengîlerin ve Eyyûbîlerin savaştaki kahramanlıklarını şiirlerinde işlemişlerdir. Aynı zamanda Eyyûbî şairleri, şiî olmalarından dolayı Fatimîleri yeren şiirler söylemişlerdir. Bununla beraber şairler toplumun dinî anlayışını ve yaşayış tarzlarını da şiirlerinde yer vermişlerdir.¹

Şiir, sadece sultanları ve emirleri öven mahir şairlerle sınırlı kalmamış; aynı zamanda dönemin insanları birbirlerini tebrik etmek ve mektuplaşmak, meclislerde ve gece sohbetlerinde bir eğlence aracı olarak şiirle uğraşmışlardır. Bazı âlimler, tüccarlar, doktorlar ve dildiler de şiirle meşgul olmuşlardır.²

¹ Dönemin siyasî ve sosyal durumunun şiirlerine etkisi ile ilgili bkz. Ahmed Ahmed Bedevî, *el-Hayâtu’l-edebiyye fî ‘aşri’l-hurûbi’s-Şalibiyye bi Mısır ve’s-Şâm* (Mısır: Mektebetu nahdati Mısır, t.y.), 54-67; Muhammed Zağlûl Sellâm, *el-Edeb fî’l-‘aşri’l-Eyyûbî* (İskenderiye: Munşe’etu’l-Me‘ârif, 1990), 314.

² Sellâm, *el-Edeb fî’l-‘aşri’l-Eyyûbî*, 313.

Bu dönem şairlerinin şiirlerinde işlediği başlıca konular şunlardır;

Medih; bu dönemde şairler haçlı seferlerine karşı mücadele eden sultanların kahramanlıklarını şiirlerine konu edinmişlerdir.³

Mersiye; dönemin şairleri haçlı seferlerinden dolayı vefat eden sultanlar için mersiye yazmışlardır. Aynı zamanda bu dönemde Fatimî devletinin yıkılmasından dolayı mersiye de yazılmıştır. Bir kısım şairlerin bazı meslek erbabları için de mersiye vardır.⁴

Hiciv; bu dönemde sultanlar, vezirler, emirler ve âlimler şairler tarafından hicvedilmiştir. Hem Fatimî sultanları hem de Eyyübî sultanları hicvedilmiştir.⁵ Bu dönemde şairlerin beldeler, hamamlar ve meskenlerle beraber insanların şerefleri ile ilgili hiciv şiirleri bulunmaktadır.⁶

Vasıf; şairler bu dönemde özellikle Dimaşk, Mısır, Nil nehri ve çevresini betimleyen şiirler yazmışlardır.⁷

Gazel; bu dönemde gazel revaçta idi. Şöyle ki mersiye şiirlerine gazel ile de başlanıyordu. Hem kadınlara da hem de köle olarak getirilen Frank gençleri için gazel şiirleri söylenirdi.⁸

Luğaz; bu dönemin şiirlerinde luğazlara rastlanılmaktadır. Şairler birbirleri ile yazışmalarında luğaz şiirleri kullanmış, aynı zamanda zamanlarını bilmeceleleri çözme ile geçirmişlerdir. Luğazlarda nükteye dayanan şiirle şakalaşmalar da vardı.⁹

Bu dönemde şairler, mukallitler, yenilikçiler ile mukallitlerden manaları ve yenilikçilerden üslupları alan üçüncü grup olarak ayrılmaktadırlar.

Mukallitler, eski şairlerin üslubunu ve manalarını kullanmakta idiler. Bu grubu Şam'da temsil eden, aruz vezinlerini ve sanatları bilen şair ve edip İbn Munîr et-

³ Sellâm, 318-19; Bedevî, *el-Hayâtu'l-edebiyye fî 'aşri'l-hurûbi's-Şalîbiyye bi Mısr ve's-Şâm*, 73.

⁴ Geniş bilgi için bkz. Bedevî, *el-Hayâtu'l-edebiyye fî 'aşri'l-hurûbi's-Şalîbiyye bi Mısr ve's-Şâm*, 74-80.

⁵ Bedevî, 80-83.

⁶ Sellâm, *el-Edeb fî'l-'aşri'l-Eyyübî*, 321.

⁷ Bedevî, *el-Hayâtu'l-edebiyye fî 'aşri'l-hurûbi's-Şalîbiyye bi Mısr ve's-Şâm*, 83-91.

⁸ Gazel ile ilgili geniş bilgi için bkz. Sellâm, *el-Edeb fî'l-'aşri'l-Eyyübî*, 322-25; Bedevî, *el-Hayâtu'l-edebiyye fî 'aşri'l-hurûbi's-Şalîbiyye bi Mısr ve's-Şâm*, 91-95.

⁹ Sellâm, *el-Edeb fî'l-'aşri'l-Eyyübî*, 327; Bedevî, *el-Hayâtu'l-edebiyye fî 'aşri'l-hurûbi's-Şalîbiyye bi Mısr ve's-Şâm*, 106-8.

Trâblusî'dir(ö.548/1153). Bu dönemde sadece eski şairlerin peşinden gidilmemiş, aynı zamanda İbn Sa'd gibi bazı şairler eski şiirlerden çokça tazmin de bulunmuştur.¹⁰

Yenilikçiler, dönemin insanlarının heveslerine ve zevklerine hitap eden, taklitçilere nazaran şiirleri tercih edilen ve edebî sanatları çokça kullanan gruptur. Bu grubun Şam temsilcilerinden bir tanesi 'İmâduddin el-İşbehânî'dir.¹¹

Eyyûbî dönemine bakıldığında birçok şairin olduğu görülecektir. Bunlardan bazıları şunlardır:

El-Meliku'l-Emced Behrâmşâh(ö.628/1230): Eyyûbî ailesinden olan şair, haçlılara karşı savaştan bir meliktir. Şairin divanı olmakla beraber şairlerin meclislerine katılmakta, onlara cömertçe ihsanda bulunmaktadır. Şiirleri daha çok gazel, nesîb, hamriyyât, hamâset ve mersiye ile ilgilidir.¹²

'Arqale ed-Dımaşkî(ö.567/1171): Külfet ve ta'kidden uzak kulağa hoş gelen şiirler yazmıştır. Medih şiirlerine meyiletmeyen şairin kasideleri de uzun değildir. Eyyûbî sultanı Selâhaddin Eyyûbî'ye methedici şiir yazmıştır.¹³

İbnu's-Sâ'âtî(ö.604/1207): Saat yapımı ve yıldızlar ilmi ile ilgilenen şairin divanı bulunmaktadır. Şairin şiirleri ta'kidden uzak, akıcı ve kolay lafızlardan oluşmakta ve şiirlerinde bedî' sanatları önemli bir kısım oluşturmaktadır.¹⁴

İbn Sînâ el-Melik(ö.608/1211): Şairin *Dâru'l-kutub*'ta hâlâ muhafaza edilen bir divanı ile beraber; *Dâru't-Tırâz* olarak isimlendirdiği muveşşâhlardan oluşan bir divanı vardır.¹⁵

el-Es'ad b. Memâtî(ö.606/1209): Birçok şiirinde Selâhaddin Eyyûbî'yi öven şair, döneminin önemli medih şairlerindendir. Şair, döneminin edipleriyle yazışmakta ve şiir meclislerine katılmakta idi.¹⁶

¹⁰ Daha geniş bilgi için bkz. Sellâm, *el-Edeb fi'l-'aşri'l-Eyyûbî*, 332-42.

¹¹ Sellâm, 341-45.

¹² Sellâm, 366-67.

¹³ Sellâm, 378-79.

¹⁴ Sellâm, 391-95.

¹⁵ Sellâm, 404.

¹⁶ Sellâm, 415-17.

İbnu'n-Nebîh el-Mısrî(ö.619/1222): el-Meliku'l-Eşref Mûsâ döneminde Divânu'r-resâilden sorumlu olan kâtip ve şairdir. Şairin divanı bulunmaktadır. Medih ve gazel konularında şiirleri vardır.¹⁷

Ömer b. el-Fârîd(ö.632/1234): Döneminin sûfî şairlerinden olmakla beraber gazel, nesîb ve hamriyyât gibi konularda da şiirler yazmıştır. Klasik şiir anlayışında olan şair, Emevî dönemi şiir üslubunu sürdürmüştür.¹⁸

Feteyân eş-Şâğûrî(ö.615/1218): Şiirleri çoğunlukla medih, mersiye, alay etme, vasıf ve hiciv konusunda olan şair, zamanının önemli bir nahiv âlimidir. Şiirleri uzun kasidelerden ve kısa mukatta'alardan oluşmaktadır.¹⁹

İbnu'l-Kayserânî(ö.548/1153): İyi bir edip ve şair olan İbnu'l-Kayserânî'nin divanı bulunmaktadır. Şair daha çok medih, vasıf ve gazel konularında yazmıştır.²⁰

İbn Munîr et-Trâblusî(ö.548/1153): Daha çok hiciv ve gazel konularında şiirler yazan şairin az da olsa hamâset ve vasıf ile ilgili şiirleri de vardır. Şairin nahiv ve fıkha dair şiirleri vardır.²¹

Şimdi de şairin yaşadığı dönemde Dımaşk'ın siyasî, sosyal ve kültürel durumunu kısaca ifade etmek, dönemin şiir anlayışını ortaya koyması açısından önemlidir.

Şairin zihin dünyasını, şiirlerinin kaleme alışlarının nedenlerini anlayabilmek için yaşadığı coğrafyanın tarihi serüvenini, dönemin kültürünü ve toplumunu incelemek gerekmektedir. Bu sebeple İbn 'Uneyn'in hayatını ve şiirlerini sağlıklı bir şekilde değerlendirmek için yaşadığı dönem olan 12.yy'nin sonu ve 13.yy'nin başında Dımaşk'ın genel durumunu ifade etmekte fayda olduğu düşünülmektedir.

Önceleri Şam (Bilâduşşâm) denildiğinde Filistin, Lübnan, Ürdün ve Suriye'yi de kapsayan bir bölge kastedilmekte idi. Dımaşk ise bugünkü Şam'ın eski ismidir.²² Dımaşk'a tarihte Feyhâ, Ğûta, Cillik ve Ceyrûn gibi isimler de verilmiştir.²³

¹⁷ Geniş bilgi için bkz. Sellâm, 422-40.

¹⁸ Sellâm, 504.

¹⁹ Ömer Ferrûh, *Târîhu'l-edebi'l-'Arabî*, 4. bs, 1981, 462-63.

²⁰ Ferrûh, 295.

²¹ Ferrûh, 293-94.

²² Kenan Ziya Taş, "Suriye'nin (Şam) Osmanlı Hâkimiyetindeki İdari Yapısı", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 15, sy 1 (01 Haziran 2000): 75; Cengiz Tomar, "Şam", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 311.

Bazen Bizans bazen de Sâsânî egemenliğinde olan bu bölge, Hz. Ömer döneminde İslâm toprağının bir parçasını haline gelmiş, Hz. Ali ve Hz. Muaviye döneminde siyasî çekişmelere sahne olmuş, Abbasiler döneminde ise hilafetin Bağdat'a taşınmasıyla şehir önemini kaybetmiştir. Şehir, bazen bağımsız valilerin, bazen de Tolunoğulları, İhşîdîler, Karmatîler, Fatımîler, Selçuklular ve Böriler'in eline geçmiş, 1154 yılında ise Nureddin Zengî(ö.569/1174) tarafından Zengîlerin bir parçası haline getirilmiştir.²⁴

Zengîler dönemine kadar verilen bu kısa bilginin ardından şimdi de 12.yy'nin sonu ve 13.yy'nin başında Eyyûbilerin siyasi durumu ve Dımaşk'a etkileri ile sosyal ve kültürel durumu ana hatlarıyla ele alınacaktır.

İbn 'Uneyn'in yaşadığı dönem, sırasıyla Nureddin Zengî, Selâhaddin Eyyûbî, el-Meliku'l-Efdâl Nureddin Ali, I. el-Melikü'l-Âdil Seyfeddin, el-Meliku'l-Muazzam Şerefuddin ve el-Meliku'n-Nâsır Selâhaddin Dâvûd'un sultanlık yaptığı dönemlerdir. İbn 'Uneyn, 1154-1233 yılları arasında Dımaşk'ta yaşamış ve bu süre zarfında Zengî devletinin yıkılıp yerine Eyyûbî devletinin kurulup geniş bölgelere yayıldığı, Haçlılarla savaşların yoğun olarak yaşandığı bir döneme tanıklık etmiştir.

İkinci haçlı seferinden sonra 1154 yılında Dımaşk'ı hakimiyeti altına alan Nureddin Zengî, şehri tekrar siyâsî, askerî, dinî ve eğitim alanında merkezi bir konuma getirdi.²⁵ Dımaşk'ta hâkimiyeti sağladıktan sonra Mısır'daki iktidar mücadelelerinden faydalanarak Şirkûh(ö.1169) öncülüğünde Mısır'a seferler gerçekleştirdi. Bu seferlerde Selâhaddin Eyyûbî(ö.1193) de yer aldı.²⁶ Selâhaddin Eyyûbî, Mısır'da Fâtımî devletinin veziri oldu. 1171 yılında Fâtımî halifesinin ölümüyle Mısır'daki Fâtımî hakimiyetine son verdi. 1174 yılında Nureddin Zengî'nin vefatı üzerine Dımaşk'ı ele geçirdi. 1175 yılında Abbasi halifesinin kendisine taklid göndermesiyle Mısır, Suriye ve el-Cezîre

²³ Abdulaziz el-'Azme, *Mir'âtu's-Şâm Târihu Dımaşk ve ehlihâ* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 2002), 27.

²⁴ Tomar, "Şam", 311-13.

²⁵ Tomar, "Şam", 313.

²⁶ Fatımî devrik veziri Şâver'in Dırğâm ile girdiği vezirlik çekişmesinden sonra Nureddin Zengî'den yardım istemiş, Zengî de Mısır'daki bu karışıklıklardan yararlanmak için Şirkûh komutasında ordu göndermiştir. Üç defa gerçekleştirilen seferler sonucunda Şirkûh, Fatımî halifesi tarafından vezir tayin edilmiş, fakat kısa bir süre sonra vefat etmesinden dolayı Selâhaddin Eyyûbî Mısır'ın yeni veziri olmuştur. Geniş bilgi için bkz. Bedrettin Basuğuy, *Haçlılar Karşısında İslâm'ın Sağlam Bir Kalesi: Eyyûbîler*, ed. Muhammed Ali Alioğlu (İstanbul: Siyer Yayınları, 2017), 27; Kâsım Abduh Kâsım ve Ali es-Seyyid 'Alî, *el-Eyyûbiyyûn ve'l-Memâlik: et-Târih es-siyâsî ve'l'askerî*, 1. bs (el-Haram [el-Cize]: 'Ayn lil-dirâsât ve'l-buhûsu'l-İnsâniyye ve'l-İctimâiyye, 1995), 23-28; Ebû'l-Kâsım Alî b. el-Hasen İbn 'Asâkir, *Târihu Dimeşk* (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 23/284.

üzerindeki hakimiyeti tanınan Selâhaddin Eyyûbî, Eyyûbiler devletini resmen kurmuş oldu.²⁷

Bu dönemde Hamas-Musul ittifakı, Haşhaşiler, Anadolu Selçukluları ve Ahlatşâhlar'a seferler düzenledi ve başarılı oldu.²⁸ 1187 yılında Hittin savaşında haçlıları yenerek Kudüs'ü tekrar İslâm toprağı haline getirdi.²⁹

1193 yılında Selâhaddin'in vefat etmesi ile ülke oğulları ve kardeşleri arasında paylaşıldı. Dimaşk ise Selâhaddin'in en büyük oğlu el-Meliku'l-Efdal'a(ö.622/1225) bırakıldı.³⁰ Selâhaddin'in oğulları arasında çıkan siyasi anlaşmazlıklardan yararlanan amcaları el-Meliku'l-Âdil(ö.615/1218), 1200 yılında Mısır'ı ele geçirerek saltanatını ilan etti ve ülkeyi kendi çocukları arasında paylaştırdı ve Dimaşk'ı oğlu el-Meliku'l-Muazzam'a(ö./624/1227) bıraktı.³¹ Beşinci haçlı seferlerinde Dimyât'ta haçlılara karşı yapılan savaşta 1218 yılında Dimaşk'a yakın Âlikîn'de vefat etti.³² El-Meliku'l-Âdil'in vefatından sonra yerine geçen en büyük oğlu el-Meliku'l-Kâmil'in(ö.635/1238) haçlıların Dimyât'ı terk etmesini sağladı ve böylece beşinci haçlı seferleri başarısız oldu.³³

Babalarının vefatından sonra el-Meliku'l-Kâmil ile kardeşleri iktidar mücadelesine giriştiler. el-Kâmil, kardeşi el-Meliku'l-Eşref(ö.634/1237) ile el-Muazzam'a karşı anlaştı. Fakat el-Muazzam'ın Harzemşâhlılarla ittifak kurmasıyla güç dengeleri değişince, el-Meliku'l-Eşref kardeşi el-Muazzam ile anlaştı ve Dimaşk'ta kardeşi el-Muazzam'ın denetimi altında yaşadı. el-Meliku'l-Muazzam'ın 1227 yılında vefatı üzerine, oğlu el-Meliku'n-Nâsır ed-Dâvûd(ö.656/1258) Dimaşk'ın yeni hâkimi oldu. Fakat aradan fazla bir zaman geçmeden el-Kâmil ile el-Eşref anlaştı ve Dimaşk, el-Eşref'e bırakıldı.³⁴ el-Meliku'l-Eşref'in 1237 yılında Dimaşk'ta vefat etmesi üzerine yerine el-Meliku's-Sâlih(ö.646/1249) geçti. el-Meliku's-Sâlih'ten sonra birkaç Eyyûbî

²⁷ Abdulhalim Oflaz, *Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Eyyûbiler(Melik Âdil Dönemi)* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2019), 29-32.

²⁸ Ramazan Şeşen, *Eyyûbiler*, 3. bs (İstanbul: İsam Yayınları, 2022), 29-41.

²⁹ Şeşen, 51-56.

³⁰ Abdulkadir Turan, *Selâhaddin Sonrası Eyyûbiler* (İstanbul: Siyer Yayınları, 2021), 39-43.

³¹ Şeşen, *Eyyûbiler*, 71-80; Said Abdulfettah 'Aşûr, *Mısır ve's-Şam fî 'aşri'l-Eyyûbiyyîn ve'l-Memâlik* (Dâru nahdati-'Arabiyye, 1972), 63-71.

³² Ramazan Şeşen, "el-Melikü'l-Âdil I", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 59.

³³ Turan, *Selâhaddin Sonrası Eyyûbiler*, 163-66.

³⁴ Basuğuy, *Haçlılar Karşısında İslâm'ın Sağlam Bir Kalesi: Eyyûbiler*, 36-38.

sultanının daha hüküm sürdüğü Dımaşk, 1260 yılında II.el-Meliku'n-Nâsır Selâhaddin Yûsuf'un öldürülmesiyle Memlûklerin eline geçmiştir.

Eyyûbîlerin hüküm sürdüğü 12.yy'ın sonları ile 13.yy'da sosyal hayata bakıldığında Şam'da birçok etnik unsur yaşamakta olduğu görülür. Araplar, Türkler ve Kürtler Şam'da çoğunluğu oluşturmaktalardı. Eyyûbî döneminde devam eden haçlılara karşı mücadele, sosyal ortamı etkilemekte idi.³⁵

Türklerin Şam'a hâkim oldukları dönemde savaşlardaki başarıları ve Arapların Türk cariyelerle evlenmeleri ile Türkçeden birçok kelimeye Arapçaya geçmiş; Eyyûbîlerin Şam'a hâkim olmasıyla da Kürtlerin sayısı artmıştır.³⁶

Eyyûbîler döneminde birçok dini grup ortaya çıkmış, fakat sünnîlik, hâkim anlayış olmuştur. Hem Zengîler hem de Eyyûbîler, sünnnîliğin yayılması için çokça çaba sarf etmişlerdir. Şam'da hem Hanefî hem de Şâfi medreseler bina edilmiş, bu dönemde alimlere saygı duyulmuş, tasavvufa önem verilmiş ve desteklenmiştir.³⁷

Bu dönemde hem dinî hem de eğitim için bina edilmiş medreseler için birçok vakıf kurulmuş, bu vakıfların bazılarının kurulmasına Eyyûbî kadınlarının da destekleri olmuştur. Bu kadınlardan biri de el-Hâtun el-'İşmiyye'dir.³⁸

Bu dönemde ticaretin hem Şam hem de Mısır'daki insanlar için büyük önem ifade etmekte idi. Dönemin yöneticileri de ticaretten vergiler almışlardır. Eyyûbîler döneminde ziraata da önem verilmiştir.³⁹

Eyyûbîler kültürel dönemine göz atıldığında, İslâm fikir ve kültürünün revaçta olduğu, şer'î ilimlere büyük önem verildiği görülmektedir. Bu dönemde yöneticiler ve halk ilme, âlimlere, medrese ve eğitime büyük önem vermişlerdir. İnsanlar, ilmi kendileri için bir öncü olarak görmüşler ve vatanlarını ve dinlerine gösterdikleri çabayı ilim için de göstermişlerdir.⁴⁰

³⁵ Basuguy, 301.

³⁶ Şefîk Muhammed er-Rakib, *İtticâhâtü's-Şi'ri'l-'Arabiyyi fî bilâdi's-Şam fî'l-ğarni's-sâdisi'l-hicrî* (Dâru Yâfâ el-'ilmiyye, 2018), 19.

³⁷ er-Rakib, 22.

³⁸ Ebu'l-Hasan Muhammed İbn Cübeyr, *Rihletu İbn Cübeyr* (Beyrut, 1988), 248-50; Ebû Şâme el-Makdisî, *Terâcimi ricâli'l-ğarneyn es-Sâdis ve's-Sâbi'* (Beyrut, 1974), 119.

³⁹ Sellâm, *El-Edeb fî'l-'aşri'l-Eyyûbî*, 62-64.

⁴⁰ Sellâm, 85; Şeşen, *Eyyûbiler*, 181-86.

Bu dönemde yöneticiler, âlimleri desteklemiş, fakihleri, hafızları ve kurrâları himaye etmişlerdir. Eyyûbî emirleri arasında edebiyat ve şiirle ilgilenenler olmuştur. el-Efdâl b. Selâhaddin, el-Meliku'l-Muazzam, el-Meliku'l Eşref Musa ve el-Meliku'l-Kâmil bunlardan bazılarıdır.⁴¹

Bu dönemde birçok medrese, dâru'l-hadis ve dâru'l-fıkıh bina edilmiş, yöneticiler hem doğudan hem de batıdan âlimleri kendi ülkelerine çekmek için çaba sarfetmişlerdir. Mısır, Şam, Bağdat, Halep ve İskenderiye bu dönemde önemli ilim merkezleri olmuştur. Zengîler döneminde Hanefî mezhebi için büyük bir medrese bina edilirken; Eyyûbîler döneminde Şâfiî mezhebi için medrese bina edilmiştir.⁴²

Medreselerde tefsir, hadis, fıkıh, dil, edebiyat, nahiv, tarih ve felsefe gibi ilimler dönemin önemli hocaları tarafından okutulmuştur. Bazı medreseler müstakil iken bazıları da camilere mülhak idi. Bu medreselerde hocaların maaşları devlet tarafından ödenmekte; öğrencilere yeme, içme ve barınma imkânı verilmekte idi. Bu dönemde ilim ve kültür sadece medreselerle sınırlı değildi. Özel ve genel kütüphaneler de mevcut idi. Kitapları elde etme ezberlemeye büyük önem verilmekte; halifelerin, sultanların ve emirlerin saraylarında dâru'l-kitâb bulunmakta idi.⁴³

Bu dönemde ilim ve kültürü etkileyen sebeplerden bir diğeri de haçlılarla yapılan savaşlardır. Bu savaşlar daha çok orta doğuda ve Şam'da cereyan etmiştir. Âlimler Müslümanların cihat etmesi, dillerini, dinlerini ve toprakları savunması için şiirler ve edebî metinler kaleme almışlardır. Bu savaşlar neticesinde Arap dili, birçok Latince kelimeyi bünyesine katmıştır.⁴⁴

Son olarak Dımaşk'ta o dönemde meşhur olan bazı âlimlere yer vermekte fayda vardır:⁴⁵

- *Muhammed b. Abdulvahid es-Sa'dî*(ö.643/1245): İbn Şâkir, kendisinin bir çok eserinin olduğunu dile getirmiştir. Aynı zamanda ders vermek için Dımaşk'ta medrese inşa etmiştir.

⁴¹ Sellâm, *el-Edeb fi'l-'aşri'l-Eyyûbî*, 85.

⁴² Basuğuy, *Haçlılar Karşısında İslâm'ın Sağlam Bir Kalesi: Eyyûbîler*, 319-20; Sellâm, *el-Edeb fi'l-'aşri'l-Eyyûbî*, 85.

⁴³ Sellâm, *el-Edeb fi'l-'aşri'l-Eyyûbî*, 86.

⁴⁴ Sellâm, 102.

⁴⁵ Sellâm, 141-43.

- *İbn Ebî 'Aşrûn*(ö.585/1189): Hem Nureddin Zengî hem de Selâhaddin Eyyûbî döneminde Emevî caminde dersler vermiştir.
- *İbn Kudâme Muvaffîkiddin b. Abdullah b. Ahmed*(ö.620/1223): Hanbeli fıkında meşhur olup *el-Muğnî* eserinin sahibidir.
- *İbn Zekiyuddin ed-Dımaşkî*(ö.568/1172): Edebiyat ve fıkıh alanında öne çıkmış, risâleleri ve hutbeleri bilinen, bir dönem kadılık yapmış ve Selâhaddin Eyyûbî'yi öven kaside sahibidir.
- *İbnu'l-Ğalânisi*(ö.555/1160): İki defa divan reisliğine getirilmiş, dönemin önemli kişilerinden biridir.
- *İbn 'Asâkir*(ö.571/1175): Önemli Şâfiî fakihlerinden olup *Târîhu medineti Dımaşk* eserinin sahibidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İBN ‘UNEYN’İN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1.1. İsmi, Doğumu ve Hayatı

Tam ismi Ebu'l-Mehâsin Şerefuddîn Muhammed b. Nasrillâh b. el-Huseyn b. 'Uneyn el-Ensârî olan İbn 'Uneyn⁴⁶, 9 Şâban 549'da (19 Ekim 1154) Dimaşk'a bağlı köylerden biri olan Zer'de doğmuştur.⁴⁷ Bazı kaynaklarda her ne kadar aslının Havrân'a dayandığı⁴⁸ ile ilgili bilgi varsa da hadis hâfızı, kıraat âlimi ve tarihçi İbn Dubeyşî, İbn 'Uneyn'in kendisine asıllarının Kûfe'nin Mescid-i Benî Neccâr denilen yerden geldiğini⁴⁹ ve ensârdan olduklarını söylediğini ifade etmiştir.⁵⁰ Şairin ailesinin hangi dönemde Kûfe'den göç ettikleri bilinmemekle birlikte, onlar önce Bağdat'a⁵¹ daha sonra Dimaşk'a yerleşmişlerdir.⁵² Şairin çocukluğu hakkında fazla bir şey bilinmemesine

⁴⁶ Ebû Muhammed Zekiyyuddîn Abdulazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh Munzirî, *et-Tekmile li-Vefeyâti'n-na'kale*, 2. bs, c. 3 (Beyrut: Muessetu'r-risâle, 1981), 336; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ'* (Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1427/2006), 591; Şihâbüddîn Ahmed b. Alî b. Abdillâh ed-Delcî el-Mısrî Delcî, *el-Felâke ve'l-me'flûkûn* (Mısır: Matba'âtü's-şâ'b, 1322), 94; Ebu'l-Yumn Muciruddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdurrahmân el-'Uleymî el-Makdisî el-Hanbelî el-'Uleymî, *et-Târîhu'l-mu'teber fî enbâ'i men 'aber*, thk. Nuruddîn Tâlib, c. 3 (Suriye: Dâru'n-Nevâdir, 2011), 204.

⁴⁷ Ebu'l-Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâ'u ebnâ'i'z-zamân mimma şebete bi'n-naql evi's-semâ' ev eşbetehu'l-ayân* (Beyrut: Dâru Şadır, t.y.), 14; Ebû Abdillâh Muhammed b. Sâlim el-Hamevî İbn Vâsıl, *Muferricu'l-Kurûb fî Ahbâri Benî Eyyûb* (Kahire: Dâru'l-kutub ve'l-veşâiki'l-kavmiyye, 1377/1957), 44.

⁴⁸ Ebu'l-Muzaffer Şemsuddîn Yûsuf b. Kızıoğlu et-Turkî el-Avnî el-Bağdâdî Sibt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-zamân fî târîhi'l-a'yân* (Dimaşk: Dâru'r-risâleti'l-ilmiyye, 2013), 22/339; Ebu'l-Fidâ' İmâduddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn 'Omer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, c. 17 (Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-'Arabî, 1988), 207.

⁴⁹ Seyyid Muhammed Seyyidî ve Hasan Sağrı Nâdirî, "İbn 'Uneyn", içinde *Dâiretu'l-Meârif Bozork İslâmî* (Tahran, 1991), 325.

⁵⁰ Ebû 'Abdullah Muhammed b. Sa'îd İbnu'd-Dubeyşî, *Zeylu Târîhi Bağdâd*, c. 2 (Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî: Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, 2006), 136.

⁵¹ Ebû Muhammed (Ebû'l-Abbâs) Takıyyüddîn Ahmed Makrîzî, *el-Muḳaffâ'l-kebîr (et-Târîhu'l-muḳaffâ, el-Muḳaffâ fî terâcimi ehli Mısr ve'l-vâridîne ileyhâ)*, 2. bs (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 2006), c.7, 178.

⁵² Ömer Musa Bâşâ, *el-Edeb fî bilâdi's-Şam 'Uşûru'z-Zengiyyin ve'l-Eyyûbiyyin ve'l-Memâlik*, 2. bs (Dimaşk: el-Mektebetu'l-'Abbâsiyye, 1972), 297-98.

rağmen, kendisinin fakir bir ailede yetiştiğini aşağıdaki şiirinde şöyle ifade etmiştir.⁵³(*Tavîl*)

وَجَنَّبَنِي أَنْ أَفْعَلَ الْخَيْرَ وَالِدٌ ضَنْيَلٌ إِذَا مَا عُدَّ أَهْلُ الْمَنَاسِبِ
بَعِيدٌ عَنِ الْحُسْنَى قَرِيبٌ مِنَ الْخَنَا وَضِيْعٌ مَسَاعِي الْخَيْرِ جُمُ الْمَعَايِبِ
إِذَا رُمْتُ أَنْ أَسْمُو صُعُوداً إِلَى الْعُلَى غَدَا عِرْقُهُ نَحْوَ الدَّيْنِيَّةِ جَاذِبِي

“Değersiz bir baba beni hayır yapmaktan uzaklaştırdı, nesep ehli sayıldığında.

Kötü söze yakın, güzellikten uzak, iyilik elde etmede aciz, ayıpları toplayan.

Tırmanarak yükseğe çıkmak istediğimde, onun ırkı aşağıya doğru beni çekti.”

Şairin evlenip evlenmediği bilinmemekte, şiirlerinden anlaşıldığı kadarıyla kendisinin Hindistan’dan yazıştığı bir erkek kardeşi ve kız kardeşinden olma bir yeğeni olduğu anlaşılmaktadır.⁵⁴

Şair, Dımaşk’ta Emevî camiinde dönemin önemli hocalarından dersler almıştır. Ebu’l-Kâsım İbn ‘Asâkir’den (ö. 571/1176) hadis, Ebu’s-Senâ Muhammed b. Arslan eş-Şeyzerî’den (ö.565/1169) nahiv ve edebiyat, Kutbuddîn en-Nîşâbü’rî ve Kemâleddin eş-Şehrezûrî’den (ö.572/1099) fıkıh derslerini alan şair, Bağdat’ta Menûcihr b. Türkânşah’ın (ö.575/1179) derslerine devam etmiş⁵⁵ ve İbn Dureyd’in (ö. 321/933) meşhur sözlüğü *el-Cemhere*’yi âdetâ ezberlemiştir. On altı yaşında iken şiir yazmaya başlamıştır.⁵⁶

Gençliğinde sultanlara ve dönemin yöneticilerine methiye şiirleri yazan İbn ‘Uneyn, kendilerinden karşılık bulamayınca,⁵⁷Dımaşk’ta toplumun her kesimini hicvetmeye başlamıştır. Şairin yazdığı şiirlerin, hiciv şiirleri olması ve döneminin yönetici ve ilmiye sınıfındaki insanları eleştirmesi, bölge halkının tepkisini çekmiştir.

⁵³ Ebu’l-Mehâsin Şerefuddîn Muhammed b. Nasrillâh b. el-Huseyn b. Uneyn el-Ensârî İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, thk. Halîl Merdem Bek, 2. bs (Beyrut: Dâru Şâdir, t.y.), 239.

⁵⁴ Bâşâ, *el-Edeb fî bilâdi’s-Şam*, 298-99.

⁵⁵ Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Târihu’l-İslâm ve vefeyâtî’l-meşâhiri ve’l-a’lâm*, 2. bs (Beyrût: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, 1993), 413.

⁵⁶ Bedevî, *el-Hayâtu’l-edebiyye fî ‘aşri’l-hurûbi’s-Şalîbiyye bi Mısr ve’s-Şâm*, 222; Alev Masarwa, “İbn ‘Unayn”, içinde *The Encyclopaedia of Islam Three* (Leiden: E. J. Brill, 2021), 51.

⁵⁷ Bâşâ, *el-Edeb fî bilâdi’s-Şam*, 299.

Nitekim İbn ‘Uneyn, Dımaşk’ın önde gelen isimlerini *Mikrâdu’l-a‘râd* denilen ilk iki beyti aşağıda verilen uzun bir kasidesinde hicvetmiştir.⁵⁸(*Munserih*)

أَصَالِغُ تَنْطَوِي عَلَى كَرْبِ مُسْتَهْلَةٌ الْغَرْبِ
شَوْقًا إِلَى سَاكِنِي دِمَشْقَ فَلَا عَدَّتْ رُبَاهَا مَوَاطِرُ السُّحْبِ

“Haktan sapan zalim mi sıkıntıya katlanacak. Göz, göz yaşının ağlamasıdır.

Dımaşk sakinlerine özlem duyarak, bulut yağmurları oranın yaylalarına koşmasın.”

Şair, aşağıdaki şiirinde ise Selâhaddin Eyyûbî’nin yakın adamlarından el-Muvaffâk b. Mitrân’ı (ö. 587/1191) hicvetmiştir.⁵⁹(*Basîl*)

قَالُوا الْمُؤَفَّقُ شَبِيعِي فَقُلْتُ لَهُمْ هَذَا خِلَافُ الَّذِي لِلنَّاسِ مِنْهُ ظَهَرُ
وَكَيْفَ يُصْبِحُ دِينَ الرَّفِضِ مَذْهَبُهُ وَمَا دَعَا إِلَى الْإِسْلَامِ غَيْرُ عُمَرُ

“Dediler ki muvaffak şiiidir. Onlara dedim ki: Bu, onunla ilgili insanların münakaşa ettiğinin ortaya çıkmasıdır.

Rafizilik dini nasıl onun mezhebi olur, onu İslam’a ancak Ömer çağırırdı.”

Şair, Dımaşk’ta dönemin önde gelen isimlerini hicvetmekle kalmamış, aynı zamanda aşağıdaki şiirinde Eyyûbî devletinin kurucusu Selâhaddin Eyyûbî’yi de hicvetmiştir.⁶⁰(*Munserih*)

قَدْ أَصْبَحَ الرِّزْقُ مَا لَهُ سَبَبُ فِي النَّاسِ إِلَّا الْبِغَاءُ وَالْكَذِبُ
سُلْطَانُنَا أَعْرَجٌ وَكَاتِبُهُ ذُو عَمَشٍ وَالْوَزِيرُ مُنْحَدِبُ
وَصَاحِبُ الْأَمْرِ خُلْفُهُ شَرَسُ وَعَارِضُ الْجَيْشِ دَاوُهُ عَجَبُ

“İnsanlar arasında rızkın sebebi, ancak yalan ve yolsuzluktur.

Sultanımız aksaktır, onun kâtibi gözü iyi görmeyen ve vezir ise kamburdur.

Hükmedenin mizacı zor ve serttir; ordunun önderi, hastalığı acayıptır.”

İbn ‘Uneyn’in insanları, özellikle sultanı ve Dımaşk’ın ileri gelen insanlarını hicvetmesi, sultana şikâyet edilmesine sebep olmuş ve sonunda sultan da İbn ‘Uneyn’i Dımaşk’tan sürmüştür.⁶¹

⁵⁸ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 179.

⁵⁹ İbn ‘Uneyn, 133-34.

⁶⁰ İbn ‘Uneyn, 210-11.

İbn ‘Uneyn, aşağıdaki beyitlerde bu sürgünün haksız yere olduğunu, ezan okuyup doğruları dile getiren müezzini durumuna benzeterek ifade etmiştir.⁶² (*Kâmil*)

فَعَلَّامٌ أَبْعَدْتُمْ أَخَا ثِقَةٍ لَمْ يَجْتَرَمْ ذَنْباً وَلَا سَرَقَا
انْفُوا الْمُؤَدِّنَ مِنْ بِلَادِكُمْ إِنْ كَانَ يُنْفَى كُلُّ مَنْ صَدَقَا

“Neyden dolayı uzaklaştırdınız güvenilir bir kardeşi. Ne bir günah işlemiş ne de hırsızlık yapmış.

Müezzini sürgün edin ülkenizden şayet her doğru söyleyen sürgün ediliyorsa.”

Şair, Dımaşk’tan sürüldükten sonra Şam, Irak, Cezîre, Azerbaycan, Gazne, Horasan, Maverâünnehir’e gitmiştir. Daha sonra Hindistan’a giden İbn ‘Uneyn, bir müddet sonra Yemen’e gitmiştir.⁶³ Yemen’de dönemin sultanı Selâhaddin Eyyûbî’nin kardeşi el-Meliku’l-‘Azîz Şemsuddevle Fahrüddin Tûrân Şâh b. Necmiddin Eyyûb b. Şâdî (ö.1197) tarafından iyi bir şekilde karşılanmış ve orada ticaret yaparak birçok mal elde etmiştir.⁶⁴ Yemen’den sonra Hicaz’a yolculuk yapan şair, son olarak Mısır’a gitmiştir. Selâhaddin Eyyûbî’nin vefatından sonra Dımaşk’a geri dönen şair,⁶⁵ bu sürgün hayatını şu beyitlerinde ifade etmiştir.⁶⁶ (*Tavîl*)

غَرِيبٌ إِذَا مَا حَلَ مِصْرًا أَبِي لَهُ
لَهُ غُنْيَةٌ عَنْ غَيْرِكُمْ مِنْ قَنَاعَةٍ
فَحَتَّامٌ لَا أَنْفَكُ فِي ظَهْرِ سَبَسَبٍ
أَشَقُّ قَلْبَ الشَّرْقِ حَتَّى كَأَنِّي
وَشَيْكُ النَّوَى إِلَّا ارْتِحَالاً إِلَى مِصْرٍ
وَأَمَّا إِلَى مَعْرُوفِكُمْ فَأَخُو فَقْرٍ
أَهْجَرُ أَوْ فِي بَطْنِ دَوِيَّةٍ قَفَرٍ
أَقْنَسُ فِي سَوْدَائِهِ عَن سَنَا الْقَجَرِ

“Gariptir, bir şehre yerleştiğinde uzaklık hızlıca onu engeller ve başka bir şehir yolculuk yapar.

Kanaat konusunda sizin dışındakine ihtiyacı yoktur. Fakat sizin iyiliğinize karşı fakirdir.

⁶¹ Şevkî Dayf, *Târîhu’l-‘edebi’l-‘Arabî* (Mısır: Dâru’l-Me‘ârif, 1995), 6/235.

⁶² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 94.

⁶³ Ömer Rıza Kehhâle, *Mu‘cemu’l-muelliîfîn*, c. 12 (Beyrut: Daru İhyai’t-Turasi’l-‘Arabî, 2002), 79/12.

⁶⁴ el-Meliku’l-Mueyyed İmâduddîn İsmâîl b. Alî b. Mahmûd el-Eyyûbî Ebu’l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî târîhi’l-beşer (el-Muhtaşar fî aḥbâri’l-beşer, Târîhu Ebi’l-Fidâ)*, c. 3 (Mısır: el-Matba‘âtu’l-Huseyniyye el-Mısıriyye, t.y.), 158.

⁶⁵ Ebû Abdullâh Yâkût b. ‘Abdullâh er-Rûmî Yâkût el-Hamevî, *Mu‘cemu’l-‘Udeba = İrşâdu’l-Erîb ‘ilâ Ma’rifeti’l-Edîb* (Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1414/1993), 2661; Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd ve Zuyûluhu*, c. 15 (Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 1417), 87; Ebu’l-Berekât Kemâluddîn el-Mubârek b. Ebî Bekr Ahmed b. Hamdân el-Mevsilî İbnu’s-Şa‘âr, *Ḳalâ’idu’l-cumân fî ferâ’idi şu‘arâ’i hâze’z-zamân*, c. 5 (Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 2005), 140; Munzirî, *et-Tekmile*, 3:336; Dayf, *Târîhu’l-‘edebi’l-‘Arabî*, 235.

⁶⁶ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 29.

Ne zamana kadar ben çölün sırtında olacağım göç edilerek veya terk edilmiş geniş çölün karnında.

Doğunun kalbini yarıyorum. Öyle ki sanki ben siyahlığında fecrin yükselişini arıyorum.”

Şair, sürgün hayatındayken Nişâbur’a gidip Fahreddin er-Râzî (ö. 606/1210) ile görüşmüş ve kendisini öven şiirler yazmıştır. Nitekim şair birçok yeri gezdikten sonra son olarak Mısır’a gitmiştir. Burada Selâhaddin’in oğlu el-Meliku’l-‘Azîz tarafından iyi bir şekilde karşılanmış, lâkin kendisinden kazandığı mallarının vergisi istendiğinde aşağıdaki beyitte Mısır sahibini hicvetmiştir.⁶⁷(*Basît*)

مَا كُلُّ مَنْ يَتَسَمَّى بِالْعَزِيزِ لَهَا
بَيْنَ الْعَزِيزِينَ بَوْنٌ فِي فِعَالِهِمَا
أَهْلٌ وَلَا كُلُّ بَرَقٍ سُحْبُهُ غَدَقَهُ
هَذَاكَ يُعْطِي وَهَذَا يَأْخُذُ الصَّدَقَهُ

“Ne aziz olarak isimlendirilen herkesin bir fazileti vardır ne de her şimşegin bulutu yağmur taşır:

Her iki aziz arasında fark vardır yaptıklarında. Bu sana verir, diğeri sadaka alır.”

Şair, Selâhaddin Eyyûbi’nin vefatına kadar Dımaşk’a dönememiş. Nitekim sultanın ölmesi ve Dımaşk’ın el-Meliku’l-‘Âdil’in eline geçmesi ile yirmi yıla kadar sürgün hayatı yaşayan şair, Dımaşk’ın hakimine aşağıdaki ilk beş beytine yer verdiğimiz kasideyi yazarak vatan toprağına geri dönmek istemiştir.⁶⁸(*Kâmil*)

مَاذَا عَلَى طَيْفِ الْأَجَبَةِ لَوْ سَرَى
جَنَحُوا إِلَى قَوْلِ الْوَشَاةِ فَأَعْرَضُوا
وَعَلَيْهِمْ لَوْ سَامَحُونِي بِالْكَرَى
وَاللَّهِ يَعْلَمُ أَنَّ ذَلِكَ مُفْتَرَى
إِلَّا لِمَا رَقَشَ الْحَسُودُ وَزُورًا
وَأَتَيْتُ فِي حَبِّكَ أَمْرًا مَنَكْرًا
مَا بَعْدَ بُعْدِكَ وَالصُّدُودِ عُقُوبَةً
هَبْنِي أُسَاتُ كَمَا تَقُولُ وَافْتَرَى

“Ne olurdu dostların hayali/rüyası geçip gitseydi. Ne olurdu onlar benim uykumu anlayışla karşılasalardı.

Laf taşıyıcıların sözüne itimat ettiler ve benden yüz çevirdiler. Allah biliyor ki bu bir iftiradır:

Herhangi bir suç olmaksızın ey benden yüz çeviren! Bu ancak haset edicilerin gammazlaması ve söylemesidir.

⁶⁷ İbn ‘Uneyn, 233.

⁶⁸ İbn ‘Uneyn, 3.

Varsay ki uydurdukları (iddia ettikleri) ve iftira ettikleri gibi kötülük yaptım. Ve senin sevgin hakkında kötü bir iş yaptım.

*Senden uzak kalma ve sürgünden sonra ceza nedir? Ey beni sürgün eden!
Artık bağışlanmam vaktim geldi.”*

İbn ‘Uneyn’in bu kasidesini çok beğenen el-Meliku’l-‘Âdil, şairin Dımaşk’a dönmesine izin vermiştir.⁶⁹

Şair, Dımaşk’a döndüğünde kendisini sürgün edenlerle alaycı bir şekilde aşağıdaki beyitleri söylemiştir.⁷⁰ (*Mutekârib*)

هَجَوْتُ الْأَكْبَرَ فِي جَلْقٍ وَرَعْتُ الْوَضِيعَ بِهَجْوِ الرَّفِيعِ
وَأَخْرَجْتُ مِنْهَا وَلَكِنِّي رَجَعْتُ عَلَى رَغْمِ أَنْفِ الْجَمِيعِ

“Büyükleri hicvettim Cıllık’ta(Dımaşk), alçak olanın yüksekte olanı hicvetmeyle korkuttum.

Oradan çıkarıldım, fakat ben geri döndüm, hepsinin inadına”

Şair her ne kadar el-Meliku’l-‘Âdil’in izin vermesi ile Dımaşk’a dönse de sultan ile şair arasında ilişkiler zamanla bozulmuştur. Fakat bu sefer şair, sürgün edilmemiştir. Bunun temel nedeni, Dımaşk halkının şairin hicivlerine alışmış olmaları ve şairin edebî bir yönünün olması söylenebilir. Şair, el-Meliku’l-‘Âdil’i şu şiiri ile hicvetmiştir.⁷¹ (*Hafîf*)

إِنَّ سُلْطَانَنَا الَّذِي نَرْتَجِيهِ وَاسِعَ الْمَالِ ضَيِّقُ الْإِنْفَاقِ
هُوَ سَيْفٌ كَمَا يُقَالُ وَلَكِنْ قَاطِعٌ لِلرُّسُومِ وَالْأَرْزَاقِ

“Ümit beslediğimiz sultanımız, malı çok olup az infak edendir.

Denildiği gibi o kılıçtır, fakat rızıkları ve ücretleri kesendir.”

Dımaşk’a el-Meliku’l-‘Âdil’in oğlu el-Meliku’l-Muazzam’ın hakim olmasıyla, İbn ‘Uneyn sultanın önemli adamlarından olmuştur.⁷² Nitekim sultan, şairi kendisine vezir olarak atamıştır.⁷³ Şair, el-Meliku’l-Muazzam döneminde saygı duyulması önemli bir şahsiyet haline gelmiş, aynı zamanda el-Melik el-Muazzam’ın önemli bir dostu

⁶⁹ İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-a’yân*, 16.

⁷⁰ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 94.

⁷¹ İbn ‘Uneyn, 239.

⁷² İbnu’s-Şa’âr, *Qalâ’idu’l-cumân*, 5:140.

⁷³ Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-Ziriklî, *el-A’lâm kamûsu terâcîmi li-eşheri’rricâl ve’n-nisâ*, 15. bs (Beyrût: Dâru’l-İlim li’l-Melâyîn, 2002), 7/126.

olmuştur. Zira sultan önemli işlerde şaire danışmış ve yolculuklarında şairi yanında götürmüştür. Nitekim dönemin tarihçilerinden İbn Hallikân, İbn ‘Uneyn’i hicrî 623 yılında Erbil’de sultanın veziri olarak görmüştür.⁷⁴

el-Meliku’l-Muazzam tarafından divan kâtipliğine getirilen İbn ‘Uneyn, yaşlılığını öne sürerek bu görevinden aşağıdaki şiiri ile affını istemiş, fakat bu isteği kabul edilmemiştir.⁷⁵ (Tavîl)

يَكُونُ بِرُحْمَاهَا لَكَ اللَّهُ جَازِيَا	أَقْلَنِي عَنَارِي وَاحْتَسِبُهَا صَنِيعَةً
فَتَنِي رَاضِيَا عَنِّي وَلَا اللَّهُ رَاضِيَا	كَفَى حَزَنًا أَنْ لَسْتُ تُرَضَى وَلَا أَرَى
حَيَاةً وَقَدْ لَاقَيْتُ فِيهَا الدَّوَاهِيَا	وَأَلَسْتُ أَرْجِي بَعْدَ سَبْعِينَ حَجَّةً
فَكَمْ يَتَوَقَّى مَنْ تَخَطَّى الْأَفَاعِيَا	وَلَا بُدَّ أَنْ أَلْقَى الرَّدَى مِنْ مُصِمِّمٍ

“Beni engelleyen şeyi benden kaldır ve onu hayır olarak kabul eyle.

Onun merhameti ile Allah seni ödüllendirir.

Razı olmaman sana hüznün olarak yeter. Ne bir gencin ne de Allah’ın razı olduğunu görüyorum benden.

Yetmiş yıl sonra bir hayat ümit edecek değilim, ben o senelerde musibetlerle karşılaştım

Planlayıcının ölümü ile elbette karşılaşacağım. Yılanların üzerinden geçmek zorunda kalan kişi ne kadar dikkatli olur.”

el-Meliku’l-Muazzam’ın vefatından sonra yerine geçen oğlu el-Meliku’n-Nâşır ed-Dâvûd döneminde de vezirliğe devam eden İbn ‘Uneyn, el-Meliku’l-Eşref Mûsâ’nın Dımaşk’a hâkim olmasından sonra vezirlikten ayrılmıştır.⁷⁶

İbn ‘Uneyn, Dımaşk’ın hakimiyetinin el-Meliku’l-Eşref Mûsâ’ya verilmesini aşağıdaki şiirinde eleştirmiş⁷⁷, bu sebeple sultan tarafından dilinin kesilme emri verilmiş, fakat daha sonra İbn ‘Uneyn’in özür dilemesi ile sultan bu kararından vazgeçmiştir.⁷⁸ (Tavîl)

لِنُنْقِذَنَا مِنْ لَاحِجِ الضَّرِّ وَالْبَلَوَى	وَكُنَّا نُرَجِّي بَعْدَ عَيْسَى مُحَمَّدًا
حَيَارَى وَلَا مَنْ لَدَيْهِ وَلَا سَلَوَى	فَأَوْقَعْنَا فِي تَيْهِ مُوسَى فَكُنَّا

⁷⁴ Zehebî, *Târihu’l-İslâm*, 1993, 412.

⁷⁵ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 93.

⁷⁶ Bâşâ, *el-Edeb fî bilâdi’s-Şam*, 206.

⁷⁷ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 132.

⁷⁸ Sıbt İbnu’l-Cevzî, *Mir’âtu’z-zamân fî târihi’l-a’yân*, 301.

“Biz İsa’dan sonra Muhammed’i ümit ediyorduk, bizi acı veren zarar ve sıkıntıdan kurtarması için.

Musa’nın çölüne düştük. Hepimiz şaşkınsınız, yanında ne kudret helvası ne de bildircin var.”

İbn ‘Uneyn seksen bir yaşındayken 1233 yılında Dımaşk’ta hayata gözlerini yummuştur.⁷⁹ Şairin naaşı İbn Hallikan’ın ifade ettiğine göre Mizze denilen yerde inşa edilen bir camide defnedilmiştir.⁸⁰

1.2. Hocaları

Dımaşk şairi İbn ‘Uneyn, çocukluğunda ve gençliğinde Dımaşk ve Bağdat’ta bazı hocaların yanında dersler almıştır. Kaynaklardan ulaşabildiğimiz kadarıyla şairin ders aldığı hocalar şunlardır:

Ebu’l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Huseyn ed-Dımaşkî eş-Şâfiî: Keskin zekâsı, derin hadis bilgisi ve takva ehli olarak bilinen İbn ‘Asâkir, döneminin en önemli hadis hafızlarından. 1105 yılında Dımaşk’ta doğan âlim, 1176 yılında Dımaşk’ta vefat etmiştir. Birçok talebe yetiştirmiş, hadis, nahiv ve fıkıh alanında dersler vermiştir. Âlimin *Târîhu medîneti Dımaşk* ve *el-Mu‘cemu’l-muştemil ‘alâ zikri esmâ’i şuyûhi’l-e’immeti’n-nubel* gibi birçok eseri vardır.⁸¹ Şair İbn ‘Uneyn Emevî Camii’nde İbn ‘Asâkir’den hadis derslerini almıştır.

Ebu’s-Şenâ Mahmûd b. Ni‘me b. Arslan eş-Şeyzerî: Edip ve şair olan eş-Şeyzerî, *‘Acâibu’l-esfâr ve ğerâibu’l-aĥbâr* ile *Cemheretu’l-İslâm zâtu’n-nesri ve’n-nizâm* eserleri⁸² vardır. Âlim, hicrî 626 yılında vefat etmiştir.⁸³ İbn ‘Uneyn, kendisinden nahiv ve edebiyat dersleri almıştır.⁸⁴

Mes‘ud b. Muhammed b. Mes‘ud Kutbuddîn en-Nîşâbûrî: Hicrî 505 yılında doğan en-Nîşâbûrî önemli Şâfiî fakihlerinden biridir. Babasından edebiyat dersleri almış olan âlim, fıkıh alanında uzmanlaşmıştır. en-Nîşâbûrî Dımaşk’ta Nureddin Zengî ve

⁷⁹ el-‘Uleymî, *et-Târîhu’l-mu‘teber*, 3:205; Ebü’l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed İbnü’l-İmâd, *Şezerâtu’z-zeheb fî ahbâri men zeheb*, 1. bs (Beyrût: Dâru İbn Kesir, 1986), 767.

⁸⁰ İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-a’yân*, 18.

⁸¹ Mustafa Sabri Küçükaşcı ve Cengiz Tomar, “İbn ‘Asâkir, Ebu’l-Kâsım”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 321-23.

⁸² İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-a’yân*, 2/524.

⁸³ Kehhâle, *Mu‘cemu’l-müellifîn*, 12:233.

⁸⁴ Zehebî, *Târîhu’l-İslâm*, 1993, 413; İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 4.

Eseduddin Şirkûh'un inşa ettikleri medreselerde dersler vermiştir. Yine Dımaşk'ta el-Mucâhidiyye ve ez-Zâviyyetu'l-ğazâliyye'de dersler vermiştir. Âlim, yaşadığı dönemde Şâfiî mezhebinin riyâsetliğini yapmıştır. İyi ahlaklı ve sevimli birisi olarak bilinir.⁸⁵ İbn 'Uneyn kendisinden fıkıh dersleri almıştır.⁸⁶

Ebu'l-Faḍl Muhammed b. Ebî Muhammed Abdullah b. Ebî Ahmed el-Kasım eş-Şehrezûrî: Kemaluddin lakabı ile bilinen âlim, hadis ve fıkıh alanında dersler almış, Musul'da bir dönem kadılık görevinde bulunmuştur. Nureddin Zengî döneminde vezirlik makamına getirilmiş olan âlim, edip, şair ve kâtiptir.⁸⁷ İbn 'Uneyn kendisinden fıkıh dersi almıştır.⁸⁸

Menûcihr b. Muhammed Türkânşah b. Muhammed b. el-Ferec Ebu'l-Faḍl b. Ebî'l-Vefâ el-Kâtib el-Bağdâdî: Doğru sözlü, usta bir edip ve faziletli bir kâtiptir. Harîrî'den *makâmâtı* dersini alan âlim, 575 yılında vefat etmiştir.⁸⁹

1.3. Eserleri

İbn 'Uneyn'in Halîl Merdem Bek tarafından derlenen şiirleri yanında, İbn Dureyd'in *Cemheresi*'ni özetlediği *Muhtasaru'l-Cemhere* ve el-Meliku'l-'Azîz'in hayatına yer verdiği *et-Târîhu'l-'Azîzî* isimli eserleri vardır.⁹⁰ Ne var ki bu eserler günümüze ulaşmamıştır.

1.4. Ahlakı

İbn 'Uneyn, kaynaklarda ifade edildiğine göre hangi tabakada olursa olsun insanları hicvetmeyi alışkanlık haline getirmiş bir kişidir.⁹¹ Şairin gençliğinde sultanları ve önemli yöneticilerin çoğunu hicvetmesi, bu özelliğini ortaya koymaktadır. Bazı kaynaklarda şairin namazı ihmal ettiği, peygambere kötü sözler söylediği ifade

⁸⁵ Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, 1993, 82/260.

⁸⁶ İbn 'Uneyn, *Dîvânü İbn 'Uneyn*, 4; Delcî, *el-Felâke ve'l-meḥlûkûn*, 94.

⁸⁷ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 4/241-242.

⁸⁸ İbn 'Uneyn, *Dîvânü İbn 'Uneyn*, 4.

⁸⁹ Ebü'l-Faḍl Celâlüddin Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muḥammed el-Huḍayrî es-Süyûtî, *Buğyetü'l-Vu'ât fî Tabakâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuḥât*, c. 2 (Beyrut: el-Mektebetü'l-'Aşriyye, t.y.), 304.

⁹⁰ İbn 'Uneyn, *Dîvânü İbn 'Uneyn*, 18; Rıza Kurtuluş, "İbn Uneyn", içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 429.

⁹¹ Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu'z-zamân fî târîhi'l-a'yân*, 338.

edilmesine karşın;⁹² şairin hayatını uzun bir şekilde ele alan tabakat kitaplarında böyle bir bilgi yer almamaktadır.⁹³

İnsanları hicvetmesine karşın; şairin ince ruhlu, şakalaşmayı çok seven, nükteli, ciddi konularda hayatına mal olsa bilse alay etmekten geri durmayan bir kimsedir. İbn ‘Uneyn divanının muhakkiki Halîl Merdem Bek, şairi alaycılıkta Ebû Nuvâs’a(ö.198/813), şakacılıkta İbn Haccâc’a(ö.95/714) insanları küçümseme de Câhız’a(ö.255/869) benzetmiştir.⁹⁴

1.5. Edebî Kişiliği

İbn ‘Uneyn, Arap edebiyatını bilen, Arap ahbarına⁹⁵ muttali olan ve şiir ile ilgili rivayetlere vakıf birisidir.⁹⁶

Şairin edebiyatı ve şiiri iyi bilmesinin yanı sıra; hadis, fıkıh, matematik, mühendislik, mantık, astronomi ve tefsir gibi ilimleri de tahsil etmiştir.⁹⁷ Şairin şiirlerinde bu konularla ilgili izler görmek mümkündür.

Şairin edebî yönü ile ilgili olarak İbn Hallikân, İbn ‘Uneyn’i şairlerin sonuncusu olarak ifade etmekte, kendisiyle kıyaslanacak başka bir şairin olmadığını, şiirlerinin kaliteli olmasının yanı sıra tek bir üslupla sınırlı olmadığı, bilakis birçok konuda şiir söyleyebilecek yetenekte olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda şairin Arap şiirinin çoğuna vakıf olduğunu ve ileri derecede edebiyat bilgisine sahip olduğunu söylemiştir.⁹⁸

Kaynaklarda şairin şiirlerinin manasının ince olmasının yanı sıra, hiciv konusunda eşsiz olduğu vurgusu yapılmıştır.⁹⁹ Aynı zamanda bilmeceleri çözmede değerli bir şair olduğu konusu üzerinde durulmuştur.¹⁰⁰

es-Sâhib Ebu’l-Berâkât(ö.653/1256), İbn ‘Uneyn ile ilgili olarak kendisinin nadir beyitlerin sahibi, meşhur bilmeceleri söyleyen, olağanüstü bir zekâ sahibi, temiz

⁹² Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Usmân b. Kâymâz ez-Zehebî, *el-Muğnî fi’l-Du’âfâ*, thk. Nuruddîn ‘İtr, c. 2, t.y., 639.

⁹³ İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-a’yân*, 14-18; İbn Vâsıl, *Muferricu’l-Kurûb*, 41-45.

⁹⁴ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 18.

⁹⁵ Araplar’ın eski tarihine dair destan ve menkıbe mahiyetindeki rivayetler. Geniş bilgi için bkz. Nihad M. Çetin, “Ahbâr”, içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 486-89.

⁹⁶ İbn ‘Uneyn, 17.

⁹⁷ İbn ‘Uneyn, 14.

⁹⁸ İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-a’yân*, 14.

⁹⁹ Zehebî, *Târihu’l-İslâm*, 1993, 411.

¹⁰⁰ Zehebî, 411.

bir fitrat, hissi sadık, sağlam düşünceye sahip olduğunu ifade etmiştir. Aynı zamanda şairin bir kimseyi methettiğinde yücelttiğini, hicvettiğinde ise alçalttığını dile getirmiştir. Ravilerin onun hicivlerindeki eşsizliği naklettiklerini, şayet şairin şehrin önde gelenlerini damgalarsa, şarabın kalplere ulaştığı gibi kalplere ulaştığını, okların vurduğu gibi hedefleri vurduğunu söylemiştir. Bununla beraber şairin cömert birisi olduğunu da sözlerine eklemiştir.¹⁰¹

İbn ‘Uneyn’in edebî bir diğer yönü de şiirlerin değerinin ölçülmesinde kendisinin hakemliğine başvurulmasıdır. Nitekim ediplerin ihtilaf ettikleri bir konu hakkında İbn ‘Uneyn’in hakemliğine başvurmuşlardır. İbn Hallikân’ın ifade ettiğine göre, insanlarla ilgili haberleri iyi bilen şaire, aşağıda sırasıyla verilen ‘Ali b. Cebele el-‘Akûk(ö.213/828) ile Ebû Nuvâs’ın beyitlerinin hangisinin daha iyi olduğu ile ilgili görüşü soruldu.¹⁰²(*Medîd*)

ذَادَ وَرَدَ الْغَيِّ عَنْ صَدْرِهِ وَارَعَوَى وَاللَّهُ مِنْ وَطَرِهِ

“Haddi aşmanın virdini tekrar geri dönmesini engelledi, pişmanlık duydu, eğlence onun arzusudur.”

أَيُّهَا الْمُتَنَابُ عَنْ عُفْرِه لَسْتُ مِنْ لَيْلِي وَلَا سَمَرِهِ

“Ey uzak kalışından dolayı defalarca ziyaret eden, sen ne benim gecemdensin ne de gecenin karanlığındansın.”

Nevâdir-i şiirden olan bu iki beyit hakkında İbn ‘Uneyn birini diğerine tercih etmemiştir. Bilakis şair, bu iki kaside arasında tercih yapabilmek için bu iki şairin derecesinde olmak gerektiğini ifade etmiştir.¹⁰³

İbn ‘Uneyn’in edebî yönü ile ilgili son olarak şairin Mısır’dayken Dimaşk şairi olarak şiir meclislerine katılması söylenilebilir. Nitekim İbn ‘Uneyn Dimaşk’a doğru yola çıkmış, Mısır’dan geçerken, orada bulunan şairler, kendisi için bir şiir meclisi düzenlemişlerdir. İbn ‘Uneyn bu mecliste şairlerle kulağa hoş gelen akşam sohbetleri ve münazaralar yapmıştır. Belli bir müddet Mısır’da kaldıktan sonra şair, Dimaşk’a doğru yola çıkmıştır.¹⁰⁴

¹⁰¹ İbnu’ş-Şa‘âr, *Kalâ’idu’l-cumân*, 5:140.

¹⁰² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 17; İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-a’yân*, 3/351.

¹⁰³ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 17.

¹⁰⁴ Ebû’l-Kâsım Hibetullâh b. Ca‘fer b. Senâ’u’l-Mulk el-Kâtib İbn Senâ’u’l-Mulk, *Dâru’l-‘Tırâz fî ‘Ameli’l-Muveşşehât*, 3. bs (Dimaşk: Dâru’l-Fikr, 1400/1980), 11.

1.6. Şiirleri

Yaşadığı dönemin en önemli şairlerinden olan İbn ‘Uneyn, birçok konuda şiirler yazmıştır. Şair, kendi döneminde şiirlerini bir yerde toplamaya gayret etmemiş, şairin şiirleri parçalar halinde bazı insanların elinde olagelmıştır. Dımaşk’tan bazı kimseler, İbn ‘Uneyn’in şiirlerini küçük divanlarda toplamaya çalışmış, fakat şaire ait olmayan şiirlerde olagelmıştır.¹⁰⁵

Şairin doğmadan önce Dımaşk bölgesinin en önemli şairlerinin İbnu’l-Ğayserânî (ö. 507/1113) ve İbn Munîr et-Trâblusî (ö.473/1080) olduğunu söyleyen Halîl Merdem Bek, bu iki şairden sonra dönemin en önemli şairinin İbn ‘Uneyn olduğunu ifade edip, şairin belağı yönünün İbnu’l-Ğayserânî’ye; insanları hicvetmede ve itibarlarını zedelemde İbn Munîr et-Trâblusî’ye benzediğini ifade etmiştir.¹⁰⁶

Şairin şiirlerinin farklı amaçları barındırdığı, şiirlerinde beyan ve bedî sanatlarının iyi bir şekilde kullanıldığı görülmekte, aynı zamanda şiirlerde nahiv, sarf, fıkıh, hadis, mantık, tıp, astronomi, mühendislik ve matematik terimlerinin kullanıldığı görülmektedir.¹⁰⁷

İbn ‘Uneyn’in şiirleri daha sonra derlenerek divan haline getirilmiştir. Divan yazmalar halinde kütüphanelerde bulunmaktadır.¹⁰⁸ Bu divanları inceleyen Halîl Merdem Bek, şairin şiirlerini tahkik ederek *Dîvân-ı İbn ‘Uneyn* adıyla neşretmiştir.

Halîl Merdem Bek, bu divanı tahkik ederken şairin şiirlerini barındıran sekiz yazma eserden faydalanmıştır. Dolayısıyla muhakkikin yararlandığı İbn ‘Uneyn’in şiirlerini barındıran bu yazma nüshalar hakkında bilgi vermek önemlidir.

Muhakkik bu nüshalardan herhangi birinin esas almanın doğru olmadığını, buna sebep olarak nüshalar arasındaki farklılıkların bulunmasını göstermiştir. Fakat aşağıda yer verilecek olan *zâhiriyye* nüshasının tercih edilebilir olduğunu söylemekte, sebep olarak nüshanın sağlam oluşu ve az hata barındırması olduğunu sözlerine eklemiştir.¹⁰⁹

¹⁰⁵ İbnü’l-İmâd, *Şezerâtü’z-zeheb*, 767; Mustafa Dirâyetî, *Fehrestigân nusşehâyî hattî İran: Fenhâ* (Tahran: Sazmânî isnâd ve kitâphâne-i millî cumhurî İslâmî, 2012), 927.

¹⁰⁶ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 24; Esma Ebû Bekir Muhammed, *İbn ‘Uneyn Hayâtuhû ve ibdâ’uhûş-şî’rî* (Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 1993), 78-79.

¹⁰⁷ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 24.

¹⁰⁸ Kurtuluş, “İbn Uneyn”, 429.

¹⁰⁹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 35-36.

en-Nuşhatu’z-Zâhiriyye: Muhakkikin divanda “ظ” sembolü ile yer verdiği bu nüsha, bütün nüshaların en eskisi olup Dimaşka’ki *Dâru’l-kutubi’z-zâhiriyye*’de 92 rakamı altında bulunmaktadır. Bu nüshanın birinci sayfası ile divanın başlığı, divanı cemedan ve mukaddimenin yarısı bulunmamaktadır. Kasidelerin siyaklarını içeren otuz ikinci sayfa da kaybolmuştur. Nüsha doksan varaktan oluşmaktadır. Babların başlıkları zikredilmeksizin konularına göre tertip edilmiş nüshadır. Medih kasideleri tek bir babda verilmesine rağmen başlıkları zikredilmemiştir. Muhakkik bu nüshada birçok tahrif ve yanlışın olduğunu ifade etmektedir. Nüşaya iki yeni varagin eklendiğini ifade eden muhakkik, bu varaklarda divanın ismi, şairin kısaca hayatı ve şiirlerinden bazı beyitlerin olduğunu söylemektedir. Son olarak muhakkik, en eski nüsha olması sebebiyle divanın neşrinde esas almak istemiş, içinde ziyadeler ve tahrifler olmasından dolayı bu düşüncesinden vazgeçmiştir.¹¹⁰

Nuşhatu Cambric: Muhakkikin “ك” sembolü ile divanda yer verdiği bu nüsha, *Cambric* kitapları hazinesinde 423 rakamın altında bulunmaktadır. Varaklarının sayısı altmış olmakla birlikte her bir sahifede 21 satır vardır. Başlık sahifesinde “*Bu İbn ‘Uneyn (rahimehullah) olarak meşhur olan el-İmam Şerefuddin Muhammed b. Nasrullâh ed-Dimaşkî’nin divanıdır.*” cümlesi bulunmakta, bu yazının sol cihetinde ise “*Allah’a muhtaç bir kul olan Ahmed b. Suleyman el-Meḥâsinî’nin (Allah her ikisini affetsin) kitaplarından*” ifadesi bulunmaktadır. Son olarak metni sonunda ise “*divan tamamlanmıştır. Bu, İbn ‘Uneyn ed-Dimaşkî olarak bilinen Şerefuddin’inin divanıdır.*” cümlesi vardır. Eski nüshalardan olmakla birlikte, zamanla bu nüshanın bazı yazıları silinmiştir. Nâsihi Muhyiddin Dimaşkî es-Şâltî’dir. Nüsha medih, mersiye, mileh(nükteler), vakalar, maceralar, lugazlar, hicivler, muda‘aba (şakalaşma), son olarak nahiv ile ilgili beyitler olarak konularına ayrılmıştır. Bu nüshada da birçok yanlışlar vardır.¹¹¹

Nuşhatu’s-Şâfi: Muhakkikin “ف” sembolü ile divanda yer verdiği bu nüsha, muhakkikin arkadaşı şair, Üstad Ahmed es-Şâfi en-Necfî’nindir. Neredeyse *Cambric* nüshasından bir farklılığı yoktur. Nüşanın sonunda “*Allah’a hamdolsun divan, Abdullah el-Fakîr Muhyiddin ed-Dimaşkî es-salî’nin eliyle tamamlanmıştır. 1092 senesine takabül eden hicrî 638 senesinin ramazan ayında tarihlenmiştir. Şayet bazı*

¹¹⁰ İbn ‘Uneyn, 36-27.

¹¹¹ İbn ‘Uneyn, 37-38.

beyitlerde hata bulursan ve doğrusunu bulursan, doğrusunu yaz, bu sana sevap olarak yazılsın” ifadesi vardır. Nüshanın başından peş peşe olmamakla birlikte 20 varak düşmüştür ve 40 varak kalmıştır. *Cambriç* yazmasında söylenen her ne varsa bu nüshada doğrulanıyor. Muhakkikin ilk olarak muttali olduğu divandır.¹¹²

en-Nuşhatu'l-Mûşuliyye: Muhakkikin “م” sembolü ile divanda yer verdiği bu nüsha, Musul'da Yahya Paşa medresesinde bulunmaktadır. Muhakkik, *el-Mecme' İlmi Arabî* üyesi arkadaşı üstad Dâvud el-Celbî'den Yahya paşa medresesinde mahfuz olan İbn 'Uneyn'in divanının iki yazmasını karşılaştıran bir nüsha yazmasını istemiştir. Arkadaşı da iki nüshayı güzel bir şekilde vafsetmiştir. Birinci nüsha ile ilgili olarak, nüshanın sonunda ne nasihin ismi ne de yazmanın tarihi belirtilmediğini ifade etmiş, nüshanın 76 varaktan meydana geldiğini, bunun 56 varakının divana ait olduğunu söylemiştir. Her sahifede 19 beyit olduğunu söylemekte, zabtının ve hattının güzel olduğunu sözlerine eklemektedir. Birinci nüshanın ikinci nüshadan sadece takdim, tehir, ziyade ve noksanlık gibi basit şeylerle ayrıldığını ifade etmektedir.¹¹³

en-Nuşhâtü'l-Mûşuliyye es-şâniye: Dîvânda “مٹ” sembolü ile gösterilen bu nüsha, Musul'da Yahya Paşa medresesinde bulunmaktadır. Üstad el-Celbî, bu nüshanın birinci nüshadan daha eski olduğunu, 70 varaktan müteşekkil olup her sahifesinde 14 satır olduğunu söylemektedir. Ziyade, noksanlık, tehir ve takdim konusunda birinci nüshadan biraz farklı olmakla birlikte, hattının güzeldir. Nüshanın sonunda ne nâsihin ismi ne de yazılma tarihi bulunmaktadır. Bu nüshanın girişi, birinci nüshanın girişinden farklıdır. Her iki nüshada bablara göre tertip edilmiştir. Her ikisi de en sahih yazma eserlerdir. Diğer nüshalardaki ziyadeler, bu iki nüshada yoktur.¹¹⁴

en-Nuşhatu'l-Bâriziyye: “ب” sembolü ile dîvânda yer verilen bu nüsha, Paris'te *Dâru'l-kutubi'l-Ehliyye*'de 6034 rakamında bulunmaktadır. 44 varaktan oluşan bu nüshanın her sahifesi 21 satırdan oluşmaktadır. Bablara göre tertip edilen bu nüshada birçok hata bulunmaktadır. Bu nüshadaki şiirler diğer nüshalara göre daha azdır. Nasihin bazen “zâd” ve “dâd” harflerine dikkat etmeyişi, nüshanın Bağdat'ta yazıldığı izlenimi vermesine rağmen, muhakkik nüshanın Musul'da yazıldığını tercih etmektedir. Nüshanın sonu “*Kitap Allah'ın yardımı, keremi, lütfü ve minneti ile mübarek Cuma*

¹¹² İbn 'Uneyn, 38-39.

¹¹³ İbn 'Uneyn, 39.

¹¹⁴ İbn 'Uneyn, 39-40.

gününde kuşluk vaktinde Rebî‘ul-Evvel ayında tamamlanmıştır. Bu da hicrî 1180 yılına tekabül etmektedir. Bu eser, Fakir, hakir, günahı ve taksiratını kabul eden el-‘Umrî b. Yâsîn b. Hayrillâh el-‘Umrî b. Mahmûd el-‘Umrî b. eş-Şeyh Mûsâ el-‘Umrî b. el-Hâc Kâsım el-‘Umrî (Allah hepsini affetsin) eliyle yazılmıştır.”¹¹⁵

en-Nuşhatu’l-Hicâziyye: Dîvân’da “ح” sembolü ile gösterilen bu nüsha, *Dâru’l-kutubi’l-Mısriyye*’de 418 rakamı altında bulunmaktadır. Medine’den getirilmiş olan bu nüsha, bablara göre düzenlenmiş olan nüshaların en son kaleme alınandır. Bu nüsha, Haziran 1881 yılında *Kutubu’d-Dâr’a* eklenmiştir. 52 varaktan oluşan bu nüshanın her sahifesinde 21 satır bulunmaktadır. Takdim ve tehir konusunda diğer nüshalardan farklıdır. Yanlışıları ise çoktur. Nüshanın sonu “*Dîvân, el-Melik, el-Mennân olan Allah’ın yardımıyla 1297 yılında Medine-i Münevvere’de Şeyhulislam Arif Bek kütüphanesinde el-Hâc Fethullah el-Buhârî hattıyla tamamlanmıştır.*”¹¹⁶

en-Nuşhâtu’l-Mışriyye: “ص” sembolü ile dîvânda yer verilen bu nüsha, *Dâru’l-kutubi’l-Mışriyye*’de 594 rakamı altında bulunmaktadır. Bu nüsha manalara göre değil de harf sistemine göre tertip edilmiş tek nüshadır. Görünen o ki bu tertip sonradan bazı insanların yaptığı bir iştir. Hicaz nüshasının esas alındığı bu nüshada tertipte değişikliğe gidilmiştir. Neredeyse hataları dahil Hicâz nüshası ile aynı olan bu nüsha ile Hicâz nüshası arasında farklar azdır. Varaklarının sayısı 64’tür. Her sahifede 17 satır vardır. Beyitlerinin sayısına işaret ederek dîvândaki kasideleri ve mukatta‘ları peş peşe rakamlarla belirtmiştir. Nüshanın sonu şöyle bitmektedir: “*Dîvân, harfî harfîne nakledilerek el-Melik el-Mennân olan Allah’ın yardımıyla kudretli rabbinin affa ihtiyaç olan İmam Hüseyin’nin hizmetkarı Mustafa b. el-Fakir Muhammed eş-Şelşemûnî eliyle neshedilmiştir. Bu da hicrî 1298 yılında 29 Cumâde-i evvel ayının Perşembe gününe tekabül etmektedir.*”¹¹⁷

Muhakkik bu nüshalarla ilgili bilgi verdikten sonra İbn ‘Uneyn’in divanını nasıl tahkik ettiğini ifade etmektedir.

Muhakkik ilk olarak beyitleri birer birer her nüshadan okuyarak, en sahih rivayetle geleni seçmeye çalışmıştır. Diğer nüshalardaki rivayet farklılıklarını divanın zeylinde yer vermiştir.

¹¹⁵ İbn ‘Uneyn, 40-41.

¹¹⁶ İbn ‘Uneyn, 41.

¹¹⁷ İbn ‘Uneyn, 42.

Nüshalarda bazı kaside ve mukata‘ların bulundukları bablarda olmaması gerektiğini, bunların sadece “*Hanîn ilâ ed-Dımaşk*” ile “*ed-De‘âbe*” bablarında olması gerektiğini söyleyen muhakkik, çoğunluğu “*el-Vakai‘ ve’l-muhâderât*” olan kaside ve mukatta‘ları “*el-Hanîn ilâ’d-Dımaşk*” kısmına eklediğini, hiciv babında olan kaside ve mukatta‘ları ise “*Bâbu ed-de‘âbe ve’t-tehekkum ve’s-suḥriyye*” kısmına eklediğini söylemektedir.

Muhakkik bazı nüshalarda yer alan “*Bâbu’l-ebîyâtî’l-nahviyye*” başlığı altında 15 nahiv beytini “*Bâbu’l-vekâi ve’l-muhadarat*” kısmına eklemiştir.

Muhakkik şairin sekiz nüshasında olmayan, fakat tarih ve edebiyat kitaplarında olan şiirlerini dîvânın sonunda “*el-Müstedrek min şiri İbn ‘Uneyn*” başlığı altında yer vermiştir.

İKİNCİ BÖLÜM

İBN ‘UNEYN DİVANININ MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

Şiirde muhteva (öz, içerik) denildiğinde tema ve konu anlaşılmaktadır. Zira muhteva biçimsel özellikleri dışında, şiirde anlatılmak istenenleri¹¹⁸ ifade eden kısmı oluşturur.

Arap şiirinde konu “*şairin kasidesinde aktarmak istediği amaç*” manasına gelen “ğarad” kavramıyla ifade edilir.¹¹⁹ İslâm öncesi şiirlerinin konuları ile klasik Arap şiirinde işlenen konular neredeyse birbiri ile aynı olduğu görülmektedir. Şair, hayatta kalabilmek için kabilelerle mücadele etmiş, kahramanlık şiirleri söylemiş ve bu şiirler ile ailesini ve kabilesini himaye etmekle övünmüş (**fahr**), düşmanlarını hicvederek onları alay konusu yapmıştır (**hiciv**). Kadınlara duyduğu hislerini dile getirmiş (**gazel**), kendi kabilesinin iyi taraflarını övmüş (**medîh**)¹²⁰ ve ölen kimselere ağıt yakmıştır (**rişâ/mersiye**).¹²¹

Hiciv şairi olarak bilinen İbn ‘Uneyn’in şiirlerine bakıldığında hiciv dışında yukarıdaki konularla ilgili şiirler de söylemiştir. Şiirlerinde daha çok, medih, ihvâniyyât, luğaz, özlem ve mersiye gibi konularda şiirler söylemiştir.

¹¹⁸ Nihad Çetin, Eski Arap Şiiri adlı eserinde “Muhteva” başlığı altında Arap şiirinin konularını genel olarak incelemiştir. Detaylı bilgi için bkz. Nihad Çetin, *Eski Arap Şiiri*, 2. bs (İstanbul: Kapı Yayınları, 2019), 49-78; Turan Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 2. bs (Ankara: Akçağ Yayınları, 2004), 215.

¹¹⁹ Ahmed Matlûb, *Mu‘cemu Muştalaḥâtî’l-‘Arabiyyi’l-ḳadîm* (Beyrut: Mektebetu Lubnân, 2001), 301.

¹²⁰ Ahmet Şen, “Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden Ahmed el-Behlûl ve Hz. Peygamber’e Methiyelerinde Muhteva”, *Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 5, sy 2 (31 Aralık 2019): 839.

¹²¹ Sâmi ed-Dehhân, *el-Ġazel munzu neş’etihî ḥattâ şadri’d-Devleti’l-‘Abbâsiyye*, 3. bs (Dâru’l-Me‘ârif, t.y.), 11.

2.1. Medih

Yerginin karşıtı olup “*güzel övgü*”¹²² anlamına gelen medih; terim olarak “*herhangi bir kimsenin sahip olduğu yüksek insanî değerleri ve ideal özellikleri ya da bir kavmin veya halkın asaletini övmek amacıyla öven kimsenin nazmettiği şiirlerdir.*”¹²³ Medih şiiri için kullanılan diğerk kavramlar “*midhâ*” ve “*umdûhâ*”dır.¹²⁴ Bazı kimseler medihin dirilere olan övgüyü kapsadığını ifade etmiştir.¹²⁵ Yarar ve çıkar sağlamak amacıyla bir kimseyi abartılı bir şekilde öven kimseye ise *meddâh* denilir.¹²⁶ Kudâme b. Ca’fer(ö. 337/948 [?]) ve Ebû Hilâl el-‘Askerî(ö.400/1009’dan sonra) eserlerinde medihi, hiciv, vasıf, nesîb, mersiye ve fağır ile beraber şiirin en önemli altı temasından birisi olarak ele almışlardır.¹²⁷

Cahiliye döneminde medih şiirleri başlangıçta memdûhun vasıflarını ve faziletlerini öne çıkararak iyiliğine karşı teşekkür etmek için söylenirken; en-Nâbiğâ ez-Zubyânî (ö. 604 [?]) ile kazanç elde etme aracına dönüşmüştür. Nitekim birçok Cahiliye şairi kazanç elde edebilmek için gerek kendi bölgesindeki gerekse yakın bölgelerdeki kralları metheden şiirler söylemişlerdir. Bununla beraber dönemin yöneticileri toplumun içerisinde saygınlıklarını artırmak, düşmanlarına karşı faziletlerini yayabilmek için şairlerin kendilerine medih şiirlerini söylemeleri için teşvik etmişler ve yüksek meblağda bağışlar ve hediyeler vermişlerdir.¹²⁸

İslâmın gelişiyile medih şiirlerinin söylenme amacı çok fazla değişmemiş, lâkin İslâmî değerleri yüceltme ve fetihlerle ilgili medih şiirleri kaleme alınmıştır. Emevî dönemine bakıldığında, siyâsî grupları öven medih şiirleri görülmekte; dönemin Emevî halifeleri de şairlerin kendilerini öven şiirler yazmaları için kendilerini teşvik ettikleri

¹²² Ebû Abdırrahmân b. ‘Amr b. Temîm Halîl b. Ahmed, *Kitâbu’l-‘ayn*, c. 3 (Beyrût: Dâru mektebetu’l-Hilâl, t.y.), 188.

¹²³ Emîl Bedî‘ Ya‘kûb ve Mîşâl Âsî, *el-Mu‘cemu’l-mufasssal fî’l-luğâ ve’l-edeb* (Beyrut: Dâru’l-‘ilm li’l-melâyin, 1987), 1133.

¹²⁴ Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd Cevherî, *es-Sihâh Tâcu’l-luğâ*, thk. Ahmed Abdulğaffâr ‘Attâr, 4. bs (Beyrut: Dâru’l-‘ilm li’l-melâyin, 1987), 403.

¹²⁵ Ahmed Ahmed Bedevî, *Ususu’n-nağdi’l-edebî ‘inde’l-‘Arab* (Kahire: Dâru nahdâti Mısır, 1996), 134.

¹²⁶ Mustafa Çağrıçı, “Medih”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 304.

¹²⁷ Ebû Hilâl el-Hasen b. ‘Abdullâh Ebû Hilâl el-‘Askerî, *eş-Şinâ‘ateyn* (Beyrut: el-Mektebetu’l-‘unşuriyye, 1419), 131; Ebu’l-Ferec Kudâme b. Ca’fer b. Kudâme b. Ziyâd el-Kâtib el-Bağdâdî Kudâme b. Ca’fer, *Nağdu’s-şi’r* (Kostantiniyye: Matba’âtu’l-Cevâib, 1302), 17.

¹²⁸ Geniş bilgi için bakınız: Ebû ‘Alî el-Hasan b. Reşîk el-Çayravânî el-Ezdî İbn. Reşîk el-Çayravânî, *el-‘Umde fî Meğâsini’s-Şi’r ve Âdâbihi*, 5. bs (Dâru’l-Ceyl, 1401/1981), 80-86.

bilinmektedir. Abbâsî döneminde ise bu durumun değişmediği aynı şekilde Abbâsî halifelerinin de şairlerin kendilerini övmeleri için şiirler söylemelerini teşvik etmişlerdir.¹²⁹

Eyyûbî dönemi Dımaşk şairlerinden İbn ‘Uneyn’in şiirleri arasında medih temalı şiirler vardır. Şairin divanı incelendiğinde beyit sayısı bakımından medih şiirleri birinci sırada yer almaktadır.

Şairin medih şiirleri yazma amaçlarına bakıldığında, Eyyûbî sultanlarının cömert oluşlarını, savaşlardaki kahramanlıklarını ve haçlı seferlerine karşı başarılarını övmek olmakla beraber kendisinin yaşadığı sürgün hayatının zorluklarını dile getirmek, söz konusu sürgünün haksız oluşunu dile getirmekte olduğu söylenebilir. Aynı zamanda ilim adamlarının ilme olan katkılarını öven şiiri de vardır.

2.1.1. Sultanları Methi

İbn ‘Uneyn’in medih şiirlerinin çoğunluğunu, Eyyûbî sultanlarının cömertlikleri, misafirperverlikleri ve kahramanlıklarını övdüğü şiirler oluşturur. Şair, bu şiirlerde Eyyûbî sultanlarının kahramanlıklarını överken; aynı zamanda kendisinin sürgün hayatının bitmesi için kendilerinden yardım istemiştir. Medih şiirlerinde Eyyûbî sultanlarının İslâm dinine olan katkılarını ve haçlılarla yaptıkları savaşlardaki cesurluklarını da methetmiştir.

2.1.1.1. el-Meliku’l-‘Azîz

Tam ismi Seyfu’l-İslâm Ebu’l-Fevâris Tağtekîn b. Eyyûb b. Şâdî’dir. Selâhaddin Eyyûbî’nin kardeşlerinden olup el-Meliku’l-‘Azîz(ö.593/1196) olarak bilinir. Hicrî 579 ile 593 yılları arasında Yemen’de hükümdarlık yapmıştır.¹³⁰ Yirmili yaşlardayken dönemin sultanı Selâhaddin Eyyûbî tarafından Dımaşk’tan sürgün edilen İbn ‘Uneyn, birçok belde gezdikten sonra Yemen’e gitmiş, dönemin Yemen hâkimi el-Meliku’l-‘Azîz tarafından iyi bir şekilde karşılanmıştır. Şair, Yemen hakiminden gördüğü iyiliğe karşı, birçok kaside yazarak kendisine teşekkür etmiştir.¹³¹ Bunlardan biri olan otuz sekiz beyitlik bir kasidesinde şair, methiye kısmına geçmeden önce Yemen hakiminin fiziksel özelliklerine değinmiş ve kendisinin sürgün hayatındayken yaşadığı zorlukları

¹²⁹ Geniş bilgi için bakınız: Sirâcuddîn Muhammed, *el-Medihû fi’ş-Şi’ri’l-Arabî* (Beyrut: Dâru’r-râtib el-Câmi’yye, t.y.), 18-40.

¹³⁰ İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-a’yân*, 2/523.

¹³¹ İbn Vâşıl, *Muferricu’l-Kurûb*, 5/42.

dile getirdikten sonra methiye kısmında el-Meliku'l-'Azîz'in cömertliğini, savaşta tecrübesini ve problemleri çözmedeki becerisini aşağıdaki beyitlerle övmüştür.¹³² (Tavîl)

إِلَى بَحْرٍ جَوْدٍ يُخْجَلُ الْبَحْرَ كَفَّهُ إِلَى مَلِكٍ مَا جَادَ إِلَّا وَأَقْلَعَتْ إِلَى أَلْبَجٍ كَالْبَدْرِ يُشْرِقُ وَجْهَهُ تَسَنَّمَ مِنْ أَعْلَى الْمَرَاتِبِ رُتْبَهُ لَنَا مِنْ نَدَاهُ كُلِّ يَوْمٍ رَغَائِبُ فَتَى حِصْنُهُ ظَهَرَ الْحِصَانِ وَنَثَرَهُ مُضَاعَفَةً حَتَّى كَأَنَّ قَتِيرَهَا يُريهِ دَقِيقُ الْفِكْرِ فِي كُلِّ مُشْكِلٍ	فَقُلْ عَنْ أَيْدِيهِ فَهَنَّ الْعَجَائِبُ حَيَاءً وَخَوْفًا مِنْ يَدَيْهِ السَّحَائِبُ سَنَاءً إِذَا التَّقَّتْ عَلَيْهِ الْمَوَاكِبُ تَقَاصَرُ عَنْ أَدْنَى مَدَاهَا الْكَوَاكِبُ وَمِنْ فِعْلِهِ فِي كُلِّ مَدْحٍ غَرَائِبُ تَكَلُّ لَدَيْهَا الْمُرَهَفَاتُ الْقَوَاصِبُ حُبَابُ حَبْنُهُ بِالْعُيُونِ الْجَنَابُ مِنْ الْأَمْرِ مَا تُفْضِي إِلَيْهِ الْعَوَاقِبُ
--	---

“Elinin (ihsânının) denizi utandıran bir cömertlik denizine. Elleri (ihsânları) hakkında söyle, işte onlar harikadırlar.

Cömertlik yaptığında bulutların onun ellerinden (ihsânlarından) dolayı korku ve haya ile açıldığı bir meliğe,

Kafileler onunla buluştuğunda dolunay gibi yüzünün parladığı bir ışığa,

Derece olarak rütbelerin en yücesine yükselirmiş, yıldızlar onun en alçak seviyesine güç yetirememiştir.

Her gün onun ihsânına isteklerimiz vardır. Her övgüde onun yaptığında acayıpler vardır.

Sağlamlığı atın sırtı gibi bir genç. Keskin ve ince kılıç ile hızlı kesen kılıcın onun yanında yorgun düştüğü bir zırhtır.

Çok miktardadır, hatta onun cimriliği bile (erkek) çekirgelerin gözlerle ona emeklediği bir kabarcıktır.

Düşüncenin inceliği, sonuçların götüreceği işin her sorununu ona gösterir.”

Yukarıdaki beyitlerle görüldüğü üzere İbn ‘Uneyn, Yemen hakiminin yağmur ve denizden daha cömert olduğunu; atın sırtına benzeterek de sağlam oluşunu dile getirmiştir.

¹³² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 36; Muhammed b.Aydemir El-Musta’sami, *ed-Durru’l-Ferîd ve Beytu’l-Kasîd*, thk. Kâmil Suleyman el-Cebûrî (Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 2015), 6/100.

Şairin Yemen hakimini övdüğü ve on dört beyitten oluşan ikinci kasidesinde, sultanın misk olarak kokmasını ve izzetli oluşunu ifade ederken iftiracıların dediklerine inanmasına olan hayretini aşağıdaki beyitlerle ifade etmiştir.¹³³(Kâmil)

رِيحُ الصَّبَا وَيُعِيدُهُ لَيْنُ الصَّبِي	ظَبْيٍ مِنَ الْأَتْرَاكِ تَنْتَنِي قَدَّهُ
وَلَقَدْ عَهْدْتُ الْمِسْكَ فِي سُرْرِ الظِّبَا	مَا بَالُهُ فِي عَارِضِيهِ مِسْكُهُ
مُنْتَبِئاً إِلَّا اسْتَحَالَ مُقْطَبَا	غَضَبَانُ لَا يَرْضَى فَمَا قَابَلْتُهُ
إِلَّا تَجَنَّبِي ظَالِمًا وَتَجَنَّبَا	اللَّهُ يَعْلَمُ مَا طَلَبْتُ لَهُ الرِّضَا
فَكَأَنَّنِي كُنْتُ الْمُسِيءَ الْمَذْنِبَا	كَمْ قَدْ جَنَى وَلَقِيْتُهُ مُتَعَذِّراً
أَبْدًا وَفَرَطُ الْإِعْتِذَارِ تَعْتَبَا	فَيَزِيدُهُ طَوْلُ النَّذْلِ عِزَّةً
صَدَقًا وَعَايِنَ مَا لَقِيتُ وَكَذَّبَا	عَجَبًا لَهُ إِتَّخَذَ الْوُشَاةَ وَقَوْلَهُمْ
فَأَغَارَ فِي خَيْلِ الصُّدُودِ وَأَجْلَبَا	وَرَأَى جُيُوشَ الصَّبْرِ وَهِيَ ضَعِيفَةٌ

“Sabâ rüzgarının boyunu övdüğü ve gençlik tazeliğinin kendisini döndürdüğü Türklerden bir ceylandır.

Onun kokusunun yanaklarında ne işi var; miski ceylanların karınlarında bilirdim.

Razı olmayan bir kızgındır; onunla tebessüm ederken karşılaştığımda ancak çatık kaşlı olurdu.

Allah biliyor ki ondan iyilik (ihسان) istemedim, ancak zalimi suçlamak ve sakınmak (uzak durmak) dışında,

Kaç defa hata etti, onu özür dilerken gördüm. Sanki ben günah sahibi bir suçlu idim.

Hakir görmenin uzunluğu, onun izzetini artırır; özrünün aşırılığı kınanır.

Hayret ona! Gammazları ve sözlerini doğru olarak edindi.

Karşılaştıklarımı (yaşadıklarımı) bizzat gördü ve yalanladı.

Zayıf olan sabır askerlerini gördü, sürgün atlarıyla saldırdı ve kazandı.”

İbn ‘Uneyn beş beyitlik aşağıdaki kasidesinde ise el-Meliku’l-‘Azîz’in kapısına kadar gelen heyetlere karşı olan cömertliğini ve zorluklara karşı dağlardan daha fazla cesur olduğunu söylemiştir.¹³⁴ (Kâmil)

قَالَتْ شَمَائِلُهُ الْكَرِيمَةُ مَرْحَبَا	مَلِكٌ إِذَا مَا الْوَفْدُ حَلَّ بِبَابِهِ
وَأَعَزُّهُمْ خَالاً وَأَكْرَمُهُمْ أَبَا	أُنْدَى الْمُلُوكِ نَدَى وَأَطْوَلُهُمْ يَدَا
حَامِي الْحَقِيقَةِ حَامِلٌ مَا أُنْعَبَا	تُبْتُ الْجَنَانَ إِذَا الْجِبَالُ تَزَعَزَعَتْ

¹³³ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 38-39.

¹³⁴ İbn ‘Uneyn, 39-40.

وَمُقَصِّرٌ عَنْ بَعْضِ مَا أَوْلَيْتُهُ شُكْرِي وَإِنْ كُنْتُ الْفَصِيحَ الْمُسَهِّبَا
وَلَوْ أَنَّنِي نَظَّمْتُ فِيكَ قَلَانِدَ الـ جَوَازِءَ كُنْتُ أَجَلٌ مِنْهَا مَنْصِبَا

“Kapısına bir heyet geldiğinde, yüce karakterleri (tabiatları) merhaba diyen bir meliktir.

Meliklerin en cömerdi, ihsân olarak eli en açık olanı, dayı olarak onların en izzetlisi, baba olarak onların en şereflişi,

Soğukkanlıdır, dağlar sarsıldığında hakikatın hamisi ve zorlukların taşıyıcısıdır.

Öncesi olan bazı şeylerin affedicisidir, şükürümü tam yapamadım, her ne kadar çokça konuşan fasih olsam da,

Şayet ben senin için Cevzâ yıldızının¹³⁵ kolyelerini dizsem de sen makam olarak daha yücesindir.”

İbn ‘Uneyn yukarıdaki beyitlerde görüldüğü üzere, Yemen hakiminin himaye ediciliğini, kendisini dayı ve babaya benzeterek ifade etmiştir.

Otuz dokuz beyitlik kasidesinde ise İbn ‘Uneyn, el-Meliku’l-‘Azîz’i övdüğü kısımda devletinin diğer devletlere karşı olan üstünlüğünü, savaşta cesareti ve kılıcının keskinliği ile beraber cömertliğini ve şairin onun cömertliğine olan ihtiyacını ifade etmiştir.¹³⁶(Kâmil)

مَلِكٌ زَهَتْ أَيَّامَ دَوْلَتِهِ الـ غَرَاءَ وَافْتَحَرَتْ عَلَى الدُّوَلِ
يَغْشَى الْوَعْيَ وَالْحَرْبُ قَدْ كَثُرَتْ لِمَوْتِ عَنْ أَنْيَابِهَا الْعُصَلِ
وَالشَّمْسُ كَالْعِذْرَاءِ كَاسِفَةً مَحْجُوبَةً بِالنَّقْعِ فِي كَلِّ
مَلِكٌ صَوَارِمُهُ رَسَائِلُهُ إِنَّ الصَّوَارِمَ أَلْبَعُ الرُّسُلِ
مَلِكٌ قَصَرَتْ عَلَى مَدَائِحِهِ شِعْرِي وَعِنْدَ نَوَالِهِ أَمْلِي
لَا أَبْتَغِي مِنْ غَيْرِهِ نِعْمًا كَمْ غَفَّتْ مِنْ بَرٍّ تَعَرَّضَ لِي
عَثَرْتُ خَلْفَكَ كُلَّ ذِي كَرَمٍ يَجْرِي وَرَاكَ وَأَنْتَ فِي مَهْلٍ
وَمَتَى يَنَالُ عِلَاكَ مُجْتَهِدٌ هَيْهَاتَ أَيْنَ الثَّرْبُ مِنْ رُحْلِ
سَفْهًا بِحُلْمِي إِنْ تَرَكْتُ أَتَدَ يَّ السَّيْلِ وَاسْتَعْنَيْتُ بِالْوُشَلِ

“Diğer devletlere karşı üstünlük kurmuş ve meşhur devletinin günleri parlayan kral.

¹³⁵ Cevzâ yıldızı, Yemenî yıldızları arasında sayılmaktadır. Melîğin kendisine benzetilmesinden dolayı el-Cebbâr olarak isimlendirilmiştir. Çünkü bu yıldız, başında taç olan kürsü üzerinde oturan bir adamın şekline benzemektedir. Geniş bilgi için bakınız. Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî İbn Kuteybe, *Kitâbu 'l-Envâ' fî mevâsimi 'l-'Arab* (Haydarabad: Dâiratu'l-ma'arifi'l-Osmania, 1956), 45-48.

¹³⁶ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 43.

Savaş ölüme sert dişlerini göstermişken savaşa atılır.

Ve güneş bekar gibi karanlıktır, musibetler içinde tozla örtünmüştür.

Kılıçları, mesajları olan bir kral. Kılıçlar, mesajların en beliğidir.

Şiirimi övgülerine hasrettiğim bir kral, ümidim onun ihsânlarındadır.

Onun dışında kimseden nimetler istemem, nice başıma gelen iyiliklerden tiksindim.

Cömert her kim varsa arkanda bıraktın. Sen acele etmediğin halde senin arkandan koşar.

Çabalayan biri ne zaman senin seviyene yetişir, heyhat Satürn'deki toprak nerededir.

Aptal aklım selin gelişini bıraksaydım, gözyaşı damlasıyla yetinirdim.”

Yukarıdaki beyitlerde de anlaşıldığı üzere şair, sultanın cesurluğunu, kılıcının mesajı gibi olduğunu dile getirerek övmüştür. Aynı zamanda cömertliğinin büyüklüğünü, kendisi yavaş iken bile diğer insanların geride kaldığını ifade ederek dile getirmiştir.

İbn ‘Uneyn yedi beyitlik aşağıdaki kasidesinde ise Yemen hakiminin ihsânlarının sürekli yağın yağmuru utandırdığını, el-Meliku’l-‘Azîz’i ise faziletin kâ‘besi olarak ifade etmiştir.¹³⁷ (Kâmil)

وَمُهَجَّنَ الْبَحْرَ الْمُحِيطَ إِذَا طَمَا
كَالصُّبْحِ إِنَّ لَيْلُ الْخَوَادِثِ أَظْلَمَا
بِالْحَجِّ أَقْدِمَنِي إِلَيْهَا مُحْرَمَا
فَعَلَامَ بَيْتٍ وَقَدْ هَمَى أَشْكُو الظَّمَا
وَأَكُونُ فِي أَتْبَاعِهِ صَلَّةً لِمَا
أَدْرِي وَقَفِيتَ الدَّمَ لَمْ غَبَسَاهُمَا
سَهْلًا وَإِقْتَارِي يَرَاهُ مَغْنَمًا

يَا مُخْجَلِ الْغَيْثِ الْمُلْتِ إِذَا هَمَى
أَنْتَ الَّذِي مَا زَالَ وَاصِحُ رَأْيِهِ
يَا كَعْبَةَ الْفَضْلِ الَّذِي نَادَيْتُهُ
مَا كَانَ بَرْقُكَ خُلْبًا إِذْ شِمْتُهُ
حَاشَا لِمَجْدِكَ أَنْ أُلَوِّدَ بِظِلِّهِ
مَا قَطَبْتَ لِي حَاجِبَاكَ فَلَيْتَنِي
وَمَرَامِي الْأَقْصَى يَرَاهُ سَمَاحُكُمْ

“Yağdığında ey günlerce kesilmeden yağın yağmuru utandıran!

Yükseldiğinde denizi sert dille ayıplayan!

Sensin hâlâ sözünün açıklığı sabah gibi olan, musibetlerin gecesi karanlık olsa da.

¹³⁷ İbn ‘Uneyn, 43-44.

Hacda kendisine nida ettiğim ey faziletin kâ‘besi! Beni korunmuş olarak oraya getir.

Beklediğim zaman senin şimşeğin yağmursuz bulut değildir. Ne zamana kadar geceleyeceğim, susuzluktan şikâyet ederek (yorgun) düştüm.

Gölgesine sığındığım ve onun tabiilerinden biri olduğum yüceliğin büyüktür.

Senin kaşların bana çatmadı. Keşke bilseydim yerilmekten korunduğunu, niçin o ikisine surat astın.

En yüce isteğimi, sizin cömertliğiniz kolayca görür. Onu ganimet olarak bulur benim fakirliğim.”

Yukarıdaki beyitlerde İbn ‘Uneyn, el-Meliku’l-‘Azîz’i faziletin ka‘besine benzeterek, sultanın ne kadar değerli biri olduğunu ifade etmiştir.

Şairin, dokuz beyitten oluşan ve Yemen hakimini övdüğü son kasidesinde ise ihsânlarını pınara benzetmekte, insanların ihtiyaçlarını kendisine arz ettiklerini ve haset edicilerin onun ulaştığı mertebeye ulaşamadığını aşağıdaki beyitlerde ifade etmiştir.¹³⁸
(Tavîl)

وَفَضْلَكَ شَمْسٌ لَا تُصَدُّ بِغَيْنٍ
وَمَدْحُكَ صِدْقٌ لَا يُعَابُ بِمَيْنٍ
تَنَاولَتْ أَعْلَاهَا بِطُولِ يَدَيْنِ
إِلَيْكَ لِأَلْفَوْا سِيرَةَ الْغَمْرَيْنِ
وَقَوْرٌ إِذَا خَفَتْ جِبَالَ حُنَيْنِ
فَأَعْيَاهُمْ فِيهَا تَطْلُبُ شَيْنِ
بِقَلْبِي وَإِسْتَعْشَى الْفَوَادَ بَرَيْنِ
وَيَفْنَى الَّذِي مِنْ عَسَجِدٍ وَلَجَيْنِ
فَلَا أَثَرَ فِيهَا أَجَابَ لِعَيْنِ

أَيَادِيكَ عَيْنٌ تَسْتَهْلُ بِغَيْنٍ
وَمَنْكَ صَقْرٌ لَا يُشَابُ بِمَيْنٍ
إِذَا قَصَرَتْ أَيْدِي الْوَرَى عَنْ فَضِيلَةٍ
وَلَوْ أَنَّ أَهْلَ الْعَصْرِ أَلْفَوْا أُمُورَهُمْ
جَوَادٌ وَكَفَّ السُّحْبَ بِالْغَيْثِ بَاخِلٍ
تَتَّبَعْتَ الْحَسَادَ جَلَّ خِصَالِهِ
بَعَثْتُ فَرِيدَ الدَّرِّ وَالشَّوْقُ قَدْ هَفَا
وَقَلَّدْتَنِي مِنْ جَوْهَرِ الْفَضْلِ خَالِدًا
كَأَنَّ النَّوَى إِذْ نَادَتْ الدَّمَاعَ رَحْمَتِ

“Senin ihsanların pınardır; diğer pınarlara görünen. Lütfun güneştir, bulutla engellenmeyen.

İyiliğin berraktır; başka minnetlere benzemez. Seni övme haktır; yalanla ayıplanmaz.

İnsanların elleri ihsana yetişemediğinde iki el uzunluğu ile ahırsın en yükseğini.

¹³⁸ İbn ‘Uneyn, 44.

Dönemin insanları durumlarını sana arz ederlerse, iki Ömer'in davranışını bulurlar.

Cömerttir, bulutun eli yağmurla cimri davranırken; vakurdur, Huneyn dağları hafıflediğinde.

Haset edici, özelliklerinin çoğunu takip ettiler. Orada onları ayıplama isteği bıktırdı,

Özlem kalbimi coştururken ve kalbi örtü ile sarmışken, eşsiz inciği gönderdim.

Fazilet cevherini ömürce boynuma taktı, altın ve gümüşten imtina eden.

Sanki uzak kalma gözyaşına seslendiğinde sesini inceltti, göze cevap verecek herhangi bir izi yoktur.”

İbn ‘Uneyn yukarıdaki beyitlerde Yemen sahibinin insanlara olan iyiliğini, “iki Ömer’in davranışını bulurlar” diyerek Hz. Ömer ve Ömer b. Abdulaziz’e işaret ederek dile getirmiştir.

2.1.1.2. el-Meliku’l-‘Âdil

Çalışmanın birinci bölümünde de belirtildiği üzere İbn ‘Uneyn’in Dımaşk’a geri dönmek için dönemin sultanı el-Meliku’l-‘Âdil’e yazdığı ve elli yedi beyitten oluşan bu kasidesinde şair, sürgün hayatının zorluklarından, Dımaşk şehrini ve evlerini tasvir edip daha sonra oradan kendi rızasıyla ayrılmadığını ifade ettikten sonra aşağıdaki beyitlerde sultanı övmüştür. Bu beyitlerde sultanın adaletli oluşunu, cömertliğini, çocuklarının kahramanlığını, sultanın diğer meliklere olan üstünlüğünü ve misafirperverliği gibi birçok özelliğine değinmiştir.¹³⁹ (Kâmil)

في كُلِّ نَاجِيَةٍ تُسَرِّفُ مِنْبِرًا
ضَافِي أَسَالٍ نَدَاهُ فِيهَا كَوْنًا
غَرَّثَانِ وَهُوَ يَرَى الْغَزَالَ الْأَعْفَا
شَكُّ يُرِيْبُ بِأَنَّهُ خَيْرُ الْوَرَى
وَأَبَانَ طَيِّبُ الْأَصْلِ مِنْهُ الْجَوْهَرَا
أَيَاتُ سُوْدُودِهِ حَدِيثٌ يُفْتَرَى
فِي الْفَضْلِ مَا بَيْنَ الثَّرِيَا وَالثَّرَى
يُرَوَّى فَكُلُّ الصَّيْدِ فِي جَوْفِ الْفَرَا
فِي الْكُتُبِ عَنْ كِسْرَى الْمُلُوكِ

الْعَادِلِ الْمَلِكِ الَّذِي أَسْمَاؤُهُ
وَبِكُلِّ أَرْضٍ جَنَّةٌ مِنْ عَدْلِهِ الْـ
عَدْلُ يَبِيْثُ الذَّنْبُ مِنْهُ عَلَى الطَّوَى
مَا فِي أَبِي بَكْرٍ لِمُعْتَقِدِ الْهُدَى
سَيْفٌ صِقَالُ الْمَجْدِ أَخْلَصَ مَتْنُهُ
مَا مَدَحُهُ بِالْمُسْتَعَارِ لَهُ وَلَا
بَيْنَ الْمُلُوكِ الْغَابِرِينَ وَبَيْنَهُ
لَا تَسْمَعَنَّ حَدِيثَ مَلِكٍ غَيْرِهِ
نَسَخَتْ خَلَاتِقُهُ الْكَرِيْمَةُ مَا أَتَى

¹³⁹ İbn ‘Uneyn, 6-7.

فِي الرُّوعِ زَادَ زَرَانَةً وَتَوَقَّرَا
يَوْمَ الرُّوعِ وَتَبَّأَتْهُ أَسْدُ الشَّرِّ
بِدَيْهَةٍ أَغْنَتْهُ أَنْ يَتَفَكَّرَا
عَزَمَ وَرَأَى يَحْقِرُ الْإِسْكَندَرَا
وَيَصْنُدُ عَنْ قَوْلِ الْخَنَا مُتَكَبِّرَا
هَيْهَاتَ لَوْ رَكِبَ الْبُرَاقَ لَفَقَصَرَا
مَلِكٌ يَقُودُ إِلَى الْأَعَادِي عَسْكَرَا
بَدْرًا فَإِنْ شَهِدَ الرُّوعِ فَغَضَنْفَرَا
وَيَجْلُ أَنْ يَغْشَوْا إِلَى نَارِ الْقُرَى
بِالْبَيْضِ عَنْ سَبِيِ الْحَرِيمِ تَأَخَّرَا
وَتَدَقَّقُوا جُودًا وَرَاعُوا مَنَظَرَا
مَا لَمْ يَكُنْ بِدَمِ الْوَقَائِعِ أَحْمَرَا
خَوْفًا وَجَأَشْتُكَ فِيهِ أَرْبَطُ مِنْ جَرَا

مَلِكٌ إِذَا خَفَّتْ حُلُومُ ذَوِي النَّهْيِ
تَبَّتْ الْجَنَانُ ثُرَاغٌ مِنَ وَتَبَّأَتْهُ
يَقْظُ يَكَادُ يَقُولُ عَمَّا فِي غَدِ
حُلْمٌ تَخَفْتُ لَهُ الْجِبَالُ وَرَاءَهُ
يَعْفُو عَنِ الذَّنْبِ الْعَظِيمِ تَكْرُمًا
أَيْنَالُ حَاسِدُهُ غَلَاةٌ بِسَعِيهِ
وَلَهُ الْبَنُونَ بِكُلِّ أَرْضٍ مِنْهُمْ
مِنْ كُلِّ وَضَاحِ الْجَبِينِ تَخَالُهُ
يَغْشَوْا إِلَى نَارِ الرُّوعِ شَغَفًا بِهَا
مُنْقَدِمٌ حَتَّى إِذَا النِّفْعُ أَنْجَلَى
قَوْمٌ زَكُوا أَصْلًا وَطَابُوا مُخْبَرًا
وَتَعَافُ خَيْلُهُمُ الرُّودَ بِمَنْهَلٍ
كَمْ حَادِثٍ خَفَّتْ حُلُومُ ذَوِي النَّهْيِ

“İsimleri her yerde minberi şereflendiren el-Meliku’l-‘Âdil.

Bol adaleti sebebiyle her yer cennettir. Cömertliğini orada kevser gibi akıtır.

Kırmızılığı beyazlığından daha çok olan ceylanı gördüğü halde kurdun aç olarak gecelediği adalet.

Allah’a inanan Ebu Bekir’in (onun) en hayırlı insan olduğu konusunda şüphe yoktur.

Övgü ile cilalanmış, sağlamlığı güven veren bir kılıçtır. Asaletin kokusu, ondaki cevheri ortaya çıkardı.

Ne onun övgüsü ödünç olarak verilmiş ne de hâkimiyetinin delilleri uydurulmuş sözdür.

Fazilet açısından onun ile geçmiş hükümdarlar arasındaki fark yeryüzü ile gökyüzü arasındaki fark gibidir.

Onun dışında bir meliğin sözünü dinlemezsin, rivayet edilir ki her av yaban zebranın karnındadır.¹⁴⁰

Onun yüce ahlakı, kitaplarda kayser ve kisrâlarla ilgili her ne varsa ortadan kaldırdı.

¹⁴⁰ Eski bir darb-ı mesel olan bu sözün hikayesi şöyledir: Üç arkadaş ava giderler. Birincisi tavşan, ikincisi ceylan, üçüncüsü ise eşek avlar. Tavşan ve ceylan avlayanlar, eşek avlayan kişi ile alay ederler. Bunun üzerine eşek avlayan kişi, onların avladığı şeylerin kendisinin seslendiği şeyin yanında daha kolay olduğunu söylemiştir. Bu söz kişinin başkalarının yanında üstünlüğünü ifade etmek için kullanılır. Geniş bilgi için bkz. Ebû ‘Osmân ‘Amr b. Baḥr b. Maḥbûb Cāḥiz, *el-Burşân ve’l-‘Urcân ve’l-‘Umyân ve’l-Ḥulân* (Beyrut: Dâru’l-Cîl, 1410/1989), 459.

Korkudan dolayı akıl sahiplerinin sabırları azaldığında, ciddiyeti ve vakurluğu artan bir kraldır.

*Savaş gününde onun sıçramasından korkulan soğukkanlıdır (cesurdur).
Onun sıçrayışı aşırı cesur aslanlar gibidir.*

İhtiyatlıdır; düşünmeye gerek kalmaksızın yarın için neredeyse bedâhatla söz söyler.

Dağların arkasından boyun ve itaat ettiği bir akıldır. İskender'i ezen görüş ve kararlılıktır.

Cömert davranarak büyük günahı affeder, kibirlenerek çirkin söze engel olur.

Haset edicisi çabalamakla ona yetişebilir mi? Heyhat, isterse burâka binsin, geride kalır.

Onun her yerde evlatları vardır. Onlardan bir melik, düşmana karşı askerleri komuta eder.

Bütün alnı açıklığı ile onu dolunay zannedersin, savaşı gördüğünde aslan kesilir.

Sevgiden dolayı savaş ateşine doğru yönelir; misafirlik ateşine yönelme daha da yücelir.

Atılgandır. Kılıçla özgürlüğü kısıtlanmış kişilerden dahi geç de olsa toz kalkar.

Asil olarak temiz bir kavim, iç görünüşü hoş olan, hizmet etmekte mutlu olan, cömert olarak püskürten, güzel görünen.

Atları, pınara gelmeye tiksindirler; savaşların kırmızı kanı olmadıkça.

Nice savaşlardır, akıl sahiplerinin sabırları korkudan azalır; senin sakinliğin savaşta Hirâ'dan daha sağlamdır."

2.1.1.3. el-Meliku'l-Muazzam

Çalışmanın birinci bölümünde belirtildiği üzere İbn 'Uneyn, el-Meliku'l-Muazzam Dimaşk'ta melik olduktan sonra onun en yakın arkadaşı olmuş ve bir dönem

vezirlik yapmıştır. Melikten gördüğü iyilikler karşısında şair, kendisini öven birçok şiir yazmıştır. Nitekim bir şair sultanın gözüne girebilmek için kendi çağdaşlarından daha özenle şiirler kaleme almalıdır.¹⁴¹ Aşağıdaki otuz bir beyitlik şiirde İbn ‘Uneyn, Dımaşk’ı, evlerinin eskimeyişini ve ümitlerinin tükendiği anlarda el-Meliku’l-Muazzam’da tekrar yeşerdiğini ifade ettikten sonra methiye kısmında sultanın cömertlik tarafı, kararlılığı ve adaletine vurgu yapmıştır.¹⁴²(*Tavîl*)

بِهَا طَالَ مِنْ رُوحِ السَّمَاءِ قَصِيرُهَا بِمَا أَمَلْتُهُ مِنْ نَجَاحٍ بَشِيرُهَا وَمَا سِيرَةُ مَحْمُودَةٍ لَا يَسِيرُهَا مُحَجَّبَةٌ نَقَعِ الْمَذَاكِي سَتُورُهَا تَسَاقَطَتِ الْجُوزَا وَخَرَّتْ عِبُورُهَا نَهَاهَا سَطَاةٌ أَنْ تَتِمَّ بُدُورُهَا لَأَدْنَى نَوَالٍ مِنْهُ هَذَا تَطِيرُهَا غَدَاةٌ مَنَى وَالْبُدُنُ تَدْمَى نُحُورُهَا إِلَى عَدْلِهِ الْمَشْهُورُ رُدَّتْ أُمُورُهَا	مَلِكُكَ تَحَلَّى الْمُلُوكَ مِنْهُ بَعَزْمَةٌ يُلَاقِي بَنِي الْأَمَالِ طَلْفًا فَيُشْرُهُ فَمَا نِعْمَةٌ مَشْكُورَةٌ لَا يَبْنِيهَا هَمَامٌ تَطَّلُ الشَّمْسُ مِنْ عَزَمَاتِهِ مَهِيْبٌ فَلَوْ لَاقَى الْكَوَاكِبَ عَابِسًا وَلَوْ أَنْسَتَ مِنْهُ الْأَهْلَةُ غَضَبُهُ تَشْرَفُ أَدْنَى السُّحُبِ إِنْ قَالَ قَائِلٌ خَلَفْتُ بِمَا ضَمَمْتُ أَبَاطِيحَ مَكَّةَ لَقَدْ فَازَ بِالْمُلُوكِ الْمُعْظَمِ أُمَّةٌ
--	--

“Gücün kendisiyle azametle donandığı bir kral. Onunla Rumhu’s-Simâk¹⁴³ yıldızının kısalığı uzar.

Ümitler, beni güler yüzle karşılar. Onun sevinci, müjdecinin başarıdan ümit ettiğiidir.

Şükre değer hiçbir nimet yoktur ki yayılmasın, övülmüş hiçbir yaşam yok ki saçılmasın.

Atılgandır. Çabaları sayesinde güneşin perdeleri art arda yağan yağmurun ıslatmasını önlemeye devam eder.

Korkutucudur. Şayet yıldızlarla asık suratlı olarak karşılarsa Cevzâ yıldızı ve yolu da düşer.

Hilaller onunla kızgın iken bir araya gelirse, açıklığı(sultanın) dolunayı tamamlamaktan alıkoyar.

En cömert bulut şereflenir. Şayet birisi onun en düşük hediyesine bu onun benzeri derse.

¹⁴¹ Halil İnalçık, *Şâir ve Patron: Patrominyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*, 9. bs (Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2019), 28.

¹⁴² İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 18; İbnu’s-Şa‘âr, *Kalâ’idu’l-cumân*, 5/146.

¹⁴³ Yağmuru olmayan ve ayın kendisine inmediği bir yıldızdır. Mızrak olarak isimlendirilmesinin sebebi önünde küçük bir yıldızın olmasıdır. Ona mızrağın sancağı denilir. Geniş bilgi için bkz. İbn Kuteybe, *Kitâbu’l-Envâ’*, 62.

Mekke vadilerinin içerdği kimselere yemin ettim, Minanın sabahında, kurbanların kanları dökülürken.

el-Meliku'l-Muazzam ile ümmet kazandı, meşhur adaletine onların işleri dayanır.”

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü üzere İbn ‘Uneyn, sultanın cömertliği, kararlılığı ve azametinin gök cisimlerinden daha büyük olduğunu dile getirerek sultanın büyüklüğüne vurgu yapmıştır.

İbn Uneyn, otuz beyitlik bu şiirinde ise Şam bulutunu, Şam’daki dağları ve sarayları tasvir ettikten sonra Dimyât yakınlarında haçlılarla olan savaşı tasvir etmiştir.¹⁴⁴ Daha sonra şair el-Meliku'l-Muazzam’ın komutanlığını, sultanın asil nesebini ve dine yaptığı katkıları övmüştür.¹⁴⁵ (Tavîl)

كَرِيمُ السَّجَايَا طَاهِرَاتُ ثِيَابُهُ	يَسِيرُ بِنَا تَحْتَ اللِّوَاءِ مُمَدِّحُ
سَرَايَا كَرِيمِ الطَّبَعِ صَافٍ لُبَابُهُ	نَجِيبُ كَصَدْرِ السَّمْهَرِيِّ مُنْجَحُ الْ
إِلَى آلِ أَيُّوبَ الْكَرَامِ إِنْتِسَابُهُ	مِنْ الْقَوْمِ وَضَّاحُ الْأَسْرَِةِ مَا جِدُ
وَسَنَّتْ شَمْلَ الْكُفْرِ عَنَّا ضَرَابُهُ	فَقَرَّجَ ضَيْقَ الْقَوْمِ عَنَّا طَعَانُهُ
طَلِيقاً وَلَوْلَاهُ لَطَالَ إِكْتِنَابُهُ	وَأَصْنَحَ وَجْهَ الدِّينِ بَعْدَ عَبُوسِهِ
وَفِي طَاعَةِ اللَّهِ الْعَزِيزِ إِحْتِسَابُهُ	جِهَادٌ لَوَجْهِ اللَّهِ فِي نَصْرِ دِينِهِ
تُدَادُ أَقَاصِيهِ وَيُخْشَى جَنَابُهُ	حَمَيْتُ حَمَى الْإِسْلَامِ قَالِدِينَ آمِنُ
إِذَا الدِّينَ لَا مَالٌ جَزِيلٌ أَثَابُهُ	وَمَا بَغَيْتِي إِلَّا بِقَاوُكَ سَالِمًا

“Sancağın altında övülmüş bir kişi bizi yürütüyor; karakteri yüce, elbiseleri tertemiz olan.

Semherî¹⁴⁶ mızrağının başı gibi sağlamdır. Seriyelerde başarılı, fıtratı yüce, özü saf olan.

Alın çizgileri belli, övülmüş, yüce Eyyûbî ailesine mensup bir kavimdendir.

Saldırması ile bizden kavmin baskısını giderdi. Vuruşu ile bizden küfür birliğini dağıttı.

Dinin yüzü, asık suratlığından sonra neşeli oldu. Şayet o olmasaydı onun kederi uzardı.

¹⁴⁴ 1218 yılında haçlılar ile Eyyûbiler arasında cereyan etmiş ve savaşı Eyyûbiler kazanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Turan, *Selâhaddin Sonrası Eyyûbiler*, 148-57.

¹⁴⁵ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 21-22.

¹⁴⁶ Sert mızrak anlamındadır. Mızrakları düzelten Semher adında bir adama nisbet edenler de vardır. Bkz. Cevherî, *es-Sihâh Tâcu'l-luğa*, 2/689.

Dininin zafere erişmesinde Allah için bir cihat, yüce Allah'a itaat konusunda hesabı Allah'a aittir.

Dinin namusunu korudun ve din güvendedir. Uzak yerleri korunur ve cenaplığından (gücünden) korkulur.

Tek arzum senin ve dinin sağ salim olmasıdır, yoksa elde edeceğim çokça mal değil.”

İbn ‘Uneyn kırk yedi beyitlik aşağıdaki şiirinde Hamâ sakinlerine verdiği sözden caymadığını, oradaki evlerin hiçbir zaman eskimediğini ve el-Meliku’l-Muazzam’ın fiziksel özelliklerini betimledikten sonra meliği övme kısmına geçmiştir. Methiye kısmında meliğin cömertliğini, savaştaki cesurluğunu ve kararlılığını dile getirmiştir.¹⁴⁷ (Kâmil)

بَنَوَالِهَ الْمُتَدَقِّقِ الْمُنْبَاعِ
وَالْحَرْبُ حَاسِرَةٌ بِغَيْرِ قِنَاعِ
وَمُعَرِّدٍ بِذِمَائِهِ مُنْصَاعِ
حُبْسِ الْفَوَارِسِ مِنْهُ فِي جَعْجَاعِ
سَيْلٍ تُدَافِعُ مِنْ مُتُونٍ تِلَاعِ
مِنْ رَأْسِ مَرْقَبَةٍ طَلَأَ فِي قَاعِ
رَقْرَاقٍ مَاءٍ فَوْقَ نَمْلِ سَاعِ
لَمْ تَحْمِهَا مَوْضُونَةُ الْأُدْرَاعِ
مِنْ نَسْجِ خَرَقَاءِ الْيَدَيْنِ لُكَاعِ
فِي الْحَرْبِ غَيْرُ الْفَائِلِ الضَّعْضَاعِ
وَالنَّقْعُ قَدْ سَتَرَ الدُّجَى بِلِفَاعِ
يَسْطُو بِصَلٍّ فِي ثِيَابِ شَجَاعِ
فِي الْأَرْضِ تَسْأَلُ عَنْ ذَوِي الْإِدْقَاعِ
وَلَفْلَ هِنْدِيٍّ وَحِفْظِ يِرَاعِ
إِلَّا تَلْقَاهَا بِأَطْوَلِ بَاعِ
يَوْمَانِ يَوْمٌ قَرِئٌ وَيَوْمٌ قِرَاعِ
تَبْقَى وَتِلْكَ سَرِيعَةُ الْإِقْلَاعِ
لَا تُعْتَلَى بِأَبْوَةٍ وَمَسَاعِ
فِي الْمَحَلِّ إِلَّا شَبَّهَا بَيْفَاعِ
سَطَوَاتِ ضَرَارٍ لَهُمْ نَفَاعِ

فَكَأَنَّمَا الْمُلْكُ الْمُعْظَمُ جَادَهَا
الْخَائِضُ الْعَمْرَاتِ فِي رَهْجِ الْوَعَى
وَالْقَوْمُ بَيْنَ مُرْدَعٍ بِذِمَائِهِ
فِي مَوْقِفِ ضَنْكِ كَرِيهِ طَعْمُهُ
بِمَطْهَمٍ نَهْدٍ كَأَنَّ مُرُورَهُ
أَوْ لَقْوَةً شَغَوَاءَ حَقَّقَ طَرْفُهَا
وَمُهَنْدٍ يَبْدُو عَلَى صَفْحَاتِهِ
وَمُتَّقِفٍ إِنْ رَامَ مُهْجَةَ فَارِسِ
فَكَأَنَّ مُحْكَمَةَ السَّوَابِغِ عِنْدَهُ
بِجَنَانِ مَضَاءِ الْعَزَائِمِ رَأْيُهُ
وَكَأَنَّمَا يَخْتَالُ فِي عَمْرَاتِهَا
لَيْثُ الشَّرَى فِي مَتْنِ أَجْدَلِ كَاسِرِ
مَلِكٍ فَوَاضِلُ جَوْدِهِ مَبْثُوثَةٌ
خُلِقَتْ أَنْامِلُهُ لِحِطْمِ مُتَّقِفِ
مَا رَايَةً رُفِعَتْ لِأَبْعَدِ غَايَةٍ
مَلَأَتْ مَسَاعِيهِ الزَّمَانِ فَدَهْرُهُ
وَشَأَتْ أَيْادِيهِ الْغُيُوثِ لِأَنَّهَا
وَلَهُ إِذَا افْتَخَرَ الْمُلُوكُ مَفَاجِرُ
مَا أَوْقَدَتْ نَارَ الْكَرَامِ بُوَهْدَةٍ
تَرْجُوهُ أَمْلَاكُ الزَّمَانِ وَتَنْقِي

“Sanki el-Meliku’l-Muazzam yayılıp fıskıran ihsanıyla ona cömert davrandı.

Savaşın tozlu ortamında zorlukların ortasına dalandır. Silahsız harp kaybettirir.

¹⁴⁷ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 23-25.

Kavim, kanlarıyla caydırılma ile son nefesle topukları üzerinde kaçma aradayken.

Tadı acı olan zor zamanda, savaşta süvarileri hapsedilmiş.

Aşırı şişman göğsü ile sanki geçişi seldir yüksek yerlerin sırtlarından savunan.

Ya da ovanın yüksek bir yerin başından gözlerini kapatmış dişi bir kargadır.

Yüzeylerinde çabalayan bir karıncanın üstünde bir suyun parıldamasının görüldüğü kılıçtır.

Ve düzeltilmiş bir mızrakla bir süvarinin canına bakarsa, cevherlerle süslenmiş zırhlar onu koruyamaz.

Sanki onun yanındaki geniş sağlam zırhlar, ellerinde dikenli yeteneksiz birinin dokumasıdır.

Kararların uygulama ruhuyla savaştaki görüşü, azimli ve görüşlü olmayan birinin işi gibi değildir.

Sanki ölüm sıkıntılarında (zorluklarında) kibirleniyor; toz karanlığı örtmüş iken vücudu örten bir elbise ile.

Yırtıcı bir şahinin sırtında savaş aslanıdır. Cesur birinin elbisesi içerisinde keskin bir kılıçla üzerine saldırır.

Cömertliğinin faziletleri yayılmış bir kraldır, yeryüzünde yoksul olan kimseleri sorar.

Onun parmakları sağlam mızrağı parçalamak, Hint kılıcını kırmak ve korkağı korumak için yaratılmıştır.

En yüce amaç için kaldırılan hiçbir sancak yoktur ki, en uzun kulacıyla onu karşılamasın.

Onun çabaları zamanı doldurdu. Onun zamanı iki gündür; misafirlik günü ve savaş günü.

Onun nimetleri yağmurları geçmiştir. Çünkü onun nimetleri kalır, diğerinin gidişi hızlıdır.

Krallar övündükleri zaman onun övünecek şeyleri vardır, babalıkla ve çabayla geçilmez.

Cömertlik ateşi bir yerin alçağında yakılmadı, ancak bir tepede yakılmıştır.

Zamanın kralları onu ümit ederler ve onlar için çok faydalı olan zarar verenin saldırılarından sakınırlar.”

İbn ‘Uneyn, yirmi altı beyitlik aşağıdaki şiirinde ise kılıç ve mızrağın savaştaki öneminden ve bir gencin savaşta sabırlı oluşunun önemli oluşundan bahsettikten sonra methiye kısmında el-Meliku’l-Muazzam’ın savaştaki cesurluğundan söz etmiş ve kılıçları kullanmadaki ustalığını övmüştür. Şair aynı zamanda meliği cesur aslana benzetmiştir.¹⁴⁸(Tavîl)

وَقَدْ لَقَحَتْ عَنْ فَتْكَةٍ فِي الْعَدَى بِكَرٍ
طَرِيفُهَا الْأَمْلَاكُ بَعْدَ أَبِي بَكْرٍ
إِلَى اللَّهِ إِبْقَاءُ الْهَلَالِ مَعَ الْبَدْرِ
لِيَوْمٍ وَغَى أَبْصَرَتْ بَحْرًا عَلَى بَحْرِ
مَوَاقِعُهَا بَيْنَ الثَّرَائِبِ وَالنَّحْرِ
بَدَا عَلَهُ فَوْقَ السِّنَانِ عَلَى الظَّهْرِ
يَذُودُ الرَّدَى عَنْ أُمَّ شَيْلِينَ فِي خَدْرِ
فَأَشْجَعُهَا خَافِي الْخُطَى خَافِتُ الزَّارِ
غَرِيضٌ عَلَى مُسْتَكْرِهِ صَائِكِ الدَّفْرِ
وَنَكَبٌ عَنْ مَسْرَاهُ وَالْجَهَّ السَّفْرِ
وَإِنْ غَضَّ مِنْهَا بِالطَّلَاقَةِ وَالْبِشْرِ
دِفَاعًا لِحُطْبٍ أَوْ سِدَادًا عَلَى ثَغْرِ
أَسْوَدَ الْعَرِينِ الْغُلْبِ فِي غَابَةِ السُّمْرِ
وَلَوْ وَقَلَّتْ كَالْعُصْمِ فِي شَامِخٍ وَعَرٍ
لَخَيَّمَ مَا بَيْنَ النَّعَائِمِ وَالْغَفْرِ

إِذَا غَشِيَ الْحَرْبَ الْعَوَانَ تَمَخَّصَتْ
جَلَالٌ عَلَى لَوْلَا الْمُعْظَمُ أُعْجَزَتْ
هَلَالٌ وَبَدْرٌ أَشْرَقَا فَايْتَهَانَا
مَلِيكَ إِذَا مَا جَالَ فِي مَتْنٍ ضَامِرٍ
عَلِيمٍ بِتَصْرِيفِ الْقَنَا فَرَمَاحُهُ
إِذَا عَلَّ فِي صَدْرِ الْمُدَجَّجِ عَامِلًا
وَمَا مُشِيلٌ مِنْ أَسَدٍ خَفَانَ بَاسِلًا
هَزْبَرُ إِذَا اجْتَازَ الْأَسْوَدُ بَغِيلَهُ
حَوَالِيهِ أَشْلَاءُ الْوُحُوشِ نَضِيدُهُ
بَوَادٍ تَحَامَاهُ الْأَسْوَدُ مَهَابَةً
بِأَعْظَمَ مِنْهُ فِي الْقُلُوبِ مَهَابَةً
بِكُلِّ فَتَى مِنْ آلِ أَيُّوبَ لَمْ يَزَلْ
إِذَا اسْتَلَامُوا يَوْمَ النِّزَالِ حَسْبِيَّتُهُمْ
فَلَا وَزَرَ مَنْ بَأْسِهِ لِعُدَاتِهِ
وَلَوْ حَاوَلَ الْمَرِيخُ فِي الْأَفْقِ مَنَعَهَا

“Sonu olmayan savaşa girdiğinde hareketlenir; düşmana erken yok oluş aşılar.

Ey yüce sadakat! el-Muazzam olmasaydı, (savaş)yolları aciz bırakırdı hükümdarları.

Parıldayan hilal ve dolunaydırlar. Bizim Allah’a yakarışımız, hilalin dolunayla beraber baki olmasıdır.

¹⁴⁸ İbn ‘Uneyn, 27-29.

*Bir kraldır ki savaş gününde cılız bir devenin üzerinde gidip geldiğinde,
bir denizi bir denizin üzerinde görürsün.*

*Mızrakları kullanımında bilgedir. Onun mızrağının yeri, göğüs kemikleri
ile boğaz arasındadır.*

*Tamamen silahlı bir ordunun başına geçtiğinde onun yüceliği, sırtın
üzerindeki mızrak ucu üzerinde görünür.*

*Cesurdur. Haffân¹⁴⁹ aslanlarına şefkat gösteren değildir. İndeki
aslanların annesinden kötülüğü alıkoyar.*

*Aslanlar onun bâbına (inine) saldırdığında, o, öldürücü bir aslandır, en
cesurları, kükremesi kısılan, adımları gizlenendir.*

*Onun her iki yanında dizilmiş yabani hayvanların leşleri vardır,
kokuşmuş, kokusu yeni değişmiş.*

*Aslanlar korkudan bir vadide saklanırlar, yolculuk yapan yırtıcı
hayvanları onun yolundan uzak dururlar.*

Onun korkusu kalplerde daha yücedir, gülümseme ve neşesi azalsa da.

*Eyyübî ailesinden her genç, savaşa karşı savunma yapar veya sınırı
korur.*

*Savaş günü, savaş edevatlarını giydiklerinde, karanlık ormanda galip
gelen mağara aslanları zannedersin.*

*Düşmanlarına karşı yiğitliğinden bir külfet yoktur. Engabeli yüksek bir
yere ayağı sekili hayvan gibi tırmansa da,*

*Mars ufukta ona engellemeye çalışsa da Ne‘aim¹⁵⁰ ve Gafer¹⁵¹ arasında
dolaşır.”*

İbn ‘Uneyn, yirmi altı beyitlik aşağıdaki şiirinde Müslümanların haçlılarla
Dimyât yakınlarında yaptığı savaştaki kahramanlığından bahsettikten sonra el-Meliku’l-

¹⁴⁹ Aslanların bulunduğu bir yer. Bkz. Ebû'l-Kâsım İsmail b. ‘Abbâd et-Tâlikânî eş-Şâhib, *el-Muḥîṭ fi'l-Luġa* (Beyrut: ‘Alema’l-kutub, 1994), 4/181.

¹⁵⁰ Ay evrelerinden bir evredir. Geniş bilgi için bkz. İbn Kuteybe, *Kitâbu'l-Envâ*, 74-75.

¹⁵¹ Ay evrelerinden bir evredir. Geniş bilgi için bkz. İbn Kuteybe, 67-68.

Muazzam'ın Dimyât'taki komutanlığından, haçlıları oradan kovuşundan bahsederek meliği övmüştür.¹⁵² (Tavîl)

أَبَى عَزْمُهُ أَنْ يَسْتَقَرَّ بِهِ مَغْنَى جَمِيلُ الْمُحَيَّا كَامِلُ الْحُسْنِ وَالْحُسْنَى هِيَ الشَّمْسُ لِلْأَقْصَى سَنَاءً وَلِلْأَدْنَى نَجِيبٌ يَرَى وَرَدَ الْوَعَى الْمَوْرَدَ قُلُوبُ رَجَالٍ حَالَفَتْ بَعْدَهَا الْخُرْنَا هَمَامٌ يَرَى كَسَبَ الثَّنَا الْمَغْنَمَ الْأَسْنَى لَهَا نَبَأٌ يَفْنَى الزَّمَانُ وَلَا يَفْنَى مَوَاقِعُهَا فِيهَا فَإِنْ عَاودُوا عُدْنَا	يَسِيرُ بِنَا مِنْ آلِ أَيُّوبَ مَا جُدُ كَرِيمُ الثَّنَا عَارٍ مِنَ الْعَارِ بَاسِلُ لَعَمْرُكَ مَا آيَاتُ عَيْسَى خَفِيَّةٌ سَرَى نَحْوَ دِمْيَاطٍ بِكُلِّ سَمِيدَعٍ فَأَجَلَى غُلُوجِ الرُّومِ عَنْهَا وَأَفْرَحَتْ وَطَهَّرَهَا مِنْ رَجْسِهِمْ بِحُسَامِهِ مَآئِزُ مَجْدٍ خَلَدَتْهَا سَيُوفُهُ وَقَدْ عَرَفَتْ أَسْيَافُنَا وَرَقَابَهُمْ
---	--

“Eyyûbî ailesinden övülmeye layık biri bizi komuta ediyor, kararlılığı orada mesken tutmamızı engelliyor.

Övgüye layık, ardan arınmış, cesur, çehresi güzel, yakışıklılığı ve iyiliği tam.

Ömrüne yemin olsun ki İsa'nın delilleri gizli değildi, o hem uzağa hem de yakına güneştir.

Bütün efendiliğiyle Dimyat'a doğru yürüdü. Seçkindir savaşa varmayı kolay sanan.

Oradan imansız Rumları temizledi, adamların kalpleri ferah doldu, ondan sonra hüznün halef oldu.

Kılıcıyla orayı onların pisliğinden temizledi. Atılgandır, övgüyü elde etmek elde edilmiş en güzel kazançtır.

Kılıçlarının sonsuz yaptığı övülmüş davranışlar, onun haberini zaman yok eder, o yok olmaz

Kılıçlarımız ve onların boyunları öğrendi savaştaki konumlarını, tekrar saldırmak için dönerlerse döneriz.”

Bir köle el-Meliku'l-Muazzam'ı güneşten koruyorken İbn 'Uneyn meliğin Dimaşk'taki meclisine geldi. Melik bu durumla ilgili şairden bir şey söylemesini istedi. Şair de aşağıdaki beyitleri söylemiştir.¹⁵³ (Basîtu tâm)

وَعُصْنِ بَانٍ قُلُوبُ النَّاسِ قَاطِبَةً	مِنْهُ عَلَى خَطَرٍ إِنْ مَاسَ أَوْ خَطَرَا
---	---

¹⁵² İbn 'Uneyn, *Dîvânu İbn 'Uneyn*, 31-32.

¹⁵³ İbn 'Uneyn, 242.

بَدَا وَأَبْدَى بِرُؤْيَاهُ لَنَا قَمَرًا
هُوَ الْغَزَالُ وَلَكِنِّي عَجِبْتُ لَهُ
وَضَلُّ مُسْتَتِرًا مِنْهَا وَمُحْتَجِبًا
فَقُلْتُ حَسْبُكَ لَا تَخْشَاجِمَاعُكُمَا
فِيهِ مِنَ الْحُسْنِ مَا لِلْعَقْلِ قَدْ قَمَرَا
مِنَ الْغَزَالَةِ إِذْ زَارَتْهُ أَنْ نَفَرَا
عَنْهَا وَنَوْرُهُمَا فِي النَّاسِ قَدْ ظَهَرَا
فَالشَّمْسُ لَا يَنْبَغِي أَنْ تُدْرِكَ الْقَمَرَا

“Sallanırsa ve yalpalarsa insanların kalplerinin birlikte ondan bir tehlike üzerinde görüldüğü bir daldır.

Göründü, gözükmesiyle bize ayı gösterdi. Onda güzellikten akıl için göz kamaştırıcı şey olan.

O, ceylandır. Fakat ben, bir grup ziyaret ettiğinde onun doğan güneşine şaşırdım.

Ondan saklanarak ondan gizlene durdu. İnsanlar arasında o ikisinin nuru ortaya çıktı.

Dedim ki ikimizin bir araya gelmesinden korkmaman gerekir. Güneşi aya yetişmesi gerekir.”

İbn ‘Uneyn, aşağıdaki beyitlerde el-Meliku’l-Muazzam’ın güneş, ay ve miskten daha iyi olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁴(Tavîl)

غَرِيرٌ لِحَاطِ نَاقِصِ الْخَصْرِ فَاتِنٌ
هُوَ الْغُصْنُ لَكِنْ بِالْهَوَى فِيهِ خَاطِرِي
وَقَالُوا إِصْطَبِرْ وَالرِّيقُ فِيهِ سَكْرٌ
عَجِبْتُ لَهُ إِذْ لَاحَ وَاهْتَرَّ عِطْفُهُ
فَمَا الشَّمْسُ إِلَّا وَجَنَّةٌ مِنْهُ أَشْرَقَتْ
وَمَا اللَّيْلُ إِلَّا شَعْرُهُ وَهُوَ مُسَبَّلٌ
وَمَا الْمِسْكُ إِلَّا نَشْرُ فِيهِ الَّذِي طَوَى
تَكَمَّلَ إِذْ فِي أَخْذِ رُوحِي تَشَطَّرَا
عَلَى خَطَرٍ لَمَّا مَشَى وَتَخَطَّرَا
فَقُلْتُ بِصَبْرِ لَا أَقَابِلُ سَكْرًا
لَأَنِّي رَأَيْتُ الْغُصْنَ بِالْبَدْرِ أَثْمَرَا
نَهَارًا وَخَذُّ فِيهِ صَبْرِي تَعَدَّرَا
وَلَكِنَّهُ قَدْ صَارَ بِالْوَجْهِ مُقَمَّرَا
أَحَادِيثٌ عَنْ إِسْنَادِهَا الطَّيِّبُ عُيَّرَا

“Gözün arka kısmının güzelliği, edalı, beli noksan. Zekilik gösterdiğinde ruhumu almada, mükemmel olur.

O, daldır. Fakat sevgiyle aklım bir tehlike üzerinedir yürüdüğünde, çalılımlı yürüdüğünde.

Dediler: Sabırlı ol, tükürük onun ağzında sarhoş. Dedim ki sabırla sarhoşlukla karşılaşmam.

Göründüğünde ve vücudu titrediğinde ona şaşırdım. Çünkü ben aydaki dalın meyve verdiğini gördüm.

¹⁵⁴ İbn ‘Uneyn, 242.

Güneş ancak, kendisinden gündüzün doğduğu bir yanaktır. Ve yanaktır sabrımın onda imkânsız olduğu.

Gece, ancak saçıdır sarkıtılmışken. Fakat o, yüz ile parlatılmış oldu.

Misk, ancak ondaki kokudur. Hadisleri isnatlarından yüz çeviren, ortaya çıkan kokudur.”

el-Meliku'l-Muazzam'a içinde İbn 'Uneyn'in de olduğu bazı şairler geldi. Melik, onlardan kendisini hicvetmesini istedi ve bu konuda ısrar etti. Şairler toprağı öpüp sultanı hicvetmekten aflarını istediler. İbn 'Uneyn ise öne çıktı ve aşağıdaki beyitleri söyledi.¹⁵⁵(*Remelu tâm*)

نَحْنُ قَوْمٌ مَا ذُكِرْنَا لِأَمْرٍ
شِعْرُنَا مِثْلُ الْحَرَا ذُقْتَ الْحَرَا
قَطَّ إِلَّا وَاشْتَهَى أَنْ لَا يَرَانَا
صَفَعَ اللَّهُ بِهِ أَصْلَ لِحَانَا

“Biz bir kavimiz ki bir kimseye zikredildiğimizde asla bizi görmemeyi arzulasın.

Şiirimiz bal gibidir, balı tattın. Allah onunla zekalarımızı tokatlasın.”

2.1.1.4. el-Meliku'l-Emced Behrâm Şâh

Ba'lebek hakimi el-Melik el-Emced Mecdudî Ebu'l-Muzâzzâfer Behrâm Şâh b. Feruḥşâh b. Şâhinşâh b. Eyyûb b. Şâzî (ö.628/1230), şair ve ediptir. Babasının vefatından sonra elli sene Ba'lebek'te hüküm sürmüştür. Dımaşk'ta kölesi tarafından öldürülmüştür.¹⁵⁶ İbn 'Uneyn, Ba'lebek hakimini otuz dokuz beyitlik övdüğü kasidesinde sürgün yaşamını tasvir ettikten sonra meliği methetme kısmına geçmiştir. Methiye kısmında meliğin savaşlardaki cesurluğu, soyunun temizliği, ilminin derinliğini ve adaletini övmüştür.¹⁵⁷(*Basît*)

مَلِكٌ أَرَانَا عَلِيًّا فِي شَجَاعَتِهِ
أَعْرُ مَا نَزَعَتْ عَنْهُ تَمَائِمُهُ
مِنْ آلِ أَيُّوبَ أَغْنَتْنَا عَوَارِفُهُ
ثَبَّتْ الْجَنَانَ لَهُ حِلْمٌ يُوقِرُهُ
الْفَارُجُ الْهَيَّوَاتِ السَّوْدَ يوردُ فِي
وَمُقَدِّمُ الْخَيْلِ فِي لَبَّاتِهَا قِصْدُ
وَخَائِضُ الْهَوْلِ وَالْأَبْطَالُ مُحِجَّةُ
وَعِلْمِهِ وَأَرَانَا عَذْلُهُ عُمْرَا
حَتَّى تَرَدَّى رِدَاءَ الْمَلِكِ وَانْتَرَا
فِي كَالِحِ الْجَدْبِ أَنْ نَسْتَنْزِلَ الْمَطْرَا
إِنْ خَامَرَ الطَّيْشُ رُكْنِي يَذْبُلُ وَحِرَا
مَوَاقِعَ الرَّاشِقَاتِ الْأَبْيَضِ الذِّكْرَا
وَعَاقِرُ الْبُذْنِ فِي يَوْمِي وَعَيٌّ وَقِرَى
لَا تَسْتَطِيعُ بِهِ وَرْدًا وَلَا صَدْرَا

¹⁵⁵ İbn 'Uneyn, 243.

¹⁵⁶ Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Usmân b. Kâymâz Zehebî, *el-İber fî ḥaberi men gaber*, thk. Ebû Hâcer M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, t.y.), 3/200.

¹⁵⁷ İbn 'Uneyn, *Dîvânu İbn 'Uneyn*, 56-57.

عَنْ أَنْ يُشَارِكُهُ فِي رَأْيِهِ الْوُزَرَا
لَزَعَفِ الدَّلَاصِ كَفَاهُ سَيْفُهُ وَزَرَا
تَكَادُ عِرَّتُهُ تَسْتَوْقِفُ الْقَدْرَا
إِذَا الْقَنَا بَيْنَ فُرسَانِ الْوَعَى إِشْتَجَرَا
خَوْفًا وَيُشْرِقُ بِهِرَامٌ إِذَا ذُكِرَا
إِذَا دَعَا غَيْرُهُ فِي الْأُزْمَةِ النَّقْرَى
مِنْهَا الْفُرُوعُ وَطَابَتْ مَغْرَسًا وَثَرَى

وَتَابَتْ الرَّاْيِ أَغْنَتْ الْمَعِيَّتُهُ
لَا يَبْقَى فِي الْوَعَى وَقَعَ الْأَسِنَّةِ بِا
عَارٍ مِنَ الْعَارِ كَاسٍ مِنْ مَفَاخِرِهِ
تَمْضِي الْمَنَابِا بِمَا شَاءَتْ أَسِنَّتُهُ
تَكَادُ تَخْفِي النُّجُومُ الزَّهْرُ أَنْفُسَهَا
يَدْعُو الْعُفَاةَ إِلَى أُمُودِهِ الْجَفَلَى
مِنْ دَوْحَةٍ شَرَفَتْ أَعْرَافُهَا وَرَكَتْ

“Cesaretinin ve ilminin bize Ali’yi gösterdiği, adaletinin Ömer’i işaret ettiği bir melik.

Tılsımları ondan daha çıkmadan kral elbisesini giyen ve süslenen soylu biridir.

Eyyûbî ailesindendir. Onun iyilikleri, kılıkla mücadele etmede yağmur yağmasını dilememize ihtiyaç bırakmadı.

Soğukkanlıdır. Onun vakarlı olmasını sağlayan basireti vardır; kararsızlık Yezbûl¹⁵⁸ ve Hirâ¹⁵⁹ temellerini kaplasa da.

Siyah toz bulutlarını giderendir; ok atma meydanlarında keskin kılıcı getirendir.

Göğsün üst kısmında kırık olan atı sürendir. Savaş ve misafir günlerinde hayvanı boğazlayandır.

Kahramanlar sakınırken korkuya dalandır. Ne onunla girebilirler ne de dönebilirler.

Görüşünde isabet edendir. Onun üstün zekâsı, vezirlerin onun görüşüne ortak olmasına gerek bırakmamıştır.

Mızrak uçlarının sağlam dokunmuş yumuşak zırhına saplanması korkmaz. Onun kılıcı koruyucu olarak ona yeter.

Ardan arınmış, yiğitliklerinden giyinmiştir. Onun izzeti, kaderi durduracak neredeyse.

¹⁵⁸ Necid’te bir dağ ismi. Bkz. Ebû ‘Ubeyd ‘Abdullah b. ‘Abdilazîz b. Muhammed b. Eyyûb el-Bekrî, *Mu‘cemu me’sta‘cem min esmâ’i’l-bilâd ve’l-mevâdi‘*, 3. bs (Beyrut: ‘Alemlü’l-kutub, 1403), 4/1391.

¹⁵⁹ Mekke’de bir dağ ismi. Bkz. Ebû ‘Abdullâh Yâkût b. ‘Abdullâh er-Rûmî Yâkût el-Hamevî, *Mu‘cemu’l-Buldân* (Beyrut: Dâru Şâdir, 1995), 2/233.

Onun mızrakları istediğinde ölümler gerçekleşir, mızrak savaş süvarileri arasından tartışırken.

Parlak yıldızlar korkudan neredeyse kendilerini gizler. Zikredildiğinde Mars gezegeni doğar.

Tüm misafirleri mallarına davet eder, onun dışında biri kıtlıkta sadece özel olanlarını çağırırken.

Soylarının şereflendiği bir soyağacındandır. Onun soyundan gelenler temiz kalmıştır, toprak ve fidan olarak iyidir.”

2.1.1.5. el-Meliku'l-Eşref, Mûsâ

Eyyûbî meliklerinden olan el-Meliku'l-Eşref Mûsâ, Cezîre ve Şam'a bir dönem hükmetmiştir. Melik, haçlılarla yapılan savaşlarda komutanlık yapmış,¹⁶⁰ bu sebeple birçok şair gibi İbn 'Uneyn de kendisini öven kasideler yazmıştır. Bunlardan biri olan otuz yedi beyitlik şiirinde, yaşadığı sürgün hayatını, çektiği zorlukları ifade ettikten sonra, methiye kısmında meliğin cömertliği, savaşlardaki cesaretini ve İslâm beldelerini düşmandan kurtarışını övmüştür.¹⁶¹ (Kâmil)

إِنْ غَيْرُهُ وَهَبَ الْهَجَانَ الْبُرْلَا
فَيَعُودُ حَتَّى يُسْتَمَاحَ وَيُسْأَلَا
حَالٍ وَلَوْلَاهُ لَكَانَ مُعْطَلَا
لَمْ يُقِ فِي الدُّنْيَا فَقِيرًا مُرْمَلَا
وَنَهَجَتْ لِلنَّاسِ الطَّرِيقَ الْأُمْلَا
وَأَخَفَتْ حَتَّى صَاحَبَ الذَّنْبَ الطَّلَا
فَعَلَا وَكُنْتُ بِنَصْرِهِ مُتَكَفِّلَا
مِصْرٍ وَأَخِمْ ذِكْرَهُ وَتَبَدَّلَا
أَعْلَاجُهَا مِحْرَابَ عَمْرٍو هَيْكَلَا
أَنْ يُسْتَبَاحَ جَمَاهُ أَوْ أَنْ يُخَذَّلَا
وَحَمِيتَ بِالسُّمْرِ اللَّدَانَ الْمُوصِلَا
وَطَرِيقُهُ لِحَفَائِهِ قَدْ أَشْكَلَا
مُرُّ الْمَذَاقِ كَرِيهِ نَارِ الْمُصْطَلَا
وَنَظَّمْتُ بِالسُّمْرِ الْمُتَفَقَّةَ الْكُلَى
نِيَا وَيُعْطِيكَ الْبَقَاءَ الْأَطْوَلَا

الْوَاهِبِ الْأُمْنَارِ مُحْتَقِرًا لَهَا
مَا زَارَ مَعْنَاهُ فَقِيرٌ سَائِلٌ
مَلِكٌ غَدَا جَيِّدُ الزَّمَانِ بِجُودِهِ
يَا أَيُّهَا الْمَلِكُ الَّذِي إِنْعَامُهُ
لَقَدْ إِنْقَسَتْ اللَّهُ حَقُّ ثِقَاتِهِ
وَعَدَلَتْ حَتَّى لَمْ تَجِدْ مُنْتَظِلًا
وَرَفَعَتْ لِلدِّينِ الْخَنِيفَ مَنَارَهُ
لَوْلَاكَ لَانْفَصَمَتْ عَرَى الْإِسْلَامِ فِي
وَتَحَكَّمَتْ فِيهَا الْفَرَنْجُ وَغَادَرَتْ
حَاشَا لِدِينٍ أَنْتَ فِيهِ مُطَقَّرٌ
أَنْتَ الَّذِي أَجَلَيْتَ عَنْ حَلَبِ الْعَدَى
كَمْ مَوْقِفٍ ضَنْكَ فَرَجَتْ مَضِيقُهُ
كَمْ يَوْمٍ هَوْلٍ قَدْ وَرَدَتْ وَطَعُهُ
وَنَثَرْتَ بِالْبَيْضِ الْمُهَنْدَةِ الطَّلَى
فَاللَّهُ يَخْرُقُ فِي بَقَائِكَ عَادَةَ الدَّ

“Serbest ederek şehirleri bahşeden, ondan başkasının kötünün iyisi dokuz yaşındaki deveyi verirken.

¹⁶⁰ Önder Kaya, “el-Meliku'l-Eşref, Mûsâ”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 64-65.

¹⁶¹ İbn 'Uneyn, *Dîvânü İbn 'Uneyn*, 11-12.

Onun meskenini ziyaret eden hiçbir fakir yok ki talep edilen ve istenilenle dönmemiştir.

Cömertliğiyle zamanın boynunu hareket ettiren bir melik. O, olmasaydı tembel olurdu.

Ey ihsanı dünyada ihtiyacı olan (fakirleşmiş) tek bir fakir bile bırakmayan melik!

Sen ki Allah'tan en güzel şekilde korktun ve insanlara en güzel yolu seçtin.

Adil davrandın. Ta ki mazlum tek bir kişi bile kalmadı, kurdun arkadaşı ceylan yavrusunu bile korkuttun.

Hanif dinin direğini kaldırdın. Ve yükseldi, sen onu zafere eriştirmede sorumluydun.

Sen olmasaydın, İslam kulpu kopardı şehirde, zikri sönerdi ve değişirdi.

Franklar orada hakimiyet kurardı. Oranın münkirleri 'Amr'ın mihrabını kurban yerine (kilise ortasındaki kurban yeri) döndürürlerdi.

Senin muzaffer olduğun bir dinin, yardımsız kalması ve harem yerinin mübah kılınması olabilir mi?

Sen ki Halep'ten düşmanları temizledin. Musul'u keskin kılıçlarla himaye ettin.

Nice zor mevkilerde darlığı giderdin, onun yolu gizli ve anlaşılmaz iken.

Nice korkunç günlerde geldin, tadı, tatların en acısı, yakılmış ateş kadar nahoş iken.

Hint kılıcıyla altınları saçtın, eğriliği düzeltilmiş kılıçlarla dizdin taçları.

Allah senin (dünyada) baki kalman için dünya âdetini yarsın ve sana uzunca baki kalmayı versin."

İbn 'Uneyn otuz dört beyitlik aşağıdaki kasidesinde yine el-Meliku'l-Eşref'i övmektedir. Methiye kısmına geçmeden önce işlemediği bir suçtan dolayı sürgün edilmesinden, zamanın kötülüklerine karşı sabırlı oluşundan bahsetmektedir. Methiye

kısımında ise iyi kılıç kullanmasını, cömertliğini ve savaşlardaki cesurluğunu övmüştür.¹⁶²(Kâmil)

من كَفَّه طَبْعُ بَغِيرٍ تَطْبَعُ
مَشْهُورَةٌ لَا يَدْعِيهَا مُدْعِي
مُتَوَضِّعٌ فِي كُلِّ خُطْبٍ أَسْفَعُ
يَوْمَ الْوَعَى مِنْ قَلْبِ كُلِّ مَدْرَعٍ
فِي الْحَرْبِ هَامَةٌ حَاسِرٍ وَمُقْتَعَةٍ
مِنْ بَعْدِ حَشْوِ الدَّرْعِ بَيْنَ الْأَضْلَعِ
جَادَتْ عَلَيْكَ بَدِيمَةٌ لَمْ تُقْلَعِ
جَهَلَتْ فَجَادَتْ فِي سَبَاحٍ بَلَقَعِ
فِي ظَهْرِ مَنْسُوبٍ يَطِيرُ بِأَرْبَعِ
وَجَنَانٍ مَضَاءِ الْعَزِيمِ مُشْتَبِعِ
فِيهِ لَوْعُ الْبَيْضِ لَمْ يَتَوَسَّعِ
فِيهِ الْغَفَاةُ إِلَى طَرِيقِ مَهِيْعِ
عِنْدِي وَوَرْدُ الْعَمَرَرْنِقِ الْمُشْرِعِ
أَمَلِي وَلَمْ يَطْمَحْ إِلَيْهِ مَطْمَعِي
وَصُرُوفُ ذَهْرِي أَنْ تَطُوفَ
وَالْجُودُ جُودُ الْبَادِيءِ الْمُنْبَرِّعِ
وَنَوَالُهُ مِثْلُ السَّيُولِ الدَّفْعِ
فَلَا تُشْكِرَنَّ نَدَى أَجَابٍ وَمَا دَعِي

الْأَشْرَفُ الْمَلِكُ الَّذِي بَذَلَ النَّدَى
مَلِكٌ لَهُ يَوْمَ الْهِنَاجِ مَوَاقِفُ
مُنْتَبِهٌ فِي كُلِّ يَوْمٍ عَابِسِ
يُرْوِي جَرَارَ السَّمْهَرِيِّ بِكَفِّهِ
سَيَّانٍ عِنْدَ يَمِينِهِ وَخُسَامِهِ
وَلَطَالَمَا حَطَّمُ الْوَشِيحِ بِكَفِّهِ
مَلِكٌ مَتَى اسْتَسْقَيْتَ بَحْرَ يَمِينِهِ
حَسَنْتَ مَوَاقِفَهَا وَكَمْ مِنْ دِيمَةٍ
وَلَطَالَمَا غَشِيَ الْوَعَى بِثَلَاثَةِ
بُأَصَمٍ مُعْتَدِلٍ وَأَبْيَضٍ صَارِمِ
كَمْ مَوْقِفٍ ضَنْكَ فُلُولَا صَبْرُهُ
مِنْ مَعَشَرٍ شَرَعُوا السَّمَاحَ وَأَرْشَدُوا
وَافِيئُهُ وَالسَّيْلُ قَدْ بَلَغَ الرُّبَى
فَبَلَّغْتُ مِنْ نِعْمَاهُ مَا لَا يَنْتَهِي
وَنَهَى الْحَوَادِثُ أَنْ تُلَمَّ بِمَنْزِلِي
مُنْتَبِرٌ بِالْجُودِ قَبْلَ سُؤَالِهِ
فَعَدَوْتُ أَنْشِدُ جُودَهُ مُتَمَثِّلًا
وَلَقَدْ دَعَوْتُ نَدَى الْكِرَامِ فَلَمْ يَجِبْ

“Yapmacık olmadan avucundan ihsânı tabii olarak sarf eden el-Meliku’l-Eşref.

Kargaşa (savaş) gününde kendisinin meşhur konumları olan, hiç kimsenin iddia etmediği.

Her sıkıntılı günde mütebessimdir; her zor savaşta aydınlığa kavuşturandır.

Eliyle, savaş gününde her zırhlının kalbinden Semherî mızrağının acılarını giderir.

Savaşta sağında ve keskin kılıcında zırhlı ve zırhsızın bedeni (cüsse) fark etmez.

Kaburga kemikleri arasında zırh giydikten sonra eliyle mızrağı kaç defa parçaladı.

Sağının denizinden ne zaman yağmur istediysen sürekli yağan yağmur ile sana cömert davranan bir kraldır.

¹⁶² İbn ‘Uneyn, 13-14.

Onun yerleri güzel oldu. Nice yağmurlar cahil idi, cömert oldu metruk elverişsiz arazide.

Her ne zaman savaşı üç şeyle sarsa da soylu bir atın sırtında dörtle uçar.

Düzgün bir kılıç, bembeyaz bir kılıç ve çok azimli cesur bir kalple.

Nice zor anlarda, şayet onun sabrı olmasaydı, orada kılıç genişlemeden düşecekti.

Cömertliği başlatan, onlar içerisinde iffetli olanları düz ve geniş yola sevk eden bir topluluktur.

Sel su seviyesine bana göre ulaşmışken onun isteğini yerine getirdim.

Ömrün zikri, su kaynağının bulanıklığıdır.

Ümidimin bitmek bilmeyen nimetlerine eriştim, arzumun tamah etmediği.

Musibetlerin benim evime değinmesini engelledi, zamanın musibetleri evimi tavaflıyordu.

İstenmeden cömertliğiyle bahşedendir. Cömertlik, ilk verenin cömertliğidir.

Örnek olarak onun cömertliğini dillendirmeye koyuldum. Onun ihsânları akan seller gibidir.

Cömert insanların cömertliğini davet ettim, bana cevap vermedi, davet edilmediği halde cevap veren cömertliğe teşekkür ederim.”

Son olarak aşağıda üç beyitlik bu şiirinde İbn ‘Uneyn, el-Meliku’l-Eşref’in hacılara karşı yapılan savaşta öneminden bahsetmiştir.¹⁶³(Kâmil)

وَبِمَنْ حَوَاهُ مِنَ الْحَجِيجِ الْمَوْقِفُ	فَسَمَاءُ بِمَنْ ضَمَّتْ أَبَاطِحُ مَكَّةِ
لَعَلَّ عَلَى دَرَجِ الْخَطِيبِ الْأَسْفُفُ	لَوْ لَمْ يَقُمْ مُوسَى بِبَصَرِ مُحَمَّدٍ
فِي ثَغْرِ دِمْيَاطٍ وَعِزُّ الْمُصْحَفُ	لَوْلَا مَا ذَلَّ الصَّلِيبُ وَأَهْلُهُ

“Mekke’nin geniş yataklı vadilerinin kapsadığı kimselere ve hacıların durduğu yeri içeren kimselere yemin olsun ki!

Şayet Musa Muhammed’e yardım etmeseydi, hatibin kürsüsünün üzerinde rahip olurdu.

¹⁶³ İbn ‘Uneyn, 14-15.

O, olmasaydı Dimyât sınır şehrinde haç ve ehli zelil olmazdı ve mushaf yücelmezdi.”

Yukarıda görüldüğü üzere İbn ‘Uneyn, “Musa’nın Muhammed’e yardım etmesi” diyerek zahirde iki peygamber akla gelirken, burada el-Meliku’l-Eşref Musa’nın, el-Meliku’l-Muazzam’a yardım etmesinden bahsetmiştir. Dolayısıyla burada tevriye sanatını icra etmiştir. İbn ‘Uneyn, bu şiirinde dördüncü haçlı seferinde Dimyât’ı kuşatan haçlılara karşı el-Meliku’l-Muazzam’a yardıma gelen el-Meliku’l-Eşref’in yardımlarından bahsetmiştir.¹⁶⁴

2.1.1.6. Eyyûbî Ailesinin Methi

İbn ‘Uneyn, Dimaşk’a duyduğu özlemi dile getirdikten sonra, Eyyûbî ailesinin cömertliğine, haçlılara karşı elde ettikleri başarılarına, adil oluşlarına ve diğerlerine karşı olan üstünlüklerine dikkat çekmiştir.¹⁶⁵ (*Vâfir*)

وَدَّابُ سِوَاهُمْ طَرَبٌ وَكَاسُ	مُلُوكٌ دَأْبُهُمْ شَرَفٌ وَمَجْدُ
لَكَانَ لِمَعَهْدِ الْجُودِ إِنْدِرَاسُ	فَلَوْلَا أَلْ أَيْوَبُ بْنُ شَاذِي
لَهُ فِي غَمْرَةِ الْمَوْتِ إِنْغِمَاسُ	يُدَافِعُ عَنْ جَمَاهُمْ كُلُّ ذِمِرٍ
يُدَاسُ وَكَانَ مَعْبُوداً يُبَاسُ	هُمْ تَرَكُوا صَلِيبَ الْكُفْرِ أَرْضاً
تَجَنَّبَهَا لِعِزَّتِهَا الْغَطَاسُ	وَأَرْغَمَ بِأَسْنُهُمْ أَنْفَ قَوْمٍ
طَوًى وَبَجَنِبَ مَأْوَاهُ الْكِنَاسُ	أُولُو عَدَلٍ يَمُوتُ اللَّيْثُ مِنْهُ
تَرَعَزَعُ يَذْبُلُ وَهَفَا فُتَاسُ	بِأَحْلَامٍ مُوقَرَةٍ إِذَا مَا
لَجُودُهُمْ حَوَالِيهِ إِرْتِجَاسُ	بَنُوا فِي ذُرْوَةِ الْعَلْيَاءِ بَيْتاً
وَمِنْ بَيضِ الصِّفَاحِ لَهُ أُسَاسُ	فَمِنْ سُمْرِ الرِّمَاحِ لَهُ عِمَادُ

“Gayretleri, şeref ve övgü olan krallardır. Onların dışındakilerinin uğraşı, eğlence ve şıklıktır.

Eyyûb b. Şâzî’nin ailesi olmasaydı, cömertlik makamı yok olmaya yüz tutardı.

Her cesur kişi, onların himaye ettiği yeri savunur. Onun ölümün ortasına dalmışlığı vardır.

Küfrün hacını yeryüzünde ayak basmaya bıraktılar; o öpülen bir mabud iken.

Onların gücü bir kavmin burunlarını sürttü, hapşırık izzetinden dolayı sakındı.

¹⁶⁴ Basuğuy, *Haçlılar Karşısında İslâm’ın Sağlam Bir Kalesi: Eyyûbîler*, 35-36.

¹⁶⁵ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 33-34.

Adaletin öncüleridir. Oradan bir aslan ölüp aç olarak, onun ininin yanında ceylan sığınağı bulunurken.

Vakarlı hedeflerle, Yezbül sendelediğinde, Kusâs¹⁶⁶ hata yaptığında.

En yüksek zirvede bir ev bina ettiler. Onun etrafında cömertliklerinden dolayı gök gürlüyor.

Mızraklarının uçlarından onların direği vardır, çarpışma kılıcından onun temeli vardır.”

2.1.2. Vezirleri Methi

2.1.2.1. Şafiyuddin b. Şukur

el-Meliku'l-‘Adil’in veziri olan Şafiyuddin b. Şukur (ö.622/1224) aslen Mısır’a bağlı olan ed-Demîre bölgesindendir. Faziletli bir alim ve vezirlik işlerini iyi bilen dönemin önemli isimlerindendir. *El-Beşâir* isimli bir eseri vardır.¹⁶⁷ İbn ‘Uneyn elli dokuz beyitlik bir şiirinde kalıntıların ağlayışını, özlemin acı oluşunu, kendisinin vezire olan sevgisi ve ihtiyacını dile getirdikten sonra vezirin âlimlik yönünü, işleri çözmedeki mahareti ve misafirperverliğini aşağıdaki beyitlerde övmüştür.¹⁶⁸ (*Basît*)

وَالْمُسْتَقْلُّ بِمَا أَغْيَا الْمُلُوكُ بِهِ
ثَبَّتَ الْجَنَانُ لَهُ حُلْمٌ يَوْقَرُهُ
مَعَشَقٌ لِلْمَعَالِي لَا يَزَالُ لَهُ
صَافِي الضَّمَائِرِ مَرْضِي السَّرَائِرِ
لَهُ أَيْادٍ مُقِيمَاتٌ مُسَافِرَةٌ
مَوْلَى إِذَا افْتَخَرَ السَّادَاتُ فِي مَالٍ
وَإِنْ دَجَا لَيْلٌ خَطْبٍ عَمَّ فَادِحُهُ
وَإِنْ سَقَتْ رَوْضَةَ الْقُرَاطِ رَاحَتُهُ
كَأَنَّمَا صَدْرُهُ الْبَحْرُ الْمُحِيطُ وَمِنْ
إِذَا احْتَبَى لِلْفَتَاوَى فَهَوَ مَالِكُهَا
فَمَا رَأَيْنَا إِمَامًا قَبْلَ رُؤْيَيْهِ
وَالْحَوْبُ أَنْ يَسْبِقَ السُّؤَالُ نَائِلُهُ
يَنَاقِ بِعِطْفِيهِ إِعْظَامَ وَيَجْذِبُهُ
يَقْظَانُ لِلْمَجْدِ يَحْمِي مَا تَوَارَتْهُ

وَالْمُسْتَقْلُّ لَنَا الدُّنْيَا إِذَا يَهَبُ
إِذَا هَفَا بِحُلُومِ السَّادَةِ الْعَضْبُ
فِي كُلِّ مَرْتَبَةٍ غِرَاءُ تُخْطَبُ
مَوْدُ الْمَآثِرِ تُرْهِى بِاسْمِهِ الْخُطْبُ
لَمْ يَخْلُ مِنْ بِرْهَا عُجْمٌ وَلَا عَرَبُ
سَمَا بِهِ الْأَشْرَفَانِ الْعِلْمُ وَالْحَسْبُ
ذَكَرَ لَهُ النِّيرَانِ الْفَضْلُ وَالْأَدَبُ
رَأَيْتُ سَيْفِيٍّ وَادٍ مِنْهُ تَعَجَّبُ
أَقْلَامِهِ غَاصَّةٌ لِلدَّرِّ تَنْتَخِبُ
وَإِنْ حَبَا خَلَّتْ مِنْ جَوْدِهِ السُّحْبُ
يَرَى النُّوَافِلَ قَرْضًا فَعَلَهَا يَجِبُ
وَأَعْظَمُ الذَّنْبِ أَنْ يَبْقَى لَهُ نَشْبُ
طَبَعَ كَرِيمٌ إِلَى الْحَسَنِ فَيَنْجَذِبُ
أَبَاؤُهُ الصَّيْدُ مِنْ فَخْرِ أَبٍ قَابُ

“Kralların ondan dolayı takatlerinin kesildiği hür bir kimsedir.

Egemendir, bahşettiğinde bize dünyayı.

¹⁶⁶ Benî Nemîr’e ait bir dağ. Bkz. el-Bekrî, *Mu‘cemu me’sta‘cem min esmâ’i l-bilâd ve l-mevâdî*, 3/1073.

¹⁶⁷ Sıbt İbnü’l-Cevzî, *Mir’âtu’z-zamân fî târîhi l-a’yân*, 22/319.

¹⁶⁸ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 46-47.

Cesurdur. Onu vakur yapan bir aklı vardır, kızgınlık efendilerin sabırlarına bağırduğında.

Yüce değerlere âşık olunmuştur. Hâlâ onun her mertebede nişanlandığı bir bekâr vardır.

Gönüllerin temizliği, akılların hoşnut olduğu ve izlerin övülmesidir. Onun ismi ile hutbeler parlar.

Onun ikamet eden ve yolculuk yapan elleri (ihسانları) vardır. Onun iyiliğinden ne Arap ne de Acem geri kalır.

Mevlâdır. Efendiler bir toplulukta övündükleri zaman iki şerefli şey onunla yücelir; ilim ve soy.

Zorluk gecesi karanlık olup ağırlığını ortaya koyduğunda, onun iki ateşi yayılır; fazilet ve edep.

Kırtas bahçesini onun el ayası sularsa, bir vadinin sahillerinin onu beğendiğini görürsün.

Sanki onun göğsü, okyanustur. Onun kalemlerinden incileri seçen dalgıçlar vardır.

Fetva sahibiyken fetvalar için meclis düzenlediğinde şayet bahşederse, onun cömertliğinden bulutlar utanır.

Onu görmeden önce bir önder görmemiştik nafileleri yapılması gereken bir farz olarak gören.

İstemenin (ihسانı) elde edeni geçmesi günahtır. En büyük günah, onun malının kalmasıdır.

Onun şefkatiyle yüceltme uzak kalır, onu cezbeder güzelliğe değerli bir fitrat ve sürüklenir.

Övgüye ihtiyatlıdır, atalarının miras olarak bıraktıklarını korur övünmeyi babadan babaya”

İbn ‘Uneyn aynı şiirinde vezirin mensup olduğu kavmin cesurluğunu, cömertliğini ve işlerindeki kararlıklarını övmüştür.¹⁶⁹(*Basît*)

فَهُمْ لَهُ شَرَفٌ بَاقٍ إِذَا انْتَسَبُوا مِنْ أَسْرَةٍ حَازَ شِيبَانُ الْفَخَارَ بِهِمْ
فَالْمَجْدُ يُخْزَنُ وَالْأَمْوَالُ تُنْتَهَبُ قَوْمٌ تَرَى الْمَجْدَ فِي أَبْيَاتِهِمْ رُمرًا
أَسَدٌ إِذَا وَثَبُوا حَتَفَتْ إِذَا غَضِبُوا صَيْدٌ إِذَا انْتَسَبُوا سَحْبٌ إِذَا وَهَبُوا
رَأَيْتَ أَرْكَانَ سَلْمَى خَيْفَةً تَجِبُ لَوْ أَرْمَعُوا أَمْرَهُمْ يَوْمًا عَلَى أَجَا

“Şeybâ’nın övgüyü onların sayesinde elde ettiği bir ailedendir. Onun baki bir şerefi vardır intisap ettiklerinde.

Evlerinde övgüyü zümreler olarak gören bir kavimdir. Övgü biriktirilir, mallar zorla alınır.

İntisap ettiklerinde avcı, bahsettiklerinde bulut, sıçradıklarında aslan, kızdıklarında ölümdürler.

Ece¹⁷⁰’de bir gün işlerine karar kıldıklarında, Selma¹⁷¹ temellerinin korkudan sarsıldığını görürsün.”

İbn ‘Uneyn vezirin ailesini övdükten sonra, aynı şiirinin devamında yine vezirin savaşlardaki cesurluğuna, görüşünün önemine ve kararlı oluşuna dikkat çekmiştir.¹⁷²(*Basît*)

إِلَى مَفَاخِرِهِ الْعُلَيَاءُ تَنْتَسِبُ بِهَا أَهْلُهَا الصَّاحِبُ الْمَوْلَى الْوَزِيرَ وَمَنْ
حَقًّا وَظَنًّا جَهَوْلٌ أَنَّهُ لَقَبُ دُعِيتَ فِي الدَّوْلَةِ الْغَزَاءِ صَاحِبُهَا
ذَبِيلٌ عَلَى مَنْكِبِ الْجَوَاءِ يَنْسَجِبُ أَلْبَسَتْهَا مَجْدَكَ الضَّافِي قِيَاتُهَا
وَأَكْبَدُ الْقَوْمِ لِلْأَحْقَادِ تَلْتَهِبُ وَكَمْ رَدَدْتَ الْعَدَى عَنْهَا بَغِيطُهُمْ
فِي حَادِثٍ جَلِيلٍ قَامَتْ بِهِ الْكُتُبُ إِذَا كَتَابُهَا عَنْ نَصْرِهَا قَعَدَتْ
وَقَدْ أَنَاخَ عَلَيْهَا الْجَحْفَلُ اللَّجِبُ كَثُرَتْهُمْ فِي دِمَشْقٍ وَهِيَ خَالِيَةٌ
مِنْهَا وَضَاقَتْ بِهَا الْبُطْنَانُ وَالْحَدَبُ كَتَانِبُ أَصْحَتِ النِّبْدَاءِ مُتَاقَةٌ
مَاضِي الْعَزَائِمِ لَا يَكْسُ وَلَا نَجِبُ يَقُودُهُمْ مِنْ بَنِي أَيُّوبَ كُلُّ فَتَى
مَنْ الدَّوَابِلِ غِيلٌ نَبْئُهُ أَشِبُ أَسَدٌ مَخَالِبُهَا بِيضُ الظُّبَى وَلَهَا
حَرْبُهَا الْوَيْلُ مِنْ عُقْبَاهُ وَالْحَرْبُ حَتَّى إِذَا أَشْرَفَتْ مِنْهُمْ دِمَشْقُ عَلَى
لَهُ ظَبْيُ الْهِنْدِ وَالْخَطِيئَةُ السُّلْبُ مَنَحَتْهَا مِنْكَ عَزْمًا صَادِقًا خَضَعَتْ
بِالنَّصْرِ فَإِنْجَابَتِ اللَّوَاءُ وَالْكَرْبُ فَكَانَ رَأْيُكَ فِيهَا رَايَةً طَلَعَتْ
رَأْيًا وَأَمْضَى سِلَاحًا عَزْمُهُ الْهَرَبُ وَبَاتَ أَتْبَهُهُمْ جَاشَأً وَأَحْزَمُهُمْ
مِصْرُ الْبَوَارِ وَتَغَشَى الثُّوبَةُ الثُّوبُ وَكَانَ ظَنُّهُمْ أَنْ تَلْتَقِي بِهِمْ
يَرْجُو مِنَ اللَّهِ أَنْ تَبْقَى لَهُ حَلَبُ فَأَحْقَلُوا وَزَعِيمُ الْقَوْمِ غَايَةً مَا
وَلَا يَبِيتُ لِحَطْبٍ قَلْبُهُ يَجِبُ تَدْبِيرُ أَرْوَعٍ لَا يَعْيَا بِنَازِلَةٍ

¹⁶⁹ İbn ‘Uneyn, 47.

¹⁷⁰ Tay’ toprağında bir dağ ismi. Ebû ‘Aqîl Lebîd b. Rebî’a b. Mâlik el-‘Âmirî Lebîd b. Rabî’a, *Dîvânu Lebîd b. Rebî’a el-‘Âmirî* (Dârul-ma’rife, 1425/2004), 87.

¹⁷¹ Tay’ toprağında bir dağ ismi. Lebîd b. Rabî’a, 87.

¹⁷² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 48-49.

فَإِنَّ أَرَاءَهُ فِي رَجْمِهَا شُهْبُ
هُزَّتْ رِمَاحٌ وَلَا سَلَّتْ لَهُ قُضْبُ
أَنَامَهُ الْمُقْعِدَانِ الْعَجْزُ وَالْتَعَبُ
رُدَّتْ بِهَالِي أَثْوَابُ الصَّبِيِّ الْقَشْبُ
بَيْنِي وَبَيْنَ الْغُلَى مِنْ بَابِهِ نَسْبُ

إِذَا شَيَاطِينُ بَغِي خِيفَ سَوْرَتُهَا
عَزَمَ بِهِ أَحْمَدُ اللَّهُ الشِّقَاقَ وَلَا
وَلَوْ سَعَى غَيْرُهُ فِيهَا لِيرَأَبُهَا
ضَفَّتْ مَلَابِسُ نِعْمَاهُ عَلَيَّ فَقَدْ
وَبَيْتُ خِلَافاً مِنَ الْأَمَالِ وَاتَّصَلْتُ

“Ey yüce övgülerine intisap edilen vezir, mevlâ ve efendi!

Sahibinin kesin olarak tanındığı bir devlete çağrıldın. Cahiller onu lakap zannetti.

Katmerli övgünü ona giydirdin. Ona Cevzâ'nın omzunda çekilen bir kuyruk oldu.

Nice defa oradan öfkeli olan düşmanları caydırdın, kavmin ciğerleri kinlerle yanıp tutuşuyorken.

Birlikleri zafere eriştiğinde büyük bir olayda kitaplar onu yazar.

Boş iken onları Dimaşk'a doldurdun, oraya büyük bir ordu çöktü.

Çölü arzulayan birlikler oldular, orta yer ve yüksek yer dar geldi.

Eyyûbî ailesinden her genç onları komuta ediyor korkaklık ve gerileme olmaksızın kararlılıkla.

Pençeleri keskin kılıçlar olan aslanlardır. Ve onların mızraklardan kaynağı yırtıcı hayvanların keskin pençe ve tırnakları olan ölümlerdir vardır.

Dimaşk, onlardan biriyle savaşa karşı karşıya geldiğinde, ona yazıklar olsun savaştan ve cezadan.

Kendinden doğru bir azmi bahsettin. Hint kılıçları ve mızraklar kendisine boyun eğmiştir.

Orada senin sözün zaferle doğan sancaktır. Sıkıntılar ve açlığa neden oldu.

Onların en soğukkanlısı, görüş olarak en kararlısı, azmi kaçış olan silahı en iyi kullanan oldu.

Onların düşüncesi, helak olmuş şehirle karşılaşmaları ve felaket üzerine felaket kaplaması.

Ürktüler. Ve kavmin önderinin Allah'tan son dileği Halep'in ona kalmasıdır.

En güzel tedbir; bir musibetle şaşmayandır. Kalbi korkan kimse tehlikelerle gecelemez.

Azgın şeytanların vuruş ve sıçramasından korkulursa, onları recmetmede görüşleri ateşlerdir.

Azimdir, onunla Allah ayrılığı söndürsün. Ne mızraklar titresin ne de onun için kılıçlar çekip çıkarılsın.

Orada onun dışında biri orayı düzeltmeye çabalarsa, iki kötürüm onu uyutur: yorgunluk ve acziyet.

Onun nimetlerinin elbiseleri üzerime katlandı, tertemiz gençlik elbiseleri onunla geri döndü.

Ümitlerden mahrum oldum. Benim ile zümresinin ileri gelenleri arasında ilişki oldu.”

İbn ‘Uneyn kırk altı beyitlik aşağıdaki şiirinde ise sürgünü, ayrılık acısını ve ülkeleri batıdan doğuya dolaştığını ifade ettikten sonra methiye kısmında vezirin cömertliğini, sorunları çözmedeki becerisini ve ailesinin asil oluşunu dile getirmiştir.¹⁷³(Hafîf)

عَلِمْتُ وَاكِفَ الْحَيَا كَيْفَ يَنْدَى
بِمَدِيحِ أَوْصَافِهِ أَنْ تُحْدَا
مَ وَطِيبِ الْأَعْرَاقِ جَدًّا فَجَدًّا
نَاقٍ إِلَى الْمَجْدِ لَيْسَ يَضْمُرُ جَقْدًا
ظُ أَنَاةً إِنْ خَامَرَ الطَّيِّشُ أَحَدًا
إِلَيْهِ فَرَضَ عَلَيْنَا يُؤَدِّي
مُعْجِزٌ مُنْجِزٌ وَعِيدًا وَوَعْدًا
مِنْهُ أَهْلُ الْعِنَادِ خَصَمًا أَلَدًا
لَيْتُنْ صَفْحَةً وَقَاسٍ حَدًّا
كَأَدَّ يَأْتِي بِذَاهِبِ الْأَمْسِ رَدًّا
ذَتْ بِهِ سُدَّةُ الْوَزَارَةِ مَجْدًا
فِي لِقَاءِ الْعَدَى وَأَنْصَرَ جُنْدًا
بِمُهْمٍ كَانَ الْأَشَدُّ الْأَسَدًا
رَاحَتَهُ فَعَمَّتِ الْأَرْضُ رَقْدًا
لَازِمٌ وَهُوَ عَامِلٌ يَتَعَدَّى
إِلَيْهِ وَهَلْ تَسْتَطِيعُ لِلنَّجْمِ عَدَا

أَرِيحِي إِذَا هَمَّتْ رَاحَتَهُ
دَقَّ فِكْرًا فِي الْمَشْكَلاتِ فَجَلَّتْ
وَرِثَ الْمَجْدَ وَالْمَكَارِمَ وَالْجَلْدَ
ظَاهِرُ الْفَضْلِ طَاهِرُ الْأَصْلِ سَبَّ
وَحَلِيمٌ لَا يَسْتَخِفُّ لَهُ الْغَيْدَ
كَعَبَّةٍ لِلْسَّمَاحِ وَالْعِلْمِ فَالْحُجَّ
مُتَلَفٌ مُخْلِفٌ مُفِيَّتٌ مُفِيدٌ
لَيْتُنْ الْعِطْفَ لِلْمَوَالِي وَيُلْقَى
فَهْوٌ مِثْلُ الْحُسَامِ فِي حَالَتِهِ
رَاضٍ صَعَبَ الزَّمَانِ بِالْعَدْلِ حَتَّى
فَاسْتَقَرَّتْ قَوَاعِدُ الْمَلِكِ وَازْدَا
وَعْدًا رَأْيُهُ أَحَدٌ سِلَاحًا
فَإِذَا ضَاقَ دَرْعُ كُلِّ هِمَامٍ
وَإِذَا شَحَّتِ السَّحَابُ سَحَّتْ
فِعْلٌ إِحْسَانِهِ بَغِيرِ قِيَاسٍ
رَامَ قَوْمٌ إِحْصَاءَ غُرِّ مَسَاعِدِ

¹⁷³ İbn ‘Uneyn, 51-52.

وَتَعَاطَى الْمُلُوكُ نَيْلَ مَعَالِي	هَ فَنَالُوا مِنْ دُونِ ذَلِكَ جَهْدًا
هَلَكُوا دُونَ نَيْلِ مَا أَمْلَوْهُ	مَنْ يَطِيرُ فَوْقَ طَوْرِهِ يَتَرَدَّى
عَالَمٌ عَامِلٌ سَعَى لِلْمَعَالِي	سَعَى أَبَائِهِ الْكِرَامِ الْأَشِدَّا
أُسْرَةً كُلَّمَا تَرَعَرَغَ مِنْهُمْ	نَاشِيءٌ سَادَ فِي الزَّمَانِ وَسَدًا
كُلَّمَا أَنْهَجَتْ مَلَابِسُ مَجْدٍ	لَهُمْ قَامَ مَاجِدٌ فَاسْتَجَدَّا
لَمْ يَقِفْ دُونَهُمْ وَلَوْ كَانَ يَلْقَى	رُتْبَةً مِنْ وَرَائِهِمْ لَتَعَدَّى
مَلَأَتْ وَفْدُكَ الْفِجَاجَ فَأَتَى	سَارَ وَفْدٌ مِنْهُمْ تَلَقَّيْتُ وَفْدًا

“Eli açıktır. Onun elleri aktığında (ihsânları) sağanak yağmura nasıl cömert olacağını öğretir.

Problemlerde düşüncesi incedir, medih ile ortaya çıkar meydan okunulan vasıfları.

Övgüyü, soylu davranışları, sabrı ve temiz soyluluğu ciddiyetle aldı ve hakkını verdi.

Fazileti zahir, aslı temiz, övgüyü en başta hak eden, kin gizlemeyen.

Hoşgörülüdür. Öfke, onu acele etmemeyle küçümsemez, İstikrarsızlık Uğed dağını kaplasa da.

Hoşgörü ve ilmin kâ'besidir. Onu haccetmek, eda etmemiz gereken bir farzdır.

Yok eden, zayıf düşüren, öldürücü, fayda veren, aciz bırakan, sözü ve cezayı gerçekleştirendir.

Mevaliye karşı duygusu yumuşaktır, inat ehli kendisinden azılı düşmanlık bulur.

O, iki durumunda kılıç gibidir. Yüzeyi yumuşak, keskinliği serttir.

Zamanın zorluğunu adaletle razı etti, ta ki neredeyse dünün gideni geri getirecek idi.

Meliğin tahta oturuşları istikrar buldu, onunla vezirliğin divanı övgü olarak arttı.

Onun görüşü en keskin silah oldu, düşmanla karşılaşmada ve askerlerin zafere erişmesinde.

Atılgan her kişinin eli yetişmediğinde önemli işlerde, daha şiddetli ve cesur olur.

Bulutlar cimrileştiğinde onun el ayası akıtır, yeryüzünü kaplar uzanarak.

Onun ihsanının fiili (yaptığı) kıyas olmaksızın lazımdır, o müteaddî olan bir amildir.

Bir kavim onların çabalarını saymayı arzular, yıldızinkini sayabilirler mi?

Krallar onun şerefendirici şeylerinin peşine düşerler, çabalamadan elde ederler.

Ondan ümit ettiklerini elde etmeden helak oldular. Kim uçabildiğinin daha fazlasından uçarsa düşer.

Bilendir, yapandır. Güçlü saygı değer babalarının çabası gibi işlerine çabalayandır.

Bir ailedir. Her ne zaman onlardan yeni yetme biri serpildiğinde zamana egemen olur ve ona yeter.

Her ne zaman övgünün elbiseleri eskirse, onlardan bir övgücü kalkar ve yeniler.

Onları engellemedi. Onlardan peşinden bir rütbe atılırsa, ona yetişir.

Senin heyetin, dağlar arasındaki geniş yolları doldurdu. Onlardan her ne zaman bir heyet yürürse, bir heyetle karşılırsın.”

2.1.3. Âlimleri Methi

2.1.3.1 Fahreddin er-Râzî

İbn ‘Uneyn, kelâm, felsefe, tefsir ve usûl-i fıkıh alanlarına dair çalışmalarıyla tanınan Eş‘arî âlimi Fahreddin er-Râzî’yi(ö.606/1210)¹⁷⁴ yirmi beyitten oluşan aşağıdaki kasidesinde övmüştür. Şiirinde âlimin soyunun asil oluşuna değinmiş, ilminin derinliğine dikkat çekmiş ve kendisinin sayesinde bid‘atların yok olduğunu dile getirmiştir.¹⁷⁵(*Kâmil*)

خَدَمِي إِلَى الْمَوْلَى الْإِمَامِ الْأَفْضَلِ
نُورَ الْهُدَى مُتَالِفًا لَا يَأْتَلِي

رِيحَ الشَّمَالِ عَسَاكَ أَنْ تَتَحَمَّلِي
وَقَفِي بِوَادِيهِ الْمُقَدَّسِ وَانْظُرِي

¹⁷⁴ Yusuf Şevki Yavuz, “Fahreddin er-Râzî”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 89.

¹⁷⁵ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 53-55.

طَابَتْ مَغَارِسُ مَجْدِهَا الْمُتَأْتِلِ
وَفُرُوعُهَا فَوْقَ السَّمَاءِ الْأَعَزَلِ
خَلَفَ الْحَيَا فِي كُلِّ عَامٍ مُمَجَّلِ
لَا يُعْرِفُ الْوَسْمِيُّ مِنْهَا وَالْوَلِي
بَحْرًا تَصَدَّرَ قَبْلَهُ فِي مُحَلِّ
وَالِدِينَ سِرْبَالِ الْعَفَافِ الْمُسَبِّلِ
دَهْرًا وَكَانَ ظِلَامُهَا لَا يَنْجَلِي
وَرَسَا سِوَاهُ فِي الْحَصِيضِ الْأَسْفَلِ
هَيْهَاتَ قَصَرَ عَنْ مَدَاهُ أَبُو عَلِي
مِنْ لَفْظِهِ لَعَرْتَهُ هَزُهُ أَفْكَلِ
بُرْهَانِهِ فِي كُلِّ شَكْلِ مُشْكِ
أَنَّ الْفَضِيلَةَ لَمْ تَكُنْ لِلْأَوَّلِ
هَرَّتْ رِيَاخُ الشُّوقِ رُكْنِي يَذْبُلِ
وَيَجُودُ مَسْئُولًا وَإِنْ لَمْ يُسَالِ
عَنْ دِينِهِ وَأَقَرَّ عَيْنَ الْمُرْسَلِ

مِنْ دَوْحَةٍ فَخْرِيَّةٍ عُمَرِيَّةٍ
مَكِّيَّةٍ الْأَنْسَابِ زَاكِ أَصْلُهَا
وَاسْتَمْطَرِي جَدْوَى يَدِيهِ فَطَالَمَا
نَعَمَ سَحَابُهَا تَعُودُ كَمَا بَدَتْ
بَحْرًا تَصَدَّرَ لِلْغُلُومِ وَمَنْ رَأَى
وَمُشْتَمَّرًا فِي اللَّهِ يَسْحَبُ لِلتَّقَى
مَاتَتْ بِهِ بِدْعُ تَمَادَى عُمْرُهَا
فَعَلَا بِهِ الْإِسْلَامُ أَرْفَعَ هَضْبَةٍ
غَلِطَ إِمْرُؤُ بَابِي عَلَيَّ قَاسَهُ
لَوْ أَنَّ رَسْطَالِيْسَ يَسْمَعُ لَفَظَةً
وَلَحَارَ بَطْلِيمُوسُ لَوْ لَاقَاهُ مِنْ
فَلَوْ أَنَّهُمْ جَمَعُوا لَدَيْهِ تَيَقَّنُوا
وَبِهِ يَبْيِثُ الْحُلْمَ مُعْتَصِمًا إِذَا
يَعْفُو عَنِ الذَّنْبِ الْعَظِيمِ تَكْرُمًا
أَرْضَى الْإِلَهَ بِفَعْلِهِ وَدِفَاعِهِ

“Ey kuzey rüzgârı! Umulur ki sen hizmetlerimi en faziletli imam ve efendiye taşırsın.

Onun mukaddes vadisinde dur. Eksilmeyen ışıltılı olan, yol gösterenin nuruna bak.

Uzun ömürlü, övgüye değer kocaman çalılıklar arasından, onun sabit asil övgüsünün fidanları hoş oldu.

Nesebi mekkî, aslı pak, onun dalları Simâk-ı a‘zelin¹⁷⁶ (yıldızının) üstündedir.

Önündeki ellerinin menfaatinden yağmur iste. Kaç defa her kıtlık senede yağmuru geride bıraktı.

Onun bulutları, görüldüğü gibi dönen nimetlerdir. Ondan ne ilkbahar yağmur ne de üst üste yağmur bilinir.

İlimlerin başında gelen bir denizdir. Kim denizi görürse, öncesinde mahfilde ortaya çıkar.

Allah için işe koyulur, din ve takva için salınmış iffetin elbisesini çeker.

Bir ömür boyu devam eden bid‘atlar onunla öldü. Onların karanlığı ortaya çıkmaz.

¹⁷⁶ Ayın kendisine indiği ve yağmuru olan yıldızdır. Detaylı bilgi için bkz. İbn Kuteybe, Kitâbu'l-Envâ', 62.

İslâm onunla en yüksek tepeye yükseldi. En alçak düzlüğe onun dışındakiler demirledi.

Bir kişi Ebû Alî¹⁷⁷ ile onu karşılaştırarak hata etti. Heyhat, Ebû Alî onun ulaştığı yerden geride kaldı.

Şayet Aristoteles onun kelimelerinden bir kelam duyarsa, gök gürlemesi, titremesi ile onu çıplak bırakır.

Batlamyus şaşırırdı, şayet onun her şekilde olan delili ile karşılaşsaydı.

Şayet onlar onun yanında toplansalardı, bilirlerdi fazilet ilkinin olmayacağını.

Onunla akıl sığınarak geceler. Şevk rüzgârları Yezbül eteklerini titrettiğinde.

Nazik davranarak büyük günahı affeder. İstemese dileyene cömert davranır.

Dini savunarak ve yaptıklarıyla Allah'ı razı eder, gönderilmişin göz pınarını tasdik eder.”

İbn ‘Uneyn yukarıdaki beyitlerde, Fahreddin er-Râzî’nin, Aristoteles, Batlamyus, İbn Sina gibi birçok filozoftan daha bilgili olduğunu ifade ederek âlimi övmüştür.

2.2. Mersiye

Mersiye, şairin bir kimsenin meziyetlerini, değerini ve ölümünden sonra duyduğu üzüntüyü dile getirdiği manzumelere verilen isimdir. Günümüzde ağıt olarak bilinmektedir.¹⁷⁸ Genellikle üç bölüm halinde söylenen mersiye, Arap şiirinin en eski konularından biridir: Vefat eden kimsenin ölümünden dolayı üzüntü ve elemin

¹⁷⁷ İbn Sînâ. Bkz. Ömer Mahir Alper, “İbn Sînâ”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 319.

¹⁷⁸ Ebû'l-Kâsım Maḥmûd b. ‘Amr ez-Zemaḥşerî, *Esâsu'l-Belâğa* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-‘İlmiyye, 1419/1998), 337; Ahmet Şen, “Hassân b. Sabit’in Hz. Hamza İçin Söylediği Mersiyeler”, *Dergiabant* 4, sy 7 (15 Haziran 2016): 38; Karataş, *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*, 317.

söylendiği ağlama kısmı (nedb, nevh), güzel vasıflarının ifade edildiği övgü kısmı (te'bîn) ile duyulan acılara dayanmanın tavsiye edildiği bölüm (sabır, 'azâ').¹⁷⁹

İbn 'Uneyn'in yazdığı üç mersiye bakıldığında yukarıda zikredilen üç kısmın da olduğu görülmüştür.

2.2.1 Sultanlara Mersiye

2.2.1.1. el-Meliku'l-Muazzam

İbn 'Uneyn, kendisi döneminde kâtiplik ve vezirlik yaptığı el-Muazzam'ın vefatı nedeniyle şiir yazmıştır. Otuz yedi beyitlik kasidesinde şair, meliği övmeye geçmeden önce zamanın acımasız oluşuna, meliğin ölümünden sonra zamanın kendisine iyi davranmadığını ifade etmiştir. Övgü kısmında ise meliğin İslâm'ın sancaktarlarından biri olmasını, kavminin azizlerinden oluşunu ve haçlılara karşı olan mücadelesini dile getirmiştir.¹⁸⁰(*Kâmil*)

بِعَزَائِمِ تَسْتَقَرُّبِ الْمُسْتَبْعِدَا
جَلَّلِي فَكَانَ جَوَائِبُهُ قَبْلَ الصَّدَى
فَهَمَّتْ سَحَائِبُهَا عَلَيْنَا عَسْجَدَا
إِلَّا وَكَانَ لَهُ إِلَيْهَا مُرْشِدَا
جَارَ الزَّمَانِ عَلَيَّ بَعْدَكَ وَاعْتَدَى
مَنْ كَانَ زَارَكَ بِالْمَدَائِحِ مُنْشِدَا
مُرٌّ وَقَدْ عَافَ الْكُمَاةَ الْمَوْرِدَا
دُلًّا وَكَانَ الطَّاعِي الْمُتَمَرِّدَا
مِنْهُ الْخُطَى مِنْ بَعْدِ أَشَقَرِ أَجْرَدَا
عَنْ حَوْرَةِ الْإِسْلَامِ عَادَ كَمَا بَدَا
عَنْ نَصْرَهَا لَتَمَكَّنْتَ فِيهَا الْعَدَى
فِيهَا سَبَايَا وَالْمَوَالِي أَعْبَدَا
تَجَتَّابُ مَا بَيْنَ الْبَقِيعِ إِلَى كُدَى
عُبْدُ الصَّلِيبِ بِهَا وَكَانَتْ مَسْجِدَا
كَانَتْ أَحْلَتْهَا الْحَضِيضُ الْأَوْهَدَا
وَأُنْزِلَتْ فِي عَرَصَاتِهَا فَجَرُ الْهُدَى
وَالشَّمْسُ قَدْ نَسَجَ الْقَتَامُ لَهَا رَدَا
أَبْرَاجَ أَحْكَمَ بِالصَّفِيحِ وَشَيْدَا
وَأَلَنْتَ لِلْأَخْشَابِ فِيهَا الْجَامِدَا

تَحْمِي جَمِي الْإِسْلَامِ مُنْتَصِرًا لَهُ
وَلَرْبِّ مَلْهَوْفٍ دَعَاهُ لِحَادِثِ
وَلَطَالَمَا شَيَّمَتْ بَوَارِقُ كَفِّهِ
مَا ضَلَّ غَمْرٌ عَنْ مَحَجَّةِ قَصْدِهِ
يَا مَالِكًا مِنْ بَعْدِ فَقْدِي وَجْهَهُ
أَعَزَّ عَلَيَّ بَأَنْ يَزُورَكَ رَائِيًا
كَمْ مَوْرِدٍ ضَنْكَ وَرَدَتْ وَطَعْمُهُ
وَعَزِيزِ قَوْمٍ مُتَرَفٍ سَرَبِلَتُهُ
أَرْكَبَتُهُ حَلَقَاتِ أَدْهَمَ قَصْرَتِ
لَوْلَا دِفَاعُكَ بِالصَّوَارِمِ وَالْقَنَا
وَدِيَارِ مِصْرٍ لَوْ وَنْتَ عَزْمَائُهُ
وَلَأَمْسَتْ الْبَيْضُ الْحَرَائِرُ أَسْهُمًا
وَلَأَصْبَحَتْ خَيْلُ الْفَرَنْجِ مُغِيرَةً
وَبَغْرٍ دِمَاطٍ فَكَمْ مِنْ بَيْعَةٍ
أُنْقَذَتْ مِنْ خُطَّةِ الْخَسْفِ الَّتِي
أَجَلَيْتَ لَيْلَ الْكُفْرِ عَنْهَا فَاِنْطَوَى
وَلَقَدْ شَهِدْتُكَ يَوْمَ قَيْسَارِيَّةِ
وَالْكَفْرُ مُعْتَصِمٌ بِسُورٍ مُشْرِفٍ أَلِ
فَجَعَلْتَ عَلَيْهَا مَكَانَ أُسَاسِهَا

“Uzak olanı yaklaştıran gayretlerle zafer elde ederek İslâm yerlerini himaye edersin.

¹⁷⁹ Şevkî Dayf, *er-Rişâ'*, 4. bs (Kahire: Dâru'l-Me'ârif, t.y.), 12, 54, 86; M. Faruk Toprak, “Mersiye”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2004), 215.

¹⁸⁰ İbn 'Uneyn, *Dîvânü İbn 'Uneyn*, 60-61; Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. Sâlim el-Ḥamevî İbn Vâsıl, *Muferricu'l-Kurûb fî Aḥbâri Benî Eyyûb* (b.y.: y.y., 1377/1957), 4/220-222.

Yardıma muhtaç nice kimseler onu önemli bir olaya çağırdığında, onun cevabı seslenmeden öncedir.

Onun elinin şimşekleri her ne zaman isterse, onun bulutları üzerimize altın yağdırır.

Onun niyetlendiği yoldan hiçbir toy yolu şaşırmadı. Ancak ona yol gösteren bir mürşittir.

Ey kendisini kaybettiğim mâlik! Senden sonra zaman bana zulmetti, düşmanlık etti.

Sana ağıt yakmak için ziyaret etmek bana zor geliyor, sana methiyeler söylemek için ziyaret ederlerken.

Tadı acı iken nice dar yere geldin, nice zırh giyenler savaşa gelmekten tiksiniirken.

Mütevazı olarak elbiseleri süslü bir kavmin azizidir. O, isyancı ve gaddar iken.

Onu kara at halkalarına bindirdin. Adımlar kısaldı, öne geçen saf kan kırmızı attan sonra.

Keskin kılıçlarla ve mızrakla İslâm bölgesini savunmasıydın, önceki haline dönerdi.

Bir şehrin bölgeleri şayet yardım güçleri zayıflarsa, orada düşmanlar yerleşip güç bulurlar.

Orada hür kılıçlar pay olurlar; efendiler ve esirler köle olurlar.

Frank atları saldırırlardı, el-Bağî' ile Kudâ¹⁸¹ arasındaki yere kadar gelirlerdi.

Dimyât sınır şehrinde cami iken nice haçlının orada ibadet ettiği kilise olurdu.

Alçak bir dağda konuşlanan alçak plandan şehri kurtardın.

¹⁸¹ El-Bağî': Medine kabristanı, el-Kudâ: Mekke'nin en aşağısında bir yer. İbn 'Uneyn, *Dîvânu İbn 'Uneyn*, 61.

O şehirden küfür gecesini kaldırdın, büküldü. Onun topraklarında doğru yol ışığını aydınlattın.

Kayseriyye¹⁸² gününde sana şahit oldum, siyah toz bulutu güneşe bir elbise dokumuşken.

Küfür, kulelerin gözetleyici sırlarını tutmuşken, demir tabaka ile sağlamlaştırılmış ve inşa edilmiş.

Onun üstünü, o şehrin esas yeri yaptın. Orada odunlar için kayayı yumuşattın.”

2.2.1.2. el-Meliku'l-Muazzam'ın Çocuğu

İbn 'Uneyn, yirmi üç beyitlik şiirini çocuk yaşta vefat eden el-Meliku'l-Muazzam'ın oğlu için kaleme almıştır. Şair, bu mersiyesinde el-Meliku'n-Naşır Dâvûd'un ağzından kardeşinin ölümünden dolayı yaşadığı acıyı, zamanın kendisine yaptığı zulmü, şayet yaşasaydı kendisiyle beraber yapacakları şeyleri ifade etmiştir.¹⁸³ (*Kâmil*)

عَزَّتْ لَكُنْتُ بِمُهْجَتِي لَكَ فَادِي
فِي خَفْضِ عَيْشٍ أَوْ لِقَاءِ أَعَادِي
قَلْبِ الْخَمِيسِ وَصَدْرِ أَهْلِ النَّادِي
نَضَخْتَ عَلَيَّكَ رَوَادِعَ بِالْجَادِي
فِيهِ وَأَرْهَفَ حَدَّهُ لِعِنَادِي
يَوْمَ الرَّدَى مِنْ لَيْلَةِ الْمِيلَادِي
بَاتَتْ تَأْجُجُ فِي صَمِيمِ فُوَادِي
أَوْ نَاقَعَ حَرَّ الْفُؤَادِ الصَّادِي
مَا كُنْتُ أَشْكُو مِنْ جَوِّ وَبُعَادِي
ذُرْفٌ وَخَامُ الصَّبْرِ عَنْ إِسْعَادِي
أَنْسِيْتُهَا حَتَّى نَسِيتُ رُقَادِي
تَبْدُو لِأَهْلِ الْحَشْرِ يَوْمَ مَعَادِي
مُتَوَاصِلِ الْإِبْرَاقِ وَالْإِرْعَادِي
مَوْشِيَّةَ كَوْشَائِعِ الْأَبْرَادِي
وَتَرَكْتُ دَارَ بَلِيَّةٍ وَفَسَادِي
وَتَرَكْتُ دَاراً مُلْكُهَا لِنَفَادِي

فَسَمَاءٌ لَوْ أَنَّ الْمَوْتَ يَقْبَلُ فِدِيَّةً
قَدْ كُنْتُ أَرْجُو أَنْ أَرَكَ مُقَاسِمِي
وَأَرَكَ فِي يَوْمِي وَغَيٍّ وَمَسْرَةٍ
وَأَرَكَ مِنْ صَدَا الْحَدِيدِ كَأَنَّمَا
فَجَّرِي الْقَضَاءُ بِضِدِّ مَا أَمَلْتُهُ
خَانَتَنِي الْأَيَّامُ فَبِكَ فَقَرَّبَتِ
وَرَمَتَنِي الْأَقْدَارُ مِنْكَ بِلُوعَةٍ
لَهْفِي عَلَيْكَ لَوْ أَنَّ لَهْفًا نَافِعَ
يَا لَيْتَ أَنَّكَ لِي بَقَيْتَ وَبَيْنَنَا
قَدْ أَسْعَدْتَنِي بَعْدَ فَقْدِكَ أَدْمُغَ
وَعَدِمْتُ بَعْدَكَ لَذَّةَ الدُّنْيَا فَقَدْ
أَبْقَيْتَ فِي كَيْدِي عَلَيْكَ حَزَازَةً
فَسَقَى ضَرِيخَكَ كُلَّ دَانٍ مُسْبِلَ
حَتَّى تُرَى عَرِصَاتُ قَبْرِكَ رَوْضَةً
فَلَقَدْ مَضَيْتَ وَمَا كَسَبْتَ خَطْبِيَّةً
وَسَكَنْتَ دَاراً مُلْكُهَا لَكَ خَالِدٌ

“Yemin olsun. Şayet ölüm değerli bir fidye kabul etseydi, canımı senin için feda ederdim.

¹⁸² Dimaşk bölgelerinden bir bölge. Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemu'l-Buldân*, 4/421.

¹⁸³ İbn 'Uneyn, *Dîvânü İbn 'Uneyn*, 63-64; İbn Vâsıl, *Muferricu'l-Kurûb*, 222-23.

Düşmanlarla karşılaşmada veyahut az bir iase ile geçinmede senin ortağım olmanı ümit ederdim.

Savaş ve mutluluk günlerinde sana gösterirdim, meclis ehlinin önderini ve ordunun merkez firkasını.

Sana demirin pasını gösterirdim. Sanki o ciddiyetle üzerine engeller serpiyor.

Kader, ümit ettiğimin zıddına cereyan etti onunla ilgili. İnadımdan dolayı bıçağını keskinleştirdi.

Seninle ilgili günler bana ihanet etti. Helak gününü doğum gecesine yaklaştırdılar.

Kaderler, beni aşkla senden attı. Bütün kalbimle yana durdu.

Sana olan özlemim, şayet faydalı veya öldürücü özlem ise de aşırı susayan kalbin harareti gibidir.

Keşke sen benim için kalsaydın ve aramızda uzak kalma ve tasadan şikâyet etmezdim.

Senin vefatından sonra akan gözyaşları beni mutlu etti. Sabır beni mutlu etmekten vazgeçirdi.

Senden sonra dünya lezzetini kaybettim. Onu unuttum, ta ki uykumu dahi.

Benim ciğerimde sana karşı bir acı bıraktın. Dönüş günümde haşır ehline görünür.

Her yakın ve sarkıtılmış olan art arda şimşekler ve fırtınalar sulasın senin kabrini.

Ta ki kabrinin arsaları süslenmiş bahçe olarak görülene kadar, nakışlı elbiseler gibi.

Ölüp gittin herhangi bir hata işlemeden, imtihan ve fesat diyarını terk ettin.

Mülkü sonsuz olan bir mekânda iskan ettin, mülkü tükenecek olan bir yeri terk ettin.”

2.2.2. Komutanlara Mersiye

2.2.2.1. Bedruddin el-Ca'berî

Vefat ettikten sonra Bâlis'e defnedilen Dımaşk kale komutanı Bedruddin el-Ca'berî¹⁸⁴ için İbn 'Uneyn bir mersiye şiiri yazmıştır. Otuz iki beyitlik bu şiirde kale komutanını övmeden önce dünya malının geçici oluşunu, zamanın vefasızlığını ve önemli kişilerin ölümünün diğer insanlar gibi olmadığını ifade ettikten sonra Ca'berî'nin cömert oluşunu, asil bir aileden gelişini ve devlet içindeki konumunu övmüştür.¹⁸⁵(*Kâmil*)

تُغْنِي إِذَا مَضَتْ الْيَمِينُ بَسَارُ	يَا بَدْرُ كُنْتَ لَنَا الْيَمِينَ وَمَا عَسَى
غَاضِ الْمَعِينُ وَعَزَّتْ الْأَمْطَارُ	كُنْتَ الْمُعِينُ عَلَى الزَّمَانِ لَنَا إِذَا
ضَاقَتْ عَلَى عَرْمَاتِكَ الْأَقْطَارُ	يَا بَدْرُ ضَاقَ بِكَ الضَّرِيحُ وَطَالَمَا
وَيَمِيلُ عَنْ عَرَصَاتِكَ الزُّوَارُ	أَعَزَّ عَلَيَّ بَأْنُ يَضِيقُ بِكَ الثَّرَى
فَيَرَايَكَ الْإِيرَادُ وَالْإِصْدَارُ	قَدْ كُنْتَ ذُخْرًا لِلْمُلُوكِ وَعُمْدَةً
نَحْوَ الْأَعَادِي جَحْفَلُ جَرَارُ	وَلَكُمْ بَرَأْيُكَ مِنْ وَرَائِكَ قَدْ سَرَى
يَعْتَاذُهُ عِنْدَ التَّمَامِ سِرَارُ	وَمِنْ الْعَجَائِبِ أَنَّ بَدْرًا كَامِلًا
فِي مَالِهِ الْإِقْلَالُ وَالْإِكْثَارُ	كَانَ الْجَوَادُ بِمَا حَوَى وَقَدْ اسْتَوَى
عَنْهُ وَلَا يَدْنُو إِلَيْهِ الْعَارُ	صَافِي أَدِيمِ الْعَرَضِ لَا يَنَاقُ النَّدَى
عَرَبِيَّةٌ أَبَاؤُهَا أَحْرَارُ	مِنْ أَسْرَةٍ عَرَبِيَّةٍ جَاءَتْ بِهِ
أَخْلَاقُهُ عَنْ طَبْعِهَا الْأَظَارُ	لَمْ يُغَدِّ مِنْ لَبِنِ الْإِمَاءِ وَلَمْ تُجَلِّ
لِلْهَوْلِ فِيهِ رَزَاةٌ وَوَقَارُ	قَدْ كَانَ إِنْ حَقَّتْ خُلُومُ ذَوِي النُّهَى

“Ey dolunay! Sen bizim için sağ el idin. Umulur ki sol el, muhtaç etmez sağ el gittiğinde.

Zamana karşı bize sadece sen yardımcıydın, temiz su giderek azaldığında, yağmurlar azaldığında.

Ey dolunay! Kabir sana dar geldi, her ne kadar senin azimetlerine bölgeler dar geldiyse de.

Toprağın sana dar gelmesi ve senin olduğun yerlerde ziyaretçilerin yolunu çevirmesi bana zor gelir.

Sen meliklerin hazinesi ve direği idin. Senin görüşünle olurdu ithalat ve ihracat.

Sizin için senin görüşünle arkanda düşmana karşı yürüyen çok büyük bir ordu vardır.

¹⁸⁴ Sıbt İbnu'l-Cevzî, *Mir'âtu 'z-zamân fi târîhi 'l-a 'yân*, 22/282.

¹⁸⁵ İbn 'Uneyn, *Dîvânu İbn 'Uneyn*, 65-66.

Acayıplerdendir, tam olduğunda çehrelerin mükemmel bir dolunaya alışması.

Topladıkları şeyler konusunda çokça cömert idi. Malının artması ve azalması da eşit idi.

Temiz, geniş yüzlü. Ne cömertlik ondan uzaklaşır ne de ayıp ona yakınlaşır.

Arap bir ailedendir, hür Arap atalar onu getirmiştir.

Ne cariyenin sütünden beslenir ne de onun ahlakı, sütanne tabiatından donanmıştır.

Akıl sahiplerinin sabırları azalsa da o içinde bulunduğu korku konusunda vakarlı ve sakindir.”

İbn ‘Uneyn, Ca‘berî’nin meliklerin hazinesi ve direği olduğunu dile getirerek devletteki konumunun büyüklüğünü dile getirmiştir.

2.3.Hiciv

هَجَا- يَهْجُو fiilinden türeyen الهجاء kelimesi sözlükte “şiiir ile karalama, tahkir etme” gibi anlamlara gelmektedir.¹⁸⁶ Terim olarak ise “Bir kişinin veya toplumun adalet ve şahsiyet ölçülerine aykırılığını; yaşantılardan veya örflerden birinin çirkinliğini şiiir vasıtasıyla ifade etmektir.”¹⁸⁷ Arap edebiyatının ana temalarından sayılan hiciv, “المَدْح”ın karşıtı olup kötülük ve çirkinliklerin dile getirilmesidir. Hiciv şiiirinde yiğitlik, mertlik, adalet ve cömertlik gibi vasıflara yer verilmezken; alçaklık, oburluk ve cimrilik gibi vasıflarla kişi yerilir.¹⁸⁸ Şiiirin ana temalarını hikmet, lehv(eğlenti), medih ve hiciv olarak dörde indirgeyen Kâtip Ebu’l-Huseyn, kınama, uyarma, azarlama ve tahkir etmeyi hiciv kapsamında değerlendirmiştir.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Ebû’l-Faql Muḥammed b. Mukerrem b. ‘Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî ‘Î İbn Manzûr, *Lisânu’l-‘Arab* (Beyrut: Dâru Şâdir, 1414/1993), 15/353.

¹⁸⁷ Mecdî Vehbe ve Kâmil el-Mühendis, *Mu‘cemu’l-Muştalahâti’l-‘Arabiyye fi’l-Luġati ve’l-Edebi*, 2. bs (Beyrut: Mektebetu Lubnân, 1984), 422; Emil Bedî’ Ya’kûb ve ‘Aşî Mîşâl, *el-Mu‘cemu’l-Mufaşşal fi’l-Luġa ve’l-Edeb* (Beyrut: Dâru’l-‘ilm li’l-melâyin, 1987), 2/1281.

¹⁸⁸ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *eş-Şinâ’ateyn*, 104; Ahmed el-Maṭlûb, *Mu‘cemu Muştalahâti’n-Nakdi’l-‘Arabiyye Kadîm* (Beyrut: Mektebetu Lubnân, 2001), 2/420; Sirâcuddîn Muhammed, *el-Hicâu fi’ş-Şi’ri’l-‘Arabî* (beyrut: Dâru’r-Râtib el-Câmi’yye, t.y.), 6.

¹⁸⁹ İshak b. İbrahim Ebu’l-Huseyn el-Kâtib, *el-Burhân fî vucûhi’l-Beyân*, thk. Hafnî Muhammed Şeref (Kahire: Mektebetu’ş-Şebâb, 1969), 135.

Edebiyat tenkitçileri, hiciv şiiri nazmeden şairlerin, hicvettikleri şahıs ve topluluklara iftara atmamaları, hayâsızca ifadelerden kaçınmaları ve hicvettikleri kimselere sövmemelerini dile getirmişlerdir.¹⁹⁰ Mizah içeren, hemen kalbe nüfuz eden ve ezberlenmesi kolay olan hicivler ile ilgili edebiyat tenkitçileri kapıyı açık bırakmışlardır.¹⁹¹

Yine tenkitçilere göre hiciv şiirlerinin az beyitli, lafzı kolay ve muctes, remel, recez, kâmil ve hafif vezinli olması tercih edilir.¹⁹²

Hiciv, Cahiliye döneminden beri Arap edebiyatında var olagelmış şiir temalarından biridir. Şairler daha çok düşman kabileleri ve kendileriyle çekişmede olan kabileleri hicvetmişlerdir. Emevîler döneminde asabiyetçilik ruhunun dirilmesiyle hiciv şiirleri artmış; Abbasiler döneminde ise kabileci hicvin yerini ırkçı hiciv türü almıştır.¹⁹³

Hiciv ile ilgili olan ve “*Alay etme*” anlamına gelen suhriyye ve istihzâ kelimeleri,¹⁹⁴ terim olarak “*başkasının söz ve davranışlarını kusurlu görmek veya göstermek amacıyla onu alaya alıp küçük düşürmek*” anlamında kullanılır.¹⁹⁵

Suhriyye, hedefe ulaşabilmek için bir araçtır. O, bir kimseyi veya herhangi bir şeyi yaralamak için kullanılan bir silahtır.¹⁹⁶ Suhriyye aynı zamanda insanların noksanlıklarını, toplumun ayıplarını ortaya çıkarma ve zamanın zulmüne cevap vermedir.¹⁹⁷

Eyyûbî döneminde en önemli hiciv şairleri arasında kabul edilen İbn ‘Uneyn’in hiciv şiirleri, methiye şiirlerinden sonra ikinci sırada gelmektedir. Şair, şiirlerinde

¹⁹⁰ Necmuddin Ahmed b. İsmail İbn Eşir el-Halebî, *Cevheru’l-Kenz*, thk. Muhammed Zağlul Sellâm (İskenderiye: Munşe’etu’l-Me’ârif, 1983), 310; el-Maṭlûb, *Mu‘cemu Muşṭalahâtî’n-Naḫḍî’l-‘Arabiyye Kadîm*, 421-22.

¹⁹¹ Ebû’l-Hasen ‘Alî b. ‘Abdul‘azîr el-Ḳâḍî el-Curcânî Ebû’l-Hasen el-Curcânî, *el-Visâṭa Beyne’l-Mutenebbî ve Huşûmihî* (Matba’âtu ‘Îsâ el-Bâbî, t.y.), 24; el-Maṭlûb, *Mu‘cemu Muşṭalahâtî’n-Naḫḍî’l-‘Arabiyye Kadîm*, 2/422.

¹⁹² İbn Eşir el-Halebî, *Cevheru’l-Kenz*, 310; İsmail Durmuş, “Vezin”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 78.

¹⁹³ Vehbe ve el-Mühendis, *Mu‘cemu’l-Muşṭalahâtî’l-‘Arabiyye fî’l-Luğati vel-Edebi*, 422-23; Ya’kûb ve Âsî, *el-Mu‘cemu’l-mufasssal fî’l-luğa ve’l-edeb*, 2/1281-1282; Muhammed, *el-Hicâu fî’ş-Şi’ri’l-‘Arabî*, 8, 26, 47; Mustafâ Sâdık b. Abdîrrezzâk b. Saîd er-Râfî, *Târîhu âdâbi’l-‘Arab* (Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 2000), 3/70.

¹⁹⁴ Halîl b. Ahmed, *Kitâbu’l-‘ayn*, 3:4/75.

¹⁹⁵ Mustafa Çağrı, “İstihza”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 347.

¹⁹⁶ Abdulhalim Hafnî, *Et-Taşvîru’l-sâhîr fî’l-Kur’ânî’l-Kerîm* (Mısır: el-Hey’etu’l-Mısrîyyetu’l-‘İlmiyye lilkutub, 1992), 12.

¹⁹⁷ Muhammed en-Nevîhî, *Şekâfetu’n-nâkidi’l-‘Arabî* (Kahire: Matba’âtu lecneti’t-te’lîfî ve’t-tercemeti ve’n-neşri, 1949), 333.

dönemin sultanlarını, yöneticilerini, doktorlarını, şairlerini ve âlimlerini hicvetmiş, bazen de kendilerine alay edici şiirler söylemiştir. Aynı zamanda şair, şahit olduğu bazı olaylarda insanları hicvetmiş ve insanların kusurlarını hiciv konusu yapmıştır. Şairin az da olsa müstehcen kabul edilebilecek şiirlerine rastlamak mümkündür. Şairin hicivleri çoğunlukla az beyitli olmakla beraber; birkaç uzun beyitli hicivleri de vardır.

2.3.1. Devlet Yöneticileri

Bu kısımda çeşitli nedenlerden dolayı İbn ‘Uneyn’in hicvettiği sultan, vezir ve yöneticiler ile ilgili beyitlerine yer verilmiştir.

2.3.1.1. el-Meliku’l-‘Azîz

Yemen’den Mısır’a gelen İbn ‘Uneyn kendisiyle beraber getirdiği ticaret mallarının zekâtı istendiğinde aşağıdaki beyitlerde Mısır meliğini hicvetmiştir. Şair, sultanı yağmuru olmayan buluta benzetmiştir.¹⁹⁸(*Basît*)

مَا كُلُّ مَنْ يَتَسَمَّى بِالْعَزِيزِ لَهَا أَهْلٌ وَلَا كُلُّ بَرَقٍ سَحْبُهُ غَدِيقَهُ
بَيْنَ الْعَزِيزَيْنِ بَوْنٌ فِي فِعَالِهِمَا هَذَاكَ يُعْطِي وَهَذَا يَأْخُذُ الصَّدَقَةَ

“Ne aziz olarak isimlendirilen herkesin bir fazileti vardır ne de her şimşegin bulutu yağmur taşır.

Her iki aziz arasında fark vardır yaptıklarında. Bu sana verir; diğeri sadaka alır.”

2.3.1.2. el-Meliku’l-‘Adil

İbn ‘Uneyn Dimaşk’a döndükten sonra mallarının vergisini isteyen el-Meliku’l-‘Adil’i hicvetmiştir.¹⁹⁹(*Hafîf*)

إِنَّ سُلْطَانَنَا الَّذِي نَرْتَجِيهِ وَاسِعَ الْمَالِ ضَيِّقُ الْإِنْفَاقِ
هُوَ سَيْفٌ كَمَا يُقَالُ وَلَكِنْ قَاطِعٌ لِلرُّسُومِ وَالْأَرْزَاقِ

“Ümit beslediğimiz sultanımız, malı çok olup az infak edendir.

Denildiği gibi o kılıçtır, fakat rızıkları ve ücretleri kesendir.”

¹⁹⁸ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 223; Ebû Muhammed et-Tayyib b. ‘Abdullâh el-Hicrânî et-Tayyib Bâ Maḥreme, *Kılâdetu’n-Nahr fî Vefâyâtî A’yânî’d-Dehr* (Cidde: Dâru’l-Minhâc, 1428/2008), 5/129; Ebû’l-‘Abbâs Şihâbuddîn ‘Ahmed b. Muhammed b. ‘Ahmed el-Mukrî et-Tilimsânî, *Nefḥu’t-Tîb min Guşni’l-Endelusi’r-Raḥîb* (Beyrut: Dâru Şâdir, 1997), 2/403.

¹⁹⁹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 239; İbn Tağrîberdî, *en-Nucûmu’z-Zâhira*, 6/294.

2.3.1.3. el-Meliku'l-Eşref, Mûsâ

Tezin giriş bölümünde Dımaşk'ın siyasî tarihinde ifade ettiğimiz üzere Dımaşk'ın el-Meliku'l-Muazzam'ın vefatından sonra el-Meliku'l-Kâmil tarafından kardeşi el-Meliku'l-Eşref Mûsâ'ya bırakılmasından sonra İbn 'Uneyn, meliğin yönetiminin kötü oluşunu aşağıdaki şiirinde alaycı bir şekilde dile getirmiştir.²⁰⁰ (Tavîl)

وَكُنَّا نُرَجِّي بَعْدَ عَيْسَى مُحَمَّدًا لِيُنْقِذَنَا مِنَ لَاحِجِ الضَّرِّ وَالْبَلْوَى
فَأَوْقَعْنَا فِي نَيْهِ مُوسَى فَكُنَّا خَيَارَى وَلَا مَنْ لَدَيْهِ وَلَا سَلْوَى

“Biz İsa'dan sonra Muhammed'i ümit ediyorduk, bizi acı veren zarar ve sıkıntıdan kurtarması için.

Musa'nun çölüne düştük. Hepimiz şaşkınız, yanında ne kudret helvası ne de bildircin var.”

Yukarıdaki beyitlerde İsa, Muhammed ve Musa isimlerini kullanarak her ne kadar peygamber isimleri akla gelse de aslında İbn 'Uneyn burada tevriye sanatını kullanarak Eyyûbî meliklerini kastetmiştir.

2.3.1.4. Hamâ Sahibi (Kılıç Arslân)

İbn 'Uneyn, babası Muhammed b. Ömer b. Şâhinşâh'tan sonra Hamâ meliği olan Kılıç Arslân b. Muhammed b. Şâhinşâh'ı²⁰¹ kaynanaya benzeterek onun yönetiminin kötü oluşunu aşağıdaki beyitlerde ifade etmiştir.²⁰² (Serî')

أَشْكُو إِلَى اللَّهِ حَمَاتِي فَمَا يَعْلَمُ مَا لَاقَيْتُ مِنْهَا سِوَاهُ
عَجُوزٌ سَوْءٍ لَوْ رَأَتْ قَوْدَةً فِي النَّسْرِ طَارَتْ بِجَنَاحِي قَطَاهُ
نَقُولُ لِلنِّبْتِ الطَّمِي خَذَهُ وَلَا تَهَابِيهِ وَصُكِّي قَفَاهُ
وَلَيْتَنِي بِالْمُخِّ أَخْلَقَهُ وَضَمَخِي لِحَيَّتِهِ مِنْ حَرَاهُ
وَبَاهِيَّتِهِ إِنْ رَأَى رِيَّةً وَابْكِي وَسُيِّهِ وَسُيِّ أَبَاهُ
وَاللَّهِ لَا أَفْلَحُ مَا عَمَّرَتْ قُلْ لِي مَتَى أَفْلَحُ صَاحِبُ حَمَاهُ

“Kaynanamı(Hamâ sahibini) Allah'a şikâyet ediyorum. Ondan çektiklerimi onun dışında kimse bilmez.

Kötü bir yaşlıdır. Kartalda bir yiyecek görse, kanatlarıyla uçar onu kapmak için.

²⁰⁰ İbn 'Uneyn, *Dîvânu İbn 'Uneyn*, 132.

²⁰¹ Ebû'l-Meḥâsîn Yûsuf b. Tağrîberdî b. 'Abdullâh İbn Tağrîberdî, *en-Nucûmu'z-Zâhira fî Mulûki Mısr ve'l-Kâhira* (Mısır: Vezâratu's-Sekâfe ve'l-İrşâdi'l-Kavmî; Dâru'l-Kutub, t.y.), 6/250.

²⁰² İbn 'Uneyn, *Dîvânu İbn 'Uneyn*, 133; Ebû Zerr Ahmed b. İbrâhîm Sıbt b. el-'Acemî, *Kunûzu'z-Zeheb fî Târîhi Halep* (Halep: Dâru'l-Kâlem, 1417/1996), 297.

Kıza der yanağına vur, ondan korkma ve kafasına vur.

Zekayla ahlakını yumuşat. Onun sakalını yağla, ona yaraştığı şekilde.

Bir şüphe görürsen onu suçla. Ağla, ona söv ve babasına söv.

Allah'a yemin olsun ki ömrüm boyunca kurtulamayacağım. Söyle bana kaynana sahibi nasıl kurtulacak.”

2.3.1.5. el-Kâdî el-Fâzıl

İbn ‘Uneyn, Selâhaddin Eyyûbî’nin veziri, dîvân-ı inşâ başkanı, edip ve şair olan Ebû Alî el-Kâdî el-Fâzıl Muhyiddin’inin(ö.596/1200)²⁰³kamburluğunu hamile olmaya benzeterek hicvetmiştir.²⁰⁴(Munserih)

حَاشَا لِعَبْدِ الرَّحِيمِ سَيِّدِنَا أَلْ
وَتَبَّ مَنْ قَالَ إِنَّ حَدْبَتَهُ
هَذَا قِيَاسٌ فِي غَيْرِ سَيِّدِنَا
فَاضِلٍ مِمَّا تَقُولُهُ السُّقُلُ
فِي ظَهْرِهِ مِنْ عَبِيدِهِ حَبْلُ
يَصْحُحُ إِنْ كَانَ يَحْبِلُ الرَّجُلُ

“Hâşâ! Abdurrahim efendimizin dediği şeylerin aşağılık olması.

Onun kamburluğu sırtındadır. Hamileliği kölesindedir diyen kimse helak olsun.

Bu efendimiz ile ilgili olmayan bir kıyastır. Şayet adam hamile oluyorsa doğru olur.”

İbn ‘Uneyn yine aşağıdaki beyitlerde tevriye sanatı aracılığıyla “fazla olan Fâzıl’dır” diyerek el-Kâdî el-Fâzıl’ı hicvetmiştir.²⁰⁵(Mutekârib)

إِذَا كَلْبَةٌ وَلَدَتْ سَبْعَةً
وَأَنْ كَلْبَةٌ وَلَدَتْ تِسْعَةً
فَقِفْ وَاسْتَمِعْ أَيُّهَا السَّائِلُ
تَرَاوَجْنَ فَالْفَاضِلُ

“Bir köpek yedi doğurduğunda dur ve dinle ey soran!

Bir köpek dokuz doğurduğunda, evlendiler, fazla olan Fâzıl’dır.”

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitlerde tezinde birinci bölümünde “ظ” sembolü ile belirttiğimiz nüshaya göre el-Kâdî el-Fâzıl’ı hicvetmiştir. Beyitlerde fetihlere sevinmemelerinin, zira zamanın durgun olduğunu dile getirmiştir.²⁰⁶(Meczûu’l-kâmil)

²⁰³ Ramazan Şeşen, “Kâdî el-Fâzıl”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 114.

²⁰⁴ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 189; Şafedî, *el-Vâfi bi’l-Vefeyât*, 18/206.

²⁰⁵ Kurtuluş, “İbn Uneyn”, 190.

²⁰⁶ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 236.

لا كَانَ يَوْمٌ بُدِّلَتْ فِيهِ الْكُنَائِسُ بِالْمَسَاجِدِ
لا تَفْرَحُوا بِقُتُوجِكُمْ هَذَا فَإِنَّ الدَّهْرَ رَاقِدٌ

“Kiliselerin mescitlere dönüştüğü bir gün olmadı.

Bu fetihlerinizle övünmeyin. Çünkü zaman durgundur.”

2.3.1.6. es-Safiyy b. el-Kâbiḍ

İbn ‘Uneyn, Dımaşk kale komutanı iken sultan Selâhaddin’e yardım etmiş ve daha sonra vezirlik makamında bulunmuş yapmış es-Şafiyy b. Nasrullah el-Ḳâbiḍ’i(ö.578/1182)²⁰⁷ bir hizmetçiyi sevmesi ile ilgili kendisini hicvetmiş ve paklığının kirlendiğini ifade etmiştir.²⁰⁸ (Kâmilu tâm)

أَبْلَغَ رِسَالَتِي الصَّفِيِّ وَقُلْ لَهُ
يَا مُعْرِضاً مَا وَدُّهُ وَصَفَاؤُهُ
كَيْفَ اشْتَغَلْتُ بِخَادِمٍ عَنْ خَادِمٍ
وَمَتَى الْخَلَاصُ وَقَدْ وَرَدَتْ مَوَارِدُ
أَوْ كَانَ عِرْسُكَ لِأَنْتَظِرْتُ طَلَّاقَهَا
كَيْفَ اسْتَحَالَ صَفَاؤُهُ وَتَكْدَرَا
لَوْلِيهِ مِمَّا يُبَاغُ وَيُشْتَرَى
مَا جَزَّ جُرْماً فِي هَوَاكَ وَلَا إِفْتَرَى
هَيْهَاتَ عَنْ بُحْرَانِهَا أَنْ تُصْدَرَا
أَوْ أَمْرَداً لَرَجَوْتُ أَنْ يَتَعَدَّرَا

“Mesajımı es-Şafiyy’e ulaştır. Ona de ki: nasıl onun saflığı dönüştü ve kirlendi.

Ey sevgisi ve saflığı dostuna satılan ve satın alınan şeylerden olanı arzu eden!

Bir hizmetçiden dolayı nasıl diğer hizmetçiden uzak durdun. Senin sevginde ne suç işlemiş ne de iftira etmiştir.

Kurtulma ne zaman. Birçok kaynağa geldin. Heyhat! Onların buhranına engel olmak.

Şayet senin eşin olsaydı, onu boşamanı beklerdim veya genç bir köse olsaydı kurtulmasını umardım.”

Şair, aşağıdaki beyitlerde namusunu korumadığını dile getirerek, yine es-Şafiyy’i hicvetmiştir.²⁰⁹ (Kâmilu tâm)

مَا إِنْ مَدَحْتُكَ أَرْجِي لَكَ نَائِلاً
أَكُنِّي عَائِنْتُ عَرْضَكَ أَسْوَدَاً
فَحَرَمْتَنِي فَهَجَوْتُ بِاسْتِحْقَاقٍ
مُتَمَرِّقاً فَقَدَحْتُ فِي خَرَّاقٍ

²⁰⁷ Sibt İbnu’l-Cevzî, *Mir’âtu’z-zamân fi târihi’l-a’yân*, 21/400.

²⁰⁸ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 206-7.

²⁰⁹ İbn ‘Uneyn, 207.

“Sana iyilik ummak için seni övmedim. Beni mahrum bıraktın, hak iddiasında bulunarak seni hicvettim.

Fakat seni, şerefini bizzat parçalanmış siyah gördüm ve kavda değerini düşürdüm.”

2.3.1.7. İbnu'l- Mucâvir

İbn ‘Uneyn, şair olan el-Meliku'l-Aziz'in veziri İbnu'l-Mucâvir'in(ö. 630/1204)²¹⁰ herhangi bir göreve geldiğinde kendilerine faydası olmadığını aşağıdaki şiirinde alaycı bir şekilde ifade etmiştir.²¹¹(*Tavîl*)

سَوَاءٌ عَلَيْنَا نَلَتْ مَا نَلَتْ مِنْ عَلَاً إِذَا لَمْ تُنَلَّ أَوْ كُنْتَ مَا كُنْتَ مِنْ قَبْلُ
وَمَا نَافِعِي أَنْ يَبْلُغَ الْعَرْشَ صَاحِبِي وَيَنْحَطَّ قَدْرِي فِي الثَّرَى مِثْلَ مَا يَعْلُو

“Yüksek bir konum elde etsen de etmesen de bizim için aynıdır. Elde edilmediğinde veya önceden olduğun konumda olsan da,

Arkadaşım makama ulaşsa da bana ne faydası vardır, yükseldiği gibi yeryüzünde kıymetim düşecekse.”

2.3.1.8. İbn eş-Şehrezûrî

Şâfiî fakihi ve kendi döneminde kadılık görevinde bulunan Kemaluddin Ebû'l-Faḍl Muhammed eş-Şehrezûrî'nin(ö.572/1176)²¹² gammazlayıcıların kendisi ile ilgili dediklerini alaya alıp aşağıdaki beyitlerde kadıyı hicvetmiştir.²¹³(*Tavîl*)

دَخَلْتُ عَلَى ابْنِ الشَّهْرَزُورِيِّ لَيْلَةً وَقَدْ أَغْلَقْتَ دُونَ الْوَزِيرِ الْمَغَالِقُ
فَعَايْنَتْهُ وَلِهَانَ يَرِطْلُ فَيْشَةً وَيُنْشِدُهَا وَالْخَدُّ بِالدَّمْعِ غَارِقُ
وَمَاذَا عَسَى الْوَاشُونَ أَنْ يَتَحَدَّثُوا سِوَى أَنْ يَقُولُوا إِنَّنِي لَكَ عَاشِقُ
نَعَمْ صَدَقَ الْوَاشُونَ أَنْتَ حَبِيبَةٌ إِلَيَّ وَإِنْ لَمْ تَصِفْ مِنْكَ الْخَلَائِقُ

“Bir gece İbn Şehrezûrî'nin yanına girdim, kilitler vezirin üstüne kapatılmışken.

Onu erkeklik organını tartarken divane olarak bizzat gördüm. Yanak gözyaşına boğulmuşken, ona şiir söylüyor.

Neyi, belki dedikoducular ancak benim sana âşık olduğumu söylüyorlar.

²¹⁰ Zirikî, el-A 'lâm, 8/227.

²¹¹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 104.

²¹² İbn Hallikân, *Vefeyâtu'l-a 'yân*, 4/241.

²¹³ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 197-98.

Evet, dedikoducular doğru söyledi. Sen bana sevimlisin, her ne kadar huyların pak olmasa da.”

2.3.1.9. İbn Şukur

İbn ‘Uneyn, aşağıdaki beyitlerde vezir İbn Şukur’un cimri oluşunu hicvetmiştir.²¹⁴(*Hafîf*)

ضَاعَ شِعْرِي وَقَلَّ فِي النَّاسِ قَدْرِي مِنْ وَقُوفِي بَابَ اللَّيْمِ ابْنُ شُكْرِ
لَوْ أَتَيْتُهُ حَوَالَةَ بَحْرَاهُ قَالَ سَدُّوا يِلْحِيَّتِي بَابَ جُحْرِي

“Şiirim kayboldu ve insanlar arasında kıymetim azaldı kınanmış İbn Şukur’un kapısında durmaktan.

Şayet onun denizine akan su gelse, der ki sakalımla odamın kapsını kapatın.”

İbn ‘Uneyn, yine aşağıdaki beyitlerde İbn Şukur’un cimriliğini dile getirip insanların kendisine lanet ettiğini ifade edip hicvetmiştir.²¹⁵(*Serî*)

وَنِعْمَةٌ جَاءَتْ إِلَى سِفْلَةٍ أَبْطَرَهُ الْإِثْرَاءُ لَمَّا تَرَا
فَالنَّاسُ مِنْ بَغْضٍ لَهُ كَلَمًا مَرَّ عَلَيْهِمُ لَعْنُوا شَاوَرَا

“Rezil birine gelen nimet, Zengin olduğunda zenginlik onu şımartır.

Onlara her uğradığında insanların ona kızgınlığından dolayı Şaver’i lanetlerler.”

2.3.1.10. Bedruddin Hasen

İbn ‘Uneyn, emir olan Bedruddin Hasen’in cimriliğini ve kibir oluşunu aşağıdaki beyitlerde yermiştir.²¹⁶(*Meczûu’r-recez*)

لَنَا أَمِيرٌ قَرْنُهُ يَنْطَحُ فِي الْأُفُقِ الْفَلَكَ
سِبَالُهُ وَذَقْنُهُ تَدْحُلُ فِي اسْتِ أَمَّ بَلَّكَ
عَطَاؤُهُ وَطَعْنُهُ مَا غَيْرُ دَقَّ بِالْحَنَكِ
فَهُوَ الدُّنَابِيُّ أَبْدَأَ فِي أَيْمًا جَيْشِ سَلَّكَ
كَأَنَّهُ فِي قَلْعَةٍ بَيْرَةٍ صَيَّادُ السَّمَكِ

“Bizim ufukta boynuzu göğü delecek bir emirimiz var.

²¹⁴ İbn ‘Uneyn, 241.

²¹⁵ İbn ‘Uneyn, 241.

²¹⁶ İbn ‘Uneyn, 203.

Onun üst dudakta büyüyen kılı ve çenesi, ağzın yan taraflarının arkasına giriyor.

Onun vermesi ve yaralaması, çene ile incelmış bir şeyden başka bir şey değildir.

O, daima birine tabi olandır; ordu her nereye gitse de

Sanki o, el-Beyre²¹⁷ kalesinde balık avlayıcısıdır.”

2.3.1.11. Bedruddin Mevdûd

İbn ‘Uneyn bir kış gününde cübbe talep etmek için kapısına gittiği Bedruddin Mevdûd’un cübbeyi vermemek için gözyaşını dökmesini, ateşinin çıkmasını ve göğsünün daralmasını ifade ettikten sonra aşağıdaki beyitlerde emiri hicvetmiştir.²¹⁸(Kâmil)

فَشَكَرْتُ رَبِّي لَوْ قَرَاهَا جُبَّةً لَقَتَلْتُهُ عَمَدًا بِلا سَكِينِ
وَحَرَجْتُ أَمْشِي الْقَهْقَرَى مُتَسَتِّرًا بِقُرُونِ حَاجِبِهِ الزَّكِيِّ ابْنِ الْقَيْنِي

“Rabbime şükrettim, şayet bir cübbe olarak onu ağırlasaydı, kasıtlı olarak bıçak olmadan onu öldürürdüm.

Gizlice arkaya dönerek yürüyerek çıktım, onun hacibi ez-Zekiyy b. Kîni’nin boynuzlarını gizleyerek.”

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitlerde yine Bedruddin Mevdûd ile Yemen kadısı Bedruddin ve Bedruddin Hasen’i hicvetmiştir.²¹⁹(Kâmil)

بَدْرَانِ مُنْكَسِفَانِ مِنْ ضَوْءِ السُّهَى لَا ذَاكَ مَوْدُودٌ وَلَا هَذَا حَسَنٌ
إِثْنَانِ قَدْ تَرَكَتُهُمَا عِرْسَاهُمَا ذَا أَيْلًا سَامِي الْقُرُونِ وَذَا رَسَنٌ
خَانَا فَلَوْ حَكَمَا عَلَى عَيْنِ إِمْرِيءٍ سَرَقَا بِمَكْرِهِمَا مِنَ الْجَفْنِ الْوَسَنِ
فَسَأَلْتُ هَلْ لَكُمَا قَرِينٌ ثَالِثٌ قَالَا نَعَمْ عَزَّجَ عَلَى قَاضِي الْيَمَنِ

“Süha yıldızının ışığından utanıp kızarmış iki dolunay. Ne bu sevilen ne de o güzeldir.

Eşlerinin bu boynuzları büyük olan dağ keçisi ve diğeri yular sahibini terk ettiği iki kişidir.

²¹⁷ Yâkût el-Hamevî, *Mu‘cemu’l-Buldân*, 526.

²¹⁸ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 204.

²¹⁹ İbn ‘Uneyn, 204-5.

İhanet ettiler. Bir kimsenin gözüne hükmetselerdi. Kurnazlıklarıyla çalarlardı göz kapağından uyuklamayı.

Onlara sordum, sizin üçüncü bir arkadaşınız var mı? Dediler evet, Yemen kadılığı üzerinde duran.”

2.3.1.12. İbn ‘Urve el-Mevşilî

İbn ‘Uneyn, zina ile karalandığı zaman cami inşa eden İbn ‘Urve’yi zekât veren kumarbazın durumuna benzeterek hicvetmiştir.²²⁰(*Kâmil*)

إِنَّ إِبْنَ عُرْوَةَ حِينَ سَوَّدَ بِالزِّنَا وَجْهِي صَحِيفَتِهِ وَبَيَّضَ مَسْجِدَا
كُمُفَارٍ أَدَى الزَّكَاةِ مُرَائِيًّا لِلنَّاسِ لَا يَرْجُو مَثْوِيَّتَهَا غَدَا

“İbn ‘Urve teninin yüzleri zina ile karalayıp bir camiye beyazlattığında.

Yarın sevabını ummayıp riyakâr olarak insanlara zekât veren kumarbaz gibi.”

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitlerde İbn ‘Urve’yi ve arkadaşlarının kötü davranışlara sahip olduklarını ifade ederek onları hicvetmiştir.²²¹(*Kâmil*)

الوَاعِظُ الْبَلْخِيُّ كَانَ قَرَانِي وَأَبُو مُحَمَّدٍ الْمُنَادِي جَارِي
وَالزَّاهِدُ الْمَلَّاقُ مَنْ أَخْبَارُهُ مَا قَدْ عَلِمْتَ خَفِيَّةَ الْأَسْرَارِ
لَوْلَا الْحَيَاءُ وَطَيْبُ أَصْلِي وَالثَّقَى لَجَعَلْتُهَا لَهْوًا مَهْوَكَةً الْأَسْتَارِ

“Vaiz el-Belhî akrabamdır ve Ebû Muhammed el-Munâdî komşumdur.

Ez-Zâhid el-Mellâk, sırların gizliliğini bildiğin haberleri olan kimsedir.

Haya, aslımın iyiliği ve takva olmasaydı, onları sırları çiğnenmiş yapardım.”

2.3.1.13. el-Mu‘temid Mubâriziddin

İbn ‘Uneyn bir gece misafir olduğu Dımaşk valisi el-Mu‘temid Mubâriziddin’i kendisini iyi ağırlamamasından dolayı hicvetmiştir.²²²(*Mutekârib*)

حَدِيثُ الْمُبَارِزِ مِنِّي إِسْأَلُوا أَنْتَبَهُمْ بِأَحَادِيثِهِ
نَزَلْنَا عَلَيْهِ فَلَمْ يَقْرَأْ وَبِتْنَا قَرَى لِبَرَاغِيثِهِ

“El-Mubâriz’in haberini bana sorun. Onun haberlerini size bildireyim.

²²⁰ İbn ‘Uneyn, 212.

²²¹ İbn ‘Uneyn, 212.

²²² İbn ‘Uneyn, 222.

Yanına misafir olduk. Bizi misafir etmedi. Onun pirelerine misafir olarak geceledik.”

2.3.1.14. el-Mueyyed b. Kalânîsî

İbn ‘Uneyn, el-Mağribî olarak lakap verilen el-Cemâl b. Mehdî el-Kâtib’in, el-Mueyyed’e sadık bir köle gibi hizmet etmesini ve el-Mueyyed’in her isteğini yapmasını aşağıdaki beyitlerde görüldüğü üzere el-Mueyyed’in eşi ile yaşadığı ilişki olarak ifade etmiş ve bundan dolayı el-Mueyyed’i hicvetmiştir. Şair, bu kasidesinde İmruülkays’ın(ö.540 dolayları) muallakasından çokça tazminde bulunmuştur.²²³(*Tavîl*)

وَلَكِنِّي إِنْ رُمْتُ إِيْتِيَانَ عَرْسِهِ	تَمَنَّيْتُ مِنْ لَهْوِ بِهَا غَيْرَ مُعْجَلٍ
وَكَمْ لَيْلَةٍ قَدْ بَتُّ جَذْلَانَ بَيْتِهِ	وَبَيْنَ هَضِيمِ الْكَشْحِ رَيَّا الْمُخْلَلِ
مَكْرَ مِقْرٍ مُقْبِلٍ مُدْبِرٍ مَعًا	كَجُلُودِ صَخْرٍ حَطَّ السَّيْلُ مِنْ عُلِّ
فَعَادَى عِدَاءَ بَيْنِ ثَوْرٍ وَنَعَجَةٍ	دِرَاكًا وَلَمْ يُنْضَحْ بِمَاءٍ فَيُغْسَلِ

“Fakat ben onun hanımının gelmesini temenni ettiğimde, telaş olmaksızın onlardan istifade ettim.

Nice gecedir mutlu olarak geceledim onun ve ince belli tombul ayakları arasında.

Öne doğru hamle etme; tekrar tekrar ilerleme bilir. Geri geri kaçar. Yönelir ve arka çevirir. Selin yüksek bir yerden aşağı doğru hızla indirdiği kaya gibi.

Suya girmişçesine terlemiş olması gerekirken; hiç terlemeden bu yaban öküzlerinin erkeklerine, dişilerine bir koşuşta yetişti.”

2.3.2. Meslek Erbâbları

Bu kısımda İbn ‘Uneyn’in dönemin âlim, kadı, doktor ve şairlerle ilgili beyitler tahlil edilmiştir.

2.3.2.1. ed-Devle‘î

Musul’un Devle‘î köyünde doğan ve Dimaşk hatiplerinden olan Cemâluddin b. Muhammed ed-Devle‘î’nin(ö.597/1201)²²⁴ verdiği hutbelerin konularının savaşlardan oluşmasından dolayı İbn ‘Uneyn, kendisini hicvetmiştir.²²⁵(*Muḥle ‘u’l-basît*)

²²³ İbn ‘Uneyn, 231-32.

²²⁴ Zehebî, *el-İber*, 3/224.

طَوَّلْتَ يَا دَوَّلِي فَقَصِّرْ وَأَنْتَ فِي غَيْرِ ذَا مُقَصِّرٍ
خَطَابَةٌ كُلُّهَا خُطُوبٌ وَبَعْضُهَا لِلْوَرَى مُنْقِرٍ
تَهْدِي تَهْدِي وَلَسْتُ تَدْرِي كَأَنَّكَ الْمَغْرِبِي الْمُقَسِّرِ

“Uzattın ey Devle ‘i! Kısalt. Sen kusur sahibi kimseden başka bir şey değilsin.

Hitabetin tümü savaşlardır ve bazıları insanlar için nefret ettiricidir.

Bilmeden hidayete erdirmeye çalışıyorsun. Sanki sen mağribli müfessirsin.”

2.3.2.2. İbn ‘Asâkir

İbn ‘Uneyn, Hadis hafızı ve *Târîhu medîneti Dımaşk* eseriyle tanınan İbn ‘Asâkir olarak bilinen Ebü’l-Kâsım Alî b. el-Hasen b. Hibetillâh b. Abdillâh b. Hüseyin ed-Dımaşkî eş-Şâfiî’nin(ö.572/1176)²²⁶ kölesi tarafından dövülmesi ile ilgili kendisini hicvetmiştir.²²⁷(*Kâmil*)

بَكَرَ الْخَلِيطُ إِلَى اللَّعِينِ يَعُودُهُ
فَرَأَهُ مَنُتَوِّفَ السَّبَالِ مُذَمَّمٌ أَلْ
فَبَكَى وَرَقٌّ لَهُ وَقَالَ مُسْتَلِيًّا
أُبَشِّرْ حَكِيتَ أَبَاكَ فِي أَفْعَالِهِ
فَأَجَابَهُ الْمَرْءُ اللَّعِينُ بِقَوْلِهِ
إِذْ بَاتَ مِنْ حُمَى الْأَكْفَةِ نَهِيكَ
أَبَاءَ مَصْفُوعَ الْقَذَالِ مَبِيكَ
لَكَ فِي مُصَابِكَ أَسْوَةٌ بِأَبِيكَ
وَاطْنُ نَجْلِكَ بَعْدَهَا يَحْكِيكَ
الْحَقُّ لَا يُسْلِيكَ مِثْلُ أَخِيكَ

“Arkadaş, melunu ziyaret etmek için erken gitti, ellerin kızarmasından bitkin düşmüş olduğu sırada.

Onu üst dudaktan büyüyen kıllarının yolunmuş, ataları yerilmiş, başın arka kısmının dövülmüş, ağlarken gördü.

Ağladı, ona acıdı. Teselli olarak dedi ki: Sana göz yaşında güzel bir ağlayış vardır.

Müjde olsun. Atanı, davranışlarıyla taklit ettin. Neslinin bundan sonra sana benzeyeceğini zannediyorum.

Melun adam ona şu sözü ile cevap verdi: Hakikat, kardeşin gibi seni teselli etmez.”

Şair, pabuçların âlimin alnına şekiller çizmesinden ve âlimin bu durumu gizlemeye çalışması ile ilgili kendisini hicvetmiştir.²²⁸(*Kâmil*)

مَا لِي أَرَى الْمَرْءَ اللَّعِينِ قَدْ اخْتَفَى
وَسَمَتِ تَوَاسِيمُ الْحَبِيبِ جَبِينَهُ
هَذَا جَنَابُثُ الْأَيُّودِ عَلَى الْقَفَا
وَالصَّفْعُ خَيْرٌ لِلْمُحِبِّ مِنَ الْجَفَا

²²⁵ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 188.

²²⁶ Küçükbaşcı ve Tomar, “İbn ‘Asâkir, Ebu’l-Kâsım”, 321.

²²⁷ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 198.

²²⁸ İbn ‘Uneyn, 199.

عَبَّئْتُ بِهَامَتِهِ النِّعَالُ فَمَا إِنْتَنَتْ حَتَّى إِنْتَنَى مِنْ وَقَعُونَ عَلَى شَفَا
فَعَدَا يُكْتِمُ أَمْرَهُ وَمُصَابَهُ طَمَعًا بِأَنْ يَخْفَى وَقَدْ بَرَحَ الْخَفَا
هَيْهَاتَ أَنْ يَخْفَى مُصَابُكَ بَعْدَمَا خَطَّ الْمَدَاسُ عَلَى جَبِينِكَ أَحْرَفَا

“Bana ne oluyor ki lanetli kişiyi görüyorum, ense üzerindeki bu ellerin günahlarını gizledi.

Sevgilinin ayakkabıları onun alnını yükseltti. Tokat, sevgiliye cefadan daha hayırlıdır.

Ayakkabılar, onun önderliğiyle oyalandı, bükülmedi. Ta ki ucuna değince büküldü.

Gizli olan ortaya çıkmışken o, durumunu ve hastalığını gizleme arzusuyla saklıyor.

Heyhat! Hastalığının gizlemesi, pabuç onun alnına harfler çizdikten sonra.”

İbn ‘Uneyn, insanlar arasında kendisine verilen zor meseleleri çözmedeki marifetli lakabını, İbn ‘Asâkir’in hak etmediğini dile getirerek kendisini hicvetmiştir.²²⁹(Munserih)

يَا تَاَجِنَا قَدْ أَتَتْكَ مَسْأَلَةٌ فَاکْشِفْ لَنَا مَا بِهَا مِنَ اللَّيْسِ
حَرَا بِدَبْسٍ قَدْ لَقُبُوكَ وَمَا أَرَاكَ إِلَّا حَرَا بِلَا دَبْسِ

“Ey Tacımız! Sana bir mesele geldi, ondaki karışıklığı bizim için ortaya çıkar.

Zor meseleleri çözmede mahir olarak sana lakap verdiler.²³⁰ Seni ancak zor meseleleri çözemeyen olarak görüyorum.”

İbn ‘Uneyn, İbn ‘Asâkir’in kötülükten uzak durmasını ve askerlere iyi davranması istemiştir.²³¹(Hafîf)

يَا خَلِيطًا بِالدَّبْسِ أَفْصِرْ عَنِ الْ شَرِّ فَقَدْ قِيلَ رَابِحُ الشَّرِّ خَاسِرُ
وَتَرَفَّقَ بِالْجُنْدِ فَالْجُنْدُ أَبَا وَكَ إِنْ صَحَّ أَنَّكَ إِنْ عَسَاكِرُ

“Ey zor meseleleri çözmede maharetli olan! Kötülükten uzak dur. Denilir ki kötülüğün kârlısı kaybeder.

²²⁹ İbn ‘Uneyn, 200.

²³⁰ Ebû’l-Hasen ‘Alî b. el-Hasen el-Ezdi Kurâ’u’n-Neml, el-Muntehab min Garîbi Kelâmi’l-‘Arab (Kahire: Câmi’âtu’l-ummi’l-Kurâ, 1409/1989), 349.

²³¹ İbn ‘Uneyn, Dîvânu İbn ‘Uneyn, 200.

Yumuşak davran askere. Asker senin atalarındır. Şayet sen İbn ‘Asâkir isen.”

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitlerde ‘Asâkir ailesinin toplumun önderleri ve bilginleri olmadıklarını ifade ederek kendilerini hicvetmiştir.²³²(*Hafîf*)

لَقَّبُوهُ الْحَرَّ بِدَبِيسٍ وَقَدْ مَا	نَوَا وَرَبِّ الْعِبَادِ مَا فِيهِ دَبِيسٌ
وَأَخُوهُ الْحَرَّ بِزَيْتٍ وَلَا زَيْ	تَ فَكُلُّ الْأَلْقَابِ زَوْرٌ وَلَبِيسٌ
وَعَدَا الْمُرتَضَى نَهِيكاً مِنَ الصَّفِّ	عَ وَقَدْ خَابَ فِيهِ ظَنٌّ وَحَدْسٌ
وَأَخُوهُمْ لِلْعِلْمِ بِالْدَّرْسِ مَشْغُو	لٌ وَلِلْعِلْمِ مِنْهُ مَحْوٌ وَدَرْسٌ
وَأَبُوهُمْ هُمْ هَكَذَا كَانَ لَا كَا	نَ فَمَنْ تَلَقَّ مِنْهُمْ فَهُوَ نَحْسٌ
هَؤُلَاءِ الصُّدُورُ أَدْبُرٌ مِنْ دَبِ	رٍ وَأَرْدَى رَذَالَةً وَأَخْسٌ

“Zor meseleleri çözmede mahir olarak sana lakap verdiler. Yalan söylediler. Nice kullar vardır onda zor meseleleri çözme marifeti yoktur.

Kardeşini zeytin yağı ile özdeşleştirdiler. Onda zeytin yağı yoktur. Bütün lakaplar yalan ve karışıklıktır.

Murtaza tokattan bitki düşmüştü, onda zan ve sezgi başarısız olmuştur.

Onun kardeşi ilimle meşguldür, onun ilmi silinmiş ve yok olmuştur.

Onların ataları, onlar bu şekildedir. Durum bu şekilde değildir. Kim onlarla karşılaşırsa, o beladır.

Bu göğüsler, dübürden daha arkadadır, rezil olarak öldürülür, daha alçak.”

Burada kardeşinin zeytinyağına benzetilmesi, onun ilmin çırası olduğu düşünülebilir.

2.3.2.3. Ebu'l-Berekât

İbn ‘Uneyn, vakıflar ve hazine dairesi görevini üstlenmiş, fakih olan ve toplumun önde gelenlerinden biri olan Ebu'l-Berekât el-Hasan b. Muhammed b. el-Hasan b. Hibetullah b. ‘Asâkir’i(ö.627/1229)²³³ malının namusu kadar değerli olmadığını dile getirerek hicvetmiştir.²³⁴(*Vâfir*)

أَبَا الْبَرَكَاتِ مَا جُعِلَتْ يَقِيناً	لَكَ الْبَرَكَاتُ إِلَّا فِي الْقُرُونِ
كَرِيمٍ مَالُهُ أَبَدًا مَصُونٌ	وَجُمْلَةُ عَرَضِهِ غَيْرُ الْمَصُونِ

²³² İbn ‘Uneyn, 201-2.

²³³ İbnü'l-İmâd, *Şezerâtu 'z-zeheb*, 7/217.

²³⁴ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 201.

“Ey Ebu’l-Berekât! Kesin olarak sana bereketler ancak boynuzlarda kılındı.

Malı kıymetli, daima korunmuştur. Onun bütün namusu, korunmuş değildir.”

2.3.2.4. el-Bağl ve’l-Câmûs

İbn ‘Uneyn el-Bağl ve el-Câmûs lakabı verilen iki âlimin bir konu hakkında münazara etmesini, birinin boynuzu, diğerinin ise toynağı ile kavga eden katır ve mandaya benzeterek her ikisini de hicvetmiştir.²³⁵(Kâmil)

قَدْ أَصْبَحَا مَثَلًا لِّكُلِّ مُنَاطِرٍ	الْبَغْلُ وَالْجَامُوسُ فِي جَدَّالِيهِمَا
هَذَا بِقَرْنَيْهِ وَذَا بِالْحَافِرِ	بَرَزَا عَشِيَّةً لَّيْلَةً فَتَنَاطَرَا
لَقْنَا جِدَالَ الْمُرْتَضَى بْنِ عَسَاكِرِ	مَا أَحْكَمَا غَيْرَ الصَّبِيحِ كَأَنَّمَا
إِلَّا رِقَاعَةً مَدْلُويِهِ الشَّاعِرِ	جِلْفَانِ مَا لَهُمَا شَبِيهٌ ثَالِثُ
كَالْعَقْلِ فِي عَبْدِ اللَّطِيفِ النَّاطِرِ	لَفْظٌ طَوِيلٌ تَحْتَ مَعْنَى قَاصِرِ

“El-Bağl ve el-Câmûs tartışmalarında her münazara eden için örnek oldular.

Gecenin geç saatlerinde ortaya çıktılar ve atıştılar. Bu boynuzuyla, şu toynağıyla.

Bağırıştan başka bir şey yapamadılar. Sanki Murtaza b. ‘Asâkirin tartışmasıyla karşılaştık.

İki kaba adamdır, onların benzer üçüncüsü yoktur. Ancak şair Medluveyh’in aptallığı hariç.

Kısa bir mana altında uzun söz, Abdullatif en-Nâzır’ın akli gibi.”

2.3.2.5. İbn Diḥye

İbn ‘Uneyn, İbn Diḥye olarak bilinen Endülüslü hadis âlimi, tarihçi ve edip Ebü’l-Hattâb (Ebü’l-Fazl) Mecdüddîn Ömer b. el-Hasen b. Alî b. Muhammed b. Ferh el-Kelbî el-Belensî ed-Dânî’yi²³⁶(ö.633/1235), nice yalan ve iftira ile itham edilmesinden dolayı hicvetmiştir.²³⁷(Serî’)

دَحِيَّةٌ لَمْ يُعَقِّبْ فَكَمْ تَنْتَمِي إِلَيْهِ بِالْبُهْتَانِ وَالْإِفْكِ

²³⁵ İbn ‘Uneyn, 205; İbnu’s-Şa‘âr, *Kalâ’idu’l-cumân*, 5/153.

²³⁶ Mehmet Özdemir, “İbn Diḥye el-Kelbî”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 413.

²³⁷ İbnü’l-İmâd, *Şezerâtu’z-zeheb*, 7/281.

مَا صَحَّ عِنْدَ النَّاسِ شَيْءٌ سِوَى
أَنَّكَ مِنْ كَلْبٍ بِلَا شَكٍّ
“Cezalandırılmayan ey Diḥye! Nice defa buhtana ve iftiraya nispet
edildin.

İnsanlar arasında doğru olan tek şey, sen şüphesiz Kelb
kabilesindensin.”

İbn ‘Uneyn, yukarıdaki beyitte benî Kelb kabilesinden olan İbn Diḥye’yi
“şüphesiz sen Kelb kabilesindensin” derken, burada köpeksin anlamını kastederek
tevriye yapmıştır.

2.3.2.6. İbn Mâze

İbn ‘Uneyn, Buhârâ’da Hanefî mezhebinin önemli bir ismi sayılan ve İbn Mâze
olarak bilinen Burhanuddin Şadru Cihân Muhammed b. Ahmed b. Abdilaziz b. Mâze el-
Buhârî’nin(ö.536/1141)²³⁸ malının sarfetmenin memnû oluşunu nahivdeki münâdâ
müfrede benzeterek âlimi cimriliğinden dolayı hicvetmiştir.²³⁹

مَالُ ابْنِ مَازَةَ دُونَهُ لِعُفَاتِهِ
مَالٌ لِّزَوْمِ الْجَمْعِ يَمْنَعُ صَرْفَهُ
خَرَطُ الْقَتَادِ أَوْ مَنَالُ الْفَرْقِدِ
فِي رَاحَةٍ مِثْلُ الْمُنَادَى الْمُفْرَدِ
“İbn Mâze’nin malı misafirlerine engeldir. Geven dikeninin uzatılması
veya kutup yıldızına erişmektir.

Sarf etmesi menedilip çoğulması lazım gelen bir maldır; münâdâ müfred
gibi.”

Yukarıdaki beyitte İbn ‘Uneyn malın sarf edilmemesi durumunu, müfred
münâdâ’ya benzetme sebebi, söz konusu münâdânın damme üzerine mebni olmasından
kaynaklanmaktadır.²⁴⁰

2.3.2.7. Tâc ve Kemâl

İbn ‘Uneyn, Dimaşk’ta mantık hakkında münazara eden Tâc ve Kemâl isminde
iki fakihin, mantık konusunda bilgisiz olduklarını ifade ederek her ikisini de
hicvetmiştir.²⁴¹(Serî’)

²³⁸ Ebû’l-Hasen ‘Alî b. Ebî’l-Kerem Muḥammed el-Cezerî İbnu’l-Eşîr, *el-Kâmil fi’t-Târîh*
(Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1417/1997), 10/250.

²³⁹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 221-22.

²⁴⁰ Mustafa Meral Çörtü, *Arapça Dilbigisi: Nahiv*, 23. bs (İstanbul: İFAV, 2020), 261.

²⁴¹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 222-23.

قَبْلَ إِذَا التَّاجُ عَلَيَّ خَلَا مَعَ الْكَمَالِ الْجَاهِلِ الْأَحْمَقِ
تَأَلَّفْتُ مِنْ خَبَثٍ فِعْلِيهِمَا قَضِيَّةً مِنْ جَهَةِ الْمَنْطِقِ
مَوْضُوعُهَا التَّاجُ فَإِنْ حَاوَلُوا بِهَا طَرِيقَ الْعَكْسِ أَمْ تَصْدُقْ

“Denildi ki et-Tâc ahmak ve cahil el-Kemâl ile benimle yalnız kaldığında,

O ikisinin pis işlerinden mantık cihetinden bir hüküm oluştu.

Onun mevzusu et-Tâc’tır. Onunla aks yoluna uğraşsalar, doğru olmaz.”

2.3.2.8. Sıbt İbnü’l- Cevzî

Mir’âtü’z-zamân fî târîhi’l-a’yân eserin yazarı tarihçi, âlim ve meşhur vaiz Ebü’l-Muzaffer Şemsüddin Yûsuf b. Kızıoğlu et-Türkî el-Avnî el-Bağdâdî’nin(ö.653/1256)²⁴² vaazlarının şehvet uyandırması sebebi ile İbn ‘Uneyn âlimi hicvetmiştir.²⁴³(Tavîl)

إِذَا مَا إِمْتَنَى الْجَوْزِيُّ أَعْوَادَ مَنَبَرٍ وَظَلَّ بُنَاغِي الْفَاجِرَاتِ وَيَسْتَخْذِي
فَلَا إِمْرَأَةً إِلَّا وَبَادٍ وَدَافِئًا وَلَا رَجُلًا إِلَّا وَغَرْمُولُهُ يَمْذِي

“El-Cevzî, minbere çıkıp günahkarların hoşuna gidecek şekilde konuşa durup ve uysal davrandığında.

Hiçbir kadın yoktur ki şehvetleri uyanmasın, hiçbir erkek yoktur ki onun penisinden mezi gelmesin.”

İbn ‘Uneyn, rüyasında peygamberi gördüğünü ve peygamberin parmağındaki yüzüğünü öptüğünü söyleyen İbnü’l-Cevzî’ye, insanların tükürdüğü şeyi peygamberin öpmeyeceğini söyleyerek âlimi hicvetmiştir.²⁴⁴(Hafîf)

لَا تَظُنَّ الْجَوْزِيَّ يَصْدُقُ فِي الرُّؤْيَا يَا فَمَا الْأَمْرُ مِثْلَ مَا يَدَّعِيهِ
كَسَدَ الْعَلَقُ فِي دِمَشْقَ فَأَضْحَى يَسْتَمِيلُ الْقُلُوبَ بِالنَّمْوِيهِ
كَيْفَ يَرْضَى النَّبِيُّ يَلْتَمُّ مِنْهُ خَاتَمًا تَبْصُقُ الْبَرِيَّةُ فِيهِ

“Cevzî’nin rüya hakkında doğru söylediğini zannetme. Durum onun iddia ettiği gibi değildir.

Değerli şey Dimaşk’ta rağbet görmedi. Kalpleri gerçekleri tahrif etmeye meyletmeye başladı.

²⁴² Ali Sevim, “Sıbt İbnü’l-Cevzî”, içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 87-88.

²⁴³ İbn ‘Uneyn, Dîvânu İbn ‘Uneyn, 226.

²⁴⁴ İbn ‘Uneyn, 227.

Peygamber ondan bir mührü öpmeye nasıl razı olur, insanlar ona tükürürken.”

2.3.2.9. el-Muvaffak b. Mitrân

Çalışmanın birinci bölümünde de yer verildiği üzere Eyyûbî dönemi doktorlarından ve Selâhaddin Eyyûbî'nin yakın adamlarından olan Muvaffak b. Mitrân'ın²⁴⁵ önder oluşunu, şair aşağıdaki beyitlerde hicvetmiştir.²⁴⁶ (*Vâfir*)

وَقَالُوا أَسْعُدُ بْنُ الْيَاسِ أَضْحَى رَئِيساً لَا حَوْتَهُ يَدُ السُّعُودِ
وَلَا أَهْجُو الْوُجُودَ وَقَدْ حَوَاهُ فَإِنَّ وُجُودَهُ هَجُو الْوُجُودِ

“Dediler ki Es‘ad b. İlyas önder oldu. Mutluluk eli onu kaplamasın.

Varlığı hicvetmiyorum, onu kaplamışken. Çünkü onun varlığı, varlığın hicvidir.”

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitlerde kendisini İbn Mitrân ile ilgili eleştirenlere karşı İbn Mitrân’a ocak soğuğunu şikâyet edip, kendisinin önemsememesinden dolayı hicvetmiştir.²⁴⁷ (*Vâfir*)

وَرَبِّ أَحْ حَمِيمٍ بَتْ أَلِي أَجَرَغْ مِنْ مَلَامَتِهِ الْحَمِيمَا
يَقُولُ عَلَامَ مِنْ غَيْرِ اجْتِرَامِ هَجَوْتُ مَوْفَقَ الدِّينِ الْحَكِيمَا
فَقُلْتُ لَهُ تَأَنَّ فَعِيرُ عَدَلِ إِذَا مَا لَامَ مَنْ سَلِمَ السَّلِيمَا
شَكُوتُ إِلَيْهِ مِنْ كَانُونَ قُرَا أَيْبْتُ لِضُرِّهِ أَرَعَى النُّجُومَا
فَمَا أَلَوَى عَلَيَّ وَقَالَ خَلَطَ يَزُولُ إِذَا تَجَنَّبْتُ اللَّحُومَا
فَقَضَيْتُ الشِّتَاءَ كَمَا تَقَضَى شِيتَا الْبُرْغُوثِ فِي ذَنْ إِبْنِ سِيمَا

“Nice samimi kardeş, geceleyin samimi kınamasından eziyet çekerek uyudum.

Suçsuz yere, neyden dolayı bilge Muvaffakaddin’i hicvettin diyor.

Ona dedim. Acele etme. Adaletten değildir tertemiz olan kimsenin kınanması.

Ocağı soğuk oluşundan dolayı ona şikâyet ettim. Onun zararından yıldızlara bakarak geceliyorum.

Bana dönüp şefkat etmedi. Etlerden uzaklaştığında yok olacak bir dalkavuktur dedi.

²⁴⁵Cevat İzgi, “İbnü’l-Mitrân”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 128-29.

²⁴⁶ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 193; Makrîzî, *el-Mukaffa’l-kebîr*, 2/60.

²⁴⁷ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 196.

Kışı geçirdim, pirenin kışı İbn Sîmânın çenesinde geçirmesi gibi.”

2.3.2.10. el-Mitva‘ b. el-Keḥḥâl

el-Mitvâ‘ olarak bilinen Şemsuddin Ebu’l-Faḍl b. Ebî’l-Ferec el-Keḥḥâl, Dimaşk’ta sürme işini yapmakta idi.²⁴⁸ İbn ‘Uneyn, el-Mitvâ‘ı sürme işini iyi yapamadığından dolayı hicvetmiştir.²⁴⁹ (Muḥle ‘u’l-basît)

رَأَيْتُ عِنْدَ الْمِطْوَاعِ مِثْلَ فِي طَوْلِ شِبْرِ وَعَرْضِ قَنَرٍ
فَقُلْتُ هَذَا لِأَيِّ عَيْنٍ فَقَالَ هَذَا لِعَيْنِ ظَهْرِي

“Mitvâ’nın yanında bir sürme mili gördüm. Bir karış uzunluğunda ve küçük soğan genişliğinde.

Dedim bu hangi gözüün. Dedi ki bu sırtımın gözü.”

2.3.2.11. el-Kâdî Şerefuddin

İbn ‘Uneyn, Dimaşk’ta kadılık görevinde bulunan fakih Şerefuddin’i(ö.615/1218)²⁵⁰ kadınlara meyletmekle itham ederek el-Meliku’l-Muazzam’a aşağıdaki şiiri yazmıştır.²⁵¹ (Serî‘)

أَقُولُهَا لَوْ بَلَغَتْ مَا عَسَى قَالِطُبْلُ لَا يُضْرَبُ تَحْتَ الْكُسى
قَاضِيكَ إِنْ لَمْ تُقْصِهِ فَاخْصِهِ أَوْ لَا فَلَا يَحْكُمُ بَيْنَ النِّسَا

“Onu (bana ulaşanı) söylüyorum, keşke umulan şey ulaşsa! Davul elbisenin altından vurulmaz.

Senin kadın, uzaklaştıramıyorsan onu hadım et veya kadınlar arasında hüküm vermesin.”

2.3.2.12. el-Fakîh el-İskenderânî

İbn ‘Uneyn, kendisine el-Fakîh el-İskenderânî ismindeki bir fakihin gizlice şarap içtiği söylenmesi ile ilgili el-Meliku’l-Muazzam’a alaycı bir şekilde aşağıdaki beyitleri yazmıştır.²⁵² (Basît)

اللَّهُ يَعْلَمُ مَا خَلَّتْ مِنْ دِمَها وَسَفَكِهِ مُسْتَحَلًّا بَعْدَمَا حُرِّمَ
لَكِنْ رَأَيْتَ دَوِي الْجَاهَاتِ تَشْرِبُها رِيًّا وَتَتَغَبُّ فِي تَحْصِيلِهَا الْغُلْمَا

²⁴⁸ İbn Ebî Uşaybi‘a, ‘Uyûnu’l-Enbâ’ fî Ṭabaḳâti’l-Eṭṭibbâ’, 628.

²⁴⁹ İbn ‘Uneyn, Dîvânu İbn ‘Uneyn, 207.

²⁵⁰ Sibt İbnu’l-Cevzî, Mir’âtu’z-zamân fî târihi’l-a’yân, 22/229.

²⁵¹ İbn ‘Uneyn, Dîvânu İbn ‘Uneyn, 131.

²⁵² İbn ‘Uneyn, 132; Şârimuddîn İbrâhîm b. Muḥammed b. Aydemir el-‘Alâ’î el-Kâhîrî İbn Duḳmâḳ, Nuzhetu’l-Enâm fî Târihi’l-İslâm (Beyrut: el-Mektebetu’l-‘Aşriyye, 1420/1999), 55-56.

“Allah biliyor, yasaklandıktan sonra helal kabul ederek onun(şarabın) suyunu helal kılmadın.

Fakat makam sahiplerinin onu açık bir şekilde içtiğini gördün alimler onu elde etmede zorlanırken.”

2.3.2.13. Şerefuddin Yakûb

Mısır’da vefat eden edep ve ilim sahibi Şerefuddin Yakûb’un(ö.645/1247)²⁵³ Dımaşk caminin kellâse kapısında hadis söylerken İbn ‘Uneyn, âlimin hadis uydurduğunu alaycı bir şekilde aşağıdaki şiirinde dile getirmiştir.²⁵⁴(Mutekârib)

رَأَيْتُ النَّبِيَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقُمْتُ إِلَيْهِ وَقَبَّلْتُهُ
فَقَالَ أَيْعُوبُ يَرُوي الْحَدِيثَ بْتَ فَقُلْتُ نَعَمْ قَالَ مَا قُلْتُهُ

“Peygamber aleyhisselamı gördüm, ona gittim ve onu öptüm.

Dedi ki Yakup mu hadis rivayet ediyor. Dedim ki evet, dedi ki ben demedim.”

2.3.2.14. el-Kâdî el-Harestânî’nin Çocukları

İbn ‘Uneyn, Eyyûbî döneminde kadılık görevinde bulunmuş, fıkıh alanında iyi olan Cemâluddin Ebû’l-Î-Kâsım el-Harestânî’nin(ö.614/1217)²⁵⁵ iki oğlunun toplumda vasıflandıkları üzere yücelik ve namuslu gibi özelliklerinin bulunmadığını söyleyerek aşağıdaki beyitlerde kendilerini hicvetmiştir.²⁵⁶(Kâmil)

إِبْنَا الْحَرَسَانِيَّ فِي لَقْبَيْهِمَا ضِدُّ الَّذِي نُعْتَا بِهِ بَيْنَ الْمَلَا
فَمُهَنْتُكَ الْأَسْتَارَ يُدْعَى صَائِنًا وَالسِّفْلَةَ السِّفْلَاءَ يُدْعَى بِالْعَلَا

“Harestânî’nin iki oğlunun lakapları topluluk arasında vasıflandığı şeylerin zıddıdır.

Namusları çiğnenen, koruyucu olarak çağırılıyor. Aşağıların aşağısı, yüce olarak çağırılıyor.”

2.3.2.15. İbn Ebî ‘Aşrûn

Dönemin önemli Şâfiî fıkıh âlimlerinden ve kadılık görevinde bulunmuş olan İbn Ebî ‘Aşrûn olarak bilinen Ebû Sa’d Şerefuddin Abdullah b. Muhammed(ö.

²⁵³ İbnü’l-Îmâd, Şezerâtu’z-zeheb, 7/403.

²⁵⁴ İbn ‘Uneyn, Dîvânu İbn ‘Uneyn, 137.

²⁵⁵ İbnü’l-Îmâd, Şezerâtu’z-zeheb, 7/108-109.

²⁵⁶ İbn ‘Uneyn, Dîvânu İbn ‘Uneyn, 185.

585/1189)²⁵⁷ ile ilgili olarak İbn ‘Uneyn, kendisi ile aklını meşgul etmesini, Hint kılıcının leşte denenmesi ile aynı olduğunu ifade ederek aşağıdaki beyitlerde kendisini hicvetmiştir.²⁵⁸(*Basît*)

وَمَا هَجَوْتُ إِبْنَ عَصْرُونَ أَرَوْمُ لَهُ فَضْلاً وَلَا نَلْتُ مِنْ فَخْرِ وَلَا شَرَفٍ
لَكِنْ أَجَرْتُ فِيهِ خَاطِرِي عَبْتاً كَمَا تُجَرَّبُ بِيضُ الْهِنْدِ فِي الْجَيْفِ

“İbn ‘Aşrûn’u kendisinden fazilet umarak hicvetmedim. Ne övgü ne de şeref elde etmedim.

Fakat onun için boş yere aklımı deniyorum, Hint kılıcının leşte denendiği gibi.”

İbn ‘Uneyn, İbn Ebî ‘Aşrûn’un yakalandığı amansız hastalığı, bundan dolayı yaşadığı acıyı ifade ettikten sonra karısının ağzından bu durumunun temel nedeninin şarap içmesi olduğunu aşağıdaki beyitlerde dile getirerek kendisini hicvetmiştir.²⁵⁹(*Basît*)

يَا نِعْمَةَ اللَّهِ حَلِّي فِي مَنَازِلِنَا وَجَاوِرِينَا فَدَتَكَ النَّفْسُ مِنْ جَارٍ
قَلَمَ أَرُلَ عَنْدَهُ جَذْلَانِ فِي دَعَةٍ مُمْتَعاً مِنْ أَيْدِيهِ بِأَوْطَارٍ
حَتَّى إِنْتَبَتِ صَعْدَتِي عَنْهُ وَبَانَ لَهُ مَنِّي الْوَنَى وَرَأَى أَثَارَ إِقْصَارِي
أَضْحَى يُغْنِي وَأَيْدِي فِي يَدَيْهِ لَقَى كَأَنَّمَا عَلَّ مِنْ صَهْبَاءِ خَمَارٍ
يَا عَمْرُو مَا وَقَفَ فِي رَسْمِ مَنَزَلَةٍ أَثَارَ شَوْقِكَ فِيهَا مَحْوُ أَثَارِ

“Ey Allah’ın nimeti! Evlerimize konuk ol ve bize komşu ol. Can senin komşuluğuna feda olsun.

Ellerinden hediyelerle donatılmış bir letafette onun yanında hâlâ mutlu idim.

İhtişamlığıım ondan yüz çevirene kadar. Onun bana bir yılgınlığı görüldü ve acizliğimin izlerini gördü.

Buluşmada ellerim ellerindeyken şarkı söylüyordu. Sanki meyhanecinin şarabından hasta olmuştu.

Ey ‘Amr! Bir evin izinde duran nedir. Orada senin şevkini heyecanlandırdı izlerin silinmesi.”

²⁵⁷ İbn Hallikân, *Vefeyâtu’l-a’yân*, 3/53; Sâmî es-Sakkâr, “İbn Ebû ‘Asrûn”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 423-24.

²⁵⁸ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 191; İbn Faḍlillâh el-‘Umerî, *Mesâliku’l-‘Ebşâr fî Memâliku’l-‘Emşâr*, 16/116.

²⁵⁹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 191-92.

İbn ‘Uneyn, Selâhaddin Eyyûb ile savaşa çıktığını duyduğu İbn ‘Aşrûn’un korkak biri oluşunu ve pamuktan yapılmış yayın hedefleri nasıl vuramayacaksa kendisinin de savaşamayacağını aşağıdaki şiirinde dile getirmiştir.²⁶⁰(*Vâfir*)

صَلِّحَ الدِّينَ يَا خَيْرَ الْبَرَايَا وَمَنْ قَدْ عَمَّ بِالْفَضْلِ الرَّعَايَا
سَمِعْتُ بِأَنَّ مُحْيِيَ الدِّينِ يَغْشَى الْـ وَغَى وَالْحَرْبُ ضَارِيَةٌ الْمَنَايَا
فَلَا تَشْهَدُ بِصَفْعَانِ قِتَالاً فَفَوْسُ النَّدَفِ لَا تُصْمِي الرَّمَايَا

“Selâhaddin, ey yaratılanların en hayırlısı ve iyilikle reâyâyı kaplayan!

Muhyiddin’in savaşa girdiğini işittim. Savaş, ölümlerin kardeşidir.

Bir şamar oğlanı ile savaşa şahit olma. Pamuktan yapılan yay hedefleri vuramaz.”

2.3.2.16. Yahya b. Zekî

İbn ‘Uneyn, iki defa Dimaşk kadılığına getirilen Yahya b. Zekî olarak bilinen Muhyiddin Ebu’l-Fazl’ı²⁶¹ tılsımlara inanması nedeni ile hicvetmiştir.²⁶²(*Vâfir*)

أَرَى يَحْيَى تَعَرَّضَ لِي بِسَوْءٍ تَعَرَّضَ عَقْرَبٌ وَلَعْتَ بِحَيِّهِ
أَيْطَمَعُ أَتْنِي أَهْجُوهُ كَلًّا كَفَانِي أَنْ يُقَالَ أَخُو رُقْيَاهُ

“Yahya’yı yılanı tutkulu olan akrebin saldırması gibi bana kötülükle musallat olduğunu görüyorum.

Benim onu hicvetmeme tamah eder mi? Hayır. İster mi daima onu hicvetmemi. Tılsımın kardeşi denilmesi bana yeterdir.”

2.3.2.17. el-Cemâl el-Mısrî

Kendi evinin önünde defnedilmesini vasiyet eden el-Cemâl el-Mısrî ile ilgili olarak hem dirilerin hem de ölülerin kendisinden kurtulduğunu dile getirerek onu hicvetmiştir.²⁶³(*Serî*)

مَا قَصَّرَ الْمَصْرِيُّ فِي فِعْلِهِ إِذْ جَعَلَ الْخُفْرَةَ فِي دَارِهِ
فَخَلَّصَ الْأَحْيَاءَ مِنْ رُجْمِهِ وَخَلَّصَ الْأَمْوَاتَ مِنْ نَارِهِ

“el-Mısrî davranışından günah işlemedi, evin yanında bir çukur yaptığında

²⁶⁰ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 130; Ahmed b. Yahyâ b. Faḍlullâh el-Ḳureşî el-‘Adevî Şihâbuddin İbn Faḍlillâh el-‘Umerî, *Mesâliku’l-‘Ebşâr fî Memâlikî’l-‘Emşâr* (Abu Dabi: el-Mecme‘u’s-Şekâfi, 1423), 16/119.

²⁶¹ İbnü’l-İmâd, *Şezerâtü’z-zeheb*, 7/570-571.

²⁶² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 221.

²⁶³ İbn ‘Uneyn, 237-38.

Diriler onun recminden kurtuldu, ölümler onun ateşinden kurtuldu.”

2.3.2.18. er-Reşîd en-Nâblusî

Dımaşk'ta vefat eden, Eyyûbî oğullarını methetmiş Reşîduddin Abdurrahmân en-Nâblusî'yi(ö.619/1222)²⁶⁴ aşağıdaki beyitlerde hicvetmiştir. Şair, beyitlerde görüldüğü üzere er-Reşîd'e atılan ayakkabıları insanlara benzeterek kalplerinin kırılmasına acıdığını ifade ederek şairi yermiştir.²⁶⁵(*Mutekârib*)

تَعَجَّبَ قَوْمٌ لَصَفْعِ الرَّشِيدِ مَا زَالَ مِنْ دَابِهِ
رَجَمَتْ إِنْكَسَارَ قُلُوبِ النِّعَالِ وَدَنَّسُوهَا بِأَثْوَابِهِ
فَوَاللَّهِ مَا صَفَعُوهُ بِهَا وَلَكِنَّهُمْ صَفَعُوهَا بِهِ

“Reşîd'in tokat yemesine bir grup şaşırdı. Ve bu hala onun alışkanlığındandır.

Nalların kalplerinin kırılmasına acıdım. Onları(nalları), onun elbiseleriyle kirlettiler.

Allah'a yemin olsun ki onlarla(nallarla) onu dövmediler. Fakat onlar, onunla(Reşîd) onları dövdüler.”

Şair, yine aşağıdaki beyitlerde en-Nâblusî'yi ahmaklığını ileri sürerek hicvetmiştir.²⁶⁶(*Serî*)

جَالَ عَلَى حُجْرَتِهِ مَدْلُوبِهِ فَوَيْهِ مِنْ أَعْمَالِهِ ثُمَّ وَيه
كَأَنَّهُ الرَّحْبِيُّ فِي حِمَقِهِ فَلَعَنَهُ اللَّهُ عَلَى وَالِدِيهِ

Onun odasına Medlulveyh dolaştı. Vay onun davranışlarına, sonra vay.

Sanki o aptallığında er-Rahbî'dir.²⁶⁷ Allah'ın laneti ebeveyninin üzerine olsun.

Şair, bu sefer ise bir hamamın kötü kokmasının sebebi olarak en-Nâblusî'nin şiirlerini okunması olduğunu ifade ederek kendisini hicvetmiştir.²⁶⁸(*Muħle 'u'l-basît*)

حَمَامُنَا بِرُدُّهَا شَدِيدُ وَمَا يُنْشِدُ عَلَى نَنْتِهَا مَزِيدُ
كَأَنَّ فِيهَا أَبَا الْمَرْجَى قَالَهُ الرَّشِيدُ

²⁶⁴ Muḥammed b. Şâkir b. Aḥmed b. 'Abdurrahmân b. Şâkir Şalâḥuddîn İbn Şâkir el-Ketbî, *Fevâtu'l-Vefeyât* (Beyrut: Dâru Şâdir, 1973-74), 2/285.

²⁶⁵ İbn 'Uneyn, *Dîvânu İbn 'Uneyn*, 185.

²⁶⁶ İbn 'Uneyn, *Dîvânu İbn 'Uneyn*, 186-87.

²⁶⁷ Döneminin önemli tıpçılarından. Bkz. İbn Ebî Uşaybi'a, *'Uyûnu'l-Enbâ' fî Ṭabaḳâti'l-Eṭṭibbâ'*, 672.

²⁶⁸ İbn 'Uneyn, 187-88.

“Hamamımızın soğuşu şiddetlidir. Onun iğrenç kokusuna fazlalık değildir.

Sanki orada Ebu'l-Murecca vardır; er-Reşîd'in söylediklerini mırıldayan.”

2.3.2.19. eş-Şihâb Feteyân eş-Şâğûrî

İbn ‘Uneyn, meliklere hizmet etmiş ve onların çocuklarını eğitmiş faziletli bir şair olan eş-Şihâb Feteyân eş-Şâğûrî’nin(ö.615/1218)²⁶⁹ Mevdûd’a güvenmemesini, zira onun yalakalığını sadece kendisinin yapmadığını dile getirip şairi hicvetmiştir.²⁷⁰ (Basît)

يا مَنْ يُلقَبُ ظَلمًا بِالشَّهابِ وَإِنْ
لا تَخْدَعَنَّكَ مِنْ مَوَدِّدٍ دَوْلَتُهُ
أُضْحَى بِظُلْمَتِهِ قَدْ أَظْلَمَ الشُّهُبَا
وَإِنْ تَعَلَّقْتَ مِنْ أَسْبَابِهَا سَبَبَا
حَتَّى يَلْفَ عَلَى خَيْشُومِهِ الذَّنْبَا
فَلَيْسَ يَنْبُحُ فِيهَا غَيْرَ وَاحِدَةٍ

“Ey haksızca parlak yıldız ile lakaplanan! Onun zulmetiyle parlak göktaşları karanlığa gömüldüyse de.

Mevdûd’un devleti seni aldatmasın. Onun sebeplerinden bir sebebe bağlandı isen de.

Orada tek bir kişi dışında kimse havlamaz. Ta ki onun hortumuna kuyruk dolansın.”

2.3.2.20. eş-Şerîf el-Kehhâl

İbn ‘Uneyn, hem edip olan hem de sürme sanatını bilen eş-Şerîf el-Kehhâl’in²⁷¹ Cemel diye lakap takılan kölesini sevmesi ile ilgili alay etmiştir.²⁷² (Mutekârib)

فَدَيْتُكَ قُلٌّ لِلشَّرِيفِ الشَّهَابِ
ثَوَالِي الحَنَابِلَةِ الْقَائِلِينَ
وَإِنْ شَاطَ غَيْظًا فَلَا تَحْتَوِلْ
بِأَنَّ يَزِيدَ إِمَامًا عَدْلَ
وَصِيَّ وَأَنْتَ تُحِبُّ الجَمَلَ
وَتَرْغُمُ أَنَّكَ مِنْ عِتْرَةِ الـ

“Sana kurban olayım. eş-Şerîf eş-Şahâb’a söyle. Eğer öfkelenirse onu dikkate alma.

Yezid’de adil önder diyen Hanbelilere destek oluyor.

Senin vasinin soyundan olduğunu iddia ediyor; sen Cemel’i severken.”

²⁶⁹ İbn ‘Uneyn, 4/24.

²⁷⁰ İbn ‘Uneyn, 212-13.

²⁷¹ Ebû'l-‘Abbâs Ahmed b. el-Kâsım İbn Ebî Uşaybi‘a, ‘Uyûnu’l-Enbâ’ fî Tabakâti’l-Etîbbâ’ (Beyrut: Mektebetu’l-Hayat, t.y.), 660.

²⁷² İbn ‘Uneyn, Dîvânü İbn ‘Uneyn, 135.

Yukarıdaki beyitte şair, “*sen Cemel’i severken*” ifadesinde tevriye sanatını kullanmıştır. Burada Cemel’den kasıt yakın anlam olan deve değil, uzak anlam olan şairin kölesinin lakabıdır.

2.3.2.21. en-Necîb Memlûk Tâc el-Kindî

İbn ‘Uneyn, fazilet sahibi, edip Necîbuddin Yâkut b. Abdullah’ın(ö.623/1225)²⁷³ şiirlerinin yazma amacının hediye elde etmek olduğunu ifade ederek kendisini hicvetmiştir.²⁷⁴(*Mutekârib*)

أَتَاكَ النَّجِيبُ بِأَشْعَارِهِ هُوَ الْبَعْرُ لَكِنَّهُ مُذْهَبٌ
وَيَحْلِفُ بِاللَّهِ مَا قَصْدُهُ نَوَالٌ وَكَذِبٌ

“Necip şiirleriyle sana geldi. O, hayvan tersidir. Fakat o, yaldızlıdır.

Kastının hediye olmadığına Allah’a yemin ediyor. Fakat o yalan söylüyor.”

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitlerde en-Necîb’in şiirlerinin süslü olduğunu ifade ederek yine kendisini hicvetmiştir.²⁷⁵(*Kâmil*)

قُلْ لِلنَّجِيبِ صَرَمَتْ حَبْلَ مَوَدَّتِي مَلَأَ وَقَلْبِي فِي وَلَانِكَ مُخْلِصٌ
أَغْضَبْتُ حِينَ جَعَلْتُ شَعْرَكَ مُذْهَبًا وَكَذِبْتُ فَهُوَ كَمَا عَلِمْتُ مُرْصَصٌ

“Necibe söyle! Bıkkınlıktan sevgimin ipini kestir, kalbim senin dostluğunda samimi iken.”

Senin şiirini yaldızlı kıldığımda kızdın mı? Yalan söyledim, o bildiğin gibi kurşunludur.”

İbn ‘Uneyn camide en-Necîb ile er-Reşîd en-Nâblusî’nin dinlenilmesinden dolayı her ikisinin de dövülmesinde bir beis olmadığını dile getirerek şiirlerinin kötü olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁶(*Basîl*)

إِثْنَانِ فِي الْجَامِعِ الْمَعْمُورِ لَيْسَ عَلَى كُلِّ الْبَرِيَّةِ فِي صَفْعَيْهِمَا حَرْجٌ
هَذَاكَ قَدْ أَنْفَ الْفُسَاقُ مِنْهُ وَذَا نَتَلَى عَلَيْهِ مَسَاوِيهِ فَيَبْنَهُجُ

“Mamur camide iki kişidir; onlara tokat vuran hiç kimseye zorluk yoktur.

²⁷³ Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Omer b. Keşîr ed-Dimeşķî İbn Keşîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye* (b.y.: Dâru Hicr, 1418/1997), 17/157.

²⁷⁴ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 213.

²⁷⁵ İbn ‘Uneyn, 214.

²⁷⁶ İbn ‘Uneyn, 214.

Budur, fasıkların onu küçümsediği ve diğeri onun müsavisi kendisine okunur, şenlenir.”

2.3.2.22. Bir Şairin Kendisini Hicvetmesi

İbn ‘Uneyn kendisini hicveden bir şairin, hicvetmekten başka bir zarar veremeyeceğini aşağıdaki beyitlerde ifade etmiştir.²⁷⁷ (Kâmil)

لا غَرَوَ أَن نَالَ اللَّيْمُ بِهَجْوِهِ مِنِّي مَنَالاً لَمْ تَنْتَلُهُ كِرَامُ
كَمْ مِنْ دَمٍ أَرْدَى الْكُمَاةَ مَرَامُهُ يَوْمَ الْوَعَى وَأَرَاقَهُ الْحَجَامُ

“Kerim olanların bana veremediği eziyeti hicvi ile kınayanın elde etmesinde şaşılacak bir şey yoktur.

Savaş günü nice kan arzusu zırhlı olanları öldürür. Ve onu hacamat yapanlar akıttır.”

2.3.2.23. el-Cemâl b. Şîs

İbn ‘Uneyn el-Cemâl b. Şîs’i, İbn Nufâye ismindeki birine benzeterek hicvetmiştir.²⁷⁸ (Hafîf)

رَعَمُوا أَنَّنِي هَجَوْتُ ابْنَ شَيْثٍ كَيْفَ أَهْجُوهُ وَهَوَ فِي الْعِلْمِ آيَهُ
إِنَّمَا قُلْتُ إِنَّهُ حَسَنُ الظَّنِّ حَلِيمٌ كَأَنَّهُ ابْنُ نِفَايَهُ

“Benim İbn Şîs’i hicvettiğimi iddia ettiler. O, ilimde sembolken nasıl onu hicvedeyim.

Ancak, onun halim ve hüsnü zan sahibidir dedim. Sanki o, İbn Nufâye’dir.”

Şair, bu seferde İbn Şîs’i bir genci sevmesi ile ilgili hicvetmiştir.²⁷⁹ (Basîl)

لَمَّا ابْنَ شَيْثٍ وَقَلْنَا فِي مَلَامَتِهِ أُسْرِفَتْ فِي حُبِّ إِبْرَاهِيمَ فَاقْتَصِدِ
وَجْهَ كَرِيهٍ وَأَخْلَاقٍ مُدْمَمَةٍ فَمَا عَلِمْنَاهُ مَحْبُوباً إِلَى أَحَدِ
فَقَالَ وَالشُّوقُ يُبْكِيهِ وَيُضْجِكُهُ لَا تَعْذِلُونِي فَهَذَا بَيْضَةُ الْبَلَدِ
بِعَيْنِ قَلْبِي أَرَاهُ لَا بِأَعْيُنِكُمْ ذَرُوا مَلَامِي أَمَا فِيكُمْ أَخُو رَشْدِ
لَقَدْ لَمَسْتُ مُعْرَاهُ فَمَا وَقَعَتْ مِمَّا لَمَسْتُ يَدِي إِلَّا عَلَى وَتِدِ

“İbn Şîs’i kınadık ve kınamasında dedik ki İbrahim’i sevmeye aşırıya kaçtın, ölçülü ol.

²⁷⁷ İbn ‘Uneyn, 222.

²⁷⁸ İbn ‘Uneyn, 224.

²⁷⁹ İbn ‘Uneyn, 224-25.

Çirkin bir yüz ve yerilmiş bir ahlak. Onun kimseye sevimli olduğunu bilmedik.

Şevk, onu ağlatıp güldürürken dedi ki: beni kınamayın, bu beledin kılıcıdır.

Kalbimin gözüyle onu görüyorum, sizin gözlerinizle değil. Beni kınamayı bırakın, yok mu sizde rüşş sahibi biri.

Onun görülen yerine dokundum. Elimle dokunduğum yerlerden ancak kazığa düştü.”

İbn ‘Uneyn, şairin yerine oğlunun kendi makamına getirmesi ile sanatının kötü olmasından kurtulamadığını bilakis, oğlunun da güvercin yavrusunun güvercine benzemesi gibi kendisine benzediğini dile getirerek hicvetmiştir.²⁸⁰(*Muhle ‘u’l-basît*)

قَدْ فَسَدَتْ صَنْعَةُ	إِبْنِ شَيْثٍ	مَنْذُ	أَزَاحُوهُ	عَنْ	قُمَامَهُ
كَانَتْ	بَوَاتِيْفُهُ	النَّصَارَى	وَكَانَ	إِكْسِيرُهُ	الْقُمَامَهُ
وَقَدْ	تَوَلَّى	إِبْنُهُ	مَا	أَشْبَهُهُ	بِالْحَمَامَهُ

İbn Şîş’in sanatı dumura uğradı. Onu çöplükten aldıklarından beri.

Onun kapları Hristiyanlar idi ve onun iksiri çöp idi.

Oğlu oraya hâkim oldu. Yavrunun güvercine benzemesi gibi.”

2.3.3. Diğerleri

2.3.3.1. Dımaşk’ın Önde Gelenleri

Namusların çiğnenmesi anlamına gelen *Mikrâdu’-l-e’râd* olarak isimlendirilen kasidesinde Dımaşk ehlinden bir grubu hicvetmiştir. Aşağıdaki beyitlerde iki tıp hekimi olan Muvaffik b. Mitrân ile el-Mitvâ’ı yaptıkları işlerde kibirli oluşlarını hicvetmiştir.²⁸¹(*Munserih*)

وَسَيْدِي	كُلَّمَا	تَأَمَّلَهُ	تَاهَ	وَأَبْدَى	غَرَائِبَ	الْعُجْبِ
تَجَمُّسُ	قَلَّ	مَنْ	يُنَاطِرُهُ	فِي	النَّاسِ	إِلَّا تَعَنُّفُ
الْمُدَّعِي	أَنَّهُ	بِحِكْمَتِهِ	عَلَّمَ	بِقِرَاطٍ	صَنْعَةَ	الطِّبِّ
وَهُوَ لَعْمَرِي	أَخْسُ	مَنْ وَطِيءَ	النَّارَ	بِ	وَأُولَى	بِاللَّعْنِ
وَلَوْ رَأَيْتَ	الْمِطَوَاعَ	يَنْظُرُ	فِي	ال	الْفَقَارِ	فِي
وَكَيْفَ	مَجْرَى	الْأَنْوَارِ	فِي	عَصَبِ	ال	الثَّقَبِ

²⁸⁰ İbn ‘Uneyn, 225.

²⁸¹ İbn ‘Uneyn, 179-80; Ebû’l-Hasan ‘Alî b. Zâfir b. Huseyn el-Ezdî el-Hazrecî Cemâlu’d-Dîn İbn. Zâfir el-Ezdî, *Bedâi’u’l-Bedâih* (Mısır, 1861), 233.

“Ve efendim onu her düşündüğünde yanlış yola sapar ve merak uyandıran tuhaflıklar gösterir.

İnsanlar arasında benzeri az olan kibirli biridir, ancak er-Raḥbî'nin²⁸² çene ile alt dudak arasındaki kılları hariç.

O, hikmetiyle Hipokrat²⁸³e tıp ilmini öğrettiğini iddia edendir.

O, ömrüme yemin olsun ki toprağa ayak basmadan daha alçak, lanete ve sövülmeye daha evlâdır.

Şayet Miṭvâ'ı anatomide beldeki omurga kemiğinin nasıllığına bakarken görseydin.

Deliklerden döküldüklerinde göz sinirlerindeki Göz sinirlerinde nurların kanalının nasıllığına.”

İbn ‘Uneyn kasidenin devamında aşağıdaki beyitlerde yine Dimaşk ehlinen bazı kimseleri hicvetmiştir.²⁸⁴(Munserih)

وَإِنَّ فِي لَكْنَةِ إِبْنِ عَوْنٍ لَمَّا	يَسْغَلُهُ	عَنْ فَصَاحَةٍ	الْعَرَبِ
وَلَا بَيْنَ نَجْلِ الدَّجَاجِ طَوْلُ يَدٍ	تَجْمَعُ	بَيْنَ الْفُرَاتِ	وَالضَّبِّ
يَقُودُ رِضْوَى إِلَى عَسِيبٍ وَلَا	يُعْجِرُهُ	مَا ارْتَقَى مِنْ	الْهَضْبِ
ثُمَّ أَبُو الْفَضْلِ مَعَ حَمَاقَتِهِ	يَقْطَعُ	عُمَرَ النَّهَارِ	بِالضَّرْبِ

“İbn ‘Avn’in dildeki tutukluluğu, Arapların fesahatinden kendisini alıkoymamasıdır.

İbn Necl Deccâcın eli uzundur, Fırat ve Dab arasını bir araya getiren.

Raḍvâ’dan ‘Asîbe kılavuzluk eder. Tepenin yüksek yerleri, onu aciz bırakır.

Sonra ahmaklığıyla Ebu’l-Fadl, gündüzün ömrünü vurma ile keser.

İbn ‘Uneyn kasidenin devamında aşağıdaki beyitlerde ise İbn ‘Asâkir’in bilgisiz oluşunu ifade edip hicvetmiştir.²⁸⁵(Munserih)

هَذَا وَكَمْ غَاوَرَ الْمُؤَيَّدُ ذَا الْخَلِيطِ بِالْدِّبِيسِ لَا ثَمَّ الثَّرِبِ

²⁸² Raḍiyuddin Ebu’l-Haccâc Yûsuf b. Ḥayderî er-Raḥbî. Eyyûbî dönemi önemli hekimlerinden biridir. Geniş bilgi için bkz. İbn Ebî Uşaybî’a, ‘Uyûnu’l-Enbâ’ fî Ṭabaḳâti’l-Eṭṭibbâ’, 672.

²⁸³ İslam kaynaklarında adı Bukrat olarak geçmektedir. Geniş bilgi için bkz. Esin Kahya, “Hipokrat”, içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 119.

²⁸⁴ İbn ‘Uneyn, Dîvânu İbn ‘Uneyn, 180.

²⁸⁵ İbn ‘Uneyn, 180-81.

وَلَوْ أَشَأْتُ فِي الْمُخْلَعِ مَا فِيهِ وَمَا عَفْتُ ذَلِكَ مِنْ رُعبٍ

“Bu. Ve nice defa el-Mueyyed, zor problemleri çözen birinden toprağı öpen olmuştur.

Şayet isteseydim malı alınana onda yoktur derdim. Korkudan dolayı ondan tiksınmedim.”

Yine kasidede aşağıdaki beyitlerde ise şair, birinin konuşmasının kayda değer olmadığını, diğerinin ise sesini köpeğe benzeterek iyi olmadığını ifade edip hicvetmiştir.²⁸⁶(Munserih)

وَفِي حَدِيثِ ابْنِ رَاشِدٍ زَبْدٌ عَلَى لِحَى سَامِعِيهِ كَالشَّبِّ
وَإِبْنُ هِلَالٍ إِذَا تَنَحَّجَ لِلْغَنَاءِ يَعْوي مُشَابِهَ الْكَلْبِ
حَلْقٌ وَضَرْبٌ يَسْتَوْجِبَانِ لَهُ مُعْجَلُ الْحَلْقِ مِنْهُ وَالضَرْبِ

“İbn Râşid’in sözünde dinleyenlerinin sakallarında köpük vardır, tuz gibi.

İbn hilal şarkı mırıldandığında, köpek gibi havlar.

Gırtlak ve vurma. O ikisi ona gerektiriyor, ona peşin boğaz ve vurma.”

2.3.3.2. İbn Sîma

İbn ‘Uneyn, İbn Sîmâ adında birinin güvenilir bir kimse olmadığını dile getirerek aşağıdaki şiirinde hicvetmiştir.²⁸⁷(Vâfir)

وَلَا تُودِعْ مَتَاعَكَ عِنْدَ عَدْلٍ وَلَا سِيِّمًا إِذَا كَانَ ابْنُ سِيْمَا
فَكَمْ أَوْدَعْتُهُ أَيْدَاءَ شَدِيدِ الْقُوَى فَأَعَادَهُ نِصْوًا سَقِيمًا

“Eşyanı bir adilin yanında emanet bırakma özellikle İbn Sîmâ olursa.

Nice güçlü el ona emanet ettim, hasta ve zayıf olarak onu iade etti.”

2.3.3.3. Hibetullah ez-Zebdânî

İbn ‘Uneyn aşağıdaki iki beyitte ez-Zebdânî isimli birisini, yalancı olması hasebiyle hicvetmiştir.²⁸⁸(Meczûu’r-recez)

يَاهِبَةُ يَكْذِبُ اللَّهُ لَقَدْ مَاتَ الْمُسَمَّى وَافْتَرَى
فِي لِحْيَتِهِ مَا يَهْبُ اللَّهُ حَرَا

“Ey Hibetallah! isim veren ölmüş ve iftira etmiştir.

²⁸⁶ İbn ‘Uneyn, 181.

²⁸⁷ İbn ‘Uneyn, 197.

²⁸⁸ İbn ‘Uneyn, 207.

Sakalı konusunda yalan söylüyor, Allah kendisine özgürlük olarak verdiği.”

2.3.3.4. Buhara Şehri

İbn ‘Uneyn, Buhara halkının davranışlarından dolayı aşağıdaki beyitlerde şehri yermiştir.²⁸⁹(*Kâmil*)

أَلَيْتُ لَا آتِي بُخَارَى بَعْدَهَا وَلَوْ أَنَّهَا فِي الْأَرْضِ دَارُ خُلُودٍ
فَلَقَدْ خَلَلْتُ بِهَا حَنِيفاً مُسْلِماً وَرَحَلْتُ عَنْهَا بِإِعْتِقَادٍ يَهُودِيٍّ

“Döndüm, bundan sonra Buhara’ya gelmeye yim. O, yeryüzünde sonsuz yeri olsa da

Orada hanif bir Müslüman olarak konakladım. Oradan Yahudi itikadı ile döndüm.”

2.3.3.5. İsmi Sadullah Olan Biri

İbn ‘Uneyn Sadullah ismindeki birinin cimri oluşunu, Ermeni oluşuyla ilgili olduğunu ifade ederek hicvetmiştir.²⁹⁰(*Tavîl*)

تَبَيَّنْتُ سَعَدَ اللَّهِ لِلْقَالِ بِاسْمِهِ وَقُلْتُ كَرِيمَ بَيْنَ مُوسَى وَمَرْيَمَ
فَأَلْفَيْتُهُ يَهُوَى النَّدى فَتَرَدُّهُ عَرُوقٌ إِلَى أَخَوَالِهِ الزَّرَقِ تَنْتَمِي
إِذَا أَيْقَطْنَهُ نَحْوَةَ عَرَبِيَّةَ إِلَى الْمَجْدِ قَالَتْ أَرْمَنِئُهُ نَمَ
فَبَاتَتْ قَوَافِي الشَّعْرِ بَيْنَ أَضَالَعِي تَجِيْشُ وَأَمْوَاجُ الْأَرَاكِيزِ تَرْتَمِي
أَهْمُ وَيَعْتَاقُ اللِّسَانَ عَنِ الْخَنَا وَعَنْ ذِكْرِهِ بِالسَّوْءِ إِحْسَانُ مُسْلِمٍ
فَقَتَى عَرَبِيٌّ الْخَالِ وَالْعَمِّ طَاهِرُ الْ- أَرْوَمَةِ وَالْأَخْلَاقِ وَالْفَرَجِ وَالْقَمِّ

“İsminin uğurlu oluşundan dolayı Sadullah’a yöneldim. Ve dedim ki Musa ve Meryem arasında cömerttir.

Onu kötülük yapmak isterken buldum. Dayılarının ait olduğu soylar onu rızka döndürüyor.

Arap yüce gönüllüğü onu asalete uyardığında, onun Ermeniliği ortaya çıkıyor.

Kaburgalarım arasında şiirin kafiyeleleri coşturur oldu, urcuzelerin dalgaları uzarken.

²⁸⁹ İbn ‘Uneyn, 211.

²⁹⁰ İbn ‘Uneyn, 215-16.

Daha önemlidir; kötü sözden dili engellemesi, onu kötü olarak zikredilmesini Müslümanını iyiliği.

Amca ve dayı olarak Arap bir genç; ağız, ferç, ahlak ve Ermeni temizliği.”

2.3.3.6. el-Mueyyed b. el-‘Amid İsimli Birisi

İbn ‘Uneyn belde reisi, vezir el-Mueyyed Ebu’l-Me‘âlî Es‘ad b. el-‘Amîd’i,²⁹¹

Ömer el-Kâtibî sevmesi ve erkekler ile beraber olmasını hicvetmiştir.²⁹²(*Munserîh*)

لَا غَرَوْ أَنْ أَصْبَحَ الْمُؤَيَّدُ بَيْتَ سَلْمَانَ بَيْتِ الْعَمِيدِ يَعْذُرُ فِي الْ- مَارِبِ الْكُلِّ فِيهِ فَهَوَ عَصَا مَارِبِ الْكُلِّ فِيهِ ثَبَّرَهُمْ يُصْبِحُ تَحْتَ الرِّجَالِ مُفْتَرِشاً كَمْ حَمَلُوهُ مِنْ ثِقَلٍ عِبْهُمْ وَهُوَ فَتَيْقُ الْعِجَانِ مُنْخَرِقُ الْمُبِ وَهُوَ مَتَى عَلَهُ رِجَالُهُمْ	نَ النَّاسِ صَبَّأَ مُوَلَّاهُ بِعَمَرِ سَوْءٍ وَإِنْ أَحْسَنُوا إِلَيْهِ شَكَرَ مُوسَى لِكُلِّ مِنْهُمْ إِلَيْهِ وَطَرِ إِلَى لِقَاةٍ فِي حُرْقَةٍ وَضَجَرَ أَنْتَى وَبُيْمَسِي فَوْقَ النِّسَاءِ ذَكَرَ رَزِيَّةً مُشْمَخَرَّةً فَصَبَّرَ عَرَّ مَا فِيهِ لِلْمَنِيِّ مَقَرَّ أَنْهَلَ مِنْهُ نِسَاؤُهُمْ وَصَدَّرَ
---	--

“Şaşılacak bir şey yok, Mueyyid’in insanlar arasında Ömer’e aşık ve tutkulu olması.

‘Amid’in evinin Selman’ı kötülükte özür diliyor. Şayet ona iyilik yapılırsa teşekkür eder.

Onda hepsinin marifetleri, Musa’nın اساسıdır onlardan her birinin ona dileği vardır.

Her birinin ondan istekleri, onları gözetmesi, karşılama, büyük sıkıntı ve can sıkıntısı içerisinde.

Her birinin ondan istekleri vardır. Onları büyük sıkıntı ve can sıkıntısı içerisinde onunla karşılaşmak onları gözetliyor.

Erkeklerin altında kadın gibi yayılmış olarak sabahlıyor; kadınların üstünde erkek olarak geceliyor.

Nice defa yüklerinin ağırlığı altında ağır bir musibet olarak taşıdılar. Sabretti.

O apış arası yırtık, geçiş yolu delik, orada meni için bir mekan yoktur.

²⁹¹ İbnü’l-İmâd, Şezerâtü’z-zeheb, 6/545.

²⁹² İbn ‘Uneyn, Dîvânu İbn ‘Uneyn, 217.

Onun adamları ne zaman onu hasta ederse, onların kadınları onu içirirler ve çıkar.”

2.3.3.7. eş-Şerîf el-Kehhâl

İbn ‘Uneyn eş-Şerîf el-Kehhâl’ı her işe karıştığını ifade ederek hicvetmiştir.²⁹³(*Tavîl*)

رَأَيْتُ سُلَيْمَانَ الدَّعِيَّ مُعْرِضاً لِرَفَعِ أَكُفِّ مَا لَهَا عَنْهُ مِنْ كَفِّ
فَمَا رَاحَةً إِلَّا لَهَا فِيهِ رَاحَةٌ كَأَنَّ قَفَاءَ مَشْهَدِ الْكَفِّ لِلْكَفِّ

“Aslı olmayan Süleymân’ın hiçbir şekilde kendisinden elini eteğini çekmeyen elleri kaldırmaya maruz kaldığını görüyorum.

Hiçbir el içi yoktur ki onda rahatlığı olmasın. Sanki ensesi karşı karşıya gelen iki el gibidir.”

İbn ‘Uneyn bu şiirinde eş-Şerîf’in sürme işinde iyi olmadığını, şayet onun yanına gelenlerin yanında bilgi olsaydı, kendisini sadece boyacı olarak çağıracaklarını ifade ederek hicvetmiştir.²⁹⁴(*Kâmil*)

لَوْ أَنَّ طُلَّابَ الْمَطَالِبِ عِنْدَهُمْ عِلْمٌ بِأَنَّكَ لِلْعُيُونِ تُعَوَّرُ
لَأَتَوْا إِلَيْكَ بِكُلِّ مَا أَمْلَأَتْهُ مِنْهُمْ وَكَانَ لَكَ الْجَزَاءُ الْأَوْفَرُ
وَدَعَوْكَ بِالصَّبَاغِ لَمَّا أَنْ رَأَوْا يُعْشِي الْغُيُونَ لَدَيْكَ مَاءٌ أَصْفَرُ
وَبِكَفِّكَ الْمِيلُ الَّذِي يَحْكِي عَصَا مُوسَى وَكَمْ عَيْنٍ بِهِ تَنْفَجَرُ

“Senin gözler için doğruluğunu kontrol edilme ile ilgili ilimleri talep edenlerin yanında bilgi olsaydı.

Onlardan ümit ettiğin her şeyle sana gelirlerdi ve sana tam bir ödül olurdu.

Senin yanındaki sarı suyun gözleri kör ettiğini gördüklerinde seni boyacı olarak çağırdılar.

Senin elinle Musa’nın asasını benzeyen midir? Nice göz onunla patlar.”

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitlerde eş-Şerîf’in sürme çekmesini bir boyacının boya yapmasına benzetip hicvetmiştir.²⁹⁵(*Kâmil*)

وَمُهَفِّهِ رَقَّتْ حَوَاشِي خَدِّهِ فَقُلُوبُنَا وَجَدًا عَلَيْهِ رِقَاقُ

²⁹³ İbn ‘Uneyn, 218.

²⁹⁴ İbn ‘Uneyn, 240.

²⁹⁵ İbn ‘Uneyn, 240.

لَمْ يَكُنْ عَارِضَهُ السَّوَادُ وَإِنَّمَا نَقَضَتْ عَلَيْهِ صِبَاغَهَا الْأَحْدَاثُ
“Yanağının etraflarının inceldiği ince yapılıdır. Kalplerimiz üzüntüden ona şefkatlidir.

Siyah onun yanağını giymemiştir. Ancak göz bebekleri onun boyasına fırçalamıştır.”

2.3.3.8. er-Reîs b. Mueyyed

İbn ‘Uneyn, el-Mağribî isminde birinin er-Reîs b. Mueyyed’in dostluğunu kazanması nedeni ile kendisini hicvetmiştir.²⁹⁶(Tavîl)

سَأَلْتُ الرَّئِيسَ ابْنَ الْمُؤَيَّدِ مَرَّةً
بِأَيِّ الْخِلَالِ الْمَغْرِبِيِّ إِلَيْكُمْ
فَقَالَ وَلَمْ يُبِدْ إِحْتِشَاماً وَلَا حَيَاً
لَهُ فَضْلَةً فِي جِسْمِهِ عَنْ إِهَابِهِ
مُجِدّاً بِهِ فِي زِيٍّ مَنْ رَاحَ يَلْعَبُ
تَرَقَّى وَمَا فِيهِ خِلَالٌ تُحَبِّبُ
بُوجِهِ وَقَاحَ وَهُوَ فِي الضَّحْكِ يُغْرِبُ
تَجِيءُ كَمَا جَاءَ الْآتِيُّ وَتَذْهَبُ

“Bir defasında er-Reîs ibn Mueyyed’e ciddi olarak oynamaya giden kimsenin elbisesini sordum.

El-Mağribî hangi vasıta ile size yükselmiş. Onda sevdiren bir dostluk yoktur.

Dedi, çirkin bir yüzle ne haya ne de utangaçlık göstermeden. O, garip bir gülüşe boğulmuşken.

Onun vücudunda fazlalık vardır tabaklamadan önce derisinde. Gelir, eşeğin gelip gittiği gibi.”

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitlerde görevinden azledildiği için zamanı yeren el-Mueyyed’i bilgisiz ve adil olmadığını dile getirerek kendisini yermiştir.²⁹⁷(Mutekârib)

تَشَكَّى الْمُؤَيَّدُ مِنْ صَرْفِهِ
فَقُلْتُ لَهُ لَا تَذُمَّ الزَّمَانَ
وَلَا تَغْضَبَنَّ إِذَا مَا صُرِفَتْ
وَدَّمَ الزَّمَانَ وَأَبْدَى السَّفَهَ
فَتَظَلَّمَ أَيَّامَهُ الْمُنْصَفَهُ
فَلَا عَدَلَ فَيْكَ وَلَا مَعْرِفَهُ

“el-Mueyyed, onun(zamanın) çarkından şikayet etti. Zamanı yerd ve aptallığı gösterdi.

Ona dedim zamanı zemmetme. Onun insaflı günlerine zulmediyorsun.

Çevrildiğinde kızmayasın. Sende ne adalet ne de marifet vardır.”

²⁹⁶ İbn ‘Uneyn, 219-20.

²⁹⁷ İbn ‘Uneyn, 229.

2.3.3.9. Hazine Sorumlusu

İbn ‘Uneyn hazinenin başındaki adamı zulmü ve kötü ahlakı nedeniyle el-Meliku’l-Muazzam’a hitap ederek hicvetmiştir.²⁹⁸ (Hafîf)

يَا مُلِكُ الدُّنْيَا الَّذِي أَعْظَمَ اللّٰهَ	لَهُ بِتَأْيِيدِ عِزِّهِ سُلْطَانَهُ
أَنَا أَشْكُو إِلَيْكَ جَوْرَ رَقِيعٍ	لَقَبُوهُ الصَّفْعَانِ تَاجَ الْخِزَانَةِ
عَدَمَ الْعَقْلِ وَالْمُرُوَّةَ وَالْإِحْدَ	سَانَ وَالِدَيْنِ وَالْحَيَا وَالْأَمَانَةَ
وَحَوَى اللُّؤْمِ وَالرَّقَاعَةَ وَالْخِ	سَةَ وَالْجَهْلَ وَالْخَنَا وَالْخِيَانَةَ
يَزْعُمُ التَّيْسُ أَنَّي خَالَهُ الْأَدَ	نِي تَنَاهَى فِي السَّبِّ لِي وَالْإِهَانَةَ
رَزَعُوا أَنَّهُ حَفِيزٌ عَلَى الْمَا	لِ أَمِينٌ قُلْتُ اسْكُنِي يَا فُلَانَهُ

“Ey Allah’ın izzetini desteklemesi ile sultanlığını yücelttiği dünya meliği!

Ahmak birinin zulmünü sana şikâyet ediyorum, şamar oğlanını hazinenin tacı olarak isimlendirdikleri.

Emanet, haya, din, ihsan, kişilik ve akıl yoksununu.

Ve ihanet, kötü söz, cehâleti, adilik, ahmaklık ve kınamayı ihtiva etti.

Keçi, benim onun en aşağı dayısı olduğumu zannediyor, bana söven ve küçümseyen en aşırı gideni.

Onun malı muhafaza eden ve güvenilir olduğunu iddia ettiler. Dedim ki sus! Ey falan kişi!”

2.3.3.10. Kendisini İyi Ağırlamayan Birinin Yanında Misafir Olması

İbn ‘Uneyn, bir gece misafir olduğu bir adamı kendisini iyi ağırlamadığını dile getirerek hicvetmiştir.²⁹⁹ (Tavîl)

وَدَارَ كَرِيمٍ بَتْ فِيهَا عَلَى الطَّوَى	خَمِصُ الْحَشَا أَشْكُو الْمَجَاعَةَ وَالْقُرَا
فَلَمَّا بَدَا ضَوْءُ الصَّبَاحِ لِنَظَرِي	حَزَجْتُ وَقَدْ أَوْسَعْتُ صَاحِبَهَا شُكْرَا

“Cömert birinin evinde aç olarak geceledim. Karnı düz, soğukluk ve açlıktan şikâyet ediyorum.

Gözlerime sabahın ışığı görüldüğünde, arkadaşıma çokça teşekkür ederek çıktım.”

²⁹⁸ İbn ‘Uneyn, 220-21.

²⁹⁹ İbn ‘Uneyn, 224.

2.3.3.11. Âmâ Bir Adam

İbn ‘Uneyn âmâ bir adamın kendisine yardım edilmesine karşı böbürlenmesi, sesini yükseltmesi ve fakirliğini şikâyet etmesinden dolayı hicvetmiştir.³⁰⁰(Hafîf)

وَمَدِلٍ عَلَى الْأَخْلَاءِ مُعْتَرٍ	بِكِرَامِهِمْ لَهُ	وَاحْتِرَامِهِ
سَدَّ بَابَ الْحَيَاءِ مِنْهُ فَلَا يَلِ	قَى صَدِيقًا إِلَّا بِقِيحٍ	اجْتِرَامِهِ
وَاعْلُ وَارِشْ نَمَاهُ طَفِيلٌ	أَرْشَمُ قَدْ مَلَلْتُ مِنْ	إِبْرَامِهِ
يَتَسَكَّى إِلَيَّ رَقَّةً حَالٍ	أَسْقَمْتُهُ وَغَيَّضْتُ مِنْ	غَرَامِهِ
يَطْلُبُ الْبُرءَ مِنْ مَرِيضِ الْأَيَادِي	عَرَّةً مَا رَأَهُ مِنْ	أُورَامِهِ
مِثْلُهُ بَلْ يَفُوقُهُ فِي التَّكْدِي	بَلْ يَرَاهُ شَرَارَةً مِنْ	ضِرَامِهِ

“Dostlarına karşı küstah, saygınlığına ve onların ona olan ikramıyla böbürlenlen.

Ondaki haya kapısını kapadı. Bir arkadaşını ancak çirkin günahıyla karşıladı.

Asalaklığın kendisini yükselttiği, rahatsız edici, davetsiz biridir. Tasdik etmekten bıktığım yemekleri koklayandır.

Kendisini hasta eden fakirliği ve sevgisinin azalmasını vana şikâyet eder.

Hasta ellerden iyileşme ister. Şişkinliklerinden gördüğü şeyler onu aldatır.

Onun örneği, bilakis dilencilikte onu geçer. Bilakis ateşinden bir kıvılcım olarak onu görür.”

2.3.3.12. Nezîhuddin

İbn ‘Uneyn, Nezîhuddin adındaki bir adamı rezilliği, cahilliği ve korkaklığından dolayı hicvetmiştir.³⁰¹(Basît)

لِلَّهِ دَرُّ نَزِيهِ الدِّينِ مِنْ رَجُلٍ	مَا رَأَيْتُهُ فِي الرِّزَايَا وَاهِنٌ أَفْنُ
مَازَالَ يَسْقِي بَنُو الدُّلُو صَاحِبَهُ	حَتَّى إِنْتَنَى وَهَوَ لَا عَيْنٌ وَلَا أَدْنُ
فَقُلْتُ أَدْعُو سُلَيْمَانَ الدَّعِيَّ وَقَدْ	حَلَّتْ مِنَ النَّعْلِ فِي أَوْدَاجِهِ مَحْنُ
جَهْلًا عَلَيْنَا وَجُبْنَا عَنْ عَدُوِّكُمْ	لَبِئْسَتْ الْخَلَّتَانِ الْجَهْلُ وَالْجُبْنُ

“Nezîhuddin ne güzel bir adam! Rezillikler hakkında yok olmaya yüz tutmuş zayıf görüşü olan bir adam.

³⁰⁰ İbn ‘Uneyn, 225-26.

³⁰¹ İbn ‘Uneyn, 228.

Hâlâ kovanın suyu ile arkadaşına içiriyor. Ne göz ne de kulağı varken bükülünceye kadar.

Ayakkabısından damarlarına zorluklar inmişken evlatlık olan Süleyman'ı çağırıp dedim.

Bize karşı cehalet, düşmandan korku. iki dost ne kötüdür; cahillik ve korkaklık.”

2.3.3.13. ez-Zenkelûnî

İbn ‘Uneyn, Dımaşk cami görevlilerinden biri olan ez-Zenkelûnî’yi dine verdiği zarardan dolayı Hz. Osman mushafı ağzından kendisini hicvetmiştir.³⁰²(Munserih)

مُصَحَّفُ عُثْمَانَ صَاحٍ مِنْ حَقِّي رَافِعُ قَدْرِي مَا بَالُهُ خَفَضَهُ
الزَّنْكَلُونِيُّ صَارَ يَخْدِمُنِي يَا رَبِّ عَجَلٌ بِالْفَارِ وَالْأَرْضَهُ
وَاللَّهُ مَا بِي انْجِطَاطٌ مَنْزِلَتِي وَإِنَّمَا بِي شَمَاتَةٌ الرَّقَضَهُ

“Osman’ın mushafı aşırı sinirden bağırdı. Kadrimin yüceliği, ne oldu da alçaldı.

Ez-Zenkelûnî bana hizmet eder oldu. Ya rabbi, ağaç kurdunu ve fareyi acele ettir.

Vallahi, konumumun çöküşü umurunda değil. Rafiziliğin bana gülmesidir ancak.”

2.3.3.14. Koku Satan Bir Çocuk

İbn ‘Uneyn, kokusu ağır misk satmasından dolayı bir çocuğu hicvetmiştir.³⁰³(Meczûu’l-kâmil)

هَذَا ابْنُ هَرُونَ الَّذِي فِي عَصْرِنَا لَا يُفْلِحُ
يَبِيعُ مِسْكَاً أَذْفَرَا بَيْعٌ الْحَرَاءِ أَرْبَحُ

“Bu, günümüzde kurtuluşa ermeyecek Harun’un oğludur

Ağır koku misk satıyor. Hira’nın satılması daha kârlıdır.”

2.3.3.15. Halep

İbn ‘Uneyn, Halep’te geçirdiği kötü günleri, oradaki insanların sözlerinde durmamalarını ifade ettikten sonra Halep halkını hicvetmiştir.³⁰⁴(Kâmil)

³⁰² İbn ‘Uneyn, 229.

³⁰³ İbn ‘Uneyn, 229-30.

مَزَالٌ يَنْتَفُ شَعَرَ خَدَّيْهِ إِلَى أَنْ أَصْبَحْتَ وَجَنَاتُهُ كَالْمُنْخُلِ
 وَلَسَوْفَ أَعْرُبُ عَنْ غَرِيبِ صِفَاتِهِمْ مُسْتَأْنِفًا مَا فَاتَ فِي الْمُسْتَقْبَلِ
 بِقَلَائِدٍ مَا أَنْشِدْتَ فِي مَحَلِّ وَلَا وَكَانَتْ عَقْلَةً الْمُسْتَعْجِلِ
 شِعْرٌ يَقْطَعُ بِالنِّعَالِ أَخَادِعَ ال أَعْشَى وَيَحْرَا فِي عَوَارِضِ جَرُولِ

“Hâlâ yanaklarının kılını yoluyor, ta ki yanakları elek gibi oldu.

Onların garip özelliklerini ifade edeceğim. Gelecekte geçmiş olanları yenileyerek.

Mahfelde söylenemeyen kolyelerle, ancak acelecinin düğümüdür.

Ayakkabılarla bulanık görenin boyun damarlarının parça parça edildiği şiiirdir. Ve taşlı vadinin yüzeylerinde zayıflatılır.”

2.3.3.16. el-Cemâl b. Mehdî el-Kâtib

İbn Mehdî el-Kâtib isimli birinin İbn ‘Uneyn’e yazdığı bir mektubun kendisini sinirlendirmesi sebebiyle aşağıdaki beyitlerde İbn Mehdî’yi hicvetmiştir.³⁰⁵(Hafîf)

وَصَلْتَ مِنْكَ رُقْعَةً أَسَامَتَنِي وَنَنْتَ صَبْرِي الْجَمِيلِ كَلِيلَا
 كُنْهَارِ الْمَصِيفِ حَرًّا وَكِرْبًا وَلَيْالِي الشِّتَاءِ بَرْدًا وَطُولَا

“Güzel sabrımı bıkkınlık olarak artıran ve beni bezdiren senden bir kağıt parçası bana ulaştı.

Yazın gündüzü gibi sıcaklık ve ızdırap; kış geceleri gibi soğuk ve uzun olarak.”

2.3.3.17. İsmi Süleyman Olan Biri Hakkında

İbn ‘Uneyn, şiiirinde, cömert zannettiği Süleyman’ın şaire değer vermediğini, kendi kölesine kötü davranmasını gördükten sonra kendisini hicvetmiş ve aşağıdaki beyitlerde Süleyman’ın katı kalpli ve değersiz oluşunu söylemiştir.³⁰⁶(Tavîl)

فَمَا كَانَ إِلَّا صَخْرَةً لَا تُلِينُهَا الر رُقَاةً وَطُودًا لَا تَمِيلُ جَوَانِبُهُ
 وَأَلَحْتُ حَتَّى صَرَخَ الشَّعْرُ قَائِلًا أَرْحَنِي فَمَا تَرْجُو بِمِيتِ ثَخَاطِبُهُ
 وَلَا تَعْتَرِرُ مِنْ بَعْدِهَا بِحِمَاةٍ وَإِنْ عَظُمْتَ قَدْ يَظْلُمُ التَّيْسَ حَالِبُهُ
 إِذَا الْمَرْءُ لَمْ يَشْرُفْ بِنَفْسٍ كَرِيمَةٍ وَأَصْلِي فَمَا تَعْلُو بِجَاهِ مَرَاتِبُهُ
 فَمَا زَادَ قَدْرُ الْقَرْدِ حِينَ اسْتَحْصَنَهُ يَزِيدُ وَلَا حَطَّ الْحُسَيْنُ مَصَائِبُهُ

“O, ancak muskacıların sakinleştirmedeği bir kayadır ve yanlarını meyletmedeği bir yüce dağdır.

³⁰⁴ İbn ‘Uneyn, 230-31.

³⁰⁵ İbn ‘Uneyn, 235.

³⁰⁶ İbn ‘Uneyn, 233-34.

Israr ettim, ta ki şiir şöyle diyerek izah etti: Beni rahatlat, seninle muhatap olacak bir ölü ummazsın.

Ondan sonra aptallıkla yüce olsa da seni aldatmasın. Süt sağıcısı, bazen dağ geçisine zulmeder.

Kişi, asıl ve saygın bir karakterle şereflenmezse, onun mertebeleri konumla yükselmez.

Yezid, onu kendisine has kıldığında maymunun değeri artmaz. Musibetleri de Hüseyin'i (değerini) düşürmez."

2.3.3.18. Bağdat'ta Mukim İken

İbn 'Uneyn, aşağıdaki beyitlerde kendi işine karışanları köpeklerle benzeterek, zengin olmak için köpeklerin bile kendi halinde olduğu bir beldeye gideceğini dile getirmiştir.³⁰⁷(*Tavîl*)

سَأَرْحَلُ عَنْ بَغْدَادَ فِي طَلَبِ الْغِنَى إِلَى كِلَابٍ بَلَدَةٌ
إِلَى بَلَدَةٍ فِيهَا الْكِلَابُ بِحَالِهَا وَمَا رَدَّتْ

"Bir beldeye zengin olma isteği ile Bağdat'tan göç edeceğim.

Bir beldeye, saldırmaksızın, köpeklerin kendi halinde olduğu bir beldeye."

2.3.3.19. el-Meliku'l-Muazzam'ın Suyun Çıkarılmasını İstemesi Meselesi

el-Meliku'l-Muazzam bir kuyudan suyu çekmesi için insanlara emir vermiş, İbn 'Uneyn de oradaki hakim de bu işe el atması gerektiğini ifade ederek, kendisinin kibirli oluşunu hicvederek âlim ed-Devle'î'nin başına benzetmiştir.³⁰⁸(*Vâfir*)

أَرْحَ مِنْ نَزْحِ مَاءِ الْبَرَجِ يَوْمًا فَقَدْ أَفْضَى إِلَى تَعَبٍ وَعِي
مُرُّ الْقَاضِي بَوَضعِ يَدَيْهِ فِيهِ وَقَدْ أَضْحَى كَرَأْسِ الدَّوْلَعِيِّ

"Kule suyunun çekilmesinden bir gün dinlendir. Yorgunluk ve bitkinliğe götürdü.

Oraya elleri koymasını için kadiya emret. Devle'î'nin başı gibi oldu."

³⁰⁷ İbn 'Uneyn, 234.

³⁰⁸ İbn 'Uneyn, 235.

2.3.3.20. İbn Seyyide

İbn Seyyide ismindeki birinin malı ve hizmetçilerinin çokluğundan dolayı böbürlenmesi sebebiyle, İbn ‘Uneyn kendisini babası meçhul, annesi belli olan kargaya benzeterek hicvetmiştir.³⁰⁹(*Kâmil*)

قُلْ لِابْنِ سَيِّدَةٍ وَإِنْ أَضْحَى لَهُ خَوْلٌ ثُلٌّ بِكَثْرَةٍ وَخُيُولٌ
مَا أَنْتَ إِلَّا كَالْعَقَابِ فَأُمُّهُ مَعْرُوفَةٌ وَلَهُ أَبٌ مَجْهُولٌ

“Her ne kadar atları ve çokluğu ile böbürlendiği hizmetçileri olsa da İbn Seyyide’ye söyle.

Sen karga gibisin, annesi maruf, meçhul bir babası olan.”

2.3.3.21. İbn Sâik’in oğlu ve Dâr-ı Zekât

İbn ‘Uneyn, Dâr-ı Zekâtın yanında bir ev inşa eden İbn Sâik’in oğlunun yolsuzluk yapmasını aşağıdaki beyitlerde eleştirmiştir.³¹⁰(*Serî*)

وَسَائِقُ الصَّبِيَّانِ أَضْحَى ابْنُهُ يَسْرِقُ مِنْ دَارِ الزَّكَاةِ الدَّهَبُ
لَا تَسْأَلُوهُ وَاسْأَلُوا دَارَهُ فَإِنَّهَا تُخْبِرُ عَمَّا نَهَبَ

“Çocukların idare edenin oğlu dâr-ı zekâtta altın çalar oldu.

Ona sormayın, onun evine sorun. O, haber verir aşırılan şeyler hakkında.”

2.3.3.22. en-Nizâm el-Kâtib ve el-Muhtesîb

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitlerde hem en-Nizâm el-Kâtib hem de el-Muhtesîb’in güvenilir olmamalarından dolayı hicvetmiştir.³¹¹(*Meczûu’r-recez*)

لَوْ أَنَّ لِي بَغْلًا إِلَى جَدِّ النِّظَامِ يَنْتَسِبُ
أَنْفِثْتُ مِنْ تَحْمِيلِهِ عَلَى عِيَالِ الْمُحْتَسِبِ

“Şayet benim nizamın ceddinin soyuna dayanan bir katırım olsaydı.

Muhtesibin aile fertlerini ona bindirmesinden küçümserdim.”

³⁰⁹ İbn ‘Uneyn, 235-36.

³¹⁰ İbn ‘Uneyn, 237.

³¹¹ İbn ‘Uneyn, 206.

2.3.3.23. Bedruddin el-Cezerî

İbn ‘Uneyn lâcîn olarak lakap verilen Bedruddin el-Cezerî’nin kendisine sığınanları himaye etmediğini, Hristiyanların puta önünde durması gibi hareketsiz olduğunu belirterek kendisini hicvetmiştir.³¹²(*Basît*)

وَرَاجِلُ سِرْتُ فِي صَحْبِ أَوْلِيهِ
جَنَّا إِلَى بَابِهِ لَاجِينَ نَسْأَلُهُ
تَبَارَكَ اللَّهُ مَا أَشَقَى الْمَسَاكِينَا
فَلَيْتَنَا عَاقَنَا مَوْتُ وَلَا جِينَا
لَاجِينَ نَسْأَلُ مَيِّتًا لَا حَرَكَ بِهٍ
مِثْلَ النَّصَارَى إِلَى الْأَصْنَامِ لَاجِينَا

“Yola koyularak kendisini arzu ettiğim bir arkadaş için yürüdüm. Allah mübarek etsin, miskinler ne kadar mutsuzdur.

Sığınarak onun kapısına geldik, ondan istemek için. Keşke bir çeşit ölüm bize engel olsaydı cin değil.

Hareketi olmayan bir ölüden istediğimiz Lâcîn’dir, putlara sığınan Hristiyanlar gibi.”

2.3.3.24. Bazı Kimseler Hakkında

İbn ‘Uneyn, aşağıdaki beyitlerde Yûnus, Ebû Hâdr ve el-Behâ’ isimli kimseleri hicvetmiştir.³¹³(*Tavîl*)

وَلَيْلِ كَوَّجِهِ الزَّاعِ بَرْدًا وَظِلْمَةً
عَدِمْتُ الْكَرَى فِيهِ وَطُولَ هُجُودِهِ
وَطُولًا كَقَرْنِي يُونُسَ وَأَبِي خَضِرٍ
كَمَا عَدَمَ الْعَقْلَ الْبَهَا بُنْ أَبِي الْيُسْرِ

“Yûnus ve Ebû Hâdr’in boyunları gibi uzun karanlık ve soğuk olarak karganın yüzü gibi bir gece.

Geceyi ibadetle geçirmenin el-Behâ b. Ebî el-Yusr’un aklını kaybetmesi gibiiken onda uyuklamayı yitirdim.”

İbn ‘Uneyn, teşhis sanatını kullanarak dini bir şahıs olarak hayal edip aşağıdaki beyitlerde insanların dine olan zulümlerini ve din ile vasıflanmalarını hicvetmiştir.³¹⁴(*Hafîf*)

صَعِدَ الدِّينُ يَسْتَعِيْثُ إِلَى اللَّهِ
يَنْتَسِمُونَ بِي وَحَقَّكَ لَا أَعَدَّ
هَ وَقَالَ الْأَنَامُ قَدْ ظَلَمُونِي
رَفَتْ شَخْصًا مِنْهُمْ وَلَا يَعْرِفُونِي
نَ شِرَاكًا لِلْعَلِّ لَمْ يُنْصِفُونِي
لُوا وَفَالُوا وَوَجَّهِي الزَّنْكَلُونِي

³¹² İbn ‘Uneyn, 215.

³¹³ İbn ‘Uneyn, 209.

³¹⁴ İbn ‘Uneyn, 209-10.

“Din, Allah’tan yardım istemek için yukarı çıktı ve dedi ki insanlar bana zulmetti.

Benimle isimlendiriliyorlar. Onlardan hiçbir şahsın ne beni ne de senin hakkının bildiklerini bilmiyorum.

İbn Mişrîyi benim tacım kıldılar. Şayet ayakkabıya bağ olsa bana adil davranmazlar.

Sonra, el-Bekrî’nin önderim olduğunu söylediler; yüzüme ez-Zenkelûnî dedikleri gibi.”

İbn ‘Uneyn, insanlar arasında malların adaletli bir şekilde dağıtılmadığını, yalan haksız bir şekilde insanların mallara sahip olduğunu dile getirdiği aşağıdaki beyitlerde, başta Selâhaddin Eyyûbî olmak üzere dönemin bazı yönetici ve âlimlerini hicvetmiştir.³¹⁵(Munserih)

فِي النَّاسِ إِلَّا الْبِغَاءُ وَالْكَذِبُ	قَدْ أَصْبَحَ الرِّزْقُ مَا لَهُ سَبَبُ
ذُو عَمَشٍ وَالْوَزِيرُ مُنْهَدِبُ	سُلْطَانَنَا أَعْرَجٌ وَكَاتِبُهُ
وَعَارِضُ الْجَيْشِ دَاوُّهُ عَجَبُ	وَصَاحِبُ الْأَمْرِ خَلْفُهُ شَرَسُ
فِي دَبْرِهِ كَالسَّعِيرِ تَلْتَهَبُ	يَبِيتُ مِنْ حَكَّةٍ تُورِقُهُ
فِي غَيْرِ غُرْمُولٍ أَسْوَدُ أَرْبُ	وَحَاكِمُ الْمُسْلِمِينَ لَيْسَ لَهُ
وَهُوَ عَلَى قَشَرٍ بَيْضَةٍ يَبْثُ	وَالدَّوْلَعِيُّ الْخَطِيبُ مُعْتَكِفُ
سَنَ وَعَبْدُ اللَّطِيفِ مُحْتَسِبُ	وَلِابْنِ بَاقَا وَعَظٌ يَغُرُّ بِهِ النَّا
فِي فَلَاكِ مَا سَرَتْ بِهِ شُهْبُ	غُيُوبُ قَوْمٍ لَوْ أَنَّهَا جُمِعَتْ

“İnsanlar arasında rızkın sebebi, ancak yalan ve haksızlıktır.

Sultanımız aksaktır; onun kâtibi gözü iyi görmeyen ve vezir ise kamburdur.

Hükmedenin mizacı zor ve serttir; ordunun önderi, hastalığı acayiptir.

Kendisini uyutmayan bir kaşıntıdan geceliyor; arkasında tutuşan ateş gibi

Müslümanların hakiminin siyah bir kamışından (erkeklik organı) başka arzusu yoktur.

Hatip ed-Devle ‘î itikaftadır, bir yumurtanın kabuğu üzerinde zıplar gibi

³¹⁵ İbn ‘Uneyn, 210-11.

İbn Bâkâ'nın insanları onunla aldattığı vaazı vardır. Ve 'Abdullatif muhtesiptir.

Bir kavmin kusurları, şayet onlar bir gezegende bir araya getirilse, Şihâb yıldızları orada akıp gitmez.”

2.3.3.25. Nufâye es-Sekât

İbn 'Uneyn, Nufâye es-Sekât isimindeki birinin değersizliğine vurgu yaparak aşağıdaki beyitte hicvetmiştir.³¹⁶(Ahzu 'l-kâmil)

وَاللّٰهُ اِنَّ خِيَارَ بَلَدَتِكُمْ سَقَطَ فَكَيْفَ نُفَايَهُ السَّقَطِ

“Allah'a yemin olsun ki sizin beldenizin en hayırlısı çer çöptür. Çer çöpün çöprü nasıl olur.”

2.3.3.26. İbn 'Adlân'ın Oğlu

İbn 'Uneyn, İbn 'Adlân'ın oğlunu keneye benzetip güvenilir olmadığını ifade ederek aşağıdaki beyitlerde hicvetmiştir.³¹⁷(Basît)

شَاوَرْتُ بَعْضَ أَجْلَائِي وَقُلْتُ لَهُ أَرِيدُ أَوْدُعُ كُتُبِي نَجَلْ عَدْلَانِ
فَقَالَ ذَلِكَ جُرْدَانٌ وَمَصْلَحَةٌ أَنْ لَا يُحَطَّ كِتَابٌ عِنْدَ جُرْدَانِ

“Bir arkadaşım ile istişare ettim. Ona dedim ki kitaplarımı 'Adnân'ın oğluna bırakmak istiyorum.

Dedi ki o kenedir. Kenenin yanına bir kitap bırakılmaması maslahattır.”

2.3.3.27. Şairin Kendi Babasını Hicvetmesi

İbn 'Uneyn, babasının fakir olmasından dolayı istediği yerlere gelemediğini dile getirerek aşağıdaki beyitlerde babasını hicvetmiştir.³¹⁸(Tavîl)

وَجَنَّبَنِي أَنْ أَفْعَلَ الْخَيْرَ وَالِدٌ وَضِيعُ مَسَاعِي الْخَيْرِ جُمُ الْمَعَايِبِ
إِذَا رُمْتُ أَنْ أَسْمُو صُعُوداً إِلَى الْعُلَى عَدَا عَرْفُهُ نَحْوَ الدَّيْنِيَّةِ جَاذِبِي

“Değersiz bir baba beni hayır yapmaktan uzaklaştırdı, nesep ehli sayıldığında,

Kötü söze yakın, güzellikten uzak, iyilik elde etmede aciz, ayıpları toplayan

³¹⁶ İbn 'Uneyn, 237.

³¹⁷ İbn 'Uneyn, 238.

³¹⁸ İbn 'Uneyn, 239.

Tırmanarak yükseğe çıkmak istediğimde, onun ırkı aşağıya doğru beni çekti.”

2.3.3.28. Horasan

İbn ‘Uneyn, aşağıdaki beyitlerde Horasan’da ikamet ettiği zaman diliminde bir müezzinin sabah vaktine kadar çılgık atmasını hicvetmiştir.³¹⁹(*Mutekârib*)

خَوَارِزْمُ عِنْدِي خَيْرُ الْبِلَادِ فَلَا أَقْلَعْتُ سَحْبُهَا الْمُغْدِقَهُ
فُطُوبَى لَوَجْهِ امْرِئٍ صَبَّحَتْ هُ أَوْجُهُ فُتْيَانِهَا الْمُشْرِقَهُ
وَمَا إِنْ نَقِمْتُ بِهَا حَالَةً سِوَى أَنْ أَقْلَمْتُ بِهَا مُقْلَقَهُ

“Horasan. Bana göre beldelerin en hayırlısıdır. Sağanak bulutu kesilmesin.

Yüzlerinin parlak gençlerini sabaha erdirdiği bir kimsenin yüze ne güzeldir!

Bir durumdan ondan öç almadım, kararsız olarak orada ikamet etmek dışında.”

2.3.3.29. Yolculuk ve rızık

Çokça yolculuk etmenin fazla mal kazandıracağı söylemine karşı İbn ‘Uneyn, çokça yolculuk yapmanın insana fayda vermediğini, aksine fakirleşmeye sebep olabileceğini aşağıdaki şiirinde ifade etmiştir.³²⁰(*Basît*)

وَقَائِلُ إِنَّ فِي الْأَسْفَارِ فَائِدَةً يَوْسَعَنَّ فِي الرِّزْقِ ذَا مَالٍ وَذَا خُلُقٍ
وَقَدْ مَضَيْتُ إِلَى أَقْصَى الَّذِي ذَكَرُوا وَجِئْتُ أَرَعَنَّ وَالشَّلَاقُ فِي عُنْفِي

“Seferlerde fayda var diyen kimse, rızık, mal ve ahlak olarak genişlerler.

Söyledikleri en uzak yere gittim, getirdim boşboğaz ve boynumda yem torbası.”

2.3.3.30. İbn ‘Uneyn’in Hicvettiği Biri

İbn ‘Uneyn, aşağıdaki beyitlerde yalancı olduğunu ifade ettiği birini hicvetmiştir.³²¹(*Serî*)

أَقْلَمُهُ جَاوَزَتْ أَقَالِيمَنَا وَكَانَ فِي عَصْرِ الصَّبِيِّ مَقْلَمَهُ

³¹⁹ İbn ‘Uneyn, 240.

³²⁰ İbn ‘Uneyn, 241.

³²¹ İbn ‘Uneyn, 244.

إِنْ صُغِرَ الْكَذَّابُ مِنْ قَبْلِهِ فَلَا تُصَغِّرُهُ وَقُلْ مَسَلَّمَهُ
سَلَّمَهُ اللَّهُ إِلَى مَالِكٍ إِنْ مَاتَ أَوْ عَاشَ فَلَا سَلَمَهُ

“Onun kalemleri, iklimlerimizi aştı. Gençlik çağında kalemlik oldu.

Ondan önce yalancılar küçülse de. Onu küçümseme ve de ki
Muselleme’dir.

Onu bir meliğe Allah teslim etsin. Ölürsa de yaşarsa da sağ salim
olmasın.”

2.3.3.31. Şeyhu’ş-Şuyûh’un Çocukları

İbn ‘Uneyn, aşağıdaki beyitlerde divan muhakkikine göre Şeyhu’ş-şuyûh olan
Şadrüddin Huseyn b. Hamevîyeh’in çocuklarının ağzından kendilerine verilen lakapların
hepsinin saçma olduğunu dile getirerek kendilerini hicvetmiştir.³²²(Meczu’l-basît)

أَوْلَادُ شَيْخِ الشُّيُوخِ قَالُوا أَلْقَابُنَا وَلَا مُعِينٌ كُلُّهَا مُحَالٌ
لَا فَخْرَ فِينَا وَلَا عِمَادٌ وَلَا وَلَا كَمَالٌ

“Şeyhlerin şeyhinin çocukları dediler ki lakaplarımız hepsi saçmadır.

Ne biz de onur vardır ne de mesnet. Ne yardımcı ne de mükemmeliyet.”

2.3.3.32. İbnu’l-Halvâniyye

İbn ‘Uneyn, İbnu’l-Halvâniyye denilen bir adamın dokumacı olan dedesi ilgili
olarak zahirde övgü, gerçek de ise alay edici bir şiir yazmıştır. Şair, dedesinin yaptığı
işin önemli oluşunu, her alanda üstün oluşunu alaycı bir şekilde ifade ettikten sonra
dokumacının diğer yönleri ile aşağıdaki beyitlerde alay etmiştir.³²³(Tavîl)

وَكَمْ قَدْ كَسَوْنَا مِنْ يَتِيمٍ وَمَيِّتٍ سَتَرْنَا وَلَوْلَا لَبَانَتْ مَعَايِبُهُ
وَكَمْ قَدْ سَعَى جَدِّي لِمَدِّ صَنِيعَةٍ نُهَرٌ لَهَا أَعْطَفُهُ وَمَنَاكِهُ
وَكَمْ رَاضٍ صَعْباً جَامِحاً مُتَمَعِّعاً يُلَايِنُهُ طَوْرًا وَطَوْرًا يُصَاعِبُهُ
فَأَصْحَبَ مِنْ بَعْدِ الْجَمَاحِ وَأَسَمَحَتْ قَرُونَتُهُ حَتَّى تَوَلَّاهُ رَاكِبُهُ
وَأَتَى لِمَقْدَامٍ إِذَا مَا تَأَخَّرَتْ بَغِيرِي فِي يَوْمِ الطَّعَانِ مَرَاكِبُهُ
وَلَسْتُ كَمَنْ وَلَّى فِرَاراً مِنَ الْوَعَى يُطِيلُ سُؤْلاً عَنْ رَفِيقٍ يُصَاحِبُهُ

“Nice yetimi giydirdik ve ölüyü kefenledik. Biz olmasaydık kusurları
ortaya çıkardı.

Nice defa çabaladı dedem, omuzlarının ve yanlarının sarsıldığı hediyeyi
uzatmak için.

³²² İbn ‘Uneyn, 245.

³²³ İbn ‘Uneyn, 125-226.

Nice defa gönülsüz, dik başlı ve zorla razı olmuştur. Bazen yumuşak davranır, bazen güçleştirir.

Dik başlı olduktan sonra mütevazı davrandı. Onun nefsi müsamaha gösterdi. Ta ki bineği ona eşlik etti.

Savaş gününde benim dışında birinin binekleri geç kaldığında atılğan olan benim.

Savaştan kaçan biri gibi değilim kendisine eşlik eden arkadaşı hakkında soru sormayı uzatarak.”

Yukarıdaki beyitlerden de anlaşılacağı üzere şair, her ne kadar zahiren övgü olarak görülse de aslında kibirli oluşunu dile getirip bunu alaycı bir şekilde dile getirmiştir.

2.3.3.33. Kendilerini Misafir Eden Arkadaşları Hakkında

İbn ‘Uneyn Yemen’den Dimaşk’a döndüğünde arkadaşları şairin kendilerini yemeğe davet etmesini talep etmişlerdir. Şair de kendilerine yarın gelmelerini istemiş, geldiklerinde evde sadece yazılı bir kâğıt bulmuşlardır. İbn ‘Uneyn bu kâğıtta arkadaşlarının aç gözlülüğünü tasvir etmiş ve kendi yemeğine sivrisineğin bile ulaşamadığını, farelerin ise evde gem ile dolaştıklarını dile getirmiştir.³²⁴(Tavîl)

جُمُوعٌ لَوْ أَنَّ السَّدَّ أَعْرَضَ دُونَهُمْ بَدَأَ مِنْهُمْ فِي جَانِبِي رَتَقَهُ تَلَمُّ
يَرُومُونَ خُبْزِي وَالْكَوَكِبُ دُونَهُ لَقَدْ ضَلَّ عَنْهُمْ رَأْيُهُمْ وَتَأَى الْفَهْمُ
أَمَّا عَلِمُوا أَنَّ الذَّبَابَةَ لَا تَرَى طَعَامِي وَأَنَّ الْفَارَ عِنْدِي لَهَا لُجْمُ

“Öyle bir topluluktur ki, şayet set onlara engel olsa, (onun) yamasının her iki yanında yarık belirir.

Yıldızlar onun yanındayken ekmeğimi istiyorlar. Onların görüşleri onlardan saptı ve idrak uzaklaştı.

Bilmiyorlar mı sivrisinek benim azığımı göremez, benim yanımdaki farenin gemi vardır.”

³²⁴ İbn ‘Uneyn, 128-29.

2.3.3.34. Hirbetu'l-Lusûs'ta Çok Misafirin Olması Hakkında

İbn 'Uneyn Havrân ve Dımaşk arasında bulunan Hirbetu'l-Lusûs³²⁵ denilen yerde birçok misafiri olunca el-Meliku'l-Muazzam'a sitemini dile getirmiştir.³²⁶ (Basît)

تَبَارَكَ اللَّهُ أَعْطَى النَّاسَ مَا سَأَلُوا صَفَوُا وَكَالَ لَهُم بِالزَّائِدِ الْوَافِي
فَالْحَمْدُ لِلَّهِ شُكْرًا إِنِّي رَجُلٌ مَا بَارَكَ اللَّهُ لِي إِلَّا بِأَضْيَافِي

“Allah mübarek etsin, insanların her istediğini samimi olarak verdi, onlara tam ve fazla olarak ölçerek.

Minnettar olarak Allah'a hamdolsun. Ben Allah'ın sadece misafirlerle bereketli kıldığım bir adamım.”

2.3.3.35. Dımaşk'ta Yetimlere bakan Mehâsin b. Kâmil Hakkında

İbn 'Uneyn Dımaşk'ta yetimlere bakan Mehâsin b. Kâmil'in yetim mallarını yediğini aşağıdaki şiirinde alaycı bir şekilde ifade etmiştir.³²⁷ (Basît)

يَا مَعْشَرَ النَّاسِ حَالِي بَيْنَكُمْ عَجَبٌ وَلَيْسَ لِي بَيْنَكُمْ يَا قَوْمُ أَنْصَارُ
هَذَا ابْنُ كَامِلٍ قَدْ أَوْدَعْتُهُ ذَهَبًا صُيَابَةً مَا لَهَا فِي الْعَيْنِ مِقْدَارُ
وَجِئْتُ أَطْلُبُهَا مِنْهُ وَقَدْ عَرَضْتَ فِي السُّوقِ مِنِّي أَلْبَانَاتٍ وَأَوْطَارُ
فَقَامَ يَنْفُضُ كَمِيهِ وَيَنْظُرُ فِي صُنْدُوقِهِ وَيُنَادِي جَرَّهَا الْفَارُ
فَقُلْتُ لَا شَبَّ قَرْنُ الْفَارِ كَمْ أَكَلُوا مَالَ الْيَتَامَى وَكَمْ جَرُّوا وَكَمْ جَارُوا

“Ey insan topluluğu! Sizin aranızda hâlim acayıptır. Ey kavim! Sizin aranızdan bana yardım edenler yoktur.

Bu, İbn Kâmil'dir. Ona saf altın emanet etmiştim. Onun (altının) gözde miktarı yok.

Onu(altını) ondan talep etmek için geldim, çarşıda benden direkler ve tuğlalar göründü.

Yenini silkmeye başladı, sandığına bakıyor ve fare, testisini çağırıyor.

Dedim ki fare deliği gün yüzü görmesin! Yetimin malını ne kadar çaldılar. Ne kadar çok çaldılar ne kadar çok zulmettiler.”

³²⁵ İbn Tağrıberdî, en-Nucûmu 'z-Zâhira, 6/306.

³²⁶ İbn 'Uneyn, Dîvânu İbn 'Uneyn, 131.

³²⁷ İbn 'Uneyn, 138.

2.3.3.36. Ceddî Denilen Bağdat’a Gelen Vaiz Hakkında

Ceddî denilen Bağdat’tan gelen bir adamın insanların paralarını toplaması ile ilgili olarak İbn ‘Uneyn vaizi kınamış ve Irak ehlinin iyilik eden kimseler olduğunu dile getirmiştir.³²⁸ (Mutekârib)

حَوَى قَصَبَ السِّيقِ أَهْلُ الْعِرَاقِ وَعَطَّرَ ذَكَرُهُمُ الْأَنْدِيَّةِ
وَأَيُّ خَطِيبٍ يُجَارِيهِمْ وَقَدْ خَطَبْتَ فِيهِمْ الْأَجْدِيَّةِ

“Birincilikleri (Yarışmalardaki) Irak ehli topladı. Ve onların zikri toplantıları kokuttu.

Hangi hatip onlarla yarışır? Onların arasından çokça ihsân edenler hitap etmiştir.”

2.3.3.37. Kendisinden Vergi Alan Görevli Hakkında

Kendisine verilen maldan bir görevlinin vergi istemesi ile ilgili İbn ‘Uneyn aşağıdaki şiiri yazmıştır.³²⁹ (Kâmil)

مَثَلِي وَقَدْ وَافَيْتُ أَطْلُبُ رَفْدَكُمْ جَهْلًا وَلَمْ يَكْ لِي حَجَّى يَنْهَانِي
مَثَلُ الظَّالِمِ مَضَى يَرُومُ بِجَهْلِهِ قَرْنًا فَعَادَ مُصْلَمَ الْأَذَانِ
وَكَلَّتْ بِي صَعْبَ الْمِرَاسِ مُلَازِمًا كَالظِّلِّ يَتَّبَعُنِي بِكُلِّ مَكَانٍ
لَمْ أَعِشْ عَنْ ذِكْرِ الْإِلَهِ فَلَيْتَنِي أَدْرِي عِلَامَ قُرْنَتْ بِالشَّيْطَانِ

“Benim örneğim, beni engelleyecek bir akıl yok iken cahillikten sizin yardımınızı talep ederek ihtiyacımı karşıladım.

Mazlum gibidir. Cehaletten dolayı boynuzu ümit eder, kulağı kökünden kesilmiş olarak döner.

İşlerin zor olanının sorumluluğu bana bıraktın, gölge gibi her yerde beni yoran.

İlahın zikrinden dolayı gece körü olmadım. Keşke bilseydim neyden dolayı şeytanla alaka kurdum.”

2.3.3.38. Musul’da Ölen Bir Eşek Hakkında

İbn ‘Uneyn Musul’da ölen bir eşek ile ilgili olarak aşağıdaki mersiye şiirini alaycı bir dille kaleme almıştır. Her ne kadar zahirde övgü olsa da batini olarak alay etmiştir. Örnek olması açısından şiirin bir kısmı aşağıdadır.³³⁰ (Basît)

³²⁸ İbn ‘Uneyn, 139-40.

³²⁹ İbn ‘Uneyn, 140.

قَدْ كَانَ إِنْ سَابَقَتْهُ الرِّيحُ غَادِرَهَا كَأَنَّ أَخْمَصَهَا بِالشَّوْكَ يَنْتَعِلُ
لَا عَاجِزاً عِنْدَ حَمْلِ الْمُثْقَلَاتِ وَلَا يَمْشِي الْهُوَيْنَى كَمَا يَمْشِي الْوَجَى الْوَجِلُ
مُكْمَلُ الْخَلْقِ رَحْبُ الصَّدْرِ مُنْتَفِخُ الْ- جَنَيْنٍ لَا ضَامِرٌ طَائٍ وَلَا سَعْلُ
يَطْوِي عَلَى ظَمًا خَمْساً أَضَالَعُهُ فِي بَيْضَةِ الصَّنِيفِ وَالرَّمْضَاءِ تَشْتَعِلُ
وَيَقْطَعُ الْمُقْفِرَاتِ الْمَوْحِشَاتِ إِذَا عَنْ قَطْعِهَا كَلَّتِ الْمَهْرِيَّةُ الْبُزْلُ

“Rüzgâr onunla yarışsa da o, onu geçen idi. Sanki ayak tabanı dikenle giymiştir.

Ne ağır şeyleri taşımada acizdir ne de korkağın korkuyla yürüdüğü gibi yavaş yürür.

Mükemmel mizaçlıdır, göğsü geniş, her iki tarafı şişkin. Ne aşırı zayıf ne de açlığı geçen bir zayıftır.

Güneşten yanmış toprak tutuşurken, yaz sıcaklığında onun kaburgaları beş günlük susuzluğa katlanır.

Vahşi çorak yerleri geçer, oraları geçmede hızlı, güçlü deve binicisi yorgun düşerken.”

2.3.3.39. Dımaşk Camiinde Kapılar Kapanması İle İlgili

Dımaşk camisinin kapıları zincirle kapatıldığında şair, insanları bunun nedenini sorgulamadıkları için alaycı bir şekilde eleştirmiştir.³³¹(Vâfir)

سَلُّوهُ إِنْ أَجَابَكُمْ سَلُّوهُ جُنَّ حَتَّى سَلُّوهُ
وَلَوْ لَا أَنْتُمْ حَمِيرٌ لَمَّا مَعَكُمْ أَنْ تَدْخُلُوهُ

“Ona sorun, size cevap verirlerse ona sorun. Ona sorun, peş peşe sorun ki akli gitsin.

Şayet siz eşek ve inek olmasaydınız, oraya girmeniz engellenmeyecektir.”

Şair, yine Dımaşk camisinin kapılarının kapatılmasından dolayı el-Cemâl el-Mısrî ve el-Hatîb ed-Devle’î ile alay etmiştir.³³²(Serî’)

لَمَّا رَأَى الْجَامِعُ أَمْوَالَهُ مَا بَيْنَ نُوَابِهِ
جُنَّ فَمِنْ خَوْفٍ عَلَيْهِ غَدَا مُسْلَسلاً مِنْ كُلِّ أَبْوَابِهِ
وَكَيْفَ لَا تَعْتَادُهُ جَنَّةُ وَقَدْ رَأَى الْمَسْخَ لِأَرْبَابِهِ
الْقِرْدُ فِي شُبَاكِهِ حَاكِمٌ وَالنَّيْسُ فِي قَبَّةِ مَحَارِبِهِ

“Cami, mallarını temsilcileri arasında yenilmiş olarak gördüğünde,

³³⁰ İbn ‘Uneyn, 141.

³³¹ İbn ‘Uneyn, 143.

³³² İbn ‘Uneyn, 143.

Deli olmuş, ona olan korkusundan dolayı kapılarından her birini zincirlemiştir.

Ve nasıl çılgınlık ona alışmasın. Sahipleri için acayıplığı gördü.

Onun penceresindeki maymun hakimdir, keçi de mihrabının kubbesindedir.”

Şair son beyitte maymunu kadı olan el-Cemâl el-Mısrî'ye keçiyi de Haîb ed-Devle'î'ye benzetmiştir.

2.3.3.40. ‘Amr ve Ğayâs

Bağdat'ta ‘Amr isminde bir adam, Ğayâs isminde bir adamın eşinin evine gidip gelmekteydi. Kadın ise bunun kardeşi olduğunu söylüyordu. İbn ‘Uneyn bir gün bu ikisini iki kardeş arasında olmayacak bir halde görünce aşağıdaki beyitleri söylemiştir.³³³(*Vâfir*)

غَيَاثٌ فَاسْمَعُوا قَوْلِي وَعَمْرُو
قَرَانٌ مَا عَلَيْهِ مِنْ جُنَاحٍ
لَهُمْ عِنْدِي أَحَادِيثٌ ظَرِيفَةٌ
وَقَوَادٌ بِتَوَقُّعِ الْخَلِيفَةِ

“Ğayâs ve ‘Amr sözümü dinleyin. Yanımda onlar için nükteli haberler vardır.

Zina edenin herhangi bir günah yoktur. Pezevenklik halifenin mührü iledir.”

Şair, aşağıdaki beyitlerde de yine ‘Amr ve Ğayâs’ ile alay etmektedir.³³⁴(*Tavîl*)

غَيَاثٌ وَعَمْرُو فَاسْمَعُوا مَا عَلِمْتُهُ
غَيَاثٌ نَفَى عَنْ نَفْسِهِ الْحَدَّ فِي الزِّنَى
لِشَيْخَيْنِ عِنْدِي مِنْ حَدِيثِهِمَا شَأْنُ
وَعَمْرُو بِتَوَقُّعِ الْخَلِيفَةِ قَرَانُ

“Ğayâs ve ‘Amr iki şeyh hakkında bildiğimden dolayı beni dinleyin. O ikisinin haberinden hâlel getiren şey vardır.

Ğayâs zina cezasını kendisinden nefyetti ve ‘Amr halifenin tuğrası ile boynuzludur.”

2.3.3.41. Buhara’da Bir Grubun Ona Misafir Olması İle İlgili

İbn ‘Uneyn, Buhara’da kendisine misafir olan bir kavim hakkında bir şiir söylemiştir. Bu şiirinde Buhara’da bulunmasından dolayı rahatsızlığını dile getirdikten

³³³ İbn ‘Uneyn, 144.

³³⁴ İbn ‘Uneyn, 144.

sonra aşağıdaki beyitlerde misafirlerden hazzetmediğini alaycı bir şekilde ifade etmiştir.³³⁵ (Hafîf)

قِي وَبَاقِي قَطِيعَةٍ مِنْ حَصِيرِ	أَبْسَ فِي مَنْزِلِي سِوَى قَحْفِ إِبْرِي
نَاتٍ ظَهْرًا عِنْدَ اسْتِوَاءِ الْقُدُورِ	أَتَقَرَّى الثُّجَارَ فِي سَائِرِ الْخَا
نِي تَعَشِبْتُ فُرْصَةً مِنْ شَعِيرِ	فَإِذَا فَاتَنِي كَرِيمٌ يُغْدِي
وَأَقُولُ الْقَلِيلُ أَصْلُ الْكَثِيرِ	وَأُدَارِي فِي صَوْنٍ مَالِي بَعْرُضِي

“Evimde ancak kırık bir sürahi, bir parça sofra örtüsü var.

Tüccarların peşine düşerim diğer kervansaraylarda, öğlen zamanı tencereler kurulduğunda.

Bana yemek yedirecek bir cömerdi kaçırdığımda, arpa ekmeğinde bir lokma ile akşam yemeğini yerim.

Namusum gibi malımı da saklarım ve derim ki az çoğun aslıdır.”

2.3.3.42. Dımaşk'ta Cimri Bir Adam Hakkında

İbn ‘Uneyn, Dımaşk'ta cimri bir adamın her sene arkadaşlarını ziyafete çağırıp onları usandırması ile ilgili olarak aşağıdaki şiiri söylemiştir.³³⁶ (Basîl)

وَحَقَّقْكُمْ عَزَّ صَبْرِي وَإِنْتَهَى جَلْدِي	أَحْبَابَنَا مَا لِهَذَا الْهَجَرِ مِنْ أَمَدٍ
لَا تَفْعَلُوا وَاجْعَلُوهَا دَعْوَةً الْآبِدِ	أَبْيَضَةُ الدِّيكِ حَظِّي مِنْ وَصَالِكُمْ
يَوْمَ الْوَلِيمَةِ لَا يُلَوِي عَلَى أَحَدٍ	فَلِلْعَوَازِلِ مَتْنِي حَظُّ شَيْعَتِهِ
عَرَبَ الْمَدَامِغِ وَالْأُخْرَى عَلَى الْكَيْدِ	عَهْدِي بِهِ وَالْيَدُ الْيُمْنَى يَكْفُ بِهَا
أَخْنَى عَلَيْكَ الَّذِي أَخْنَى عَلَى لُبِّدِ	يَقُولُ لِلْخُبْرِ لَا يَبْعُدُ مَدَاكَ وَلَا

“Dostlarımız! Bu sürgünün bir sonu yok. Ve sizin hakkınızdır. Sabrım azaldı, metanetim tükendi.

Horozun yumurtası mı benim payımdır size vuslat için. Yapmayın. Ebedi davet yapın.”

Kınayanlar için benden onun taraftarının payı vardır; başkasına merhamet etmeyenin ziyafet gününde.

Onunla sorumlu tutulmam. Sağ el, onunla gözyaşının uzaklaşmasını engelliyor, diğeri ise karaciğerdedir.

Ekmeğe ne mesafen uzaklaşsın ne de Lokman kartallarını mahveden şey seni mahvetmesin der.”

³³⁵ İbn ‘Uneyn, 145.

³³⁶ İbn ‘Uneyn, 146.

2.3.3.43. Vesveseli Bir Kimse Hakkında

İbn ‘Uneyn, niyet ve ihram tekbiri getirirken vesveseli davranan bir kişi hakkında aşağıdaki beyitleri söyleyerek kendisini alaya almıştır.³³⁷(Serî‘)

وَبَارِدِ النَّيَّةِ عَائِنْتُهُ يَكْرَرُ الرَّعْدَةَ وَالْهَزَّةَ
مُكْبِرًا سَبْعِينَ فِي مَرَّةٍ كَأَنَّمَا صَلَّى عَلَى حَمْرِهِ

“Niyeti soğuk olanı gök gürültüsü ve titremeyi tekrar ederken gördüm.

Bir defada yetmiş tekbir getirirken. Sanki Hamza’nın namazını kılıyor.”

İbn ‘Uneyn yukarıdaki beyitlerde vesveseli kimsenin getirdiği yetmiş tekbiri, Hz. Peygamberin amcası Hz. Hamza’nın cenaze namazında getirdiği yetmiş tekbire³³⁸ benzetmiştir.

2.3.3.44. Dımaşk’a Dönüşünde Halk ile Alay Etmesi

Şair İbn ‘Uneyn, el-Meliku’l-‘Adil’den izin alıp Dımaşk’a döndükten sonra Dımaşk’tan çıkarılma nedenini ve herkese rağmen geri dönüşünü aşağıdaki beyitlerle ifade etmiştir.³³⁹(Mutekârib)

هَجَوْتُ الْأَكْبَرَ فِي جَلْقٍ وَرُعْتُ الْوَضِيعَ بِهَجْوِ الرَّفِيعِ
وَأَخْرَجْتُ مِنْهَا وَلَكِنِّي رَجَعْتُ عَلَى رَغَمِ أَنْفِ الْجَمِيعِ

“Büyükleri hicvettim Cıllık³⁴⁰’ta, alçak olanı yüksekte olanın hicvetmesiyle ile korkuttum.

Oradan çıkarıldım, fakat ben geri döndüm hepsinin inadına”

2.3.3.45. İsmi Bekmeş Olan Biri Hakkında

İbn ‘Uneyn zahirde övme olan fakat gerçekte alay ettiği ismi Bekmeş olan bir delikanlı hakkında aşağıdaki şiiri söylemiştir.³⁴¹(Kâmil)

لَوْ أَنَّ قَاضِيَ الْحُبِّ مِمَّنْ يَرْتَشِي قَمَرٌ عَلَى غُصْنٍ يَمِيلُ بِهِ الصَّبَا
فَكَأَنَّهُ مِنْ خَمْرٍ عَائَةٍ مُنْتَشِي صُبْحٌ تَوَضَّحَ تَحْتَ لَيْلٍ أَغْطَشَ
عَبَثَ الْغَرَامِ بِقَلْبٍ عَاشِقِهِ كَمَا عَبَثَ النَّسِيمُ بِصَدْعِهِ الْمُتَشَوِّشَ

³³⁷ İbn ‘Uneyn, 243.

³³⁸ Ebû Aḥmed Abdullâh b. ‘Adiy el-Curcânî İbn ‘Adiy, *el-Kâmil fî Du‘afâ’i’r-Ricâl* (Beyrut: el-Kutubu’l-‘İlmiyye, 1418/1997), 4/389.

³³⁹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 94; Şalâhuddîn Hâil b. Aybek b. Abdullâh eş-Şafedî, *el-Vâfi bi’l-Vefeyât* (Beyrut: Dâru İhyâi’t-turâs, 1420/2000), 5/83.

³⁴⁰ Dımaşk’ın isimlerinden bir tanesi. Geniş bilgi için bkz Ebû’l-Hasen Alî b. Ebi’l-Kerem Muhammed el-Cezerî İbnu’l-Eşîr, *el-Lubâb fî Tehzîbi’l-Ensâb* (Beyrut: Dâru Şâdir, 1980), 287.

³⁴¹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 110-11.

“Şayet sevginin kadısı rüşvet alan kimselerden olsaydı, Bekmez’in haksızlığından şikâyet etmezdim.

Gençliğin onu meylettirdiği bir dalın üzerindeki aydır. Sanki o ‘Ane yıldızının sarhoş eden şarabındandır.

Sanki onun kakülü ve alnının açıklığı, karanlık bir gecenin altında aydınlanan sabaktır.

Tutku, sevgilinin kalbini oyaladı, meltemin şakağıyla karmaşık olanı oyaladığı gibi.”

2.4. İhvâniyyât

İhvâniyyât, aralarında arkadaşlık bulunan edip, şair ve yöneticilerin birbirlerine gönderdikleri edebî risâlelerin ve şiirlerin genel adıdır.³⁴² Şairlerin hocalarına, yöneticilere ve yakınlarına yazdıkları şikâyet, bir ihtiyacını dile getirme, kınama, ziyaret, özür dileme, hastanın durumunu sorma, bir meclisi ziyaret ve teşekkür etme İhvâniyyâtın konuları arasında yer alır.³⁴³

İhvâniyyât şiirleri, dönemin sosyal ve kültürel durumunu yansıtmaya açısından önem arz etmektedir.³⁴⁴ Bu tür şiirlerde şairin dilsel becerileri öne çıkmakta; aynı zamanda akraba bağlarını kuvvetlendiren şairler arasındaki dostluğu pekiştiren, şairle yönetici arasındaki ilişkinin sağlamlaşmasına katkı sağlamaktadır. İhvâniyyât şiirlerinde okuyucunun dikkatini çeken edebî sanatlar, manaları kolay, yorucu olmayan bir üslup olduğu görülür.³⁴⁵

İbn ‘Uneyn’in divanına bakıldığında şairin gerek yönetici, âlim, şâir gerekse de halktan birçok kişi ile ilgili İhvâniyyât şiirleri bulunmaktadır.

³⁴² Cebbûr Abdunnûr, *el-Mu‘cemu’l-Edebî* (Beyrut: Dâru’l-‘ilm li’l-melâyin, 1984), 9; el-Maṭlûb, *Mu‘cemu Muṣṭalahâti’n-Nakdi’l-‘Arabiyye Kadîm*, 54-55.

³⁴³ Ebû’l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Alî Kalkaşendî, *Subhu’l-a‘şâ fi şimâ‘ati’l-inşâ’*, thk. Muhammed Huseyn Şemsuddin (Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 1987), 9:3, 82, 101, 127, 144, 152, 156, 160, 166, 173, 176, 183, 189, 201, 216, 218, 224.

³⁴⁴ Mehmet Mesut Ergin, “Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Sosyal Unsurlar”, *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy 21 (2006): 42.

³⁴⁵ Bekrî Şeyh Emîn, *Muṭâlaât fi ş-Şi‘ril-Memlûki ve’l-Uṣmânî*, 4. bs (Dâru’l-‘ilm li’l-melâyin, 1986), 290-91.

2.4.1. Özlem

İbn ‘Uneyn, Eyyûbî sultanlarından el-Meliku’l-Muazzam’a Mısırda iken kendisine olan özlemini aşağıdaki kasidesinde ifade etmiştir. Kasidesinde sultanın cömert oluşu, yüzünün güzelliğinden bahsettikten sonra sevdiği kişinin uzak olmasından dolayı bulunduğu yerin önemli olmadığından söz etmiştir.³⁴⁶ (Tavîl)

أَبَى شَوْفُهُ أَنْ يَسْتَقِرَّ قَرَارُهُ ذَكَتْ فِي الْحَشَا بَيْنَ الْجَوَانِحِ نَارُهُ سَنَا بَارِقٍ إِلَّا تَوَالَتْ قُطَارُهُ وَلَا دَبَّ كَالرَّيْحَانِ فِيهِ عِذَارُهُ ذَكَ وَرْدُ خَدَّيْهِ وَزَادَ إِحْمَارُهُ إِذَا مَا رَمَى أَنْ لَا يَطِيشَ إِحْوَارُهُ إِذَا غَابَ مَنْ يَهْوَى وَلَا الدَّارُ دَارُهُ نُرَانِي وَشَوْفِي عَزَّةً لِي وَعَارُهُ إِذَا ذُكِرَتْ مِصْرُ جَنَاحاً أَعَارُهُ جَزِيلٌ وَمَلِكٌ حَالَفٌ الْعِزُّ جَارُهُ	تَجِيَّةٌ مُشْتَاقٍ بَعِيدٍ مَزَارُهُ إِذَا نَفَحَتْ مَرَّتْ بِهِ قَاهِرِيَّةُ وَمَا شَامَ مِنْ أَعْلَى الْمُقَطَّمِ جَفْنُهُ حَدِيثُ صِقَالِ الْخَدِّ لَمْ يَذُورْ وَرْدُهُ إِذَا زَادَهُ جَنِيّاً وَشَمّاً مُتَبَيِّمُ ضَمَانٌ عَلَى عَيْنَيْهِ إِنْ طَاشَ سَهْمُهُ خَلِيلِي لَا وَاللَّهِ مَا الْقَوْمُ قَوْمُهُ فَإِنْ أَنْثَمَا لَمْ تُسْعِدَانِي عَلَى الْهَوَى أَحْنُ إِلَى مِصْرٍ وَيَا لَيْتَ أَنَّ لِي قَاوِي إِلَى ظِلِّ ظَلِيلٍ وَنَائِلِ
---	--

“Özlem duyanın selamı, ziyaret edilmesi uzak olana! Onun (Dimaşk’a)

özlemi bir yerde karar kılmasını engelledi.

Ezici bir esinti ona uğradığında kaburgalar arasındaki kalpte onun ateşi yayılır.

Onun gözü, el-Muqaţţam’ın³⁴⁷ tepesinde bir şimşegin parlamasına bakar bakmaz peş peşe onun yağmuru yağdı.

Yanağı cilalayan söz ne onun gülü soldu ne de onun yeni çıkan sakalı orada reyhan gibi yayıldı.

Kara sevdalı biri onu koku ve bal olarak artırırsa onun yanaklarının gülü kokar ve kızarıklığı artar.

Attığında oku şaşsa da onun gözlerine bir güvencedir onun aşırı beyaz ve siyah gözlerinin şaşmaması.

Ey iki dostum! Seven kişi kaybolduğunda, hayır, vallahi ne kavim onun kavmidir ne de ev onun evidir.

Şayet siz ikiniz gölgem ve şevkim sevgide beni mutlu etmezseniz, onun izzeti ve utancı benimdir.

³⁴⁶ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 92.

³⁴⁷ Nil nehrinin kuzeyinde, Fustât yakınında bulunan bir dağdır. Bu dağ en-Nevbe’ye kadar uzanır. Geniş bilgi için bkz. Ebû İshâk İbrâhîm b. Muḥammed el-Fârisî el-Kerhî el-İştahrî, *el-Mesâlik ve l-Memâlik* (Beyrut: Dâru Şâdir, 2004), 51.

Bir şehre özlem duyarım, bir şehir zikredildiğinde keşke ödünç aldığım bir kanat olsaydı.

Sürekli bir gölgeye, çokça iyilik yapan, arkadaşlığı izzetle yakın olan bir meliğe sığınırım.”

2.4.2. Bağış, İhsân

Şair, meliğin ihsânına nail olmama durumunu innenin haberinin nahivde öne geçememe³⁴⁸ durumuna benzettikten sonra kendisini meliğin ihsânına ulaştıracak bir şeye ihtiyaç duymakta ve bunu harf-i cerin kelimeyi mecrûr etmesine³⁴⁹ benzetmiştir.³⁵⁰ (Tavîl)

كَأَنِّي مِنْ أَخْبَارِ إِنْ وَلَمْ يُجْزِ لَهُ أَحَدٌ فِي النَّحْوِ أَنْ يَتَقَدَّمَ
عَسَى حَرْفُ جَرٍّ مِنْ نَدَاكَ يُجْرُنِي إِلَيْكَ فَأُضْحِي مِنْ زَمَانِي مُسْلَمًا

“Sanki ben innenin haberlerindenim, nahivde hiç kimse onu takdim edemez.

Umulur ki bir harf-i cer senin cömertliğine beni çeker, kendi zamanımda salim olurum.”

İbn ‘Uneyn Emir Bedruddin Mevdûd’dan hediye olarak bir kaftan istemektedir. Bundan dolayı emire aşağıdaki şiiri söylemiştir.³⁵¹ (Basîl)

يَا مُورِدَ الرُّمَحِ ظَمَانًا وَمُصْدِرَهُ يَوْمَ الْكَرْيَةِ رَيَانًا مِنْ الْعَلَقِ
قَدْ عَيَّدَ النَّاسُ فِي نُعْمَاكَ فِي جُدِّ لَكِنِّي بَيْنَهُمْ عَيْتٌ فِي خَلْقِ

“Ey kılıcı susuz olarak hazır bulunduran ve savaş gününde kanla sulatılmış mızrağı çıkartan!

İnsanlar nimetlerinle diri iken bayram ettiler. Fakat ben onların arasında yaşlı olarak bayram ettim.”

³⁴⁸ İsmi nasb, haberini ref’ eden inne ve kardeşlerinin haberi hiçbir surette in’nin önüne geçemez. Detaylı bilgi için bkz. Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısri İbn Hişâm, *Şerhu Şużûri’z-zeheb fî ma’rifeti kelâmi’l-‘Arab*, thk. Abdülganî ed-Dakr (Suriye: eş-Şeriketu’l-Muttehîde, t.y.), 263.

³⁴⁹ İbn Hişâm Ebû Muhammed Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdullâh İbn Yûsuf ‘Cemâleddin Cemâleddin, *Şerhu Kaşri’n-Nedâ ve Belli’s-Şadâ* (Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 2012), 235.

³⁵⁰ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 92.

³⁵¹ İbn ‘Uneyn, 106.

2.4.3. İstiğâse, Yardım Dileme

İbn ‘Uneyn, el-Meliku’l-Muazzam’dan yardım talebinde bulunmuş ve aşağıdaki beyitlerde bunu ifade etmiştir. Sultan, bu beyitleri okuyan şaire üç yüz dinar vermiştir.³⁵² (*Kâmil*)

انظر إليَّ بعين مولى لم يزل يولي الندى وتلاف قبل تلافي
أنا كالذي أحتاج ما يحتاجه فأغنم ثوابي والثناء الوافي

“Ölmeden önce bana yetişen ve daima cömertlik eden mevlâ gözüyle bana bak.

Ben ihtiyaç duyduğuna muhtaç olan kimse gibiyim. Tam övgüyü ve mükafatımı al.”

İbn ‘Uneyn ölüm döşeğindeyken el-Meliku’l-Eşref Mûsâ’dan kendi kölelerini hediye olarak kabul etmesini aşağıdaki şiirinde istemiştir.³⁵³ (*Serî*)

يا ملك الدنيا الذي سخطه يُفني وجدوى كفه ثغني
لي أعبد قد ضاق ذرعي بهم وأضجرتهم علتي مني
يشكون مني مثل ما أشكي منهم فخلصهم وخلصني

“Ey öfkesi yok eden ve elinin hediyesi zengin eden dünya meliği!

Benim gücümün yetmediği bazı kölelerim var. Hastalığım onları benden usandırdı.

Ben onlardan nasıl şikâyet ediyorsam onlar da benden şikâyet ediyorlar.

Hem onları hem de beni kurtar.”

İbn ‘Uneyn’in evinde bir gün su kesilmiş, komşusu olan vezir Şafiyy b. Şukur’dan yardım talep etmiş ve şiirinde veziri cömert oluşundan dolayı denize benzetmiştir.³⁵⁴ (*Vâfir*)

أبتلك يا صفى الدين حالي ولا يشكى إلى غير الكرام
أقتلني ظمائي وأنت جاري وكيف يبيت جار البحر ظامي

“Ey Şafiyyuddin! Sana durumumu haber ediyorum, sadece cömert olanlara şikâyet edilen.

³⁵² İbn ‘Uneyn, 92; Taḳīyü’-d-Dîn Ebû Bekir b. ‘Alî b. ‘Abdullâh b. Hicce el-Ḥamevî el-Ezrârî İbn Hicce el-Ḥamevî, *Ḥizânetu’l-Edeb ve Ğâyetu’l-Ereb* (Beyrut: Dâru Mektebeti’l-Hilâl-Daru’l-Bihâr, 2004), 2/475.

³⁵³ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 103.

³⁵⁴ İbn ‘Uneyn, 104.

Sen komşum iken susuzluk beni öldürecek mi? Denizin komşusu susuz olarak nasıl geceleyecek.”

Elçi olarak doğu beldelerine giden İbn ‘Uneyn, kendisi için getirilen bir katırdan dolayı Hamâ sahibi Emir Seyfeddin Kılıç’a³⁵⁵ aşağıdaki şiiri yazmıştır. Melik, bu şiiri duyduktan sonra şair için başka bir katır getirtmiştir.³⁵⁶ (Tavîl)

وَلِي حَاجَةٌ فِي جَنْبِ جُودِكَ سَهْلَةً وَلَكِنَّهَا عِنْدِي تَجَلُّ وَتَعَطُّمٌ
فَإِنْ تُؤَلِّنِيهَا أَحْتَسِبُهَا صَنِيعَةً أَقُومُ لَهَا بِالشُّكْرِ مَا قَامَ مَوْسِمٌ

“Senin cömertliğinin yanında kolay olan benim bir isteğim vardır, fakat benim için büyük ve yüce olan.

Şayet onu bize iyilikte bulunursa onu hediye olarak sayarım. Mevsim yaptığı gibi şükürde bulunurum.”

İbn ‘Uneyn, gizli bir şekilde yanına gelen ve kendisinden şarap isteyen bir Türk gencine yardım için arkadaşına aşağıdaki şiiri yazmıştır.³⁵⁷ (Basît)

قَدْ زَارَنِي مِنْ بَنِي الْأَتْرَاكِ مُخْتَفِياً ظَبْيِي عَلَى غَيْرِ مِيعَادٍ لَهُ سَلْفَا
يَهْرُ مِنْ قَدِّهِ رُحْمًا عَلَى نَقْوَى رَمَلِ يَنْوَأُ بِهِ ثِقْلًا إِذَا انْعَطَفَا
سَقَّتْ عَوَارِضُهُ جَفْنَاهُ سَارِيَةً فَأَنْبَتَتْ عَارِضَاهُ رَوْضَةً أَنَا
كَأَنَّهُ دُرَّةُ الْغَوَاصِ كَادَ يَرَى مِنْ قَبْلِ رُؤْيَيْهَا فِي كَفِّهِ التَّلْفَا
وَلَا سَبِيلَ إِلَى مَعْسُولِ رِبْقَتِهِ حَتَّى يَبِيَّتَ مِنَ الصَّهْبَاءِ مُرْتَشِفَا
فَأَمْنُنْ بِهَا مِثْلَ دِينِي رَقَّةً وَشَذَى ذِكْرَاكَ طَيِّبًا وَقَلْبِي فِي هَوَاكَ صَفَا

“Ben-i Etrâk’tan beni gizlice bir ceylan ziyaret etti, önceden kendisi için alışılmamış bir vakitte.

Döndüğü zaman ağırlık olarak yükün altında ezildiği boynundan bir kumun iki kemiği arasında bir mızrak sallanıyor.

İki gözü akarak yanakları suladı. Onun iki yanağı değerli bir bahçe oldu.

Sanki o dalgıçların incisidir. Onun görmeden önce neredeyse avucundaki helak oluşu görecekti.

Onun tükürüğünün ballanması yolu sadece şaraptan yudumlamasıyla.

Dinim gibi şefkatle ona minnet et. Kalbimin senin sevgine karşı safken senin yad etmen hoş kokuyu yaydı.”

³⁵⁵ İbn Tağrıberdî, en-Nucûmu ‘z-Zâhira, 6/250.

³⁵⁶ İbn ‘Uneyn, Dîvânu İbn ‘Uneyn, 106.

³⁵⁷ İbn ‘Uneyn, 108-9.

İbn ‘Uneyn arkadaşlarından birine, kendisine şarap vermesi için bir genç gönderip, gencin şaraba olan ihtiyacını aşağıdaki beyitlerde ifade etmiştir.³⁵⁸ (Munserih)

هَذَا الْغَزَالُ الَّذِي بَعَثْتُ بِهِ ظَمَانُ يَشْكُو إِلَى نَدَاكَ ظَمًا
وَهُوَ صَبُورٌ عَلَى الْأَذَى وَمَتَى إِسْدَ تَشَاطُ غَيْظًا بِحِلْمِهِ كَظْمًا

“Bu gönderdiğim ceylan, senin cömertliğine susamayı şikâyet eden bir susayandır.

O, eziyete karşı sabırlıdır. Ne zaman öfkelenirse, aklıyla öfkesini yutar.”

Dımaşk ehlinde bir adam el-Meliku’l-Muazzam’ın vefatından sonra İbn ‘Uneyn’e aracı olmasını istemiştir. Şair de bu durum ile ilgili el-Meliku’l-‘Azîz’e ihtiyaçlarını dile getirmiştir.³⁵⁹ (Kâmil)

عَطْفًا عَلَيْنَا يَا عَزِيزُ فَإِنَّا بَعْدَ الْمُعْظَمِ عِنْدَكُمْ أَيْتَامُ
وَلَأَنْتَ خَيْرُ الْكَافِلِينَ فَلَا تَدَّعِ أَيْتَامَكُمْ يَا ابْنَ الْكَرَامِ تُضَامُ
حَاشَا لِمَجْدِكُمُ الْأَثِيلِ بِأَنْ تُرَى فِي بَابِ غَيْرِكُمْ وَنَحْنُ قِيَامُ

“Şefkat bize ey aziz! Biz el-Muazzam’dan sonra sizin yanınızda yetimleriz.

Ve sen gözetenlerin en hayırlısısın. Ey cömert olanların oğlu! Haksızlığa uğramış yetimlerini bırakma.

Hâşâ sizin o köklü övgünüz varken, sizin dışınızda birinin kapısında ayaktaayken görünmemiz.”

2.4.4. Sitem

İbn ‘Uneyn aşağıdaki şiirinde Dımaşk’tan sürgün edilmesinin haksız yere olduğunu ifade ederek sitem etmiştir.³⁶⁰ (Kâmil)

فَعَلَامَ أَبْعَدْتُمُ أَحَا ثِقَّةً لَمْ يَجْتَرَمْ ذَنْبًا وَلَا سَرَقَا
انْفُوا الْمُؤَدِّنَ مِنْ بِلَادِكُمْ إِنْ كَانَ يُنْفَى كُلُّ مَنْ صَدَقَا

“Neyden dolayı uzaklaştırdınız güvenilir bir kardeşi ne bir günah işlemiş ne de hırsızlık yapmış.

Müezzini sürgün edin ülkenizden, şayet her doğru söyleyen sürgün ediliyorsa.”

³⁵⁸ İbn ‘Uneyn, 114.

³⁵⁹ İbn ‘Uneyn, 121-22.

³⁶⁰ İbn ‘Uneyn, 94; Makrîzî, el-Mukaffa’l-kebîr, 7/180.

İbn ‘Uneyn kendisine sitem eden sakalı yeni çıkmış bir çocuğun, artık yanağının tüylü olmasını gerekçe göstererek kendisine yakın davranmama sebebini ifade etmiştir. Şair, şiirinde mezhep isimlerinin sözlük anlamlarını kullanarak tevriye sanatını kullanmıştır.³⁶¹(*Munserih*)

وَصَاحِبٌ قَالٌ فِي مُعَانِبَتِي	وَضَنَّ أَنَّ الْمَالَ مِنْ قِبَلِي
قَلْبُكَ قَدْ كَانَ شَافِعِي أَبَدًا	يَا مَالِكِي كَيْفَ صِرْتَ مُعْتَزَلِي
فَقُلْتُ إِذْ لَجَّ فِي مُعَانِبَتِي	ظُلْمًا وَضَاقَتْ عَنْ غُذْرِهِ حِيلِي
خَذُّكَ ذَا الْأَشْعَرِيِّ حَنَفَنِي	فَقَالَ مِنْ أَحْمَدِ الْمَذَاهِبِ لِي

“Bir arkadaşım bıkınlığının benim tarafımdan olduğunu zannederek beni kınımına konusunda dedi ki:

Senin kalbin daima aracı idi. Ey sahibim! Nasıl uzaklaştı oldun.

Beni haksız yere kınama konusunda ısrar edince dedim ki:

Senin bu tüylü yanağın beni uzaklaştırdı. Dedi ki benim için en güzel yollarımdan biridir.”

2.4.5. Vasıflarını Sayma

İbn ‘Uneyn, kendisi gibi ticaret ile uğraşmış ve şair olan Necîbüddin Yemen el-‘Urđî’nin üstün oluşu, güzelliği ve iyilik sever biri oluşunu aşağıdaki şiirinde dile getirmiştir.³⁶²(*Ahzu’l-kâmil*)

فَتَكَّتْ بِكُلِّ مُقَوِّمٍ لَدُنْ	إِنَّ الْقُدُودَ عَلَى تَأْوِيدِهَا
قَدْرًا لِهِنْدِيٍّ وَلَا يَمْنِي	وَأَرَى لِحَاطِ الثَّرَكِ مَا تَرَكْتَ
زَكَاةَ حُسْنِ أَنْتَ عَنْهُ غَنِي	يَا مَانِعًا مِنْ فَقْرٍ عَاشِقِهِ
مَا أَلَيَقَ الْإِحْسَانَ بِالْحُسْنِ	أَتَبِعَ جَمَالَكَ بِالْجَمِيلِ لَنَا
مِثْلَ السَّمَاحَةِ فِي بَنِي يَمَنٍ	الْصَدُّ مِنْكَ سَجِيَّةٌ عُرِفَتْ
فِي غُرْبَةٍ وَالْمَجْدُ فِي وَطَنٍ	قَوْمٌ يَبِيتُ الْمَالَ عِنْدَهُمْ

“Endam bükülmesiyle, yumuşak, sağlam olan her şeyi ezip geçer.

Türkün bakışını ne Hintliye ne de Yemenliye kıymet bırakmadığını görüyorum.

Ey Aşıkının fakirliğinden güzel yardımları engelleyen! Sen ona muhtaç değilsin.

³⁶¹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 114.

³⁶² İbn ‘Uneyn, 104-5.

Güzelliğine bizim için güzel olanı ekle. İhsân, güzel olana ne kadar yakışır.

Engel olma, senden bilinen bir karakterdir, Yemen oğullarındaki cömertlik gibi.

Malın yanlarında gurbette, övüncün ise vatanda gecelediği bir kavimdir.”

2.4.6. Talep

İbn ‘Uneyn, el-Meliku’l-Muazzam’dan divan kâtipliği yapmanın artık kendisi için zor olduğunu ifade etmiş, bu sebeple katipliği bırakmayı istediğine dair aşağıdaki şiiri söylemiştir. Fakat melik bunu kabul etmemiştir.³⁶³ (Tavîl)

أَقْلَنِي عِثَارِي وَاحْتَسِبْهَا صَنِيعَةً يَكُونُ بِرُحْمَاهَا لَكَ اللَّهُ جَازِيَا
كَفَى حُزْنًا أَنْ لَسْتُ تَرْضَى وَلَا أَرَى فَتَيَّ رَاضِيًا عَنِّي وَلَا اللَّهُ رَاضِيَا
وَلَسْتُ أَرْجِي بَعْدَ سَبْعِينَ حَجَّةً وَقَدْ لَاقَيْتُ فِيهَا الدَّوَاهِيَا
وَلَا بُدَّ أَنْ أَلْقَى الرَّدَى مِنْ مُصْتَمٍ فَكَمْ يَتَوَقَّى مَنْ تَخْطَى الْأَفَاعِيَا

“Beni engelleyen şeyi benden kaldır, onu hayır olarak kabul eyle. Onun merhameti ile Allah seni ödüllendirir.

Razı olmaman hüznün olarak yeter. Benden ne bir gencin ne de Allah’ın razı olduğunu görüyorum.

Yetmiş yıl sonra bir hayat ümit edecek değilim, ben o senelerde musibetlerle karşılaştım.”

Takdir edilmiş ölüme kavuşmam kaçınılmazdır. Yılanları ezip geçen kimseden sakınılabilir mi?

Şairin yukarıdaki beyitte ölümün kaçınılmaz oluşunu güçlü olan yılanları bile ezip geçmesi ile ifade etmesi, sürgün hayatı boyunca uzun yolculuklar yapması ile açıklanabilir. Zira şair bu yolculuklarında çokça tecrübe kazanmıştır.

Fahreddin er-Râzî, İbn ‘Uneyn’den her kelimesinde sîn harfinin geçtiği bir şiir yazmasını istemiştir. İbn ‘Uneyn de aşağıdaki ilk altı beytine yer verdiğimiz şiiri yazarak ne kadar iyi bir şair olduğunu göstermiştir.³⁶⁴ (Kâmil)

³⁶³ İbn ‘Uneyn, 93; Makrîzî, el-Muḳaffa’l-kebir, 7/179.

³⁶⁴ İbn ‘Uneyn, Dîvânü İbn ‘Uneyn, 96-97; Yâkut el-Hamevî, Mu‘cemu’l-udebâ’, 6/2588.

مَرْسَى	السِّيَادَةِ	سُدَّةً	سَيْفِيَّةً
سَيْفٌ	يَسْرُكُ	سَلَّةً	وَسْوَالَهُ
سَبَقَ	السَّرَاةَ	بِسِيرَةٍ	وَسَرِيرَةٍ
حَسَنَتِ	سَرِيرَتُهُ	فُدَسَ	سِنْخُهُ
أَسْلَافِ	سَادَاتِ	سَمَا	بِجُلُوسِهِمْ
وَلَوْ	سَادُوا	وَاسْتَجَدُّوا	لِلسَّخَا
ال			

“Egemenliğin limanı, kuruluşu mutlu eden, korunmuş, kılıçlı bir kapıdır.

Çekip çıkarması seni mutlu eden bir kılıçtır, isteği nefisleri çekip almak ve acı veren kötülüktür.

Gece yürüyenleri kıskanılan bir şekilde gizlice ve yürüyerek geçti, lider gibi yürüdü.

Yürüyüşü güzel oldu ve kökü takdis edildi. Kahramanca yürüyen atalarıyla yükseldi.

Eski efendilerdir. Onların oturmasıyla yüceldi, tedrisin mesnedi ve tahtın başı.

Şayet yönetici olsalar idi. İzi silinmeye yüz tutmuş cömertliği yeniden başlatırlardı.”

Fahreddin er-Râzî bir defa da İbn ‘Uneyn’den her kelimesinde hâ harfî ile başlayan bir şiir yazmasını istemiş, İbn ‘Uneyn de aşağıda ilk altı beytine yer verdiğimiz şiiri yazmıştır.³⁶⁵(Kâmil)

حَيَّا	مَحَلَّ	الْحَاجِبِيَّةَ	بِالْجَمَى
حَتَّى	تُصَاحِبَ	جَسَلُهُ	حَيَاتُهُ
سُحِبَ	يُوشَّحُهَا	لَمَوْحٌ	مُلَقَّحٌ
حَمَالَةٌ	حَنَانَةٌ	فَحْنِيئُهَا	
تُحْيِي	الْمُصَوَّحَ	وَالْمَحِيلَ	فَسَحَّهَا
الْمُحْتَوِي	بِسَمَاجِهِ	وَحُسَامِهِ	

“Hamâ’daki Hacibiyye yerine ve çokça akan suyu barındıran eteğe selam olsun.

Ta ki yılanları kertenkele yavrusuna eşlik etsin, el-Havezân bitkisi en güzel menekşe ile eğlensin.

Yaygaracı zeki şahinlerin süsleyip kapladığı bulutlardır, onun doluluğu rüzgârın hışırtısını çevreler.

³⁶⁵ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 98-99; Şafedî, *el-Vâfi bi l-Vefeyât*, 4/178.

Zorluğa katlanan, özlem duyandır. Rüzgâr onu dürterken onun özlemi, çokça şaka edenin özlemidir.

Dağılmış ve bağı kopmuşu canlandırır. Onun akışı (dökülmesi) çokça akan Ebu'l-Feth'in yağmuru gibidir

Cömertliği ve kılıcı ile fasihin övgüsünü ve cömert efendinin cübbesini ihtiva edicidir.”

İbn 'Uneyn divan kâtipliği yaparken mürekkep bitmiş, şair el-Meliku'l-'Aziz'e mürekkebin bittiğini ve hokkaya ihtiyacı olduğuna dair aşağıdaki şiiri yazmıştır. Şair, bu beyitlerinde mürekkebi siyahi kızlarına, fırçayı da Rum çocuklarına benzetmiştir.³⁶⁶(Basît)

وَجُودُهُ فِي الْبَرَايَا سَائِرٌ سَارِي	يَا سَيِّدًا عَرَضُهُ عَارٍ مِّنَ الْعَارِ
صَبُورَةٌ عِنْدَ إِعْسَارِي وَإِيسَارِي	قَدْ كَانَ لِي مِّنْ بَنَاتِ الزَّيْجِ جَارِيَةٌ
قَدَاخٌ نَّبَعٌ أَجِيلَتْ بَيْنَ أَيْسَارِ	لَهَا مِّنَ الرُّومِ أَوْلَادٌ كَأَنَّهُمْ
وَأَكْثَرُ الْيَوْمِ إِشْفَاقًا مِّنَ الْبَارِي	تَضُمُّهُمْ فِي حَشَاهَا طَوْلَ لَيْلَتِهَا
عَنْ حَجْمِ أَخْلَافِهَا يَوْمًا بِإِجْرَارِ	وَكُنْتُ أَجْرَرْتُهُمْ عَنْهَا فَمَا إِمْتَنَعُوا
بَيِّضَاءُ أَوْ أَخْتِهَا السَّودَاءُ مِّنْ قَارِ	وَقَدْ شَقِيتُ فَخَلَّصَنِي بِضَرَّتِهَا الـ

“Ey şerefi bütün arlardan arınmış olan ve cömertliği insanlar arasında yürüyüp giden efendi!

Zor ve kolay zamanlarımda benim zencinin kızlarından sabırlı bir cariyem vardı.

Onun Rum'dan çocukları vardır, sanki onlar kumar etrafında toplananlar arasından çekilen bir ağacın fal okları

Gece boyunca ve günün çoğunda ustasından endişelenerek kendi kalbinde onları ihtiva etti.

Onları ondan çekmeye çalıştım, bir gün bile çekmeyle evlatlarını emmeye yanaşmadılar.

Onu sıkıntıya soktum. Beyaz memeleri benden veya siyah kız kardeşi ile soğuktan kurtuldu.”

³⁶⁶ İbn 'Uneyn, *Dîvânu İbn 'Uneyn*, 100.

İbn ‘Uneyn, el-Meliku’l-‘Aziz’i övdükten sonra, kendisinden saf olan şarabı talep etmiştir.³⁶⁷ (Basît)

يَا سَيِّدَا لَا يُمَارِي فِي فَوَاضِلِهِ يَا بَاذِلَ الْمَالِ وَالْأَنْوَاءِ مُخْلِفَةً مَا لِي ظَمِنْتُ إِلَى الصَّهْبَاءِ فِي عَدَنٍ فَانْقَعَ أُوَارِي بِهَا صَهْبَاءَ صَافِيَةً كَأَنَّمَا نَشْرُهَا الْمِسْكُ الْفَتِيقُ إِذَا	خَلَقَ وَلَمْ يُزَ مِنْهَا غَيْرَ مُمْتَارٍ وَمَانِعَ الْقَدَرِ الْجَارِي مِنَ الْجَارِ وَجُودُ كَفِّكَ فِيهَا سَائِرٌ سَارِي صِرْفًا لَهَا قَبَسٌ مِنْ دَبِّهَا وَارٍ مَا فَاحَ أَوْ عِرْضُكَ الْعَارِي مِنَ الْعَارِ
--	--

“İnsanların erdemlerinde münakaşa etmediği ey önder! Onlarda ancak iyilikler görünür.

Yağmurlar geride kalmışken ey malını harcayan ve zulümden gelen kaderi engelleyen!

Bana ne oluyor ki ‘Aden’deki şaraba susuyorum, orada senin elinin cömertliği aktıkça akarken.

Susuzluğunu gider. Onunla testisinden çıkmak kıvılcımı olan şarabı saf, katıksız olarak gizleyeyim.

Sanki onun kokusu keskin bir misktir yayıldığında veya senin her türlü ardan beri olan namusundur.

İbn ‘Uneyn, bir kış gününde bir arkadaşından kürk istemiştir. Şair, şiirinde kışın sert oluşunu ifade ettikten sonra arkadaşının cömertliğine vurgu yapmıştır.³⁶⁸ (Kâmil)

جَاءَ الشِّتَاءُ وَلَيْسَ عِنْدِي فَرَوَةٌ وَإِذَا الشِّتَاءُ أَتَى وَمَا لِي فَرَوَةٌ فَوَحَقَّ مَجْدُكَ وَهُوَ جَهْدُ الْبَيْتِ إِنِّي أَبَيْتُ عَلَى الطَّوَى خَاوِي الْحَشَا	وَالْقُرُّ خَصَمٌ لَا يُرَدُّ وَيُدْفَعُ أَلْفَيْتُ كُلَّ تَمِيمَةٍ لَا تَنْفَعُ وَنَدَاكَ وَهُوَ لِكُلِّ خَطْبٍ مَدْفَعُ سَعْبًا وَأَحْنَاءَ الضُّلُوعِ تَقَعُّعُ
---	---

“Kış geldi ve bende herhangi bir kürk yok. Soğukluk geri gönderilmeyen ve defedilmeyen düşmandır.

Kış geldiğinde ve bende kürk yoksa, her ne yapsan faydası yok.

Senin övgünün hakkı beni yoran sıkıntımın çabasıdır. Senin ihsanın her zorluğun defidir.

Organların her tarafı tıkırdıyorken susuz, midesi boş aç olarak geceleyeceğim.”

³⁶⁷ İbn ‘Uneyn, 101.

³⁶⁸ İbn ‘Uneyn, 106-7.

Efendisinin kendisine kızdığı bir genç, İbn ‘Uneyn’e kendisi için aracı olmasını istemiştir. İbn ‘Uneyn de gencin efendisine aşağıdaki şiiri yazmıştır. Şiirde efendisinin övgülerin tamamını elde ettiğini ifade etmiştir.³⁶⁹(*Tavîl*)

وَمِنْ عَجَبِ الْأَيَّامِ أَنَّ شَفَاعَتِي تُرَجَّى لِمَنْ فِي وَجْهِهِ أَلْفُ شَافِعٍ
لِأُبْلَجِ عَسَالَ التَّنْتَنِ مُهْدَبِ الْ خَلَائِقِ مَعْسُولِ الثَّنَايَا مُطَاوِعِ
يَرُومُ شَفِيعاً مِنْ سِوَاهُ جَهَالَةً وَلَا شَافِعَ مِثْلَ الْحَبِيبِ الْمُضَاجِعِ

“Günlerimin acayibindendir şefaatin ümit edilmesi, yüzünden bin tane şefaatchisi olana.

Mülayim, övgülerin toplandığı, mizaçları ince, övgüleri cemedan ve parlağa

Cehaletten dolayı onun dışında birinden şefaatchi olması temenni edilir. Yakın arkadaş sevgili gibi şefaatchi yoktur.”

İbn ‘Uneyn, hasta iken hem el-Meliku’l-Kâmil hem de el-Meliku’l-Eşref’in hizmetinde bulunmuş faziletli bir şair ve emir olan es-Şalâh el-İrbilî’yi(ö.631)³⁷⁰ ziyaret etmek istemiştir. Fakat hasta oluşunu ve ziyaret edemediğini aşağıdaki şiirinde ifade etmiştir.³⁷¹(*Vâfir*)

أَبْنُكَ مَا أَقْبَيْتُ مِنَ اللَّيَالِي فَقَدْ قَصَّتْ نَوَائِبُهَا جَنَاحِي
وَكَيْفَ يُفِيقُ مِنْ عَنَتِ اللَّيَالِي مَرِيضٌ لَا يَرَى وَجْهَ الصَّلَاحِ

“Geceleri karşılaştığım şeyleri sana haber ediyorum. Onların musibetleri her iki kanadımı kesti.

Gecelerin zorluklar çeken biri nasıl ayağa kalkar. Hastadır, iyileşme yüzü görmeyen.”

2.4.7. Davet

İbn ‘Uneyn bu şiirinde el-Meliku’l-‘Aziz’i överek onu şarap içmeye davet etmiştir.³⁷²(*Meczûul-kâmil*)

يَا ابْنَ الْكَرَامِ الْأَوَّلِي نِ السَّابِقِينَ إِلَى الْمَكَارِمِ
الْأَوَّلِينَ إِلَى الْوَعَى وَالْآخِرِينَ إِلَى الْغَنَائِمِ
انْظُرْ إِلَى زَهْرِ الرَّبِّي ع كَانَتْهُ زُهْرُ النَّعَائِمِ
وَالرَّوَضِ قَدْ رَقَمْتَ وَشَا نِع بُرْدِهِ كَفْتُ الْغَمَائِمِ

³⁶⁹ İbn ‘Uneyn, 113; İbnu’s-Şa‘âr, *Kalâ'idu'l-cumân*, 5:5/148.

³⁷⁰ Ebu'l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî târihi'l-beşer*, 3:3/156.

³⁷¹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 120.

³⁷² İbn ‘Uneyn, 100-101.

وَبَدَا الْهَلَالَ كَزَوْقِي مِنَ فِضَّةٍ فِي الْبَحْرِ عَائِمِ
فَأَنْهَضَ إِلَى شَرْبِ الْمُدَا مَ وَلَا تُطْعُ فِي الرَّاحِ لَائِمِ
فَقَنْدِيمُنَا ثَمْلُ الْقَوَا مَ أَغْنُ سَاجِي الطَّرْفِ نَاعِمِ
مَا شَدَّ بَنْدَ قَبَائِهِ إِلَّا وَحَلَّ بِهِ الْعَزَائِمِ

“Ey takdire şayan davranışlara ilk ulaşanların ve ilk soyluların oğlu!

Savaşa ilk gidenlerin, ganimetlere son gidenlerin,

İlkbaharın çiçeklerine bak. Sanki o yıldızların parlamalarıdır.

Bulutların elinin süslü cilbabını renk renk süslediği bahçeye,

Denizde yüzen gümüşten bir sandal gibi hilal göründü.

Şarap içmeye devam et. Şarap konusunda kınayanı dinleme.

Bizim şarap arkadaşımız, sarhoşluğun direğidir. Genizden konuşurum yumuşak, sönük gözlerine.

Bol yenli elbisesini bağını bağlamadan azimetler onu çözdü.”

İbn ‘Uneyn Mekke’de iken kendisine ait olan mallara zorla el konulmuş ve Mekke’nin en zararlı akrepleri şairi ısırmıştı. Şair bunun üzerine el-Meliku’l-‘Aziz’i Mekke eşrafına karşı kışkırtmak için aşağıdaki şiiri kaleme almıştır. Şair şiirinde bunların âlî-Fatıma’dan olsalar bile onlara karşı savaşmasını istemiştir.³⁷³ (Basît)

أَعَيْتَ صِفَاتِ نَدَاكَ الْمَصْقَعِ اللَّسْنَا
وَلَا تَقُلْ سَاجِلُ الْإِفْرَنْجِ أَمْلُكُهُ
وَمَا تُرِيدُ بِجِسْمٍ لَا حَيَاةَ لَهُ
وَأِنْ أَرَدْتَ جِهَادًا رَوَّ سَيْفَكَ مِنْ
طَهَّرَ بِسَيْفِكَ بَيْتَ اللَّهِ مِنْ دَنَسٍ
وَلَا تَقُلْ إِنَّهُمْ مِنْ آلِ فَاطِمَةَ
وَحَزَتْ فِي الْجُودِ فَضْلَ الْحَسَنِ وَالْحَسَنَا
فَمَا يُسَاوِي إِذَا قَايَسْتُهُ عَدْنَا
مِنْ خُلُصِ الزَّيْدِ مَا أَبْقَى لَكَ اللَّيْنَا
قَوْمٌ أَضَاعُوا فُرُوضَ اللَّهِ وَالسُّنْنَا
وَمَا أَحَاطَ بِهِ مِنْ خُسَّةٍ وَخَنَا
لَوْ أَدْرَكُوا آلَ حَرْبٍ قَاتَلُوا الْحَسَنَا

“Senin cömertliğinin özellikleri, yıldırım ile yağmuru güçsüz bıraktı.

Cömertlikte letafet ve zarafet sınırını aştın.

Frank sahilini elimde bulunduruyorum deme, onu ‘Aden ile kıyasladığında eşit değildir.

Hayatı olmayan, sana sütü kalmamış sade tereyağından bir cismi istemezsin.

³⁷³ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 102; İbn Faḍlillâh el-‘Umerî, *Mesâliku’l-‘Ebşâr fî Memâliku’l-‘Emşâr*, 16/110.

Şayet cihat etmek istersen, kılıcını Allah'ın farzlarını ve sünnetlerini zayıf eden bir kavimden sula.

Kılıcınla Allah'ın evini kirden ve ihata ettiği kötü söz ve adilikten temizle.

Deme onlar âl-i Fatıma'dandır. Şayet savaş ehline yetişselerdi Hasan ile savaşmışlardı."

2.4.8. Övgü

İbn 'Uneyn bir gün dinî olarak ganimetlerin nasıl taksim edileceği ile ilgili el-Meliku'l-Muazzam'a hitaben şunları söylemiştir. Şiirinde melikle karşılaşan düşman askerinin mağlup olduğunu dile getirerek meliği övmüştür.³⁷⁴(*Basît*)

إِذَا لَقِيتَ الْأَعَادِي يَوْمَ مَعْرَكَةٍ فَإِنَّ جَمْعَهُم الْمَغْرُورَ مُنْتَهَبٌ
لَكَ النُّفُوسُ وَلِلطَّيْرِ اللَّحُومُ وَلِلْ

"Düşmanlarla bir savaşta karşılaşırsan, onların mağrur olanlarının tamamı talan olmuştur.

Sana canları, kuşa et, vahşiye kemik, at sahipleri için yağma etme vardır."

Aşırı karlı bir günde Horasan'da Fahreddin er-Râzî'nin ders verdiği yere giden İbn 'Uneyn, burada şahinin yaraladığı bir güvercinin ders verilen yere sığındığını, er-Râzî'nin de bu güvercine merhamet etmesine ve yaralarını sarmasına şahit olmuştur. Şair, bu durum karşısında imamın zayıfların sığınağı olduğunu ve onun merhametli yönünü aşağıdaki beyitlerle ifade etmiştir.³⁷⁵(*Kâmil*)

يَا ابْنَ الْكِرَامِ الْمُطْعِمِينَ إِذَا شَتَّوْا فِي كُلِّ مَخْصَصَةٍ وَتَلَجَّ خَاشِفٌ
الْعَاصِمِينَ إِذَا النُّفُوسُ تَطَايَرَتْ بَيْنَ الصَّوَارِمِ وَالْوَشِيجِ الرَّاعِفِ
مَنْ نَبَأَ الْوَرَقَاءَ أَنَّ مَحَلَّكُمْ وَأَنَّكَ مَلَجَأٌ لِلْخَائِفِ
وَفَدَّتْ عَلَيْكَ وَقَدْ تَدَانَى حَتْفُهَا فَحَبِوتُهَا بِبِقَائِهَا الْمُسْتَأْنَفِ
وَلَوْ أَنَّهَا تُحِبُّ بِمَالٍ لَانْتَنَتْ مِنْ رَاخَتَيْكَ بِنَائِلٍ مُتَضَاعِفِ
جَاءَتْ سُلَيْمَانَ الزَّمَانِ بِشَكْوَاهَا وَالْمَوْتُ يُلْمَغُ مِنْ جَنَاحِي خَاطِفِ
قَرَّمَ لَوَاهُ الْقَوْتُ حَتَّى ظَلَهُ بِإِزَائِهِ يَجْرِي بِقَلْبٍ وَاجِفِ

"Kış olduğunda aşırı derecede karda ve açlıkta ey cömert olanların ve doyuranların oğlu!

³⁷⁴ İbn 'Uneyn, 93; İbn Faḍlillâh el-'Umerî, *Mesâlikü'l-'Ebşâr fî Memâlikü'l-'Emşâr*, 16/118; Abdulazîz b. Abdilkerîm el-Meymenî er-Rackûtî Abdulazîz el-Meymenî, *Buhûş ve Tahkikâtü'l-Abdulazîz el-Meymenî* (Beirut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1995), 425-26.

³⁷⁵ İbn 'Uneyn, *Dîvânü İbn 'Uneyn*, 94-95; Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ*, 6/2588.

Bedenler, keskin kılıçlar ve mızraklar arasında uçuşurken ey koruyanların oğlu!

Kim haber verdi güvercine, sizin yanınız güvenilir yer olduğunu ve senin korkan kimsenin sığınağı olduğunu,

Ölümü yakınlaşırken sana gelmiştir, çünkü onun hayatı, yeniden bekasıdır.

Şayet ona mal verilirse, senin ihtişamından kat kat mükafata nail olur.

Ölüm yırtıcının kanatlarından parlar iken zamanın Süleyman'ına şikâyeti için geldi.

Rızkın kendisine yönelttiği eti çok sevendir, ta ki gölgesi onun peşinden korkak bir kalple koşar.”

İbn ‘Uneyn Bağdat’ta hazine görevini ifa eden Şemsuddin b. Cemîl’i aşağıdaki şiirinde övmüştür.³⁷⁶ (Tavîl)

وَقَالُوا غَدَتَ بَغْدَادُ خُلُوءًا وَمَا بِهَا
وَكَيْفَ اسْتَجَازُوا قَوْلَ ذَاكَ وَقَدْ حَوَتْ
جَمِيلٌ وَلَا مَن يُرْتَجَى لَجَمِيلٍ
أَخَا الْفَضْلِ شَمْسَ الدَّوْلَةِ بَنَ جَمِيلٍ

“Dediler ki Bağdat bomboş oldu. Orada ne güzel bir şey var ne de güzel için temenni edilen kimse var.

Bu söze nasıl izin verirler, faziletin kardeşi Şemsuddin b. Cemil’i ihtiva ederken.”

İbn ‘Uneyn aşağıdaki şiirinde divanın muhakkiki Halîl Merdem Bek’e göre babasının vefatından sonra h. 593 yılında Yemen’i yöneten Şemsu’l-mulûk İsmâil b. Tağtekîn’in konumunun yüceliğine vurgu yaparken yöneticinin kavmini ise yermiştir.³⁷⁷ (Basîl)

لَوْ كُنْتُ جَارًا لِشَمْسِ الْمَلِكِ مَا
وَكَانَ أَرْفَعَ مِنْ كَيَوَانَ مَنْزِلَةٍ
لَكُنْتُ بَيْنَ قَوْمٍ مَا رَعَوْا ذِمَّتِي
الْحَابِسِينَ أَوْ أَوَانَ الْخَصْبِ كَلْبُهُمْ
مَسَاءَتِي لِصُرُوفِ الدَّهْرِ فِي خَلْدٍ
قَدَرِي وَأَمْنَعُ مِنْ عَرِيسَةِ الْأَسَدِ
فِيهِمْ وَلَا أَخَذُوا مِنْ عَثَرَةٍ بِيَدِي
وَالْمَوْقِدِ النَّارِ بَيْنَ السَّجْفِ وَالنَّضْدِ

“Şayet Şemsu’l-Melik’e komşu olsaydım, daimî olarak zamanın çarklarının bana yaptığı kötülük eziyet etmezdi.

³⁷⁶ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 107.

³⁷⁷ İbn ‘Uneyn, 108.

Konum olarak kıymetim Satiürn yıldızından daha yüksek ve aslanın ininden daha sağlam olurdu.

Fakat ben himayeliğimi gözetmeyen bir kavim arasındayım, tökezlemede elimden tutmayan.

Ateşi yakan masa ve perdenin arkasındayken bolluk zamanlarda köpeklerini engelleyenlerdir.”

İbn ‘Uneyn, Necmuddin b. Selâm adındaki birinin oğlunun fiziksel özelliklerini aşağıdaki beyitlerinde övmüştür.³⁷⁸(Kâmil)

قَدْ صَيَغَ مِنْ صَدْفِيَةٍ بَيَضَاءِ	وَحَدِيثٍ عَهْدٍ بِالْفِطَامِ كَأَنَّمَا
نَاراً يُوجَّجُ وَقَدْهَا فِي مَاءِ	سُبْحَانَ مَنْ أَذْكَى بِصَفْحَةِ خَدِّهِ
فِي لَيْلَةٍ مِنْ شَعْرِهِ أَلْيَاءِ	وَأَنَارَ ضَوْءَ جَنِينِهِ مُتَوَضِّحاً
قَدْ صَيَّنَ تَحْتَ عَقِيقَةٍ حَمْرَاءِ	يَقْتَرُّ عَنْ مِثْلِ الْجَمَانِ مُؤَشِّرِ
وَفُتِّرُهَا بِالْمُقْلَةِ النِّجْلَاءِ	وَمُضَيِّقُ الْأَلْحَاطِ يَهْزَأُ سَحْرَهَا
سَنَا عَلَى يَزِينَةٍ سَمْرَاءِ	وَكَأَنَّمَا بُرْدَاهُ فِي خَطَرَاتِهِ
نَجْمٌ تَوَلَّدَ مِنْهُ بَدْرٌ سَمَاءِ	مَا إِنْ رَأَيْتَ وَلَا سَمِعْتَ بِمِثْلِهَا

“Sütten yeni kesilmiş acemi bir genç, sanki biçim verilmiş beyaz bir sedeften.

Sübhhanallah! Ateşi suda iken yanağının yüzeyindeki yanan ateşi kim tutuşturmuştur.

Alnının ışığını parlak bir şekilde aydınlatmıştır saçı gibi karanlık bir gecede.

Kırmızı akikenin altında korunmuş inci gibi keskin dişleri parlar.

Daracık göz içi ile, onun büyüğü ve kayıtsızlığı iri göz ile alay ediyor.

Onun bürdesi sanki çalımlı yürümede esmer bir güzellik üzerinde bir yoldur.

Onun gibisini ne gördüm ne de duydum, gökyüzü dolunayının kendisinden meydana gelen bir yıldız.”

İbn ‘Uneyn, şair eş-Şihâb Feteyân eş-Şâğûrî’yi ziyaret etmek için Suriye’de bulunan ez-Zebdânî beldesine gitmiş, her ne var ki şairi orada bulamamıştır. İbn ‘Uneyn

³⁷⁸ İbn ‘Uneyn, 113.

çocuğun birinden aldığı bir kâğıda kendisini bulamadığını ve şairin önder bir şahsiyet oluşunu övdüğü aşağıdaki beyitleri yazmıştır.³⁷⁹ (*Vâfir*)

أَتَيْتُ فَمَا حَظِيْتُ لِسَوْءِ بَخْتِي بِخِدْمَةِ سَيِّدِي وَرَجَعْتُ خَائِبٌ
إِمَامٌ مَا تَيَمَّمْنَاهُ إِلَّا رَجَعْنَا بِالرَّغَائِبِ وَالْعَرَائِبِ

“Efendime hizmet etmek için geldim, kötü bahtımdan dolayı denk gelemedim, umutları boşa çıkan kimse gibi geri döndüm.

Ona yöneldiğimizde arzularla ve tuhaflıklarla döndüğümüz bir önderdir.”

İbn ‘Uneyn, şair er-Reşîd en-Nâblûsî’nin cömertliğinin ve faziletli oluşunun herkes tarafından bilindiğini aşağıdaki şiirinde ifade etmiştir.³⁸⁰ (*Basîl*)

يَا أَيُّهَا الصَّاحِبُ الصَّدْرُ الَّذِي شَهِدْتَ بِفَضْلِهِ وَنَدَاهُ الْبَدْوُ وَالْحَضَرُ
عَسَاكَ تَقْبَلُ شَيْئاً قَدْ بَعَثْتُ بِهِ نَزْراً فَإِنِّي إِلَى غَلِيكَ أَعْتَذِرُ
وَلَوْ بَعَثْتُ عَلَى مِقْدَارِ فَضْلِكَ أَر سَلْتُ الْكَوَكِبَ فِيهَا الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ

“Bedevi ve hadarinin ihsanına ve faziletine şahit olduğu ey öncü arkadaş!

Gönderdiğim şeyi umarım kabul edersin adak olarak, seni yüceliğine özür dilerim.

Şayet senin faziletinin ölçüsüne göre gönderseydim içinde güneş ve ay olan yıldızları gönderirdim.”

İbn ‘Uneyn, şaire bir hediyeyle beraber aşağıdaki beyitleri yazmıştır.³⁸¹ (*Basîl*)

لَوْ كُنْتُ أَهْدِي لِمَوْلَانَا مُشَاكِلَهُ لَكُنْتُ أَهْدِي إِلَيْهِ السَّهْلَ وَالْجَبَلَ
وَإِنَّمَا الْعَبْدُ أَهْدَى كُنْهَ قُدْرَتِهِ وَالنَّمْلُ يُعْذِرُ فِي الْقَدْرِ الَّذِي حَمَلَهُ

“Şayet efendime benzerini hediye etseydim, ona ova ve dağı hediye ederdim.

Kul ancak gücünün yettiği kadarını hediye eder. Karınca taşıyabildiği ölçüde muaf olunur.”

³⁷⁹ İbn ‘Uneyn, 119; İbn Hallikân, *Vefeyâtü’l-a’yân*, 4/24.

³⁸⁰ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 120-21.

³⁸¹ İbn ‘Uneyn, 122.

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitlerde şairin büyüklüğünü, kendisine ayın ve güneşin hediye olarak verilse de kıymetini karşılamayacağını ifade ederek dile getirmiştir.³⁸²(Kâmil)

يَهْدِي إِلَى الْمَوْلَى أَقْلَ عَبِيدِهِ وَلَقَدْ تَفَاضَلَ حِلْمُهُ مَا يَحْتَقِرُ
وَلَوْ أَنَّهُ أَهْدَى عَلَى مِقْدَارِكُمْ لَمْ يَرْتَضِ الشَّمْسُ الْمُنِيرَةَ وَالْقَمَرُ

“En alt derecedeki kölesi, efendiye hediye eder. Onun akli, hakir olan şey ile üstünlük yarışına girer.

Şayet o, sizin kadrinize göre hediye verse, aya ve aydınlık veren güneşe razı olmazdı.”

2.4.9. Teşekkür

İbn ‘Uneyn, bir arkadaşının kendisine üzerinde yıldız şekli bulunan bir kalemlik hediye etmesinden dolayı aşağıdaki şiirinde teşekkür etmiştir.³⁸³(Kâmil)

أَفْدِيكَ مِنْ مَوْلَى تَمَّاكَ خَلْتِي بِخَلَائِقِ غُرٍّ فَاسْجَحْ إِذَا مَلَكَ
لَوْلَا الَّذِي يَبْدُو لَنَا مِنْ هَيْئَةٍ وَخَلَائِقِ بَشَرِيَّةٍ فَلَنَا مَلَكَ
مَا أَخْفَقَ الْمُزْجِي إِلَيْكَ رِكَابَهُ حَتَّى يَرَاكَ وَلَمْ يَجِبْ مَنْ أَمَلَكَ
مَا تَحْتَوِيهِ يَدَاكَ مِنْ مَالٍ لَنَا وَجَمِيعُ مَا نَأْتِيهِ مِنْ مَدَحِ فَالِكَ
تَرْتَاخُ لِلرَّاجِي إِلَى أَقْصَى الْمَدَى كَرَمًا فَيَصْغُرُ عِنْدَهُ مَا يَمْتَلِكُ
وَكَاثِبُهَا لَمْ تَرْضَ مَا فِي الْأَرْضِ مِنْ عَرَضٍ لِرَاجِيهَا فَجَاءَتْ بِالْفَالِكَ
لَكَ فِي الْمَعَالِي مَنْزِلٌ أَعْيَا الْوَرَى لَا سَوْفَةً يَرْقَى إِلَيْهِ وَلَا مَلَكَ

“Parlak mizaçlarla dostluğuma sahip bir mevlâdan sana feda olsun. Sahip olduğunda affetmeyi güzel gör.

Şayet beşerî huylardan ve şekilden bize görünmeseydi melek diyecektik.

Bineğini merhametle süren kişi, ancak seni görünce amacına ulaştı. Seni ümitlendiren kimse seni düş kırıklığına uğratmadı.

Senin ellerinde bulunan her ne mal varsa bizim, getirdiğimiz bütün methiyeler senin içindir.

Cömert olarak son derece ümit edeni hoşnut edersin, onun yanında sahip oldukları şeyler küçük olur.

Sanki o ümit edeni için yeryüzünde arz edilen hiçbir şeye razı olmamıştır. Bundan dolayı yıldızı getirmiştir.

³⁸² İbn ‘Uneyn, 123.

³⁸³ İbn ‘Uneyn, 105.

Senin insanları hayrete düşüren yüksek yerlerde konumun vardır. Ne bir meliğin ne de insanların en şerefliyelerinin yükselemeyeceği.”

2.4.10. Vedalaşma

İbn ‘Uneyn, beş beyitlik aşağıdaki şiirinde sürgün edilirken kendisini uğurlamaya gelen kişinin veda edişini ve kendisinin sürgün hayatının zorluğunu dile getirmiştir.³⁸⁴ (Basît)

جاءت تُودِعُنِي وَالِدَمْعُ يَغْلِبُهَا وَأَقْبَلْتُ وَهِيَ فِي خَوْفٍ وَفِي دَهْشٍ فَلَمْ تُطِقْ خَيْفَةَ الْوَاشِي تُودِعُنِي وَقَفْتُ أَبْكِي وَرَاحَتِ وَهِيَ بَاكِئَةً فَيَا فُؤَادِي كَمْ وَجِدٍ وَكَمْ حَزَنِ	عِنْدَ الرَّحِيلِ وَحَادِي الْبَيْنِ مُنْصَلَّتْ مِثْلَ الْغَزَالِ مِنَ الْأَشْرَاكِ بِنْفَلَّتْ وَيَحِ الْوُشَاةِ لَقَدْ لَامُوا وَقَدْ شَمَتُوا تَسِيرُ عَنِّي قَلِيلًا ثُمَّ تَلَقَّيْتُ وَيَا زَمَانِي ذَا جَوْرٍ وَذَا عَنَتُ
--	--

“Uzaklık güdücüsü hızlı iken, ayrılma zamanında gözyaşı ona galip gelirken beni uğurlamaya geldi.

Korku ve dehşet içerisindeyken ağlardan kurtulan ceylan gibi yöneldi.

Dedikoducunun korkusundan beni uğurlayamadı. Yazıklar olsun dedikoduculara! Kınadılar ve kötülediler.

O ağlar halde giderken ben ağlaya durdum, benden biraz uzaklaşıyor, sonra dönüp bakıyor.

Vay kalbime! Nice aşk ve nice hüznün. Vay zamanıma! o zulümdür, o sıkıntıdır.”

Bir şarkıcı kalıntılara olan özlemini aşağıdaki beyitte ifade etmiştir.³⁸⁵ (Hafîf)

سَائِلُ الرِّبْعِ وَالِدِيَارِ اللّوَاتِي بَثُّ أَسْقِي طُلُوهَا مِنْ دُمُوعِي

“Gözyaşlarımdan kalıntılarını sulaya durduğum diyara ve eve sor.”

İbn ‘Uneyn de bunu tasvip ederek kalıntılar ile ilgili aşağıdaki beyitleri söylemiştir.³⁸⁶ (Hafîf)

هَلْ وَفَّتِ لِلطَّلُولِ عَيْنِي فَأَغْنَتْ وَضَلَّالٌ سُؤَالٌ غَيْرٌ مُجِيبٌ لَوْ رَأَيْتُ الْعَذُولُ يَوْمَ اسْتَقْلَوْا عِبْرَاتٌ تَحَارُّ مِنْهَا الْعَوَادِي	سَاحَتَيْهَا عَنْ صَيْفٍ وَرَبِيعٍ وَسَفَاةٌ دُعَاءٌ غَيْرِ سَمِيعٍ لَرَأَيْتُ لِي فِي مَوْقِفِ التَّوَدِيعِ وَزَفِيرٌ تَضْيِيقٌ عَنْهُ ضُلُوعِي
--	---

³⁸⁴ İbn ‘Uneyn, 110; Abdurrahman b. Abdillâh b. Ahmed İbn Dirhem, *Nuzhetu'l-Ebşâr biterâfi'l-aḥbar ve'l-eş'ar* (Beyrut: Dâru'l-İbâd, t.y.), 141-42.

³⁸⁵ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 115.

³⁸⁶ İbn ‘Uneyn, 115.

“Gözüm kalıntılara yetişseydi. Onun sahasını yazın ve ilkbahara ihtiyaç bırakmazdı.

Cevaplamayan bir kişinin sorusu yanılıdır. İşitmeyenin çağrısı aptallıktır.

Kınayanlar beni küçümsedikleri gün beni görselerdi, bana ağıt yakarlardı vedalaşma yerinde.

Yağmurların kendisine hayran kaldığı gözyaşlarıdır, kaburgalarımın daraldığı gözyaşıdır.”

2.4.11. Sevgi

İbn ‘Uneyn, tebessüm eden bir delikanlı ile ilgili aşağıdaki şiiri söylemiştir. Bu şiirde delikanlıya olan sevgisinden dolayı doğru yolu ile yanlış yolu karıştırdığını dile getirmiştir.³⁸⁷ (Hafîf)

يا غِزَالاً أَرَى الْغَوَايَةَ رُشْداً فِي هَوَاهُ وَأَحْسَبُ الرُّشْدَ غِيَا
ما رَأَيْنَا قَبْلَ ابْتِسَامِكَ بَدْرَ ال تَمَّ يَفْتَرُّ عَنْ نُجُومِ الثَّرَيَا

“Ey ceylan! Doğru yoldan sapmayı rüşt görürüm, onun sevgisinden rüştü de sapma sayarım.

Senin gülümsemenden önce Süreyya yıldızlarından parlayan Temmî dolunayını³⁸⁸ görmedik.”

İbn ‘Uneyn sevdiği bir kişinin ziyaret etmesi ile ilgili aşağıdaki şiiri söylemiştir.³⁸⁹ (Hafîf)

عَازِلِي لَوْ رَأَيْتَ مَنْ أَنَا مُغْرَى بِهَوَاهُ بَدَّلْتُ عَذَاكَ عُذْرَا
زَارَ وَهْنًا لَا أَصْغَرَ اللَّهُ مَمْشَا هُ وَحْيًا فَرَادَهُ اللَّهُ بَرَا

“Ey kınayıcı! Onun sevgisine olan tutkuyu bende görseydin, kınamanı özür ile tebdil ederdin.

Halsiz olarak ve selamlayarak ziyaret etti. Allah onun yürüyüşünü küçültmesin ve Allah iyilik olarak artırsın.”

³⁸⁷ İbn ‘Uneyn, 111; İbn Zâfir el-Ezdî, *Bedâi’u’l-Bedâih*, 233.

³⁸⁸ Ayın tam olması ve ışığının toplanması. Bkz. Ebû ‘Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür‘aî ed-Dımaşkî el-Hanbelî İbn Kâyyim el-Cevziyye, *Celâ’u’l-Efhâm*, thk. Zâid b. Ahmed en-Neşîrî, 5. bs (Kuveyt: Dâru ‘atâ’ati’l-ilm, 1407/1987), 151.

³⁸⁹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 112.

İbn ‘Uneyn kendisini kınayanlara karşı siyahi bir oğlana olan sevgisini aşağıdaki şiirde ifade etmiştir.³⁹⁰(Tavîl)

وَأَسْرَفَ لَوْمًا مَحَلَّتُهُ فِي الْعَيْنِ وَالْقَلْبِ مِنْهُمْ وَمَا ذَاكَ عَيْبٌ أَسْوَدَ الرُّكْنِ يُلْتَمُ لَقَدْ شَقَّ عَنْ مِثْلِ الصَّبَاحِ التَّبَسُّمُ بِعُزِّ التَّنَايَا وَالْخَلَائِقِ مُعْلَمُ سَكَيْتَ وَجَلَى يَقْدُمُ النِّقْعَ أَدْهَمُ وَيُرْتَجُّ عَنْهُ تَارَةً فَيَجْمَعُ	أَجَلُ أَنَا فِي لَوْنِ الشَّيْبَةِ مُغْرَمُ وَمَاذَا عَلَيْهِمْ أَنْ كَلَفْتُ بِأَسْوَدِ وَقَدْ عَابَنِي قَوْمٌ بِتَقْبِيلِ خَدِّهِ لَئِنْ ضَمَّ جُنْحَ اللَّيْلِ أَثْنَاءَ بُرْدِهِ وَمَا شَأْنُهُ لَوْنُ السَّوَادِ لِأَنَّهُ فَكَمْ أَشْقَرُ يَوْمَ النَّزَالِ رَأَيْتُهُ الـ وَمُسْتَعْجِمُ الْأَلْفَافِ يُفْصِحُ تَارَةً
--	--

“Evet, ben gençlik rengine tutkunum. Her ne kadar kınayanlar ısrar etse de, şiddetli azarlama artsa da.

Onlara ne oluyor ki kalp ve gözde onların yerini alan bir siyahiyeye tutulduysam.

Bir kavim onun yanağını öpmekten dolayı beni kınadı. Siyahi yanağı öpme ayıp değildir.

Onun bürdesinin kıvrımları gecenin karanlığını ulaşırsa, tebessüm sabah gibi zor gelir.

Siyah teni ona hâlel getirmedi. Çünkü o, karakterlerin ve övgülerin parlamasıyla bilinir.

Savaş gününde nice al atı çok sessiz görürsün. Siyah at ortaya çıkar tozu getirerek.

Lafızları iyi telaffuz etmeyen, bazen fasih olur, bazen kekeler, geveler.”

2.4.12. Şakalaşma

İbn ‘Uneyn’in divanında az da olsa şakalaşma şiirleri vardır. Şair bazen bir âlim, bazen bir şair bazen de Eyyûbî devletinde herhangi bir görevde bulunmuş kişilerle şakalaşmak için şiirler yazmıştır.

İbn ‘Uneyn, hem edip olan hem de sürme sanatını bilen eş-Şerîf el-Kehhâl’in³⁹¹ kendisine hediye ettiği koyunun zayıf oluşundan dolayı şairle şakalaşmıştır.³⁹²(Tavîl)

أَتْنِي أَبَايَكَ الَّتِي لَا أَعُذُّهَا
لِكَثْرَتِهَا لَا كُفَرَ عِنْدِي وَلَا جَهْلُ

³⁹⁰ İbn ‘Uneyn, 112; İbn Faḍlillāh el-‘Umerî, *Mesâliku’l-‘Ebşâr fî Memâliki’l-‘Emşâr*, 16/118.

³⁹¹ İbn Ebî Uşaybi’a, *‘Uyûnu’l-Enbâ’ fî Ṭabaḳâti’l-Eṭṭebbâ’*, 660.

³⁹² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 134.

وَلَكِنِّي أَنبِيَاكَ عَنْهَا بِطَرْفَةٍ تَرَوْكَ مَا وَافَى لَهَا قَبْلَهَا مِثْلُ
أَتَانِي خُرُوفٌ مَا شَكَّكَتُ بِأَنَّهُ حَلِيفُ هَوَى قَدْ شَفَّهُ الْهَجْرُ وَالْعَذْلُ
إِذَا قَامَ فِي شَمْسِ الظَّهِيرَةِ خَلَّتْهُ خَيَالاً سَرَى فِي ظِلْمَةٍ مَا لَهُ ظِلُّ

“Çokluğundan dolayı sayamadığım nimetlerin bana geldi. Ne cehalet ne de nankörlük bende var.

Fakat ben sana haber veriyorum, ondan önce kendisinin bir benzeri olmayan seni büyüleyecek bir nükte ile.

Paylama ve günün en sıcak vaktinin kendisini incelttiği, sevgi dostu olduğu konusunda şüphemin olmadığı bir koyun bana geldi.

Öğle güneşinde durduğunda onu hayalet zannedersin, gölgede yürür gölgesi olmadan.”

İbn ‘Uneyn, el-Meliku’l-Muazzam’ın yakın adamlarından olan İbn ‘Urve el-Mevşilî’nin(ö.620/1223)³⁹³ solgun haldeyken beyaz saçına, karanlığı gün yüzüne çıkaran sabahı benzeterek şakalaşmıştır. Aynı şiirde şair şarabı saf altına, parlayan şimşeğe ve Cevzâ yıldızına benzetmiştir.³⁹⁴(Kâmil)

قُمْ فَاسْقِنِيهَا مِنْ سُلَافٍ صَانَهَا عَصَاؤُهَا فِي الدَّنِّ حَوْلًا كَامِلًا
خَمْرًا تَخَالُ شُعَاعَهَا فِي كَأْسِهَا بَرَقًا تَالِقٌ أَوْ نُضَارًا سَائِلًا
أَوْ مَا تَرَى الْجُوزَاءَ كَيْفَ تَعَرَّضَتْ وَالنَّجْمَ فِي أَفْقِ الْمَغَارِبِ أَفِلًا
وَالصُّبْحَ قَدْ فَضَحَ الدُّجَى فَكَأَنَّهُ شَيْبُ ابْنِ عُرْوَةٍ حِينَ يُضْحِي نَاصِلًا

“Kalk! Sıkanının bir yıldır kapta koruduğu üzüm şarabını bize doldur.

Şarabı, ışığını kasesinde parlayan şimşek veya akan saf altın zannettiğin.

Veya Cevzâ’nın nasıl görüldüğünü görürsün, yıldız batıların ufkunda batarken.

Ve sabahı, karanlığı gün yüzüne çıkarmıştır. Sanki o, solgun olduğunda İbn-i ‘Urve’nin beyaz saçıdır.”

Şair, bu şiirinde karga lakabı takılmış, es-Şadr el-Bekrî olarak bilinen Eyyûbî döneminde muhtesiplik görevinde bulunmuş Ebû Ali el-Hasen b. Muhammed et-

³⁹³ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve’n-nihâye*, 17:13/119.

³⁹⁴ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 136.

Tîmî'nin(ö.656/1258)³⁹⁵ ez-Zâğ lakabını şiirinde farklı kalıplarda kullanarak şakalaşmıştır.³⁹⁶(*Basît*)

وَإِنْ تَمَادَيْتُمْ فِي هَجْرِكُمْ زَاغَا	لَا تَحْسِبُوا أَنَّ قَلْبِي عَنْ مَحَبَّتِكُمْ
وَبَيْنَا أَصْبَحَ الشَّيْطَانُ نَزَاغَا	رَنْتَ مَوَائِقُ عَهْدٍ كُنْتُ أَعْرِفُهَا
قَدْ يَجْمَعُ اللَّهُ بَوْمَ الْفَقْرِ وَالزَاغَا	وَلَسْتُ أَبْسُ مِنْ وَصْلِ أَسْرُ بِهِ
يَكُونُ فِي ظِلْمَةِ الْهَجْرَانِ بَزَاغَا	وَسَوْفَ أَرْقُبُ بَدْرًا مِنْ وَصَالِكُمْ
عَقَارِبًا وَنَعَابِينَا وَأَوْزَاغَا	إِذَا اخْتَبَرْتُ بَنِي الدُّنْيَا وَجَدْتَهُمْ
رَأَيْتُ زَوْرًا وَزَوَاغًا وَأَوْزَاغَا	وَإِنْ تَأَمَّلْتَ أَخْبَارًا أَتَوَّكَ بِهَا

“Dostluğu kesmenizde her ne kadar diretseniz de sanmayın kalbimin sizin muhabbetinizden sapmıştır.

Bildiğim yemin ahitleri eskidi. Ve aramızda şeytan kışkırtıcı oldu.

Kendisiyle mutlu olunan bir vuslattan ümitsiz değilim. Allah, çöl baykuşunu ve kargayı bir araya getirir.

Vuslatınızdan dolunayı gözetleyeceğim. Göç karanlığında çokça ışıldayan olur.

Dünya ehlini sınıdığında, onları akrepler, yılanlar ve gekkotalar(fareye benzeyen hayvan) olarak görürsün.

Şayet sana getirdikleri haberleri düşünürsen yalan, hile ve sahtekâr adamla görürsün.”

İbn ‘Uneyn yukarıda görüldüğü üzere “zâğ, nezzâğ, bezzâğ ve evzâğ” kelimelerini beyitlerde kullanarak es-Şadr el-Bekrî ile şakalaşmıştır.

Şair, Kaysûn eteğinde bir mağarada iken namaz vaktinde elbisesi kısa olduğu için aşağıdaki şiiri söylemiştir.³⁹⁷(*Mutekârib*)

وَالْعَلَالِي	وَإِنْ رَاقَ رَوْشُهُ	تَجَنَّبَ عَنِ الْكَهْفِ لَا تَأْتِيهِ	فَنَمَّ مَصَابِئُ لَا تُنْقَى
السَّيَالِ	لَزُومُ الصَّلَاةِ وَقَصُّ السَّبَالِ		

“Gelmediğin mağaradan sakın, onun penceresi ve tavanı yüksek olsa da.

Sakınmadığın musibetler vardır. Namazın gerekliliği ve elbisenin kısalığı.”

³⁹⁵ İbnü'l-Îmâd, *Şezerâtü 'z-zeheb*, 7/474.

³⁹⁶ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 136-37.

³⁹⁷ İbn ‘Uneyn, 138.

İbn ‘Uneyn Mescid-i Aksa’ya girişinin namaz vaktine denk gelmesiyle ilgili aşağıdaki şiiri kaleme almıştır.³⁹⁸ (Hafîf)

أَيُّمَا سِرْتُ فِي بِلَادٍ إِلَهَ الـ عَرِشَ الْفَيْثِ ثُمَّ كَهْفًا وَضَخْرَه
فَالِي اللَّهِ أَشْكِي مَا الْأَقِي كُلُّ أَرْضٍ فِيهَا عَلَى النَّاسِ سَخْرَه
“Arş sahibinin hangi yerine yürüdüysen, orada bir mağara ve kayasını buldum.

Allah’a şikâyet ediyorum karşılaştığım şeyleri. Yeryüzünün her yerinde insanları yönetmesi onun elindedir.”

Kendisine ceylan vereceğine dair söz veren bir arkadaşının hediyeği geciktirmesi ile ilgili aşağıdaki şiiri yazmıştır.³⁹⁹ (Tavîl)

غَزَاكَ بِالْوَعَاءِ مِنْ أَرْضٍ وَجَرَةٍ يَصِيفُ وَيَشْتُو مِنْ وَرَاءِ الْخَوْرَتِ
تَنَاءَتْ بِهِ عَنْ قَانِصِ الْأَنْسِ دَارُهُ فَكَيْفَ يُرَجِّيهِ مُقِيمٌ بِحَلَقِ
“Çukurlu bir yerin kumundaki ceylanın Havran kışının⁴⁰⁰ arkasında yaz-kış geçiriyor.

Onun evi, ademoğlunun avlamasından uzaktır. Cıllık’taki mukim kimse nasıl onu ümit eder.”

Şair aşağıdaki şiirde kâf harfini telaffuz edemeyen kız kardeşinin oğlu için her kelimesinde söz konusu harfin geçtiği şiiri yazmıştır.⁴⁰¹ (Remel)

مُقَلَّةٌ قَرَحَى وَقَلْبٌ شَقِيٌّ وَمَا قِيَّ وَدَقُّهَا يَسْتَقِيُّ
وَإِسْتِيَاقٌ وَاحْتِرَاقٌ وَاتَّقَا رُقْبَاءِ وَسَقَامٌ مَوْبِقُ
يَا لَقَوْمِي وَلَقَوْمِي قُوَّةُ لَوْ قِيدَ قَتَلَتْهُ الْحَدَقُ
إِرْفَقُوا بِالْقَلْبِ قَدْ أَوْثَقْتُمْ قِيدَهُ وَالْعَشَقُ مَوْبِقُ

“Yaralı göz, özleyen kalp ve keskinliğinin yarıştığı göz pınarları.

Özlemdir, yanmadır, denetleyicilerin sakınması ve öldürücü hastalık.

Vah kavmime! kavmimin gücü vardır, bakışın öldürdüğü ölümcül hastalığa.

Zincirini bağladığınız kalbe merhamet ediniz. Aşk, bağlanmış zincirdir.”

³⁹⁸ İbn ‘Uneyn, 139.

³⁹⁹ İbn ‘Uneyn, 139.

⁴⁰⁰ Irak’ta bir saray. Bkz. Komisyon, el-Mu‘cemu’l-vasîf, 2. bs (Kahire: Mecmau’l-lugati’l-Arabiyye, 1972), 231.

⁴⁰¹ İbn ‘Uneyn, Dîvânu İbn ‘Uneyn, 142.

İbn ‘Uneyn kendisi gibi şair olan Cemâluddîn b. Şîş ve er-Reşîd en-Nâblusî ile şakalaşmıştır.⁴⁰²(*Kâmil*)

أَنَا وَإِبْنُ شَيْبٍ وَالرَّشِيدُ ثَلَاثَةٌ لَا تُرْتَجَى فِينَا لَخَلْقٍ فَائِدَةٌ
مِنْ كُلِّ مَنْ قَصُرَتْ يَدَاهُ عَنِ النَّدَى يَوْمَ الْجَدَا وَتَطُولُ عِنْدَ الْمَائِدَةِ
فَكَأَنَّنَا وَآؤُ بَعْمَرٍ أَلْحَقْتُ أَوْ إِصْبَعٍ بَيْنَ الْأَصَابِعِ زَائِدَةٌ

“Ben, İbn Şîş ve er-Reşîd üç kişiyiz. Bizden bir fayda umulmayan.

Hediye verme gününde her birimizin eli iyilikte kısa kalıyor; sofrada uzuyor.

Sanki biz ‘Amr’ın sonuna ilhak edilmiş vâvız veya parmaklar arasındaki fazla parmağız.”

Yukarıdaki beyitlerde şair, kendisinden ve arkadaşlarından fayda olmayan kişiler olduğunu ve bunu parmaklar arasındaki fazla parmağa ve عمرو sonuna bitişen fazlalık olan vâv harfîne⁴⁰³ benzetmiştir.

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitlerde başta İbn Şîş olmak üzere kendisinin ve arkadaşlarından fayda umulmayan kimseler olduğunu dile getirerek şakalaşmıştır.⁴⁰⁴(*Kâmil*)

أَنَا وَإِبْنُ شَيْبٍ فِي الْخِيَامِ زِيَادَةٌ وَإِبْنُ النَّفِيسِ وَذَا الْمُلُوكِ الصَّوْفِي
لَا نَبْلُنَا يُرْجَى وَلَا أَضْيَافُنَا وَلَا نُدْعَى لِدَفْعِ مَخَوَفِ
أَمَّا الْمُلُوكُ كَمَا عَلِمْتَ فَتُسْكُهُ نَصَبٌ عَلَى زَبَدِيَّةٍ وَرَغِيفِ
وَقَتِي بَحِيلَةٌ إِنْ قَرَأَ مَا خَطَّهُ أَبْصَرْتَ مِنْهُ غَرَائِبَ التَّصْحِيفِ
وَمُهَوَّسٌ بِالْكَيمِيَاءِ يُقَطِّعُ الـ بِالْأَمَالِ وَالْتَّسْوِيفِ
يَبْغِي مِنَ الْأَبْوَالِ تَبْرَأَ خَالِصًا عَقْلٌ لَعَمْرُؤُ أَبْيَكُ جَدُّ سَخِيفِ
وَأَنَا وَشِعْرِي كَمْ يُعْتَفَنِي الْوَرَى فِيهِ فَلَا فَلَا أَصْغِي إِلَى التَّعْنِيفِ

“Ben ve İbn Şîş çadırda fazlalığız. İbn Nefîs ve bu el-Mulîk es-Şûfî.

Ne faydamız umulur ne de misafirlerimiz ağırlanır. Ne de korkulan kimseyi defetmek için çağırılır.

Fakat el-Mulîk bildiğin gibi onu oturturuz. Tas ve çöreği hile ele geçirendir.

⁴⁰² İbn ‘Uneyn, 147.

⁴⁰³ Ebû Ca‘fer Ahmed b. Muhammed el-Murâdî en-Nehhâs, ‘Umdetu’l-Kuttâb (Dârü İbn Hazm, 1425/2004), 164.

⁴⁰⁴ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 147-48.

Cile'deki⁴⁰⁵ bir genç şayet onun çizdiklerini takip ederse, ondan tahrif etmenin acayıplerini görürsün.

Kimyaya tutkun. Ümitler ve ağırdan alma ile vakitleri tüketir.

Bevlerden halis altın tozu arzular. Babanın ömrüne yemin olsun ki, gerçekten değersiz bir akıldır.

Ben ve şiirim, onunla ilgili halk nice defa beni paylamışlardır. Kınamalara asla aldırış etmem.”

Şîs, İbn ‘Uneyn’e kızıp el-Meliku’l-Muazzam’a şikâyet ettikten sonra, melik iki şairin arasını düzeltmiştir. Daha sonra İbn ‘Uneyn aşağıdaki şiiri şaka yoluyla söylemiştir.⁴⁰⁶(*Hafîf*)

كَذِبُ كُلِّ مَا ادْعَيْتُ وَزُورُ	أَنَا وَحْدِي زِيَادَةٌ فِي الْخِيَامِ
وَلَزُومُ السِّمَاطِ أَكْبَرُ هَمِّي	وَعِلَاجُ الْأَبْوَالِ أَقْصَى مَرَامِي
وَضِيُوفِي الْأُولَى يَبِيتُونَ غَرثِي	وَيَدَايِ الطَّوَالِ عِنْدَ الطَّعَامِ

“Hakkımda iddia edilen her ne varsa yalan, uydurmadır, ben sadece çadırda fazla olanım.

Sofranın kurulması en büyük arzumdur. Bevlerin tedavisi en uzak hedefim.

İlk misafirlerim aç olarak geceliyorlar; uzun ellerim yemeğin yanındayken.”

İbn ‘Uneyn’in züht hayatı yaşadığını duyan el-Meliku’l-Muazzam şairin züht hayatının gerçek olmadığını göstermek üzere bir şişe şarap ve tavla göndermiştir. Şair, buna karşılık aşağıdaki beyitleri söyleyerek şakalaşmıştır.⁴⁰⁷(*Kâmil*)

يَا أَيُّهَا الْمَلِكُ الْمُعْظَمُ سَنَةٌ	أَحْدَثْتُهَا نَبْقَى عَلَى الْأَبَادِ
تَجْرِي الْمُلُوكُ عَلَى طَرِيقِكَ بَعْدَهَا	خَلَعُ الْقَضَاةِ وَتُحْفَةُ الزُّهَادِ

“Ey Meliku’l-Muazzam! Ebediyete kadar var olacak bir sünnet ortaya çıkardın.

⁴⁰⁵ Yemen’de bir kabile ismi. Bkz. Alimlerden bir grup, *el-Mevsû’atü’l-fıkhîyye el-Kuveytiyye*, 2. bs (Kuveyt: Dâru Selâsil, 1404), 6/346.

⁴⁰⁶ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 148.

⁴⁰⁷ İbn ‘Uneyn, 93; Şihâbuddin Ahmed b. Abdilvahhâb b. Muḥammed b. Abdiddâim el-Kureşî et-Teymî el-Bekrî en-Nuveyrî, *Nihâyetu’l-Ereb fî Funûni’l-Edeb* (Kahire: Dâru’l-Kutub ve’l-Veşâîku’l-Kavmiyye, 1423), 29/100.

Krallar bundan sonra senin yolundan giderler; kadıların görevden alınması, zahitlerin ödüllendirilmesi.”

İbn ‘Uneyn mızrakla oynayan iki delikanlı ile ilgili aşağıdaki şiiri söylemiştir.⁴⁰⁸(*Tavîl*)

بِقَدِّكُمْ إِنْ شِئْتُمْ فَتَطَاعَنَا بِكُلِّ رُدَيْنِي الْقَوَامِ مُتَقَفِّ
وَإِنْ شِئْتُمْ بِالْثُّبْلِ أَنْ تَتَنَاضَلَا قَدُونُكُمْ بِالرَّشَقِ مِنْ كُلِّ أَوْطَفِ
وَلَا تُثْقَلَا خَصْرِيكُمْ بِمُهَنْدٍ فَفِي كُلِّ جَفْنٍ مِنْكُمْ حَدٌّ مَرْهَفِ

“Boyunuzla şayet isteseydiniz düz ve eğik olmayan rudeyne mızrağı ile birbirinizi yaralardınız.

Şayet ok ile birbiriniz ile rekabet etmek isteseydiniz, sizin dışınızda fırlatan her bol yağmurdandır.

Kılıçla belinize zahmet çektirmeyin (ağırlık taşımayın), sizdeki her bir kılıç kınında keskin kılıç vardır.”

İbn ‘Uneyn bir arkadaşının çürük dişinin düşme nedeni yeme-içmeden değil, kibirli oluşundan dolayı olduğunu şaka yoluyla söylemiştir.⁴⁰⁹(*Kâmil*)

اللَّهُ يَعْلَمُ مَا سَخَنْتَ لِعِلَّةٍ عَرَصْتَ مِنَ الْمَأْكُولِ وَالْمَشْرُوبِ
لَكِنَّ نَفْسَكَ إِذْ رَأَتْ لَكَ صَاحِبًا قَدْ عَابَ وَهُوَ إِلَيْكَ جِدٌّ قَرِيبِ
فَكَأَنَّهَا أَنْفَتَ لِذَاكَ فَنَالَهَا أَلَمْ الْكَرِيمِ لَصُحْبَةِ الْمَعْيُوبِ

“Allah biliyor, yeme ve içmeye maruz kalma illetinden dolayı huzursuz olmadın.

Fakat senin nefsin senin bir dostunu gördüğünde ayıplar, o sana cidden yakinken.

Sanki o, bundan dolayı onu uzaklaştırmıştır. Cömert kimsenin eleme, ayıp edilen kimsenin arkadaşlığını kazanmıştır.”

2.4.13. İhvâniyyât Temalı Diğer Şiirler

İbn ‘Uneyn, Halîl Merdem Bek’e göre İbn ‘Uneyn’in hocası en-Neysâbûrî’nin burnunun kanaması ile ilgili aşağıdaki beyitleri söylemiştir.⁴¹⁰(*Kâmil*)

وَرَأَتْ طَبِيعَتُكَ الْكَرِيمَةَ نَقَضَ مَا عَوَدَتْهَا مِنْ شِيمَةِ الْإِسْرَافِ

⁴⁰⁸ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 109.

⁴⁰⁹ İbn ‘Uneyn, 119.

⁴¹⁰ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 107.

فَكَأَنَّمَا أَنْفَتَ لِذَاكَ فَعَوَّضْتَ عَنْ بَزَلٍ قَيْفَالٍ بِبَزَلٍ رُعَافٍ
“Senin yüce karakterin israf huyundan alıştığının zıddını gördü.

Sanki onun için uzaklaştırdı. Damar deliğini burun kanaması deliği ile değiştirdi.”

İbn ‘Uneyn Hindistan’da iken iyi gördüğü bir asker hakkında aşağıdaki şiiri söylemiştir.⁴¹¹(Meczûu’l-kâmil)

مَا لِلْمُحِبِّ وَلِلْعَوَازِلِ لَوْ أَنَّهُمْ شُغِلُوا بِشَاغِلِ
مَا أَنْكَرُوا أَعْجِبِيَّةَ أَنْ يُصْبِحَ الْهِنْدِيُّ قَاتِلِ

“Sevgiliye ve kınayanlara ne oluyor, keşke onlar bir işle meşgul olsalar.

İnkâr etmediler; acayip değil mi, Hintlinin katil oluşunu.”

İbn ‘Uneyn Humuş’ta bir baytarın çocuğunun gözlerinin güzelliği ile ilgili şunları söylemiştir.⁴¹²(Recez)

لِلَّهِ بَيْطَارٌ بِحِمَصٍ مَا رَنَا إِلَّا وَسَلَّتْ مُقَلَّتَاهُ مَخْدَمَا
أَنْحَى عَلَى سَرْدِ النَّعَالِ فَخَلَّتُهُ بَدْرًا يَصُوغُ مِنَ الْأَهْلَةِ أَنْجُمَا

“Allah’a yemin olsun ki Humuş’taki bir baytar, ancak gözleri keskin kılıcı çeker gibi baktı.

Yönelir nalların dizimine. Onu dolunay zannedersin hilallerden yıldızlar yapan.”

İbn ‘Uneyn bıyıkları yeni terlemiş bir oğlanın fiziksel görünümünün insanları ve kendisini etkilemesi ile ilgili aşağıdaki şiiri söylemiştir.⁴¹³(Tavîl)

وَأَهَيْفَ كَمْ مِنْ مُبْتَلَى فِيهِ قَدْ بُلِيَ
صَبَرْتُ عَلَيْهِ وَانْتَبَرْتُ زِيَارَةً
فَلَمْ تَكْ إِلَّا مَدَّةً إِذْ رَأَيْتُهُ
وَأَصْبَحَ مِثْلَ الرَّسْمِ أَقْوَتَ رُسُومُهُ
فَقُلْتُ لِقَلْبِي بَعْدَ ذَاكَ وَنَاطِرِي
لَهُ جُمْلٌ مِنْ حُسْنِهِ لَمْ تُفْصَلْ
وَقُلْتُ الْهَوَى يَوْمَانِ يَوْمٌ لَهُ وَلِي
وَعَزَّتُهُ قَدْ بُدِّلَتْ بِتَدَلَّلِ
لِمَا نَسَجَتْهَا مِنْ جَنُوبٍ وَشَمَالِ
قِفَا نَبْكِ مِنْ ذِكْرِ حَبِيبٍ وَمَنْزِلِ

“İnce bellidir. Nice müptela onun ile sınanmıştır. Onun güzelliğinin detaylandırılmamış müphemleri vardır.

Ona sabrettim ve ziyaret için bekledim. Sevgiye dedim iki gün; bir gün ona bir gün bana.

⁴¹¹ İbn ‘Uneyn, 109; İbn Faḍlillâh el-‘Umerî, *Mesâliku’l-‘Ebşâr fî Memâliki’l-Emşâr*, 16/112.

⁴¹² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 110.

⁴¹³ İbn ‘Uneyn, 111.

Onu gördüğümde az bir zaman geçmişti. Onun izzeti tevazu ile tebdil olmuştu.

Onun alametleri kuzey ve güney rüzgarlarının dokuduğu iz gibi oldu.

Kalbime ve gözüme dedim; durup ağlayalım sevgilinin ve evinin hatırasına.”

Sultan el-Meliku'l-Nâşır, yanında bulunan yaşlı bir şaire sakalına kına yakmasını emretti. Sakalına kına yakan şair aşağıdaki şiir ile meliği övmüştür.⁴¹⁴(*Vâfir*)

مَنْنْتَ عَلَيَّ بِالنُّعْمَاءِ حَتَّى رَدَدْتَ عَلَيَّ أَيَّامَ الشَّبَابِ

“Bana nimetlerle iyilik ettin, ta ki beni gençlik günlerine geri gönderdin.”

İbn ‘Uneyn de bu şiire karşılık olarak melikten kınaya gerek kalmaksızın kendisine gençliğini dönmeyi ümit etmiştir.⁴¹⁵(*Vâfir*)

وَأَرْجُو أَنْ تُعِيدَ بَيَاضَ حَدِّي إِلَيَّ فَأَسْتَرِيحَ مِنْ الْخُضَابِ

“Yanağımın beyazlığının bana geri dönmesini ümit ederim, kına yapmaktan kurtulurum.”

Hamâ ehlinden kendisini öven bir şaire cevap olarak İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitlerde görüldüğü üzere kendisine teşekkür etmiştir.⁴¹⁶(*Hafîf*)

يَا ابْنَ إِدْرِيسَ لَفْظُكَ الْأَنْجُمُ الزُّهَى
لَا تُذَلُّهُ فِي سَائِرِ النَّاسِ وَاحْفَظْ
رُبُّ تَعَالَى عَنْ جَرَوْلٍ وَزُهَيْرٍ
هُ فَمَا فِي خِيَارِهِمْ مِنْ خَيْرٍ
وَاقْتَنِعَ بِالْقَلِيلِ مِنْ بَرٍّ مِثْلِي
وَاكْشَطُ إِسْمِي وَخُطَّ مِنْ شَيْئٍ غَيْرِي

“Ey İbn-i İdris! Senin parlak ve yıldızlı sözün Cervel ve Zuheyr’den daha yüce

Diğer insanlar arasında onu hakir görme, onu koru. Onların seçme konusunda başka şansı yoktur.

Az ile yetin. Benim gibi birinin iyiliğinden, ismimi kaz, benim dışında istediğini yaz.”

İbn ‘Uneyn, aşağıdaki beyitlerde herkesin rızkının kendisine geleceğini, kanaat etmenin bitmek bilmeyen bir hazine olduğunu dile getirmiştir.⁴¹⁷(*Basît*)

⁴¹⁴ İbn ‘Uneyn, 121.

⁴¹⁵ İbn ‘Uneyn, 121.

⁴¹⁶ İbn ‘Uneyn, 122.

الرَّزْقُ يَأْتِي وَإِنْ لَمْ يَسَعْ صَاحِبُهُ حَتْمًا وَلَكِنْ شَقَاءُ الْمَرْءِ مَكْتُوبٌ
وَفِي الْقَنَاعَةِ كَنْزٌ لَا نَفَادَ لَهُ وَكُلُّ مَا يَمْلِكُ الْإِنْسَانُ مَسْلُوبٌ

“Rızık gelir. Her ne kadar onun sahibi kesin olarak zengin olmasa da.

Fakat kişinin fakirliği yazılıdır.

Yetinmede tükenmeyen bir hazine vardır. İnsanın sahip olduğu her ne varsa çekip alınmıştır.”

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitte Mısır’da doktorların başı olan ‘Abdulaziz adındaki birinin doktorluğunun iyi olmadığını dile getirmiştir.⁴¹⁸(Tavîl)

فِرَارِي وَلَا خَلْفَ الْخَطِيبِ جَمَاعَةٌ وَمَوْتُ وَلَا عَبْدُ الْعَزِيزِ طَبِيبٌ

“Benim kaçışım, hatibin arkasında cemaat olmaktan iyidir. Ölmek bile, Abdülaziz gibi bir hekime muhtaç olmaktan iyidir.”

2.5. Luğaz

Luğaz, Arabın manasını benzeterek sözünü üstü kapalı bir şekilde ifade etmesidir.⁴¹⁹ Luğaz, çöl faresinin ini, yuvası ve saklandığı yerin bulunmaması için yuvasını labirent gibi kazması⁴²⁰ anlamına gelir. Luğaz, lafız ve anlam olarak iki temel kategoriye ayrılır. Lafız luğazlarının birden çok manaya gelen kelimenin uzak veya zıt manasını kastetmek (tevriye, melâhin, lahn, ma‘neviyye, muğalata), kelimeyi anlamlı sözcüklere bölüp verilen eş anlamlarıyla bilinmesini istemek, bir kelimeyi parçalayıp yazmak, iki kelimeyi bitişik yazmak, hemzeliyi yumuşatmak (teshîl), nokta değişikliği yapmak (tashif), tersinden okumak (kalb) ve başka bir dile nakletmek gibi birçok çeşidi vardır.⁴²¹

İbn ‘Uneyn’in divanına bakıldığında luğazın önemli bir kısım oluşturduğu görülmektedir. Şair, bazen kendisine sorulan bir bilmeceye cevap vermekte bazen de kendisi yakın arkadaşlarına bilmece sormaktadır. Şairin isimler, kendi arkadaşlarının isimleri, meyve, sebze, yiyecek ve içecek, hayvanlar, eşyalar, sıfatlar gibi birçok konuda luğazları vardır.

⁴¹⁷ İbn ‘Uneyn, 243.

⁴¹⁸ İbn Duqmâk, *Nuzhetu'l-Enâm*, 107; İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 243.

⁴¹⁹ Ebû Manşûr Muhammed b. Aḥmed b. el-Herevî el-Ezherî, *Tehzîbu'l-Luğa* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 2001), 8/77.

⁴²⁰ Şâhib, *el-Muḥîṭ fî'l-Luğa*, 5/25.

⁴²¹ İsmail Durmuş, “Luğaz”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 221.

2.5.1. Soru-Cevap Bilmeceler

Bu kısımda gerek İbn ‘Uneyn’in sorduğu kişinin cevap verdiği gerekse de kendisine sorularla şairin cevapladığı bilmeceler tahlil edilmiştir.

2.5.1.1. İslâm

el-Meliku’l-Muazzam, aşağıdaki beyitte İslâm’ı kastederek İbn ‘Uneyn’e bilmece sormuştur. Şair de aşağıdaki iki beyitle sultana cevap vermiştir.⁴²² (Hafîf)

أَيُّ شَيْءٍ تَرَاهُ حَقًّا يَقِينًا حَالِمًا اعْوَجَّ فِي الزَّمَانِ اسْتِقَامًا
“Hangi şeyi kesin, hak görürsün. Doğruluk zamanda eğrilik olduğunda.

أَيُّهَا السَّيِّدُ الَّذِي جَعَلَ الشِّرْكَ كَ حُطَامًا وَشَيْدَ الْإِسْلَامِ
قَدْ أَتَاكَ الْجَوَابُ لَا شَكَّ فِيهِ فَأَتَّخِذْنِي لِلْمُشْكَلَاتِ إِمَامًا
“Şirki yok etmeye yüz tutturan ve İslâm’ı yücelten ey efendi!

Onda şüphe olmayan cevap sana geldi. Beni problemler için önder edin.”

2.5.1.2. Mizan

Aşağıdaki beyitlerde Horasan’da Mecdüddin b. Muhammed isminde biri Mizan ile ilgili İbn ‘Uneyn’e bilmece sormuştur.⁴²³ (Tavîl)

لَنَا حَاكِمٌ أَعْمَى سَدِيدٌ قَضَائُهُ وَلَوْ كَانَ ذَا عَيْنٍ لَمَا سَدَّدَ الْحُكْمَا
لَهُ لَهْجَةٌ خَرَسَاءُ يَجْرِي بِهَا الْقَضَا تَرَى فُصَحَاءَ النَّاسِ فِي جَنْبِهَا بُكْمَا
وَلَا حُكْمَ حِينَ يُصْلَبُ جَهْرَةً فَحِينَئِذٍ لَا ظَلَمَ تَخْشَى وَلَا هَضْمَا
سِوَى نَاقِصٍ يَسْمُو إِلَيْهِ وَكَامِلٍ يُرَى فِي حَضِيضٍ لَا يُقْلَ وَلَا يُسْمَى

“Hükümü isabetli olan âmâ bir hakimimiz vardır. Şayet gözü olsaydı, hükümler isabetli olmazdı.

Onun sessiz bir dili vardır, onunla hüküm cereyan ettirir. İnsanların fasihlerini onun yanında dilsiz görürsün.

Hüküm, ancak açıkça çarmıha gerildiğinde vardır. O zaman zulümden korkulur ne de sindirilir.

Nakısın ona yükselmesi ve azalmayan ve yükselmeyen kâmilin bir çukurda görülmesi dışında.”

⁴²² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 152.

⁴²³ İbn ‘Uneyn, 153.

İbn ‘Uneyn, Mecduddin’i övüp ve kendisine olan iyiliklerini ifade ettikten sonra aşağıdaki beyitlerde bu bilmeceye cevap vermiştir.⁴²⁴(Tavîl)

وَأَلْغَزْتُ لِي فِي حَاكِمٍ غَيْرِ مُبْصِرٍ وَتَقَبَّلُ مِنْ أَحْكَامِهِ كُلِّ أُمَّةٍ وَقُلْتُ بِأَنَّ الْعَيْنَ تُبْطِلُ حُكْمَهُ وَتَنْزِلُ فِيهِ الشَّمْسُ فِي الْعَامِ مَرَّةً فَلَوْ جَعَلُوا الْمُعْتَلَّ هَاءً وَرَخَّمُوا فَلَا زِلْتُ مَحْرُوسَ الْجَنَابِ مُسْلَمًا	وَأَسْنَا نَرَى فَضْلًا لَدَيْهِ وَلَا عِلْمًا وَلَا بَخْسَ فِيهِ لِلْأَنَامِ وَلَا هَضْمًا نَعَمْ يَحْتَوِي غِينًا وَتُمْضِي لَهُ الْحُكْمَا وَتَرْحَلُ عَنْهُ مِثْلَمَا نَزَلْتُ حَتْمًا لَكَانَ عَلَى كُلِّ الْوَرَى حُكْمُهُ حِلْمًا سَنَا مَجْدِكَ الْأَعْلَى وَجَانِبِكَ الْأَسْمَى
--	--

“Bana görmeyen bir hâkim hakkında bilmece sordun. Biz onun yanında ne fazilet ne de ilim görürüz.

Her ümmet onun hükümlerini kabul eder. İnsanların onun için ne hakir görme ne de tahammülsüzlüğü vardır.

Dedin ki göz onun hükmünü iptal eder. Evet, bir göz içerir, ona hüküm veririz.

Güneş onda yılda bir defa iner. Kesin olarak nasıl indi ise onu terk eder.

Şayet mu‘teli hâ yapılip terhîm yaparlarsa(مَهْرَأة dalga geçme), onun hükmü bütün insanlar arasında hayal olur.

Sen hala sağlam şerefî korunansın. Senin yüce övgün yücelmiştir, yüce gücün.”

2.5.1.3. Muzaffer

Dımaşk’ın önemli isimlerini bilen edip Necîbuddin Ebû’l-Feth Nasr b. Şukayşıka(ö.656/1258),⁴²⁵ İbn ‘Uneyn’e Muzaffer ismini aşağıdaki beyitlerde görüldüğü üzere üstü kapalı bir şekilde sormuştur.⁴²⁶(Tavîl)

وَأَبْدَى خَفِيَّاتِ الرُّمُوزِ بِفَهْمِهِ تَسَمَّى وَلَوْ يَوْمًا مِنَ الدَّهْرِ بِاسْمِهِ يَصِيرُ حَيًّا يُحْيِي الْبِلَادَ بِسَجْمِهِ تُصَادِفُ لَهُ عِشْرِينَ شَبْهًا بِجِسْمِهِ	أَيَا عَالِمًا فَاقَ الْأَنَامَ بِعِلْمِهِ أَبْنِ لِي مَا اسْمُ أَيْتٍ لِي يُبْنَى مِنْ بِهِ بِتَصْحِيفِكَ الثَّانِي وَحَذْفِكَ الثَّلَاثَا فَإِنْ تَحَذِفِ الْحَرْفَ الَّذِي هُوَ أَوَّلُ
---	---

“Anlaması ile gizli işaretleri gösteren ve ilmi ile insanları geride bırakan ey âlim!

⁴²⁴ İbn ‘Uneyn, 154-55.

⁴²⁵ İbnü’l-İmâd, Şezerâtu’z-zeheb, 7/492.

⁴²⁶ İbn ‘Uneyn, Dîvânu İbn ‘Uneyn, 157.

Bana açıkla. Zamanda bir gün bile olsa onun ismi ile isimlenen kimse gibi şansım olsaydı.

İkincisini tashif ve üçüncüsünü hazfetmen ile akıtmasıyla ülkeleri ihya eden yağmur(مطر) olur.

Şayet onun ilk harfini hazfedersen, onun şekline benzer yirmi benzer ile karşılaşırısın.”

İbn ‘Uneyn ise aşağıdaki beyitlerle şaire cevap vermiştir.⁴²⁷ (Tavîl)

قَدِيتُ فَتَى مَا زَالَ ثَاقِبُ فِكْرِهِ	يُقَلِّدُ دِرّاً مِنْ نَفَائِسِ نَظْمِهِ
فَلَا زَالَ فِي كُلِّ الْأُمُورِ مُظْفَرّاً	بَطُولِ أَيْدِيهِ وَصَادِقِ عَزْمِهِ
أَجِدُّكَ مَا تَنفَلُّكَ ثُلُغُزُ مُشْكَالٍ	تُقَصِّرُ أَلْبَابُ الْوَرَى دُونَ فَهْمِهِ
وَقَدْ ضَاعَ مِنْ أَنْفَاسِ نَظْمِكَ نَفْحَةٌ	مِنْ الْمِسْكِ فَاجْعَلْهَا فِدَاماً لِحُتْمِهِ

“Hâlâ keskin düşüncesi değerli şiirinden inci takan gence feda olayım.

Bütün işlerde hâlâ muzafferdir, ellerinin uzunluğu ve azminin doğruluğu ile.

İnsanların onu anlamaktan akıllarının kıt kaldığı senin hâlâ bir müşkil olarak üstü kapalı bir şekilde söylediğine gayret ediyorum.

Senin eşsiz şiirlerinden misk kokusu kayboldu. Onu sonuncusunun tıkayıcısı yap.”

2.5.1.4. Hammâd

İbn Şuğayşîka, bu kez de Hammâd ismini bilmece olarak sorunca İbn ‘Uneyn aşağıdaki cevabı vermiştir.⁴²⁸ (Serî‘)

يَا جَامِعَ الْفَضْلِ الَّذِي قَدْ عَدَا	مُفَرَّقاً مَا بَيْنَ أُنْدَادِهِ
أَنْتَ الَّذِي مَا لِي مِذِّ اخْتَصَّنِي	بَيْنَ الْوَرَى إِسْمٌ غَيْرُ حَمَادِهِ

“Ey kendi denkleri arasında dağılmış fazileti toplayan!

Sen, beni insanlar arasından seçtiğinden beri benim için çokça hamd eden bir isimden başkası değilsin.”

⁴²⁷ İbn ‘Uneyn, 157-58.

⁴²⁸ İbn ‘Uneyn, 158.

2.5.1.5. Beş Vakit Namaz

İbn ‘Uneyn, hem el-Meliku’l-Kâmil hem de el-Meliku’l-Eşref’in hizmetinde bulunmuş faziletli bir şair ve emir olan es-Şalâh el-İrbilî’ye(ö.631/1234)⁴²⁹ beş vakit namaz ile ilgili aşağıdaki şiiri yazmıştır.⁴³⁰ (Hafîf)

يا أولي العلم خبروني فإني	ضاق ذرعي وذلّ ثاقب فهمي
عن ثلاث لزمّني أخوات	مفصحات نيّطت بشتّين عجم
فأعجبوا من عجائز لزمّتي	كلّ يوم إتيانهن برُغمي
لا يُنجي الفُرا منهنّ في البَح	ر ولا في ذرى الجبال الشّم
ولو أنّي طلقتهنّ تسربل	ت بعار الدنيا وبُوت يثم
ويخ أعضاي من زواج النصارى	بسوى الموت لا يفرّج همّي

“Ey ilim ehli! Bana haber verin, başaramadım. Keskin düşüncem şaşırdı.

İki tanesinin mu‘cem (kapalı-gece), üç tanesinin açık bir zamanda, benden ayrılmayan hakkında.

Zorluğuma rağmen bana gerekli olan yaşlıların her gün bana gelmesine şaşırdılar.

Ne yüksek dağların zirvelerinde ne de denizde kaçma onlardan kurtarmaz.

Şayet onları boşarsam, dünya ayıbını giyerim ve günahı geri getiririm.

Vah o Hristiyan dostlarıma! (Namazları yok) ölüm dışında benim sıkıntımı giderecek yoktur.”

İbn ‘Uneyn’in yukarıdaki beyitte mu‘cem olan iki taneden kastı akşam ve yatsı namazları, açık bir zamandan kastı ise sabah, öğle ve ikindi namazlarıdır.

2.5.1.6. Çamaşır İpi

Terceme ve bilmece konusunda uzmanlaşmış, edebiyatta allame olan nahiv alimi ‘Affıfuddin b. ‘Adlân(ö.666/1267),⁴³¹ İbn ‘Uneyn’e çamaşır ipi ile aşağıdaki beyitleri yazmıştır.⁴³² (Hafîfu tâm)

ما ضنيل له الهواء مقيل	مكتسب يومه وفي الليل عاري
ويرى لايساً صنوف ثياب	وهو ذو فاقة خليف افتقار

⁴²⁹ Ebu’l-Fidâ, *el-Muhtaşar fî târihi ’l-beşer*, 3:3/156.

⁴³⁰ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 166-67.

⁴³¹ Süyûtî, *Buğyetu ’l-Vu’ât*, 2:2/179.

⁴³² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 168.

تَعْتَلِيهِ الْكُسَى ثِقَالاً فَيُلْقِيهَا خِفَافاً فِي أَخْرِيَاتِ النَّهَارِ

“Geceleyin çıplak, gün içerisinde giyinik, havanın kendisi için uyku yeri olan cılızdır.

Birçok çeşit elbiseyi giyinirken görülür. Fakirliğin dostu, ihtiyaç sahibidir.

Onda ağır olarak elbiseler yükselir. Gündüzün geri kalan kısımlarında onları atar hafifleyerek.”

İbn ‘Uneyn, ‘Afîfuddin’in ve ailesinin cömert oluşunu, kötü sıfatlardan uzak olduğunu ve kendisine daima bilmece ile geldiğini ifade ettikten sonra aşağıdaki beyitlerde cevap vermiştir.⁴³³ (Hafîfu tâm)

عَنْ رَفِيعٍ مَحَلُّهُ ذِي احْتِقَارٍ	غَيْرَ أَنِّي أَظُنُّ أَنَّكَ تَكْنِي
سَ وَمَنْ يَكْتَسِي الْعَوَارِي عَارِي	أَبْدًا يَكْتَسِي الْعَوَارِي مِنَ النَّا
جِسْمُهُ فِي مَوَاقِعِ الْأَمْطَارِ	فَهُوَ يُكْسِي وَالْيَوْمَ صَحْوٌ وَيَعْرِى
أَنْ يَرَوْهُ الْمَشِيبُ إِطْفَاءً نَارِي	فَإِذَا لَمْ أَجِبْ فَغَيْرُ مَلُومٍ
بِاسْمِهِ فَإِنْ جَلَى كَضَوْءِ النَّهَارِ	وَلَعَمْرِي لَقَدْ نَطَقْتُ صَرِيحاً

“Her ne var ki ben senin yeri tepeden bakanın olan yüksekte kinaye ettiğini zannediyorum.

Daima insanlardan çıplak olanları giydirir. Çıplak olanları giydiren çıplaktır.

O, giydirilmiştir gün açıkken. Onun vücudu çıplak bırakılır yağmur zamanlarında.

Cevap vermediğimde, yaşlılığın ateşimi söndürmeyi istediğinde kınanacak değildir.

Ömrüme yemin olsun ki ismiyle açıkça konuştum. Gündüzün ışığı gibi ortaya çıktı.”

2.5.1.7. Düğme

Musul ehlinde bir adam aşağıdaki beyitlerde görüldüğü üzere İbn ‘Uneyn’e ip ve düğme ile ilgili bilmece sormuştur.⁴³⁴ (Vâfiru tâm)

وَمَا أَنْثَى وَيَنْكِحُهَا أَخُوها بَعْدَ وَهْوٍ جَلٍّ مُسْتَبَاحٍ

⁴³³ İbn ‘Uneyn, 169.

⁴³⁴ İbn ‘Uneyn, 170.

رَأَهُ مَعَشَرٌ مِنَّا مُبَاحاً وَفِي أَعْنَاقِهِمْ ذَاكَ النِّكَاحُ
“Kardeşinin onunla düğümle evlendiği dışıdır. O, caiz görülen helal iken.

Bizden bir topluluk onu mübah görür. Onların boyunlarında bu nikah vardır.”

İbn ‘Uneyn de aşağıdaki beyitlerde buna cevap vermiştir.⁴³⁵ (*Vâfiru tâm*)

تُحَاجِبُنِي وَلَفْظُكَ مِثْلُ دُرٍّ لَهُ مِنْ فِكْرِكَ الْوَارِي نِصَاحُ
 وَقَدْحُكَ فِي الْعُلُومِ هُوَ الْمُعَلَّى عَدَاةٌ تُجَالُ فِي النَّادِي الْقِدَاحُ
 يَبْعَلُ كُلُّهُ ذِكْرٌ صَحِيحٌ وَأَنْتَى كُلُّهَا فَرْجٌ مُبَاحُ
 وَتُقْضَى هَذِهِ وَيُجَبُّ هَذَا وَلَا تُؤْذِيهِمَا تِلْكَ الْجِرَاحُ

“Benimle üstü kapalı konuşuyorsun. Senin sözün inci gibidir, tutuşan düşüncen için ona iplik vardır.

İlimlerdeki senin okun, o yücedir. Oklar, mecliste dolaşa durdu.

Kocayla hepsi sahih zekerdir. Dişilik hepsi mübah deliktir.

Bu, cimada bulunur, diğeri kesilir. Bu yaralama, o ikisine eziyet vermez.”

2.5.1.8. İbn Rûmî’nin Mücelledi

İbn Rûmî’nin(ö.283/896) mücelledi ile ilgili olarak İbn ‘Adlân aşağıdaki beyitleri yazmıştır.⁴³⁶ (*Meczûu ’l-kâmil*)

مُتَمَنِّطٌ مِنْ جِلْدِهِ مُتَخَتِّمٌ فِي بَطْنِهِ فِي خَصْرِهِ
 أَبَدًا تَرَاهُ وَصَدْرُهُ وَصَدْرُهُ فِي بَطْنِهِ أَوْ ظَهْرُهُ

“Derisinden kuşakla bağlıdır; belinde mühürlüdür.

Daima görürsün, göğsü karnında veya sırtında iken.”

İbn ‘Uneyn bu bilmeceye şöyle cevap vermiştir.⁴³⁷ (*Meczûu ’l-kâmil*)

أَلْغَزَتْ فِي شَيْءٍ يَنْمُ حُمٌ سِوَاهُ عَنْهُ بِسِرِّهِ
 جَمَعَ الدُّجَى وَالصُّبْحَ بَيْدَ مَنْ ضُلُوعِهِ فِي صَدْرِهِ
 وَمَجَلَّدٌ بِالْعَظْمِ بِظِ هَرٌ مِنْهُ خَافِي أَمْرِهِ
 وَإِذَا عَكَسَتْ حُرُوفُهُ شَرُفَ شَرَفٍ الْحُسَامُ بِذِكْرِهِ
 وَلَقَدْ جَعَلَتْ هَلَالُهُ وَهُوَ خَفِي الْخَفِي كَبْدَرِهِ

⁴³⁵ İbn ‘Uneyn, 170-71.

⁴³⁶ İbn ‘Uneyn, 171.

⁴³⁷ İbn ‘Uneyn, 171.

“Bir şey ile ilgili bana üstü kapalı sordun. Onun dışındakinin sırrıyla kendisine delalet ettiği.

Karanlığı ve sabahı göğsünün üzerindeki kaburgalarında topladı.

Kemikle ciltlidir, ondan onun gizli durumu görünür.

Harflerini aksettiğinde kılıç onun zikri ile şereflenir.

Dolunayı gibi o gizliyen, onun hilalini yaptın.”

2.5.1.9. Döşek

İbn ‘Uneyn, Mecdüddin Muhammed’in kem gözlerden korunması ve kendisinin nazım konusundaki becerikli oluşundan bahsettikten sonra döşek bilmecesine cevap vermiştir.⁴³⁸(Vâfiru tâm)

مَعَانٍ كَالْأَهْلَةِ فِي خَفَاءٍ	وَلَفْظٌ وَاضِحٌ يَحْكِي	الْبُذُورَا
لَقَدْ شَرَّفْتَنِي وَرَفَعْتَ قَدْرِي	فَأَصْبَحْتَ الْمَجْرَةَ لِي	سَرِيرَا
سَأَلْتُ وَقَدْ أَجَبْتُ فَإِنْ تَجِدْنِي	هَفَوْتُ فَسَلْ تَجِدْ غَيْرِي	خَبِيرَا

“Gizlilikte hilaller gibidir manalar ve dolunaylara benzeyen açık lafızdır.

Beni şerefledirdin ve değerimi yücelttin. Galaksi bana döşek oldu.

Sordun, cevap verdim. Beni görürsen havalara uçarım. Sor, benden daha uzmanını bulursun.”

2.5.1.10. Nûn Harfî

Biri, nûn harfî ile ilgili olarak aşağıdaki beyitleri söylemiştir.⁴³⁹(Meczûu ’r-recez)

ثَلَاثَةٌ	أَحْرَفُهُ	وَوَاحِدٌ	جَمِيعُهُ
إِنْ رُمْتُ أَنْ تَعْكِسَهُ	فَلَسْتُ	تَسْتَطِيعُهُ	

“Harfleri üçtür, hepsi birdir.

Onu ters çevirmek istersen, onu yapabilecek değilsin.”

İbn ‘Uneyn, cevap olarak aşağıdaki beyitleri söylemiştir.⁴⁴⁰(Meczûu ’r-recez)

يَا شَاعِرًا	أَلْعَزَّ	لِي	مِنْ	شِعْرِهِ	بَدِيعُهُ
سَمِيحُهُ	فِي	الْبَحْرِ	لَا	كَتَيِّ	أُذِيعُهُ

“Ey kendi şiirinden muhteşemliği bana bilmece olarak soran şair!”

⁴³⁸ İbn ‘Uneyn, 172-73.

⁴³⁹ İbn ‘Uneyn, 173.

⁴⁴⁰ İbn ‘Uneyn, 173.

Onun adaşı denizdedir. Yayacağım bir künye değildir.”

Şair, aşağıdaki beyitleri de cevap olarak yazmıştır.⁴⁴¹ (*Meczûu 'r-recez*)

إِنَّ الَّذِي بِالصُّدُغِ أَلْعَزَّةُ فِي خَطِّ كُلِّ كَاتِبٍ
مُسَبَّهٌ أَوْ بِالْفَمِ أَوْ بِالْحَاجِبِ

“Bilmece olarak söylediğin her kâtibin hattında,

Yanağa, ağza veya kaşa benzer.”

2.5.1.11. Mâverdiyye

İbn ‘Uneyn, ‘Afîfuddin b. ‘Adlân’a aşağıdaki beyitlerde Mâverdiyye ile ilgili bilmece sormuştur.⁴⁴² (*Tavîl*)

أَلَا يَا عَفِيفَ الدِّينِ هَلْ أَنْتَ مُخْبِرِي بِمَثَلَةٍ حَمَلًا إِذَا مَا بَنَّاثُهَا
بِمَثَلَةٍ حَمَلًا إِذَا مَا بَنَّاثُهَا
كَأَنَّ أَلِيمَ الْهَجْرِ أَجْرَى دُمُوعِهَا
كَأَنَّ أَلِيمَ الْهَجْرِ أَجْرَى دُمُوعِهَا
ثُبَارِي ثَقَالَ الْمُعْصِرَاتِ بِدَرِّهَا
ثُبَارِي ثَقَالَ الْمُعْصِرَاتِ بِدَرِّهَا
بِمُشْكَلَةٍ لَا يَغْمُرُ الْعَجْمُ عَوْدَهَا
بِمُشْكَلَةٍ لَا يَغْمُرُ الْعَجْمُ عَوْدَهَا
مَرَّتْهَا أَعَارَتِهَا الْعَوَانِي نُهْوَدَهَا
مَرَّتْهَا أَعَارَتِهَا الْعَوَانِي نُهْوَدَهَا
فَقَاضَتْ وَأَذَكِي فِي حَشَاهَا وَقَوْدَهَا
فَقَاضَتْ وَأَذَكِي فِي حَشَاهَا وَقَوْدَهَا
فَمَا تَرَكْتُ لِلْسَّحْبِ إِلَّا رُعُودَهَا
فَمَا تَرَكْتُ لِلْسَّحْبِ إِلَّا رُعُودَهَا

“Dikkat edin. Ey ‘Afîfeddin! Bir problemi bana haber verebilir misin küçük develerin dalına dokunamadığı.

Taşınması ağırdır. Kızları ona uğradığında, güzel kızlar (onların)memelerini ödünç alır.

Sanki sürgününün acı vereni, gözyaşlarını akıttı, taşı. İç organlarında yakacağını yaktı.

Yağmur bulutlarının ağırlıklarını sütünü yarıştırdı. Buluta ancak şimşeklerini bıraktı.”

‘Afîfuddin anlamayınca şair aşağıdaki beyti yazmıştır.⁴⁴³ (*Tavîl*)

وَأَعْجَبُ مَا فِيهَا مِنَ الْأَمْرِ أَنَّنِي جَعَلْتُ غِذَاهَا كُلَّ يَوْمٍ يُرَوِّدَهَا

“İşle ilgili içinde olan şeylerin en acayibi, onun her gününün gıdasını teslim alınma yeri kıldım.”

İbn ‘Uneyn, ‘Afîfuddin tekrar anlamayınca aşağıdaki beyitleri yazmıştır.⁴⁴⁴ (*Tavîl*)

أَلَا سَقْيَانِي فَالظَّلَامُ قَدْ انْجَلَى وَأَبَدْتُ ثَبَاشِيرُ الصَّبَاحِ عَمُودَهَا

⁴⁴¹ İbn ‘Uneyn, 173.

⁴⁴² İbn ‘Uneyn, 174-75.

⁴⁴³ İbn ‘Uneyn, 175.

⁴⁴⁴ İbn ‘Uneyn, 175.

سُلَافاً كَأَنَّ الْمِسْكَ كَانَ لِدَنِّهَا خِتَاماً وَمَاءَ الْوَرْدِ رَوَى صَعِيدَهَا

“Doğrusu, ey beni sulayan! Karanlık açıldı, sabahın müjdeleri onun direklerini gösterdi.

Üzüm şarabı. Sanki misk, şarap testisinin hitamı, gül suyu düzlüğünün sulayıcısı.”

2.5.1.12. Ebu Alâ El-Maarrî’nin Ayakkabıları Hakkında

‘Afîfuddin İbn ‘Adlân, İbn ‘Uneyn’e Ebu’l-Alâ el-Maarrî’nin ayakkabılarını aşağıdaki beyitlerde sormuştur.⁴⁴⁵(Tavîl)

لَاخْتَيْنِ صَفَرَاوَيْنِ أَصْبَحَتْ وَاطْنًا فِي جَمْعِكَ الْأَخْتَيْنِ إِيْمُكَ وَالْعَارُ
مَتَى تَنْفَرِدُ إِحْدَاهُمَا فَهِيَ دَهْرَهَا مَقْصَرَةٌ عَمَّا تُرِيدُ وَتَخْتَارُ
كَمَا شَعَرَ وَجْهَيْهِمَا وَعَلَيْهِمَا فُرُوعٌ بَدَتْ يَسْرَحْنَ وَالْخَلْقُ أَطْوَارُ

“İki sarı kız kardeşe ait olana ayak basar oldun. İkisini bir araya getirmen günahındır ve ayıptır.

Ne zaman ikisinden birisi ayrılırsa, istediğin ve seçtiğin şeylerden bir acizlik ondan kaygılanır.

Saç o ikisinin yüzünü örttü. O ikisini üzerinde tam saçlar vardır. Ayrılır görünürler, yaratılışı aşamalarıdır.”

İbn ‘Uneyn, aşağıdaki beyitlerle bu bilmeceye cevap vermiştir.⁴⁴⁶(Tavîl)

بَقِيَتْ غَفِيفَ الدِّينِ تُرْجَى وَتُنْقَى وَيَأْمَنُ مِنْ صَرْفِ الزَّمَانِ بِكَ الْجَارُ
تَغُوصُ عَلَى دُرِّ الْكَلَامِ بِحَارَهُ فَتَأْخُذُ مِنْهُ مَا تَشَاءُ وَتَخْتَارُ
تُسَائِلُ عَنْ أَخْتَيْنِ وَطَوْهُمَا مَعَا خَلَالٌ وَعَنْ أَخْتَيْنِ دَارُهُمَا دَارُ
وَإِحْدَاهُمَا مَلِكُ الْيَمِينِ وَعَنْقُهَا صَحِيحٌ وَمَا فِي خَلْعِهَا لِأَمْرِي عَارُ

“Baki kalasın ey ‘Afîfuddin! Umulur, sakınılır ve yakının senden emin olur zamanın çarkından.

Kelamın incisi için denizlerine dalar, istediğini ve seçtiğini alır.

Beraber olması helal olan ve yerleri ev olan iki kız kardeşten soruyorsun.

İkisinden birisi, sağıın meliğidir. Azat edilmesi uygundur. Bir kimseye onu terk etmesi ar değildir.”

⁴⁴⁵ İbn ‘Uneyn, 176-77.

⁴⁴⁶ İbn ‘Uneyn, 177.

2.5.1.13. Yün Eğirme

Şair, yün eğirme ile ilgili aşağıdaki beyitleri söylemiştir.⁴⁴⁷ (Tavîl)

أَحَاجِي وَقَدْ أَصْبَحْتُ عَنْهَا بِمَعَزِلٍ	وَلَمْ تُبْقِ لِي الْأَيَّامَ عَقْلًا وَلَا جِسا
بِغُرَيَّانٍ لَوْلَا الرِّيقُ مَا رَاقَ فِعْلُهُ	لَهُ هَامَةٌ مَلْمُومَةٌ ضَخْمَةٌ مَلْسَا
إِذَا مَا كَسَتْهُ أُمُّهُ مِنْ لِبَاسِهَا	أَتَتْ أَخْتُهُ فَاسْتَأْصَلَتْ كُلَّ مَا يُكْسَى
وَأُمُّ الطَّلَا الْوَحْشِيِّ تُوصَفُ بِاسْمِهِ	إِذَا خُطَّ لَا تَصْحِيفَ فِيهِ وَلَا عَكْسَا
وَلَوْ أَنَّ عَيِّبًا يَكْرَهُ النَّاسُ مِثْلُهُ	عَلَى الْعَيْنِ غَشَى عَيْنُهُ كَشَفَ اللَّبْسَا

“Sana üstü kapalı konuşuyorum, ondan ayrı sabahladım. Günler bana ne akıl ne his bıraktı.

Çıplakla, tükürük olması idi onun yaptığı yükselmezdi. Kocaman, pürüzsüz, toplanmış bir kafası vardır.

Annesi, elbisesinden ona giydirdiğinde kardeşi gelir giydiği her şeyi kökünden alır.

Vahşi ceylan yavrusu, ismiyle vasıflanır. Yazıldığında ne tashif ne de akis vardır.

Şayet onun gibi göze insanların hoş görmediği gibi bir ayıp olsa elbiseler çıkarak gözünü örterdi.”

2.5.2. Arkadaş İsimleri

Bu başlık altında şairin döneminde yaşayan bazı kimselerin isimleri ile ilgili bilmeceleleri tahlil edilmiştir.

2.5.2.1. Reslân

İbn ‘Uneyn, Reslân ismindeki bir arkadaşının adını bilmece yoluyla aşağıdaki beyitlerde ifade etmiştir.⁴⁴⁸ (Basît)

مَا نَالَ سِرَّ الْهَوَى مِمَّنْ كَلَفْتُ بِهِ	مَنْي صَدِيقٌ وَلَا أَبْنَتُهُ بَشْرَا
خَفْتُ الرَّقِيبَ عَلَيْهِ وَالْوَشَاةَ بِهِ	فَقَدْ جَعَلْتُ إِسْمَهُ فِي الْقَلْبِ مُسْتَرَا

“Kendisine tutkun olduğum kimselerden sevginin sırrını benden hiçbir arkadaş elde etmedi ve onu hiçbir beşere söylemedim.

Onu gözetleyenden ve laf taşıyanlardan korktum. Onun ismini kalpte gizledim.”

⁴⁴⁷ İbn ‘Uneyn, 177-78.

⁴⁴⁸ İbn ‘Uneyn, 156.

Reslân ismindeki bu kişi, tezin birinci bölümünde yer verdiğimiz şairin yanında edebiyat dersini aldığı hocası Ebu's-Şenâ Muhammed b. Arslan eş-Şeyzerî olabilir.

2.5.2.2. Hâtım

İbn 'Uneyn, Hâtım isminde birini yine bilmece ile ifade etmiştir.⁴⁴⁹(Kâmil)

فَكَأَنِّي نَاضِلْتُ أَحْذَقَ رَامِي فَذَرَّ مُتَاحَ نَظَرَهُ أَرْسَلَتْهَا
مَا ذَنْبُهُ الْجَانِي عَلَيَّ سِهَامِي أَلَّوْمُهُ فِيمَا جَنَّتُهُ سِهَامُهُ
أَخْفَيْتُهُ فِي الْقَلْبِ عَنْ لَوَامِي لَا أَتَّقِي فِيهِ الْمَلَامَ لِأَنِّي

“Göz yaşı akıttığım bir göz, verilmiş bir itibar. Sanki ben mücadele ettim en zeki atıcı ile.

Okunun topladıkları şeyler için onu kınar mıyım? Onun günahı nedir, bana zarar veren okumdur.

Onun ile ilgili kınamadan korkmam. Çünkü ben onu kalpte kınayıcılarımdan sakladım.”

2.5.2.3. Bahâeddin Karâkûş

Şair, bu bilmeceinde Selâhaddin Eyyûbî'nin kumandanlarından Bahâeddin Karâkûş'tan(ö.597/1201)⁴⁵⁰ bahsetmiştir.⁴⁵¹(Recez)

أَخْفَى إِسْمَ مَنْ أَحْبَبُهُ مَخَافَةً وَذَكَرُهُ فِي الْقَلْبِ شَوْقٌ وَأَرْقَ
شُبُهَةً بِالْوَرْدِ الْجَنِيِّ خَدُهُ وَخَدُهُ مِنْ ذَاكَ أُنْدَى وَأَرْقَ

“Korkudan dolayı sevdiğim kimsenin ismini gizlerim. Ve onun kalpte zikri şevk ve uyumamadır.

Yanağı toplanmış güle benzetilir. Onun yanağı bundan daha ince ve tazedir.”

2.5.2.4. İshak

İbn 'Uneyn, İshak ismini bilmece olarak sormuştur.⁴⁵²(Kâmil)

وَلَقَدْ كَتَمْتُ إِسْمَ الَّذِي أَحْبَبْتُهُ وَدَقَنْتُ سِرَّ حَدِيثِهِ بَيْنَ الْحَشَا
وَرَأَيْتُ نَقْضَ الْعَهْدِ ذَنْبًا يَحْتَوِي أَبْدَأُ وَكَشَفْتُ السِّرَّ شَيْئًا مُفْجِئًا
فَجَعَلْتُ سِرَّ الْقَلْبِ سِتْرًا دُونَهُ فَمَنْ الْأَمِينُ الْبَرُّ إِنْ قَلْبٌ وَشَى

⁴⁴⁹ İbn 'Uneyn, 156.

⁴⁵⁰ Bahattin Kök, “Karakuş, Bahâeddin”, içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 441.

⁴⁵¹ İbn 'Uneyn, Dîvânü İbn 'Uneyn, 157.

⁴⁵² İbn 'Uneyn, 159.

إِنِّي لِأَخْشَى الْقَلْبَ يَكْشِفُ سِرَّهُ
“Sevdiğim kimsenin ismini gizledim ve konuşmasının sırrını içime gömdüm.”

Ahdi bozmanın daima bir günah içerdiğini ve sırrı ortaya çıkarmanın fahiş bir şey olduğunu gördüm.

Kalbin sırrını, onun arasına sütreyaptım. Şayet kalp gammazlarsa, iyilik sahibi ve güvenilir kimdir.

Sırrını ortaya çıkaran kalpten ben haşyet duyarım. Kartalın ondan uzaklaşıp ceylan yavrusunu avlaması.”

2.5.2.5. Şîs

İbn ‘Uneyn arkadaşı şair Şîs’in ismini bilmece olarak aşağıdaki şiirde sormuştur.⁴⁵³ (Hafîf)

أَيُّهَا الْعَالَمُ الرَّئِيسُ	أَجِبْنِي	عَنْ سُؤَالِي	فَأَنْتَ رَبُّ الْمَعَانِي
أَعْجَزْتَنِي ثَلَاثَةً وَهِيَ خَمْسٌ	مُشْكِلَاتٌ مَا لَمْ تُنْطِ بِثَمَانِي	تُغَدِّتُ وَاجِدًا	مِنْ الْحَيَوَانِ
فَإِذَا مَا عَكَّسْتُهَا ثُمَّ صَحَّفْتُ			

“Ey önder ve âlim! Sen manaların sahibisin, soruma cevap ver.

Sekize bağlı olmadığı sürece beş problem iken üçü beni aciz bıraktı.

Onu ters çevirip sonra tashif yaptığında hayvanlardan((تيس),dağ keçisi) biri olur.”

2.5.3. İsimler

Bu başlık altında şairin bilmecelerinde sorduğu isimler tahlil edilmiştir.

2.5.3.1. Yahya

Yahya ismi ile ilgili İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitleri söylemiştir.⁴⁵⁴ (Kâmil)

بِأَتْنَيْنِ يُكْتَبُ وَالصَّحِيحُ فَوَاجِدُ	فَإِنْ اسْتَجِيبَ دُعَايَ فَهُوَ الْخَالِدُ	لَوِدِدْتُ أَنِّي طَوَّلْتُ دَهْرِي رَاقِدُ	يُنْجِي قَبِيئَهُ فَإِنَّكَ نَاقِدُ
مَا إِسْمٌ رُبَاعِيٌّ الْحُرُوفُ وَإِنَّمَا	فَإِذَا دَعَوْتُ لَهُ فَلَسْتُ أَرْيَدُهُ	وَلَوْ أَنَّهُ لِي فِي الْمَنَامِ مُصَحَّفُ	وَنَرَاهُ إِنْ صَحَّفْتُهُ وَعَكَّسْتُهُ

“Dört harfli olan isimdir. Ancak iki harfle yazılır, bir tanesi salimdir.

⁴⁵³ İbn ‘Uneyn, 160.

⁴⁵⁴ İbn ‘Uneyn, 158.

Onu çağırdığımda, ona ziyade yapmıyorum. Şayet duama cevap verilirse, o sonsuzdur.

Şayet o, uykuda benim için tashif edilmiş olsaydı, ben zaman durdukça uyuyan olmayı arzularım.

Tashif edip tersine döndürdüğünde onun kurtardığını görürsün. Onu beyan et. Sen eleştirensin.”

2.5.3.2. Yâsin

İbn ‘Uneyn, Yâsin ismini bilmece olarak sormuştur.⁴⁵⁵(Serî‘)

وَشَادَن	أَبْصَرْتُهُ	قَائِمًا	يَلْعَبُ	بِالْأُكْرَةِ	فِي	مَوْسِمٍ
كَأَنَّهُ	الْبَدْرُ	وَقَدْ	كُلَّلتْ	مِنْ	عَرَقٍ	خَدَاهُ
وَكُلَّمَا	أَبْعَدَهَا	رَكَضَتْهُ	عَادَتْ	عَلَى	أَقْدَامِهِ	تَرْتَمِي
قُلْتُ لَهُ	مَا	إِسْمُكَ	قُلْ لِي	فَقَدْ	سَفَكَتَ	مِنْ
فَمَرَّ	فِي	لُعْبَتِهِ	لَا هِيَأُ	وَقَالَ	حَرْفَانِ	مِنْ
					الْمُعْجَمِ	جِرَاحِ
					دَمِي	

“Ceylan yavrusu, insanların toplandığı zamanda onu ayakta görüyorum oyuk ile oynarken.

Sanki o, dolunaydır ağaçtan iki yanağı yıldızlarla taç giydirilmişken.

Koşusu her ne kadar onu uzaklaştırsa da ayaklarının üzerine atlayarak döner.

Dedim ona ismin nedir? Bana de: yara olmadan kanımı döktün.

Eğlenerek oyununa devam etti. Dedi ki iki harf mu ‘cemdendir.”

2.5.3.3. İlyas

İbn ‘Uneyn, İlyas ismi ile ilgili aşağıdaki bilmeceyi sormuştur.⁴⁵⁶(Hafîf)

يَا خَلِيلِي لَا تُطِيلَا سُؤَالِي	سِرُّ مِثْلِي فِي الْحَبِّ لَا يُبْدِيهِ
سَائِلَا الْقَلْبَ إِنْ قَدَرْتُمْ عَلَى أَنْ	تَسْأَلَاهُ عَنْ إِسْمٍ مِنْ حَلٍّ فِيهِ
هُوَ فِي النَّاسِ ظَاهِرٌ غَيْرَ حَرْفٍ	وَاجِدٍ فِي هِجَائِهِ يُخْفِيهِ
وَإِذَا نُقِطَةً نَفَتْ أَحْنَاهَا عَنْهُ	فَكُلُّ بَجْهٍ فِي بَجْهِهِ يَنْقِيهِ

“Dostum! Sorumu uzatma. Sevgideki benim gibinin sırrı, onu ortaya çıkarmaz.

Ey kalbe soran! şayet ona, orada konan kimsenin ismini sorabilirsiniz.

⁴⁵⁵ İbn ‘Uneyn, 159.

⁴⁵⁶ İbn ‘Uneyn, 160-61.

O, insanlar arasında zahirdir. Hecelerinde tek bir harfi onu gizliyor.

Bir noktadır, kardeşini kendisinden nefyeden, her biri çabasıyla ondan sakınır.”

2.5.3.4. Ebu Bekr

Şair, Ebu Bekir ismini aşağıdaki beyitlerde bilmece şeklinde ifade etmiştir.⁴⁵⁷(*Kâmil*)

إِنِّي لَأَعْجَبُ مِنْ ثَلَاثَةِ أَحْرَفٍ نَسَقِي يُخَالِفُ شَكْلُهَا أَوْصَافُهَا
يَلْقَاكَ سَائِرُهَا بِشَكْلِ وَاجِدٍ وَيُرِيكَ قَطْعُ رُؤُوسِهَا أَنْصَافُهَا
فِي إِسْمٍ لِيَبْدُرَ مَا رَنْتَ الْحَاطَةُ إِلَّا وَأَهْدَتْ لِلنَّفُوسِ تَلَافُهَا

“Peş peşe gelen üç harfe bayılıyorum, şekli vasıflarına muhalefet eden.

Sana atıyor geri kalanını tek bir şekilde. Başlarının kesilmesi, sana yarımalarını gösteriyor.

Dolunayın bir ismindedir, bakışlarının bakmadığı, ancak nefisleri yok olmaya götüren.”

2.5.3.5. Sencer

İbn ‘Uneyn, Sencer ismini aşağıdaki beyitlerde harflerin yerlerini değiştirmek suretiyle sormuştur.⁴⁵⁸(*Serî*)

إِنْ بَدَّلُوا أَوَّلَهُ آخِرًا وَبَدَّلُوا الثَّانِي بِالْآخِرِ
حَدَّثَ عَنْ أَنْفَاسِهِ آخِرَ اللَّيْلِ لَ وَعَنْ جَفَنِ لَهُ فَاتَرَا

“Başını sonu ile tebdil ederlerse ve ikincisini de sonuncuyla değiştirirlerse,

Gecenin sonunda nefesleri ve parlaması olan göz kapağı hakkında konuşur.”

2.5.3.6. Yakup

Şair, bu beyitlerde Yakup ismini bilmece olarak sormuştur.⁴⁵⁹(*Basîl*)

إِسْمِعْ وَقَاكَ إِلَهِي مَا تُحَازِرُهُ فَخَيْرُ مَا وَقَى الْإِنْسَانُ مَا خَزَا
مَضْرُوبُ أَوَّلِهِ فِي نِصْفِ آخِرِهِ جَنْزٌ لِأَوْسَطِهِ إِنْ حَاسِبٌ نَظَرَا

⁴⁵⁷ İbn ‘Uneyn, 162.

⁴⁵⁸ İbn ‘Uneyn, 163.

⁴⁵⁹ İbn ‘Uneyn, 163.

“Dinle! Rabbim seni korktuğun şeylerden seni korusun. İnsanın sakındığı şeylerin en hayırlısı, korktuğu şeylerdir.

Sonunun yarısında başının belirlenmesi ortasının köküdür. Şayet hesap eden bakarsa.”

2.5.4. Meyve, Sebze, Yiyecek ve İçecekler

2.5.4.1. Kayısı ve Susam

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitlerde kayısı ve susam kelimelerini bilmece olarak sormuştur.⁴⁶⁰(Serî‘)

نَبْتَانِ	هَذَا	أَصْلُهُ	سَامِقٌ	قَاسٍ	وَذَا	مِنْ	خَائِرٍ	قَاصِرٍ
أَيُّهُمَا	صَحَّفَتْ	مَعكُوسَةً	دَلَّ	بِلَا	شَكِّ	عَلَى	الْآخِرِ	

“İki bitkidir. Bunun kökü sert ve boy olarak yüksektir, diğeri ise kısa ve zayıftır.

Hangisini ters döndürürsen şüphesiz diğesine delalet eder.”

2.5.4.2. Şarap

Şair, bu beyitlerde şarap kelimesi ile ilgili özellikler vererek bilmece olarak sormuştur.⁴⁶¹(Tavil)

وَسَائِرَةٌ فِي اللَّيْلِ لَا تَعْرِفُ الْكَرَى	تُحْمَلُ	أَعْبَاءٌ	ثِقَالاً	فَتَقْصِرُ
أَتِيخَ لَهَا عَلَجٌ عَنِيفٌ فَبَرَّهَا	مَلَابِسَهَا	مُسْتَأْجَرٌ	لَا	يُقْصِرُ
وَالْبَسَهَا ثَوْباً مِنَ الْوَشْيِ رَائِعاً	وَلَيْسَ	لَهَا	عَقْلٌ	فَتُنْشِئُ
فَمَنْ سَرَّهُ تَأْنِيثُهَا أَنْتَ إِسْمَهَا	وَمَنْ	سَرَّهُ	التَّذْكِيرُ	فَهُوَ مُذَكَّرٌ

“Uyuklamayı bilmeyen, geceleyin yürüyendir. Ağır yükler yükletilir, sabreder.

Ona kaba bir adam verilir. Onun elbiselerini kusur etmeyen, sevap bekleyen biri çekip alır.

Ona süslü, harika bir elbise giydirdi. Onun bir akli yoktur methedip teşekkür edecek.

Onun müennesliği kimi mutlu ederse ismini müennes yapar. Müzekker yapma kimi mutlu ederse, o müzekkerdir.”

⁴⁶⁰ İbn ‘Uneyn, 149.

⁴⁶¹ İbn ‘Uneyn, 165.

2.5.4.3. Haşkunân

Şair, bu beyitlerde Haşkunân⁴⁶² kelimesini anlamı kapalı bir şekilde ifade etmiştir.⁴⁶³(Tavîl)

وَعُوجٌ كَأَمْثَالِ الْأَهْلَةِ بَزَلٍ دِقَاقٍ حَوَاشِيهَا تَمَاقٍ خُصُورُهَا
عَقَرْتُ لِصَحْبٍ جُوعٍ فَرَدَدْتُهُمْ بَطَانًا وَلَمَّا تَدَمَ مِنْهَا نُحُورُهَا

“Kemale ermiş hilallerin misalleri gibi eğiktir. Yanları ince, belleri kalkık.

Aç arkadaşlar için kestim. Onları göbekli olarak gönderdim, ondan boğazlanmış yerlerinden kan aktığında.”

2.5.4.4. Yumurta

İbn ‘Uneyn, yumurtayı bilmece olarak sormuştur.⁴⁶⁴(Tavîl)

وَمَمْلُوكَةٌ عِنْدِي حَدِيثٌ يَتَاجُهَا أَتَنَّتِي بِمَوْلُودٍ وَمَا بَلَغَتْ شَهْرَا
عَلَى أَنَّهَا بِكَرٍّ حَصَانٌ وَعَالِقٌ وَهَذَا لَعَمْرِي مُشْكَلٌ يُنْعَبُ الْفَكْرَا
وَقَدْ وَلَدَتْهَا أُمُّهَا وَهِيَ حَامِلٌ فَيَا عَجَبًا إِنِّي أَرَى أَمْرَهَا نُكْرَا
وَمُذْ نَبَذَتْهَا أُمُّهَا حَفِيَّتٌ بِهَا خُنُوءًا وَضَمَّتْهَا إِلَى جَنْبِهَا أُخْرَى
وَفِي جَمْعِهَا نَقْصٌ وَتَصْحِيفٌ عَكْسُهُ يَكُونُ لَهُ صَيْتٌ وَلَيْسَ لَهُ ذِكْرَى

“Ürünü yeni olan benim yanımda bir maldır. Bir aya ulaşmamışken bir doğanı bana getirdi.

Her ne var ki o, el değmemiş, iffetli ve takip altındadır. Ömrüme yemin olsun ki bu düşünceyi yoran bir problemdir.

O hamileyken annesi onu doğurmuştur. Ne acayıptır, ben onun durumunu acayip olarak görüyorum.

Annesi onu dışarı attığında şefkat duyarak onu gizler. Onun yanına başkasını koyar.

Çoğulunda noksanlık vardır. Aksinin tashifi, onun ünü olur; hiçbir anısı yokken.”

⁴⁶² Hamurdan yapılan bir parçadır. İçerisine şeker, badem, ceviz, fıstık ve mayalanmamış ekmek konulur ve ateşe verilir. Bkz. Süleymân b. Muhammed b. ‘Omer el-Buceyrimî el-Mısrî eş-Şâfi’î el-Buceyrimî, *Tuhfetu’l-Habîb ‘alâ Şerhi’l-Hatîb*, 1415/1995, 3/16.

⁴⁶³ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 170.

⁴⁶⁴ İbn ‘Uneyn, 172.

2.5.4.5. Izgaracı

İbn ‘Uneyn, ızgaracıyı aşağıdaki beyitlerde anlamı kapalı bir şekilde ifade etmiştir.⁴⁶⁵(Serî‘)

كَمْ طَعْنَةٍ أَنْهَرَهَا حُدُّهُ نَافِذَةٍ تُنْظِمُ فِيهَا الْكُلَى
وَنَلَّةٍ صَبَّحَهَا بِأَسْهُ أَعْدَمَهَا الْوَرْدَ وَرَعَى الْكَلَا
نَعَمْ وَكَمْ جَهَّزَ مِنْ مَالِهِ يَتِيمَةً أَنْكَحَهَا أَرْمَلَا
مَوْفِقُهُ فِي الْفِتَنِ لَا يُشْتَهَى وَنَارُهُ فِي الْحَرْبِ لَا تُصْطَلَى

“Nice keskin darbesi onu genişletti. Orada böbrekleri dizdi.

Onun cesareti, koyun veya keçi sürüsünü sabahlattı. Su başına gelmeleri ve otları otlamasından yoksun bıraktı.

Evet, malından nicesini dulun nikahladığını yetim olarak hazırladı.

Cinayetdeki konumu arzulanmaz, ateşi savaşta ısınmaz.”

2.5.5. Hayvanlar

2.5.5.1. Akrep

Şair, bu bilmecesinde zayıf olmasına rağmen insanların korktuğu, isminin ilk iki harfi ve son iki harfinin iki defa tekrar edildiğinde başka hayvanların ismi olduğunu ifade ettiği akrep ismini bilmece olarak sormuştur.⁴⁶⁶(Tavîl)

وَمَا حَيَوَانٌ يَنْقِي النَّاسَ شَرَّهُ عَلَى أَنَّهُ وَاهِي الْفَوَى وَاهِنُ الْبَطْشِ
إِذَا ضَعَّفُوا نِصْفَ إِسْمِهِ صَارَ طَائِرًا وَإِنْ ضَعَّفُوا بَاقِيَهُ صَارَ مِنَ الْوَحْشِ

“İnsanların kötülüğünden korktuğu bir hayvandır, güçsüz ve saldırması zayıf olmasına rağmen.

İsminin yarısını iki misli yaptıklarında bir kuş(saksağan) olur, geri kalanını, iki misli yaptıklarında vahşi hayvanlardan (ceylan ve inek sürüsü) olur.”

2.5.5.2. Bir Yaban Güvercin Türü

Şair, bu bilmecesinde ediplere seslenerek bir yaban güvercin türü olan “ورشان” kelimesini sormuştur.⁴⁶⁷(Basîl)

⁴⁶⁵ İbn ‘Uneyn, 175-76.

⁴⁶⁶ İbn ‘Uneyn, 150; el-Mubârek b. Aḥmed b. el-Mubârek b. Muvehheb el-Laḥmî İbnu’l-Mustevfî el-İrbilî, *Târîḫü İrbil* (Dâru’r-Ruṣîd; ‘Irâq: Vezâratu’s-Şekâfe ve’l-İ’lâm, 1400/1980), 411.

⁴⁶⁷ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 151.

يَا أَدْبَاءَ الزَّمانِ إِنِّي
فَخَبِّرُونِي عَنْ إِسْمِ جَمْعِ
أَعَجَزَنِي لِلْعَوِيصِ
النَّصْفِ ظَرْفٌ وَالنَّصْفِ حَرْفٌ

“Ey zamanın edipleri! Anlaşılması güç bir şeyin (bilmece) keşfi beni aciz bıraktı.

Bana çoğul isimden haber verin. Yarısı zarf(ورا) ve yarısı harf(شين).”

2.5.6. Eşyalar

2.5.6.1. Su Isıtıcısı

Şair, bu bilmecesinde su ısıtıcısı olan ibriğin bazı özelliklerini vererek bilmece olarak sormuştur.⁴⁶⁸(Meczûu 'l-munserih)

عَلِمْتُ	حَقًّا	بِأَنَّهَا	مُتَّيْمٌ
فِي	نَاطِقٍ	قَبْلَهَا	وَلَا
عَلَيْهِ	مِنْ	حَمَلَهَا	وَمَا
سَيَّانٍ	عِمْرَانُ	كَانَ	أَوْ
وَأَخْتُهُ	فِي	الْحَشَا	وَمَا
تَسْلَمُ			

“Bende bir mülk vardır, hamile kaldığında gerçekten onun ikiz olduğunu bilirsin.

Hiçbir zaman bir araya gelmeyen iki zıddı gizler, öncesinde ne konuşanda(insanlar) ne de sağır olanda(hayvanlar) bir araya gelen.

Onun içinin hamilelikten dolayı ne içerdiğini bilirim, o bilmez.

Onunla temas eden her kimse onu döller, fark etmez İmran veya Meryem olması.

O ne zaman ortaya çıktığında bir zeker görünür. Onun kız kardeşi içerdedir, teslim olmaz.”

2.5.6.2. Tekerlek

Aşağıdaki bilmecesinde, özelliklerini vererek tekerlek kelimesini sormuştur.⁴⁶⁹(Basît)

أَهْلَ الْعُلُومِ	أَحَاجِيكُمْ	بِوَارِدَةٍ
إِذَا اسْتَوَى بَيْنَ رَجُلَيْهَا	إِمْرُؤُ نَطَقَتْ	
تَمْشِي وَقَائِدُهَا	مِنْ خَلْفِهَا	أَبْدًا
صَعْرَاءُ	إِنْ هِيَ قَامَتْ	فَهِيَ مَائِلَةٌ

⁴⁶⁸ İbn ‘Uneyn, 150.

⁴⁶⁹ İbn ‘Uneyn, 151.

مَحْمُولَةٌ وَهِيَ لِلْأَثْقَالِ حَامِلَةٌ مُقِيمَةٌ لَا تَزَالُ الدَّهْرَ مُرْتَجِلَةً

“Ey ilimlerin ehli! Size suya gelen bir grupla ilgili bilmece soruyorum.

Yavaş gidenin acele edene su temin etmediği.

İki ayağı arasına oturduğunda bir kimse, art arda gürültülü sesler çıkarır.

Yürür; sürücüsü arkasında daima. Yürümeye devam eder; dengesini kaybetmiş sarhoş gibi.

Eğiktir. O kalktığı anda eğimlidir. Yürüdüğünde mizan gibi dengelidir.

Taşınırdır. Ağırlıkları taşıyandır, mukimdir zaman onun göçebesi iken.”

2.5.6.3. Yay

İbn ‘Uneyn, kökenini, üzerindeki işlemelerinin güzelliğini, çıkardığı ses gibi özelliklerini vererek yayı bilmece olarak sormuştur.⁴⁷⁰(Tavîl)

وَمَمْلُوكَةٌ أَنْسَابُهَا فَارِسِيَّةٌ	لَهَا لَيْنٌ مَوْلَى تَحْتَ قُوَّةٍ وَالِي
عَلَيْهَا جَلَابِيبٌ يَرُوقُكَ وَشَيْهَا	كَأَنَّ قَدْ وَشَتْهَا جَمِيرٌ بِأَزَالِ
تَحْنُ لِفَقْدَانِ الْقَرِينِ كَأَنَّهَا	فَصِيلٌ حَمَاهُ الْخَلْفُ رَبُّ عِيَالِ
إِذَا آنَسَتْ فَقَدْ الْقَرِينِ حَسِبَتْهَا	جَمَالًا تَرَاغَتْ بُكْرَةً لَجَمَالِ
تُوَاصِلُ بَيْنَ الْكَافِ وَالْجِيمِ رُنَّةٌ	إِذَا مَا يَمِينُ أَرْدَفَتْ بِشِمَالِ

“Kökenleri farisî olan bir mülktür. Efendinin kuvveti altında bir köle yumuşaklığı vardır onda.

Üzerinde süslemesinin seni büyüleyen kılıflar vardır. Sanki Ezâl’de⁴⁷¹ bir Himyeri’nin süslediği.

Dostu kaybetmekten dolayı özlem duyar. Sanki o sütten kesilmiş devedir, aile fertlerinin sahibinin ona memeyi koruduğu.

Dostu kaybettiğini fark ettiğinde onu erkenleysin diğer develere seslenen develer zannedersin.

Kâf ve cîm arasında yankıyı sürdürür, sağ solun arkasında olduğunda.”

⁴⁷⁰ İbn ‘Uneyn, 152.

⁴⁷¹ İslâm kaynaklarında San’ânın eski ismi. Mustafa L. Bilge, “San’a”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 88.

2.5.6.4. Kürk

Şair, kökenini, kullanma zamanını, nakış gibi özelliklerini vererek kürk hakkında bilmece sormuştur.⁴⁷²(Tavîl)

فَأَكْرُمُ مَثْوَاهَا وَأَعْنَى بَيْرَهَا رَأَيْتُ لَذِيذَ الْعَيْشِ فِي طَوْلِ هَجَرِهَا إِلَى نَاصِحِ طَبِّ خَبِيرٍ بِسِرِّهَا وَلَا قَالَ فِيهَا النَّاسُ غِيًّا لِقَصْرِهَا لِإِتِمَامِ مَعْنَاهَا وَإِكْمَالِ فَخْرِهَا فَلَا وَصَلَ حَتَّى تَسْتَتِيرَ بِفَجْرِهَا وَلَكِنِّي أَلْتَدُّ مِنْهَا بِظَهْرِهَا	وَتَرْكِيةِ الْأَنْسَابِ طَوْرًا أَجْبُهَا أَوَاصِلُهَا حَتَّى إِذَا مَا مَلَّلْتُهَا خَلَفْتُ لَهَا أَبَاءَهَا وَوَكَلْتُهَا فَجَاءَتْ عَلَى مَا اخْتَرْتُ لَا الطَّوْلُ وَالْيَسْتُهَا ثَوْبًا مِنَ الْوَشْيِ مُعْلَمًا وَمَا لَيْلَةٌ فِي الدَّهْرِ إِلَّا هَجَرْتُهَا وَكُنْتُ زَمَانًا يُسْتَلَدُّ بِبَطْنِهَا
---	---

“Kökenleri Türkidir. Bir zaman onu severim. En değerli yere konulur, faydasından dolayı çokça önem verilir.

Ondan bıkana kadar onunla arkadaşlık ederim. Yaşamın lezzetini, onu uzunca terk etmede buldum.

Atalarını ona halef kıldım. Onun somurtan yüzünü iyi bilen, iyileştiren bir yol gösterene teslim ettim.

Seçtiğim şekilde geldi. Ne uzunluk ona halel getirmiştir ne de kısalığından dolayı insanlar onun için ayıp bir şey söylemiştir.

Ona süslü bir elbise giydirdim, anlamını tamamlayarak ve övgüsünü tam vererek.

Zamanda hiçbir gece yoktur ki onu terk etmeyeyim. Fecri ile aydınlatana kadar ulaşma yoktur.

Bir zaman iç kısmıyla zevk alınırdı, fakat ben, onun sırtından lezzet alırım.”

2.5.6.5. Ayna

İbn ‘Uneyn, ayna ile ilgili aşağıdaki beyitleri söylemiştir.⁴⁷³(Tavîl)

عَلَيْهَا حُلِيٌّ مِنْ لَحْيَيْنِ وَمِنْ تَبْرِ تَيَقَّنْتُ أَنَّ الْبَدْرَ قَوْلٌ بِالْبَدْرِ فَمِنْ أَجْلِ هَذَا لَا تَرِيْمُ عَنِ الْخَدْرِ فَتَصَدَّقْ فِيمَا خَبَّرْتَ وَهِيَ لَا تَدْرِي وَأِنْ قَوْلْتُ بِالْبَشْرِ لَأَقْتَهُ بِالْبَشْرِ	وَمَمْلُوكَةٍ عِنْدِي عَزِيزٍ نِجَارُهَا إِذَا قَابَلْتُ بَدْرَ السَّمَاءِ بِوَجْهِهَا يُؤَيِّرُ فِيهَا الْوَهْمُ مِنْ صَلَفٍ بِهَا تُخَبِّرُنِي عَنِّي بِمَا لَا رَأْيَتُهُ تُقَابِلُ بِالتَّقْطِيبِ إِنْ قَوْلْتُ بِهِ
---	--

⁴⁷² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 165.

⁴⁷³ İbn ‘Uneyn, 166.

“Marangozu değerli olan bir taşınmaz mal vardır yanımda. Üzerinde gümüş ve altın tozunda süs vardır.

Yüzü ile gökyüzünün dolunayı ile karşılaştığında, kesin görürsün, dolunayın dolunay ile karşılaştığını.

Vehim onunla övünerek ondan etkilenir. Bundan dolayı istenmez haremde.

Bana benden haber verir ondan görmediğimi. O, bilmeden haber verdiği şeyde doğru olur.

Onunla (Kaşlarını çatmış bir şekilde) karşılaştığında kaşlarını çatmış olarak, güler yüzle karşılaştığında, onu güler yüzlü görürsün.”

2.5.6.6. Kumar Okları

İbn ‘Uneyn, kumar oklarını aşağıdaki beyitlerde anlamı kapalı bir şekilde ifade etmiştir.⁴⁷⁴ (Tavîl)

نَبِيَّةٌ وَمِنْهُمْ خَامِلٌ مَا لَهُ ذِكْرٌ	وَمَا إِخْوَةٌ شَتَّى النِّجَارِ فَمِنْهُمْ
وَحُكْمُهُمْ حُكْمٌ وَأَمْرُهُمْ أَمْرٌ	وَلَا عَقْلٌ يَهْدِيهِمْ وَلَا دِينَ عِنْدَهُمْ
إِذَا السَّنَةُ الشَّهْبَاءُ أَخْلَفَهَا الْقَطْرُ	عَتَادُهُمْ نَحْرُ الصَّفَايَا لِقَوْمِهِمْ
تَبَاشَّرَتِ الْأَيْتَامُ وَإِنْدَفَعَ الْعُسْرُ	إِذَا مَا إِنْتَدَى السَّادَاتُ يَوْمًا لِحُكْمِهِمْ
عَلَى أَحَدٍ إِلَّا إِذَا صَمَّمَهُمْ قَبْرُ	وَمِنْ عَجَبٍ أَنْ لَيْسَ يَنْفِذُ حُكْمَهُمْ
نُعَابٌ وَقَدِمًا كَانَ فِي فِعْلِهِ فَخْرُ	وَأَعْجَبُ مِنْهُ أَنَّنَا بِفِعَالِهِ

“Şekilleri değişik olan kardeşlerdir. Zeki onlardandır, zikri olmayan tembel onlardandır.

Ne onlara yol gösteren akıl vardır ne de onlarda din vardır. Hükümleri hüküm, kararları karardır.

Onların silahı, kavminin saf olanlarını boğazlamadır, kıtlık senesini yağmur zayıf düşürdüğünde.

Onların hükmü için bir gün efendiler toplandıklarında yetimler birbirini müjdeler, zorluk defolur.

Acayıptendir, kabrin bağına bastığı kimse haricinde hükümlerinin uygulanmaması.

⁴⁷⁴ İbn ‘Uneyn, 167-68.

Ondan daha acayibi, biz onun yaptıklarıyla ayıplanırız, eskiden onu yapmak övgü idi.”

2.5.6.7. Eyer-Gem

Şair, aşağıdaki beyitlerde eyer ve gemi üstü kapalı bir şekilde anlatmıştır.⁴⁷⁵(*Basît*)

وَيَعْجَزُ أَنْ يَعْشَى الْوَعَى وَهُوَ رَاجِلٌ	وَلِي صَاحِبٌ يَعْشَى الْوَعَى وَهُوَ
فَقُلْتُ هِلَالٌ أَطْلَعَتْهُ الْمَنَازِلُ	تَفَحَّدَ ظَهَرَ الْأَعْوَجِيِّ مُحَرَّمًا
شَدِيدِ الْقُوَى صَعِبٌ عَلَى الْخَيْلِ بَاسِلٌ	وَلَا غُنْيَةً فِيهِ بَعِيرٌ أَخٌ لَهُ
يُنَاطُ بِهِ مِنْ سَاعِدِيهِ جَدَاوُلٌ	أَسِيمٌ مُوشِي الْعِذَارِ كَأَنَّمَا

“Benim süvari olup savaşa dalan bir arkadaşım var. Yaya iken savaşa girmekten aciz olur.

İpini sımsıkı bağlamış savaş için eğitilmemiş atın tam ortasına oturur. Dedin ki ay evrelerinin gösterdiği hilaldir.

Kendisinin atın üzerinde dayanaklı, güçlü ve cesaretli bir kardeş dışında kimseye ihtiyacı yoktur.

Yanakları süslü, akasya ağacı gibi esmerimsidir. Sanki onun kollarıyla kanallar asılır.”

2.5.7. Sıfatlar

2.5.7.1. Dost

İbn ‘Uneyn, aşağıdaki bilmeceinde dost anlamına gelen “خليل” kelimesini tashif, terhim ve hazf yaparak anlatmıştır.⁴⁷⁶(*Kâmil*)

وَتَرَاهُ بِالنَّصِيفِ وَهُوَ مُحَلَّلٌ	مَا إِسْمٌ حَرَامٌ لِلنِّسَاءِ فِعَالُهُ
يُسْمَعُ بِوَاجِدِهِ عَلَى مَا يُقَالُ	جَمْعٌ إِذَا أَلْقَيْتَ ثَانِيَهُ وَلَمْ
إِنْ جَاءَ فِيمَا قَالِ أَوْ مَا يَفْعَلُ	وَيَحْذَفُ ثَالِثُهُ يُعَابُ أَخُو الْحَجِيِّ
ضِدًّا لِتَصْحِيفِ الَّذِي لَا يَنْحَلُّ	وَيَصِيرُ بِالتَّرْخِيمِ إِنْ نَادَيْتُهُ
فِي وَدِّهِ بَادٍ لِمَنْ يَتَأَمَّلُ	لُغْزٌ أَتَاكَ بِهِ خَلِيلٌ صَادِقٌ
فَأَبَانُهُ وَهُوَ الْخَفِيُّ الْمُشْكَلُ	تَرَكَ الْخِدَاعَ بِكَشْفِهِ لِقِنَاعِهِ

“Yapması kadınlar için haram olan ve tashif ile(حليل, koca) helal olduğunu gördüğün bir isimdir.

⁴⁷⁵ İbn ‘Uneyn, 163-64.

⁴⁷⁶ İbn ‘Uneyn, 155.

İkinci harfı attığında çoğuldur(خيل). Nakledildiğine göre tekili işitilmemiştir.

Üçüncüsünün hazfî ile(خلل, kusur) akıl sahibi ayıplanır, dediği veya yaptığı şeylerden.”

Terhîm ile şayet seslenirsen(خلي) incelmeyenin tashifînin zıddı olur.

Düşünen kimseye açık olan, sevgisinden dolayı sadık bir dostun sana getirdiği bir bilmecedir.

Onun peçesini açmakla kandırmayı terk etti. O karmaşık, gizli iken onu ortaya çıkardı.”

2.5.7.2. Cesur

İbn ‘Uneyn, cesur kelimesini bilmece olarak sormuştur.⁴⁷⁷ (Serî‘)

وَسَاحِرِ	الطَّرْفِ	شَهِيٍّ	اللَّمِيِّ	حَلُو	الْتَّنَتِي	كَامِلٍ	الْحُسَنِ
يَمْشِي	وَتَرْبُ	مَعَهُ	مِثْلُهُ	فِي	الشَّكْلِ	وَالْهَيْئَةِ	وَالسِّنِّ
قُلْتُ لَهُ	مَا	إِسْمُكَ	قُلْ لِي	فَتَنَّتَنِي	قَالَ	إِنْصَرَفَ	عَنِّي
تَبْغِي	سِوَى	إِسْمِي	وَتُورِي	فَاتَّكَ	مَا	تَطْلُبُهُ	مَنِّي
أُخْفِيئُهُ	عَنَّا	وَلَكِنَّهُ		يَبْدُو	بِمَا	عَرَّكَ	مِنْ
قُلْتُ فَهَذَا	مَا	اسْمُهُ	قَالَ لِي	بَعْضُ	الَّذِي	قَدْ	قُلْتُهُ
						يُغْنِي	

“Büyüleyici göz, hoş esmer dudaklı, tatlı meyilli yürüme, tamamen güzellik.

Yaş, şekil ve heyet olarak kendisine benzer onunla yürür, akranları.

Ona ismin nedir diye sordum. Bana de ki bana eziyet ettin ve benden yüz çevir dedi.

İsmim dışında ister ve onunla gizler, benden istediği cesurluğu.

Onu senden sakladım. Fakat o görünür, kınından sana saldıranla.

Dedim, bunun ismi nedir. Bana dedi, onu demiştin ihtiyaç bırakmayan biridir.”

⁴⁷⁷ İbn ‘Uneyn, 161.

2.5.8. Diğer Bilmeceler

2.5.8.1. Dere

Şair, bu bilmecesinde dereyi, yansıttığı şeyleri ve özelliklerini vererek bilmece olarak sormuştur.⁴⁷⁸(Tavîl)

وَجَارِيَّةٌ يَشْفِي الْغَلِيلَ رُضَائِهَا وَيَحْكِي مُحَيَّاها لَنَا الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ
حَصَانٌ وَمَا رَدَّتْ أُنَامِلَ لَامِسٍ نَتَوَجَّ وَمَقْلَاطٌ وَمَا ضَاجَعَتْ ذَكَرَ

“Cariyedir, tükürüğü susuzluğu gideren ve yüzü bize güneşi ve ayı yansıtır.”

İffetlidir, dokunanın parmaklarına cevap vermez. Hamile kalan, çocuğu olmayan ve erkek ile cinsel ilişkide bulunmayandır.”

2.5.8.2. Kanal, Mecra

İbn ‘Uneyn, aşağıdaki bilmecesinde özelliklerini vererek kanal, mecra kelimesini bilmece olarak sormuştur.⁴⁷⁹(Tavîl)

وَمَا مُسَبِّطٌ مَاؤُهُ مُتَدَفِّقٌ مِنْ الظَّهْرِ يَأْتِي غَيْرَ زورٍ وَلَا كَذِبٍ
يَمُجُّ بِمَا مِنْهُ الْخَلِيقَةُ كُلُّهَا وَلَا رُوْحَ فِيهِ إِنَّ هَذَا هُوَ الْعَجَبُ

“Suyu hızlı akandır. Ne uydurma ne de yalan olmaksızın gelip sırttan fışkırandır.”

Tükürür, insanlar ondan olan her ne varsa emer. Onda herhangi bir ruh yoktur, bu işte acayıptır.”

2.5.8.3.Kuyu

İbn ‘Uneyn, aşağıdaki beyitlerde kuyu kelimesini bilmece olarak sormuştur.⁴⁸⁰(Tavîl)

وَرُومِيَّةٌ فِي الدَّارِ عِنْدِي عَزِيزَةٌ عَلَيَّ تُرَوِّينِي الْحَدِيثَ بِلا ضَجَرٍ
تَقُوتُ الْقَنَا الْخَطِيَّ طَوْلًا وَشَكْلَهَا يُوَارِي الْغُلَامَ الْطِفْلَ فِي شِدَّةِ الْقَصْرِ
وَأَحْبَبْتُ يَوْمًا أَنْ أَرَاهَا بِجَلِيَّةٍ فَصُغْتُ لَهَا تَاجًا وَلَكِنَّهُ حَجَرٌ

“Sıkılmaksızın beni konuşmaya doyuran, yanımda benim için değerli olan evde bir Rumî vardır.”

⁴⁷⁸ İbn ‘Uneyn, 149.

⁴⁷⁹ İbn ‘Uneyn, 151.

⁴⁸⁰ İbn ‘Uneyn, 164.

Uzunluk olarak Hatî mızrağını⁴⁸¹ geçer. Onun şekli aşırı kısa olarak kûçûk çocuğa denk gelir.

Bir gün onu süslü olarak görmeyi isterim. Ona bir taç yaparım, fakat o taştır.”

2.5.8.4.Lâm

İbn ‘Uneyn, lâm harfi ile ilgili aşağıdaki beyitleri yazmıştır.⁴⁸² (Hafîfu tâm)

خَبَرُونِي عَنْ إِسْمٍ جَمَعَ وَإِنْ شِئْتُ
كُلُّ قَلْبٍ بِقَلْبِهِ مُسْتَهَامٌ
تَفْعَلُ مَاضٍ وَإِنْ شِئْتُ حَرْفٌ
وَهُوَ إِنْ خَبَرُوا بِهِ الصَّبَّ حَتْفٌ

“Çoğul isimden bana haber verin. İstersen mazi fiildir, istersen harftir.

Her kalp onun döndürülmesi ile kara sevdalıdır. O, ondan haber verirsiniz, sevdası ölümdür.”

2.5.8.5. Nimet

İbn ‘Uneyn nimet ile ilgili aşağıdaki beyitleri yazmıştır.⁴⁸³ (Kâmilu tâm)

مَا إِسْمٌ جَمِعَ النَّاسُ تَهْوَى قُرْبَهُ
هُوَ مُفْرَدٌ فَإِذَا حَذَفَتْ آخِرَهُ
وَتُحِبُّ مَنْ خَامِلٌ وَمُسَوِّدٌ
أَلْفَيْتُهُ جَمْعاً لِذَاكَ الْمُفْرَدِ
وَإِذَا عَكَسْتَ الْجَمْعَ كَانَ إِسْمًا لِمَنْ
أَفْعَالُهُ مَشْهُورَةٌ فِي السُّوَدِ

“Bütün insanların yakın oluşunu istediği isimdir. Tembel ve önder herkes onu sever.

O, tekildir. Sonunu hazfedersen çoğul elde edersin o tekilden.

Çoğulu ters çevirdiğinde efendilikle meşhur davranışlarını olan kimsenin ismidir.(معن) ”

2.6. Vatan’a Özlem Şiirleri

Vatana özlem ile ilgili şiirler Cahiliye döneminden beri var ola gelmişlerdir. Bu dönemin şairleri vatanlarına duydukları özlem ve hasretlerini dile getirmişlerdir. Vatan

⁴⁸¹ Bahreyn’de bir belde ismi. Bkz. Abdullah Abdülcebbar ve Muhammed Abdülmun‘ım el-Hafâcî, *Kıssatu’l-Edeb fi’l-Hicâz*. (Mektebetu’l-Kulliyyâti’l-Ezheriyye, t.y.), 334.

⁴⁸² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 176.

⁴⁸³ İbn ‘Uneyn, 178.

hasreti, insanın tabiatını daima meşgul eden ve vatana dönme duygusunun şiddetli bir şekilde canlı tutulduğu bir durumdur.⁴⁸⁴

İbn ‘Uneyn’in doğup büyüdüğü Dimaşk hakkında özlem şiirleri yazmasının temel nedeni, sürgün hayatında vatanına duyduğu özlemdir. Nitekim şair, başta sultanlar ve komutanlar olmak üzere birçok kimseye Dimaşk’ı özlediğini ifade eden şiirler yazmış ve sürgün hayatının bitmesini şiirlerinde dile getirmiştir.

2.6.1. Sultanlara Yazması

2.6.1.1. el-Meliku’l-‘Azîz

İbn ‘Uneyn, Dimaşk’a olan özlemini, el-Meliku’l-‘Azîz’e yazdığı aşağıdaki otuz dört beyitte dile getirmiştir. Bu şiirinde Dimaşk’ın toprağını, sularını ve bahçelerini betimlemiş; buna karşın kendisinin sürgünde olmasının kendi isteğiyle olmadığını dile getirmiştir. Son olarak el-Meliku’l-‘Azîz’in cömertliğinden ve mensup olduğu kavminin eli açıklığını belirtmiştir.⁴⁸⁵ (Tavîl)

عَبِيرٌ وَأَنْفَاسُ الشَّمَالِ شَمُولُ
وَصَحَّ نَسِيمُ الرَّوْضِ وَهُوَ غَلِيلُ
سُخِيرَ إِذَا هَبَّتْ عَلَيْهِ قَبُولُ
جَدَاوِلُ بَانَسٍ إِلَيْهِ تَسِيلُ
تَرْوُلُ رَوَاسِيهِ وَلَيْسَ تَرْوُلُ
لِسُحْبِ جُفُونِي فِي الْخُدُودِ سَيُولُ
وَرَبِيقٌ وَإِذْ وَجْهُ الزَّمَانِ صَقِيلُ
صَدِيقٌ وَلَمْ يُصِفِ الْوَدَادَ خَلِيلُ
إِذَا جَارَ ذَهْرٌ وَاسْتَحَالَ مَلُولُ
عَذَابٌ وَلَمْ يُنْقِ بِهِنَّ غَلِيلُ
فَلِلَّهِ صَبْرِي إِنَّهُ لَجَمِيلُ
سِوَايَ عَنِ الْعَهْدِ الْقَدِيمِ يَحُولُ
وَنَفْسٌ لَهَا فَوْقَ السَّمَاءِ خُلُولُ
وَبِكْرُهُ طَوْلُ الْعُمَرِ وَهُوَ ذَلِيلُ
وَلَلْقَيْطِ فِي أَكْبَادِهِنَّ صَلِيلُ
وَلَمْ يَرْضَ عَمراً فِي الْإِسَارِ يَطُولُ
وَهِيَهَاتَ حَالَتْ دُونَ ذَلِكَ حُؤُولُ
دُجَى اللَّيْلِ نَائِي الشَّاطِئِينَ مَهُولُ

دِيَارٌ بِهَا الْحَصْبَاءُ دُرٌّ وَثَرِبَهَا
تَسْلَسَلُ فِيهَا مَاؤُهَا وَهُوَ مُطْلَقُ
فِيَا حَبْدَا الرَّوْضِ الَّذِي دُونَ عَرَّتَا
وَيَا حَبْدَا الْوَادِي إِذَا مَا تَدَفَّقَتْ
وَفِي كَيْدِي مِنْ قَاسِيُونَ حَزَارَةً
إِذَا لَاحَ بَرْقٌ مِنْ سَنِيرٍ تَدَافَقَتْ
فَلِلَّهِ أَيَّامِي وَغُصْنُ الصَّبَا بِهَا
هِيَ الْعَرَضُ الْأَقْصَى وَإِنْ لَمْ يَكُنْ بِهَا
وَكَمْ قَائِلٍ فِي الْأَرْضِ لِلْحُرِّ مَذْهَبُ
وَمَا نَافِعِي أَنَّ الْمِيَاءَ سَوَائِحُ
فَقَدْتُ الصَّبَا وَالْأَهْلَ وَالْدارَ وَالْهَوَى
وَوَاللَّهِ مَا فَارَقْتُهَا عَنْ مَلَالَةٍ
وَلَكِنْ أَبَتْ أَنْ تَحْمِلَ الضَّيْمَ هَمَّتِي
فَإِنَّ الْفَتَى يَلْقَى الْمَنَايَا مُكْرَمًا
تَعَاثُ الْوُرُودَ الْحَائِمَاتُ مَعَ الْقَدَى
كَذَلِكَ أَلْقَى ابْنُ الْأَشَجِّ بِنَفْسِهِ
سَأَلْتُمْ إِنْ وَافَيْتُهَا ذَلِكَ الثَّرَى
وَمُلْتِظْمُ الْأَمْوَاجِ جَوْنٌ كَأَنَّهُ

“Öyle diyarlardır ki çakıl taşları inci, toprağı hoş koku, kuzeyinin
esintileri kuzey meltemidir.

⁴⁸⁴ Ruya Ali ve Şerafettin Yıldız, “El-Cevâhiri’nin Şiirlerinde Vatan Özlemi”, *Economics and Management*, 2020, 55.

⁴⁸⁵ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 69-71.

Orada suları daimî olarak akar, hasta iken bahçenin meltemi sıhhat bulur.

‘İzzetâ yakınındaki bahçe ne güzeldir çekicilik olarak, kabûl (hoş, yumuşak) rüzgârı üzerine estiğinde.

Bânâs kanalları ona doğru akarken, vadi ne güzeldir fışkırdığında.

Îşîyûn’dan benim ciğerimde bir acı vardır, sarsılmaz dağarını yerle bir eden ama zail olmayan.

Senîrden bir şimşek gözüktüğünde, yanaklardaki gözyaşlarımın bulutları için seller fışkırır.

Allah’a yemin olsun, zamanın yüzü cilalıyken orada çocukluk dalı güzeldi.

O, en son hedeftir. Her ne kadar orada bir arkadaş olmasa da sevgiye hiçbir dost içten davranmasa da.

Niceleri hür kimse için bir yol vardır der, zaman zulmettiğinde ve bezginlik imkânsız olduğunda.

Susamış kimse susuzluğunu gidermediği sürece akan tatlı suların bana ne faydası vardır.

Gençliği, aileyi, evi ve sevgiyi kaybettim. Sabrım Allah içindir, işte o güzeldir.

Allah’a yemin olsun ki bezginlikten dolayı orayı terk etmedim, eski ahdimden dönecek değilim.

Himmetim zulmü taşımamı engelledi, fakat onun nefsi Simâk yıldızı üzerinde çökmüştür.

Genç, ölümü şerefli olarak karşılar, zillet olan uzun ömrü çirkin görür.

Güvercinler kaynağa pislikle gelmeye utanç duyarlar, onların ciğerlerinde gündüz sıcağının şakırtısı vardır.

Bunun gibi İbnu 'l-Eşec⁴⁸⁶ kendisini atmıştır; tutsaklıkta uzunca bir ömre razı olmamıştır.

Şayet yetişirsem o toprağı öpeceğim, heyhat ona uzak kalma engel oldu.

Dalgaların çarpması siyah ve beyazlıktır. Sanki o gece karanlığıdır, korkutucunun iki sahilini uzaklaştıran.”

Yukarıdaki beyitlerde İbn 'Uneyn, sürgündeki hayatını İbnu'l-Eşec'in tutsaklık hayatına benzetmiş ve kendisi için de sürgünün elem verici olduğunu ifade etmiştir.

İbn 'Uneyn, el-Meliku'l-'Azîz'e yazdığı on dokuz beyitlik şiirinde Dımaşk'a olan özlemini, verdiği sözü tuttuğunu ve yaşadığı zorlukları dile getirmiştir.⁴⁸⁷ (Tavîl)

وَأَيَّامَنَا فِي أَيْمَنِ الْعَلَمِ الْفَرْدِ
بِوَادِي الْخُزَامِيِّ رَوْضَ ذَاتِ ثَرَى جَدِ
كَثِيبِيَّةِ الْأُرْدَابِ خَوْطِيَّةِ الْقَدِ
صُدُودُ وَلَا أَلْوَى بِهِ قَدَمُ الْعَهْدِ
وَرَوْضُ الْجَمَى كَيْفَ إِهْتَدَيْتَ إِلَى الْهِنْدِ
وَبَيْدُ ثَحَامَاهَا جَوَازِي الْمَهَا الرُّبْدِ
حَيَاءُ وَلَا يَبْدُو شَذَا الْعَنْبَرِ الْوَرْدِ
فَأَصْبَحْتَ مُعْتَلِّ الصَّبَا عَطَرُ الْبُرْدِ
فَأَيُّ يَدٍ مَشْكُورَةٍ لِلنَّوَى عِنْدِي
وَتَشَحَّدُ حَتَّى اسْتَأْصَلْتَ كُلَّ مَا عِنْدِي
قَذَى حَالٍ دُونَ النَّوْمِ فِي أَعْيُنِ رُمْدِ
وَلَمْ يَبْقَ سَهْلٌ مَا جَرَرْتُ بِهِ بُرْدِي
فَيَا بُؤْسَ حَظِّي كَمْ أَكْدُ وَكَمْ يُكْدِي
بَغِيرِ ذَرَا الْبَابِ الْغَزِيرِيِّ مِنْ وَرْدِ
وَأَلَقْتُ عَصَاهَا بَيْنَ مُزْدَحَمِ الْوَفْدِ
قُلُوصِي وَنَامَتْ مُقَلَّتِي وَعَلَا جَدِي

يُذَكِّرُنِي عَصْرًا تَقْضَى عَلَى الْجَمَى
وَإِذْ أُمُّ عَمْرٍو كَالْغَزَالَةِ تَرْتَعِي
غُلَامِيَّةَ التَّخْطِيطِ رَيْمِيَّةَ الطَّلَى
حَفَظْتُ لَهَا الْعَهْدَ الَّذِي مَا أَضَاعَهُ
أَلَا يَا نَسِيمَ الرِّيحِ مِنْ تَلِّ رَاهِطِ
تَسْدَيْتَنَا وَالْبَحْرُ دُونَكَ مَعْرُضِ
فَأَصْبَحَ طَيْبُ الْهِنْدِ يَخْفَى مَكَائِهِ
أَأَهْلُ الْجَمَى خَصُوكَ مِنْهُمْ بِنَفْحَةٍ
لَئِنْ جَمَعْتَ بَيْنِي وَبَيْنَهُمُ النَّوَى
فَمَا زَالَتْ الْأَيَّامُ تُنْمِي شِفَارَهَا
فَأَقْبَلْتُ أَجْنَابَ الْبِلَادِ كَأَنِّي
فَلَمْ يَبْقَ حَزَنٌ مَا تَوَقَّلْتُ مَتْنَهُ
أَكْدُ وَيُكْدِي الدَّهْرُ فِي كُلِّ مَطْلَبِ
طَرِيدُ زَمَانٍ لَمْ يَجِدْ لِصْرُوفِهِ
فَلَمَّا اسْتَقَرَّتْ فِي ذَرَاهُ بَيْ النَّوَى
تَنْصَلُ دَهْرِي وَاسْتَرَاخَتْ مِنَ الْوَجَى

“Hamâ'da geçen zamanı ve el-'Alemlu'l-Ferd'in sağında geçen günlerimizi bana hatırlatıyor.

Bir de Ummu 'Amr'in (Sırtlanın) el-Huzâmî'nin kırmızı toprağına sahip bahçesinin vadisinde ceylan gibi otladığını görürsün.

Güzelliğı ceylan, şekli bıyıkları yeni terlemiş çocuk gibi olan, boyu kısa peş peşe kum taneleri.

Ne sürgünlerin zayı ettiğı ne de ahdin eski oluşunun bükemediğı sözümü Hamâ için muhafaza ettim.

⁴⁸⁶ Haccâc ile savaşmış ve esir düştükten sonra bir rivayete göre yüksek bir yerden atlayarak intihar etmiştir. Geniş bilgi için bkz Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nubelâ*, 3/183-184.

⁴⁸⁷ İbn 'Uneyn, *Dîvânü İbn 'Uneyn*, 72-74.

Ey Râhiṭ⁴⁸⁸ tepesindeki ve Hamâ bahçesindeki rüzgâr meltemi! Nasıl Hindistan'a doğru götürdün.

Deniz sana yakın iken bize galip geldin. Çölleri boz renkli ceylan sürüleri korurken.

Hint kokusu hayâdan mekanını gizler oldu, gül anber kokusu görünmez oldu

Hamâ ehli mi bir esinti ile seni seçti onların arasından. Sabâ rüzgârı bürdenin kokusu oldu.

Şayet beni ile onları uzaklık bir araya getirirse, uzaklığın teşekkür edilen hangi eli yanımda vardır?

Günler hâlâ keskin bıçaklarını biliyor. Keskinleştiriyor, ta ki bende olan her ne varsa kökünden söküp alıyor.

Ülkeleri baştan başa dolaşmaya yöneldi. Sanki ben göze kaçan bir toz oldum, gözü iltihaplı birinin uykusuna engel olan.

Sırtına binmediğim herhangi bir hüznün kalmadı. Bürdemi sürmediğim hiçbir düzlük kalmadı.

Her meselede çabalıyorum, zaman da çabalıyor. Ey talihsiz şansım! Ben ne kadar çabalarsam o da çabalıyor.

Zamanın kovulmuşu, onun (zamanın) musibetlerinden azizin kapsının gölgesinden başka bir varış yeri bulamadı.

Onun gölgesine yerleştiğinde benden uzaklaştı, sopasını kalabalık heyetin arasına attı.

Zamanım kurtuldu ve dişi devam çokça yürümekten rahata erdi. Gözlerim uyudu, gayretim arttı.”

İbn ‘Uneyn, yukarıdaki beyitlerde sürgün hayatından dolayı zamanın kendisine olan zulümlerini, el-‘Azîz’in himayesine girdikten sonra son bulduğunu ifade etmiştir.

2.6.2. Valilere Yazması

⁴⁸⁸ Dimaşk'ın Ġûtâ'ya bağlı bir yeri. Yâkût el-Hamevî, *Mu‘cemu’l-Buldân*, 3/21.

2.6.2.1. el-Mu‘temid Mubâriziddin İbrâhim

İbn ‘Uneyn Dımaşk’a olan özlemini Musul’da doğup el-Meliku’l-‘Âdil döneminde Dımaşk valiliğine getirilmiş el-Mu‘temid Mubâriziddin İbrâhim’e(ö.623/1225)⁴⁸⁹ yazdığı yirmi yedi beyitlik aşağıdaki şiirinde dile getirmiştir. Şair, Dımaşk bölgelerini, kar yağdığında ortaya çıkan güzelliklerini betimlemiş, kendisinin ise başka bölgelerde rızkını aradığını ifade etmiştir. Şair, kendisine Mubâriziddin’in yardım etmesine ihtiyacı olduğunu da dile getirmiştir.⁴⁹⁰ (Hafîf)

ج ثَقَالاً مِنَ الْعَوَادِي السَّوَارِي	فَسَقَى اللَّهُ بَيْنَ أَيْلٍ وَالْمَرِ
بَعْدَ وَهْنٍ تَجَاوَبَ الْأَطْيَارِ	كُلَّ وَطْفَاءٍ تَحْسِبُ الرِّعْدَ فِيهَا
جُ وَلَاخَتْ مِنْ سَائِرِ الْأَقْطَارِ	وَرُبَا عَزَّتَا وَقَدْ جَادَهَا الثَّلَا
فِي دَبِيقِي حُلَّةٍ وَإِزَارِ	كَعُرُوسٍ مِنْ آلِ سَاسَانَ تُجْلَى
ق وَلَيْلِ الشَّبَابِ وَحَفِّ خُدَارِي	وَزَمَانًا مَضَى عَلَى أَيْلِ السُّو
وَاللَّيَالِي قَصِيرَةٌ الْأَعْمَارِ	وَمَسَرَاتِنَا طَوَالَ عِرَاضِ
رَوْمٍ دَهْرًا مَا بَيْنَ طِينٍ وَقَارِ	أَجَلِّي بِنْتِ كُرْمَةٍ خَزْنَتَهَا الـ
أَبَاهَا إِذَا اعْتَزَى كَانَ قَارِي	صَيْدٍ نَائِيَّةٍ الْمُنَاسِبِ لَكِنَّ
ف جَمِيلِ الْأَوْصَافِ كَالدِّينَارِ	مِنْ يَدِي كُلِّ مُتَرَفِّ سَاجِرِ الطَّرِ
تَحْتَ لَيْلٍ تَضَلُّ فِيهِ الْمَدَارِي	بِجَبِينٍ مِثْلِ الصَّبَاحِ مُنِيرِ
طَافَ فِي مَجْلِسِ بَشْمِشِ نَهَارِ	مَا رَأَى النَّاسُ قَبْلَهُ بَدْرَ لَيْلِ
زَيَّنَتْهَا أَزَاهُرُ كَالدَّرَارِي	فِي رِيَاضٍ مِثْلِ السَّمَاءِ إِخْضِرَارِ
فَسَدَّاهَا يُثْنِي عَلَى آذَارِ	أَحْكَمِ الصَّنْعِ شَهْرُ كَانُونَ فِيهَا
نَ وَمَدَحِي فِي أَهْلِ جَبْرُونَ جَارِي	مِثْلُ رِزْقِي يَدُرُّ لِي بِخُرَاسَا
دَهْرُ عَنْهُمْ دَارِي وَشَطُّ مَزَارِي	أَتَمَّنَاهُمْ وَهَيْهَاتَ أَقْصَى الـ
قِ كَأَنِّي كَلَفْتُ مَسْحَ الْبَرَارِي	غَيْرَ أَنِّي أَطُوفُ فِي طَلَبِ الرِّزْ
سُرْعَةً السَّيْرِ عَادَةً الْأَقْمَارِ	وَمَحَالٍّ قَوْلِي لِنَفْسِي عَزَاءَ
يَتُّ لَمْ أَرَمَ عَنْ وَجَارِي وَجَارِي	لَوْ يُخَلِّي الْقَطَا لَنَامَ وَلَوْ خُلِّ
يَا لَمَّا اخْتَرْتُ غَيْرَ قَوْمِي وَدَارِي	وَلَوْ أَنِّي خُيِّرْتُ فِي هَذِهِ الدُّنْ

“Allah Âbil⁴⁹¹ ve el-Merc arasını sabah ve gece yağmurlarıyla ağırlığınca sulasın.

Orada her bol yağmuru gök gürültüsü zannedersin, cılızlıktan sonra kuşların cıvıldaması olarak.

‘İzzetâ yaylası. Kar ona cömert davranmıştır; diğer bölgelerden görünmüştür.

Alt ve üst elbisesi Debîk (ince elbise)’den parlayan Sâsân ailesinden bir gelin zannedersin.

⁴⁸⁹ Ebû Abdillâh Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Osmân ez-Zehebî, *Târihu'l-İslâm ve vefeyâti'l-meşâhiri ve'l-a'lâm*, 2. bs (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1993), 45/146.

⁴⁹⁰ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 75-76.

⁴⁹¹ ez-Zebdânî ve Dımaşk arasında bir köydür. Yâkût el-Hamevî, *Mu‘cemu'l-Buldân*, 50.

Es-Sûk-u Abil'de geçen bir zaman, gençlik gecesi aşırı simsiyah iken.

Sevinçlerimiz uzun ve geniştir, gecelerin ömürleri kısadır.

*Rumun bir zaman çamur ve soğuk arasında biriktirdiği şarabı
gözetlerim.*

Şaydanaîyye⁴⁹² münasip olan, fakat dayandığında onu engelledi, Kârî idi.

*Dinar gibi bütün güzel özellikleri, sihirli gözleri ve bütün parlaklığı
ellerimdedir.*

*Sevecen ve nazik olanların kaybolduğu bir gecenin altında sabah gibi
aydınlatan bir alınla.*

*İnsanlar ondan önce gündüz güneşi ile bir mecliste dolaşan bir gece
dolunayını görmedi.*

*Gökyüzü gibi yemyeşil bir bahçede, çiçeklerin parlak yıldızlar gibi
süslediği.*

*Kanun ayı orada yapımı sağlamlaştırdı, onun kokusu marta övgü
yağdırıyor,*

Rızkım gibi Horasan'da bana bolca akıyor; övgüm ehl-i Cîrûn'a akarken,

*Onları temenni ederim. Heyhat, zaman evimi onlardan uzaklaştırdı,
ziyaret edişimi tamamen uzaklaştırdı,*

*Her ne var ki rızık talebi için dolaşıyorum. Sanki ben çölleri mesh etmek
ile mükellef kıldım.*

Muhaldir, sözümün nefsimi teselli etmesi. Yürüme hızı, ayların âdetidir.

*Şayet kaya kuşu serbest bırakılırsa uyuyacak. Şayet ben serbest
bırakılsam sığınağımdan ve komşumdan atılmayacaktım,*

*Şayet bana bu dünyada seçilme hakkı verilseydi, kendi kavmim ve evim
dışında bir yeri seçmezdim.”*

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü üzere İbn ‘Uneyn, gençlik yıllarında yaşadığı yerleri tasvir etmiş ve oraya geri dönme isteğini dile getirmiştir.

⁴⁹² Dimaşk’a bağlı bir belgedir. Yâkût el-Hamevî, 3/487.

2.6.3. Komutanlara Yazması

2.6.3.1. Emir Bedruddin Mevdûd

İbn ‘Uneyn Dımaşk’a olan özlemini Dımaşk komutanlarından Emir Bedruddin Mevdûd’a⁴⁹³ yazdığı on üç beyitlik şiirinde dile getirmiştir. Bu şiirinde kendisine vefasızlık yapıldığını, Dımaşk’ta yaşadığı zamana olan özlemini ve beldesine dönme isteğini dile getirmiştir.⁴⁹⁴ (Tavîl)

عَلَيَّ وَإِنْ لَمْ يَحْفَظُوا عَهْدَ مَنْ ظَعَنَ
وَأَقْصَى أَمَانِي النَّفْسِ فِي السِّرِّ وَالْعَنَ
وَفَاءَ وَالْقَى كُلِّ مَا سَاءَنِي حَسَنَ
فَأَصَمْتُ فُؤَادِي وَإِعْتَدَدْتُ بِهَا مِثْنَ
وَلَكِنْ إِذَا مَا قُمْتُ فِي الْحَشْرِ بِالْكَفَنِ
زَمَانِي بِكُمْ يَا حَبْدًا ذَلِكَ الزَّمَنَ
إِذَا مَا بَدَا وَالثَّلْجُ قَدْ عَمَّمَ الْقَنَنَ
وَهِيَهَاتُ أَيْنَ الدِّيَلِمِيَّاتُ مِنْ عَدَنَ
بَطِيفِكُمْ أَيْنَ الْجُفُونُ مِنَ الْوَسَنَ
وَعَنْ وَطَنٍ لِلنَّفْسِ مِيلٌ إِلَى وَطَنَ
أَطُوفُ بِهَا وَالْقَلْبُ بِالشَّامِ مُرْتَهَنَ
وَلَوْ نَلْتُ مِنْ غُمدَانِ مَلِكِ ابْنِ ذِي يَزَنَ
فَأَلْفِي قَرِيرَ الْعَيْنِ بِالْأَهْلِ وَالْوَطَنَ

رَعَى اللَّهُ قَوْمًا فِي دِمَشْقَ أَعَزَّةَ
أُجِبَّةَ قَلْبِي فِي الدُّنْوِ وَفِي النَّوِي
أَنَاسًا أَعَدَّ الْعَدْرَ مِنْهُمْ بِدِمَّتِي
وَكَمْ فَوَّقُوا نَحْوِي سِهَامًا عَلَى النَّوِي
وَقَدْ وَعَدْتَنِي النَّفْسُ عَنْهُمْ بِسَلْوَةٍ
يُذَكِّرُنِي الْبَرْقُ الشَّامِيَّ إِنْ خَفَا
وَيَا حَبْدًا الْهَضْبُ الَّذِي دُونَ عَزَّتَا
أَحْبَابِنَا لَا أَسْأَلُ الطَّبِيفَ زُورَةً
وَهَبْكُمْ سَمَحْتُمْ وَالظُّنُونُ كَوَادِبُ
وَكَمْ قِيلَ لِي فِي سَاحَةِ الْأَرْضِ مَذْهَبُ
وَهَلْ نَافِعِي أَنَّ الْبِلَادَ كَثِيرَةٌ
وَمَا كُنْتُ بِالرَّاضِي بِصَنْعَاءَ مَنْزِلًا
عَسَى عَطْفَةً بَدْرِيَّةً تَعْكِسُ النَّوِي

“Allah, benim için Dımaşk’ta değerli olan bir kavmi gözetisin. Her ne kadar ayrılan kimsenin sözünü muhafaza etmemişseler de.

Uzakta da yakında da ey kalbimin sevgilileri! Gizli ve açık nefsin ümitlerinin en son gayesi!

Onlardan gelen vefasızlığı zimmetime vefa olarak saydığım insanlar! Bana yapılan her kötülüğü iyilik bulur.

Nice defa uzaklık için üzerime oklar attılar; kalbim sağır oldu. Onları cömertlikler olarak kabul ettim.

Nefis, beni onların özlemiyle tehdit etti. Fakat ben mahşerde kefenle kalktıgımda.

Sizden uzak olduğum zamanları Şam yağmuru bana hatırlatıyor. Ne güzeldi o zamanlar!

⁴⁹³ Sıbt İbnu’l-Cevzî, *Mir’âtu’z-zamân fi târîhi’l-a’yân*, 21/368.

⁴⁹⁴ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 77-78.

Kar zirveleri kaplarken ‘İzzeta yakınındaki tepe görüldüğünde ne güzeldir!

Ey dostlarımız! Gözün ziyaret etmesini istemiyorum. Heyhat, ‘Adenin Deylemati nerede.

Varsayalım siz müsamaha ettiniz. Zanlar sizin düşünüz ile yalancılardır. Uyuklayan gözler nerede.

Bana nice defa yeryüzünde gidilecek yer vardır denildi. Nefsin vatanına, vatana özlem vardır.

Faydama mıdır birçok ülkenin olması. Onları dolaşmam, kalbim şama bağlıyken.

Şan‘a‘da ikamet etmeye razı değildim, İbn Zî Yezzen‘in mülkü Ğumdân sarayını⁴⁹⁵ elde etsem de.

Belki kuşluk gölgesi uzaklığı aksettirir ve göz bebeğini aileye ve vatana ülfet ettirir.”

2.6.4. Şairlere Yazması

2.6.4.1. Necîbuddin b. Yemen el-‘Urdî

İbn ‘Uneyn, Dımaşk’a göç ettikten sonra ticaretle uğraşan ve dönemin şairlerinden olan Necîbuddin b. Yemen el-‘Urdî⁴⁹⁶ ile Acem beldesinde bir araya gelmiş, burada aşağıdaki on beyitlik şiirinde Dımaşk’a olan özlemini, zamanın kendisine olan zulmünü ve Hindistan’da yaşadığı sıkıntılardan dolayı, oraya olan sitemini dile getirmiştir.⁴⁹⁷(*Kâmil*)

مَا سَخَّ جَفْنُكَ بِالْذُمُوعِ وَلَا هَمِي
بِشَفَا غَدِيرٍ كَالْمَجْرَةِ وَالسَّمَاءِ
مِنْ نَارِحَ لَمْ يَبْقَ فِيهِ سِوَى دَمَا
بَلَدَ الْهُنُودِ سِوَى الصَّوَاعِقِ وَالْدِمَا
لَاتِي وَشَوْفِي وَالْغَرَامُ هُمَا هُمَا
قَدْ كَانَ لِي مِنْ جَوْرِ أَيَّامِي جَمِي
دُرْدَا وَظَفَرِ الْحَادِثَاتِ مُقَلَّمَا

لَوْلَا إِذْكَارُكَ نَلَّ رَاهِطٌ وَالْحَمِي
أَنْتَى إِتَجَهْتَ رَأَيْتَ رَوْضًا مُحْدِقًا
يَا أَهْلَ وَدِي بِالشَّامِ تَجِيَّةً
وَإِذَا سَقَى اللَّهُ الْبِلَادَ فَلَا سَقَى
قَدْ غَيَّرْتَ غَيْرَ اللَّيَالِي كُلَّ حَا
وَشَكَّيْتِي بُعْدَ النَّجِيبِ فَإِنَّهُ
عَهْدِي بِأَنْيَابِ النَّوَابِ عِنْدَهُ

⁴⁹⁵ Seyf b. zî Yezzen’inin yaptırdığı saray. Ebû’l-Feth ‘Îsâ b. el-Buhterî el-Halebî Şafiyyuddîn el-Halebî, *Unsu’l-Mescûn ve Râhatu’l-Mahzûn* (Dâru Şâdir, 1997), 242.

⁴⁹⁶ ‘Omer b. Aḥmed b. Hibetullâh b. Ebî Cerâde İbnu’l-‘Adîm, *Buğyetu’l-Taleb fi Târîhi Haleb*, c. 3 (Dâru’l-Fikr, t.y.), 1253.

⁴⁹⁷ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 79.

كَمْ مَدَّ صَرْفُ الدَّهْرِ نَحْوِي كَفَّهُ لِظَلَامَةٍ فَنَنَاهُ عَنِّي أَجْزَمَا
وَرَنَا إِلَيَّ بِعَيْنِهِ شَزْرًا فَمَا أَغْضَى بِهَا إِلَّا وَائْتَمَدَّهَا الْعَمَى
وَلَطَّالَمَا شِيمْتُ السَّحَابَ وَكَفَّهُ فَتَدَافَقَا فَجَهِلْتُ أَيُّهُمَا السَّمَاءُ

“Hamâ ve Râhiṭ tepesini senin hatırlatman olmasaydı, göz kapağın ne gözyaşı ile ıslanırdı ne de akardı.

Her nereye dönersen gökyüzü ve galaksi gibi akarsu kenarıyla kuşatan bir bahçe görürsün.

Ey Şam’daki Vedî halk! Canı dışında orada bir şeyi kalmayan bir göçmenden selam olsun.

Allah ülkeleri suladığında, Hintlerin ülkesini ancak fırtınalar ve kan ile sulasın.

Gecelerin değişimi bütün durumlarımı değiştirdi. Şevkim ve tutkum, o ikisi o ikisi.

Şikâyetim soylu olanın uzak oluşudur. O, günlerimin zulmünden beni himaye edendir.

Ahdim, felaketlerin dişleri onun yanında dişleri dökülmüş, musibetlerin tırnakları budanmıştır.

Zaman çarkı nice defa elini bana doğru uzattı haksızca, elini kesilmiş şekilde onu benden uzaklaştırdı.

Ve bana göz ucuyla baktı. Ona göz yummadı, ancak onun sürme çekilen âmâ gözü ile

Her ne zaman bulutu ve onun avucunu (ihsânını) umdum, fışkırdılar. Anlayamadım hangisinin gökyüzü olduğunu.”

2.6.5. Vatan’a Özlem İle İlgili Diğer Şiirleri

2.6.5.1. Akranlara İthafen

İbn ‘Uneyn akranlarıyla yaşadığı güzel zamanları aşağıdaki beş beyitlik şiirinde dile getirmiştir.⁴⁹⁸(Tavîl)

لَطِيفُكُمْ عِنْدِي يَدٌ لَا أَضِيعُهَا سَأَشْكُرُهَا شُكْرَ الرِّيَاضِ يَدَ الْقَطْرِ

⁴⁹⁸ İbn ‘Uneyn, 80.

تَجَشَّمْ أَهْوَالَ السُّرَى لَا يَصُدُّهُ
بَارِضٍ يُحَارُ الرِّكْبُ فِي فَلَوَاتِهَا
رَعَى اللَّهَ أَيَّاماً تَقْضَتْ بِقُرْبِكُمْ
فَسَائِرُ أَيَّامِي لَدَيْكُمْ مَوَاسِمٌ
مَهِيْبٌ وَلَا يَرْتَاغُ مِنْ مَوْجِشٍ قَفَرٍ
عَلَى أَنَّ هَادِيَ الْقَوْمِ فِيهَا الْقَطَا الْكَدْرِي
وَعَصَرَ الصَّبَى يَا حَبِّذَا ذَاكَ مِنْ عَصْرِ
وَكُلُّ اللَّيَالِي عِنْدَكُمْ لَيْلَةٌ الْقَدَرِ

“Sizin lütufkârlığınız bende zayi etmeyeceğim bir el(ihsân)dir. Bahçenin damla eline şükranı gibi ben de ona şükredeceğim.

Gece yürüyüşünün korkularına katlandı. Herhangi bir şey onu korkutamaz, çöl vahşilerinden ürkmez.

Kafilenin çöllerinde şaşa kaldığı bir yerde kavmin önde gideni orada boğazı sarı, renkleri tozlu, sırtı süslü kaya kuşudur.

Size yakınınızda geçen günleri ve gençlik dönemini Allah gözetsin. O ne güzel zamandı öyle!

Diğer günlerim sizin yanınızda mevsimlerdir. Sizin yanınızda her gece kadir gecesidir.”

2.6.5.2. Hindistan’dan Kardeşine Yazması

İbn ‘Uneyn aşağıdaki şiirinde kardeşine Dimaşk’a olan özlemini dile getirmiştir. Fakat vatanına dönmenin kendisi için ölümü seçmek olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹⁹(Tavîl)

وَمَا حَائِمَاتٌ تَمَّ فِي الصَّيْفِ ظَمُوهَا
فَلَمَّا رَأَيْنَ الْمَاءَ عَذْبًا وَأَقْبَلَتْ
فَعَادَتْ وَلَمْ تَنْقَعْ غَلِيلاً وَقَدْ طَوَتْ
بِأَكْثَرِ مِنْ شَوْقِي إِلَيْكَ وَلَوْ عَتِي
فَجَاءَتْ وَلِلرَّمْضَاءِ غَلِي الْمَرَاجِلِ
عَلَيْهِ رَأَيْنَ الْمَوْتَ دُونَ الْمَنَاهِلِ
حَشَاهَا عَلَى سَمِّ الْأَفَاعِي الْقَوَاتِلِ
عَلَيْكَ وَإِنْ لَمْ أَحْظَ مِنْكَ بِطَائِلِ

“Yazın tam olarak susamış güvercinlerin gelmekten başka çareleri yoktur, kızgın toprağın tencereleri fokurdarken.

Suyu tatlı olarak gördüklerinde ona yönelirler, ölümü görürler pınarların yakınında.

Susuzluğunu gidermeden dönerler, katil yılanların zehri üzerine bağırsaklarını bükerek.

Sana olan aşırı şevkim, sana olan tutkum vardır, her ne kadar bir fayda görmesem de senden.”

⁴⁹⁹ İbn ‘Uneyn, 83.

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü üzere İbn ‘Uneyn, vatan arzusunu, güvercinlerin tatlı suya olan ihtiyacına benzetmiştir. Beyitlerde nasıl tatlı suya ulaşmanın sonucu güvercinler için ölüm ise aynı şekilde şair için de vatana dönmek ölümü tercih etmek olduğu anlaşılmaktadır.

İbn ‘Uneyn aşağıdaki yedi beyitlik şiirinde yine kardeşine Dımaşk’a olan özlemini dile getirmiştir. Şiirinde Dımaşk’tan kavmi ile ilgili gelen bir haber olması durumunda kalbinin titrediğini dile getirmiştir.⁵⁰⁰ (Tavîl)

أَنْ حَنَّ مُشْتَاقٌ فَفَاضَتْ دُمُوعُهُ وَمَا زَالَ فِي النَّاسِ الْمَوَدَّةُ وَالْوَفَا نَعَمْ إِنِّي صَبُّ مَتَى لَاحَ بَارِقُ وَمَا قَبْلَ قَدْ وَافَى مِنَ الشَّامِ مُخِيرُ وَأَعْرِضْ عَنْ تَسَالِهِ عَنْكَ خَيْفَةٌ فَكَيْفَ إِحْتِيَالِي بِاللَّيَالِي وَصَرَفُهَا أَحَاوُلُ أَنْ أَمْشِيَ إِلَى الْعَرَبِ رَاجِعًا	عَدَّتْ عُدَّةً شَتَّى حَوَالِيهِ تَعَكُّفُ فَمَا لِي عَلَى حِفْظِ الْعُهُودِ أَعَفُّ مَنْ الْعَرَبِ لَا تَنْفَكُ عَيْنِي تَذَرَفُ عَنِ الْقَوْمِ إِلَّا أَقْبَلَ الْقَلْبُ يَرْجِفُ إِذَا خَفَّ كُلُّ نَحْوِهِ يَتَعَرَّفُ بِضِدِّ مُرَادِي دَائِمًا يَتَصَرَّفُ وَأَحْدَاثُهَا بِي فِي فَمِ الشَّرْقِ تَقْدَفُ
---	--

“Özleyen, özlem duyduğunda gözyaşları taşar. Birçok kınayan onun etrafında dura kalır.

Sevgi ve vefa insanlar arasında hâlâ varsa, bana ne oluyor ki sözleri muhafazadan dolayı paylanıyorum.

Evet, ben çok sevenim, şimşek batıdan görüldüğünde. Gözlerim durmadan gözyaşı döker.

Şam’dan kavim ile ilgili bir haber vericinin ulaştığı söylendiğinde kalp titreyerek döner.

Sana korkumdan, onun isteklerinden yüz çeviririm. Her biri onun tarafına yöneldiğinde tanınır.

Nasıl gecelerle kendimi kandırırım, onun çarkı daima benim muradımın zıddına doğru dönerken.

Yaya olarak batıya yürümeye çalışırım. Onun benim ile ilgili musibetleri doğunun ağzında tükürürken.”

İbn ‘Uneyn, kardeşinin kendisine Dımaşk’ı tasvir eden yazısına cevaben Dımaşk’a olan özlemini ve sabırlı oluşunu aşağıdaki şiirinde ifade etmiştir. Bu şiirde,

⁵⁰⁰ İbn ‘Uneyn, 83.

Dımaşk'ın bir cennet oluşunu ifade etmekle beraber siyasî meselelerden dolayı kendisi için cehennemin daha iyi olduğunu dile getirmiştir.⁵⁰¹ (Kâmil)

يا سَيِّدِي وَأَخِي لَقَدْ أَذْكَرْتَنِي
أَذْكَرْتَنِي وَادِي دِمَشْقَ وَظِلُّهُ الـ
وَوَصَفْتَ لِي زَمَنَ الرَّبِيعِ وَقَدْ بَدَأَ
وَتَجَاوَبَ الْأَطْيَارُ فِيهِ فَمُطَرِبٌ
يُغْنِي النَّدِيمَ عَنِ الْقِيَانِ غِنَاؤُهَا
فَكَأَنَّهَا أَخَذَتْ عَنِ ابْنِ مَقْلِدٍ
وَمَدَامَةً مِنْ صَيِّدِنَا يَا نَشْرُهَا
مِسْكِيَّةَ النَّفَحَاتِ يَشْرُفُ أَصْلُهَا
وَتَقُولُ أَهْلُ دِمَشْقَ أَكْرَمُ مَعْشَرٍ
وَصَدَقْتَ إِنَّ دِمَشْقَ حَنَّةٌ هَذِهِ الـ
لَا الْحَاكِمُ الْمَصْرِيُّ يَنْفُذُ حُكْمَهُ
هِيَهَاتَ أَنْ أَوْيَ دِمَشْقَ وَمُلْكُهَا
وَمَنْ الْعَجَائِبُ أَنْ يَقُومَ بِهَا أَبُو
مَهْلًا أَبَا حَسَنِ فَتِلْكَ سَحَابَةٌ

عَهْدَ الصَّبِيِّ وَوَعظتني وَنَصَحْتَ لِي
ضَافِي عَلَى صَافِي الْبُرُودِ السَّلْسَلِ
هَرَمُ الزَّمَانِ إِلَى شَبَابٍ مُقْبِلِ
يُلْهِمِي الشَّجِيَّ وَنَائِحُ بُشْجِي الْخَلِي
فَالْعَنْدَلِيبُ بِهَا رَسُولُ الْبُلْبُلِ
قَوْلُ الْمُسَرَّجِ فِي الثَّقِيلِ الْأَوَّلِ
مِنْ عَنَبٍ وَقَمِيصُهَا مِنْ صَنْدَلِ
عَنْ بَابِلٍ وَيَجُلُ عَنْ قُطْرُبِلِ
وَأَجْلُهُمْ وَدِمَشْقُ أَفْضَلُ مَنْزِلِ
دُنْيَا وَلَكِنَّ الْجَحِيمَ أَلَدُّ لِي
فِيهَا عَلَيَّ وَلَا الْعَوَانِي الْمَوْصِلِي
يُعْزِي إِلَى غَيْرِ الْمَلِكِ الْأَفْضَلِ
بَكَرٍ وَقَدْ عَلِمَ الْوَصِيَّةَ فِي عَلِي
صَيْفِيَّةَ عَمَّا قَلِيلٍ تَنْجَلِي

“Ey efendim ve kardeşim! Gençlik dönemini bana hatırlattın, bana vaaz ve nasihat ettin.

Bana Dımaşk vadisini ve onun daimî saf soğuk, suya olan bolca gölgesini hatırlattın.

Bana ilkbaharın mevsimini tasvir ettin. Zamanın ihtiyarlığının gençliğe yöneldiği görünürken.

Orada kuşlar ötüşürler; neşelidir; üzgünü eğlendirir; ağıt yakan dostu tasalandırır.

Onun şarkısı, cariyelerle arkadaşlığa ihtiyaç bırakmaz. Bülbül, bülbülün elçisidir.

Sanki o, İbn Muḳalled'den Muserrec'in sözünü almıştır şarkıda.

Sandalya'dan bir şarap, kokusu amberdendir ve onun gömleği sandaldandır.

Esintilerin miskidir. Aslı Bâbil'den bakan, Ḳutrubul'dan açığa çıkan.

Dımaşk ehlinin en şerefli topluluk, en yüceleri ve Dımaşk'ın en faziletli yer olduğunu söylersin.

⁵⁰¹ İbn 'Uneyn, 84-85; İbnu'ş-Şa'âr, Ḳalâ'idu'l-cumân, 5/155.

Doğru söyledin, Dımaşk, bu dünyanın cennetidir. Fakat cehennem bana daha lezzetlidir.

Ne Mısırlı hâkim hükmünü uygularken benimle ilgili ne de Musul avaneleri.

Heyhat, ben Dımaşk'a sığınayım, onun krallığı el-Meliku'l-Efdal dışından birine verilir.

Acayıplardendir. Ebû Bekir'in tahta geçmesi, vasiyetin Ali'de olduğunu bildiği halde.

Yavaş, ey Ebû Hasan! o yaz bulutudur, yakın zamanda açığa çıkar."

İbn 'Uneyn, yukarıdaki beyitlerde tezin giriş bölümünde yer verdiğimiz üzere Selâhaddin Eyyûbî'nin vefatından sonra Dımaşk'ta yaşanan siyasî kargaşayı da ifade etmiş ve Dımaşk'ın güvenilir bir yer olmadığından dolayı dönmeyi istememiştir.

İbn 'Uneyn, iki beyitlik aşağıdaki şiirinde kardeşinin kendisine yazdığı yazısına Ebu'l-Alâ el-Maarri'nin(ö.449/1057) bir dizesini alarak cevap vermiştir.⁵⁰²(*Kâmil*)

سَامَحْتُ كُتُبَكَ فِي الْقَطِيعَةِ عَالِماً أَنْ الصَّحِيفَةَ أَعَزَّتْ مِنْ حَامِلٍ
وَعَذَرْتُ طَيْفَكَ فِي الْجَفَاءِ لِأَنَّهُ يَسْرِي فَيُصْبِحُ دُونَنَا بِمَرَاكِ

"Sürgün ile ilgili yazını mazur gördüm, sayfanın taşıyanının gücünün yetmediğini bilerek.

*Kabalıktan dolayı gözünü mazur gördüm. Çünkü o sirayet eder, aramıza mesafeler koyar."*⁵⁰³

2.6.5.3. Adenden Dımaşk'a Özlem

İbn 'Uneyn Aden'de iken Dımaşk'a olan özlemini aşağıdaki beyitlerde dile getirmiştir.⁵⁰⁴(*Kâmil*)

يَا بَرَقَ حَيَّ إِذَا مَرَرْتَ بِعَزَّتَا أَهْلِي وَإِنْ زَادُوا جَفَاءً وَتَعَنَّتَا
أَبْلَغُهُمْ عَنِّي السَّلَامَ وَقُلْ لَهُمْ أَحِبَابَنَا هَذَا الصُّدُودُ إِلَى مَتَى
طَالَ إِنْتِظَارِي لِلتَّلَاقِي فَاجْعَلُوا لَصُدُودِكُمْ أَجْلاً يَكُونُ مُوقَّتَا
كَمْ أَحْمِلُ الشُّوقَ الْمُبَرَّحَ وَالْأَسَى لَوْ كَانَ قَلْبِي صَخْرَةً لَتَفَقَّتَا

⁵⁰² İbn 'Uneyn, *Dîvânü İbn 'Uneyn*, 86; Ebû Hafs Zeynuddîn Ömer b. el-Muzaffer b. Ömer el-Bekrî el-Kureşî el-Maarri İbnu'-Verdî, *Tetimmatü'l-Muhtaşar fî aḥbâri'l-beşer (Târîḥu İbni'l-Verdî)* (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-İlmiyye, 1996), 2/160.

⁵⁰³ Ebû Abdillâh Şihâbuddin Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî Yâkut el-Hamevî, *Mu'cemu'l-udebâ' (İrşâdu'l-erîb ilâ ma'rifeti'l-edîb*, thk. İhsân 'Abbâs (Beyrut: Dâru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1993), 2/577.

⁵⁰⁴ İbn 'Uneyn, *Dîvânü İbn 'Uneyn*, 86-87.

يا سادّةً فارَقْتُ يَوْمَ فراقِهِم عَقَلِي وَطَلَقْتُ السُّرُورَ مُبَيَّنّا
 حَرَمْتُ بَعْدَكُمْ وَذاكِ يَحِقُّ لِي لَيْسَ الْجَبَابِ وَتُبْتُ عَنْ ذِكْرِ الشِّتَا
 أَحِبَّابِنَا بِدَمَشَقٍ دَعْوَةَ نازِح لَعَبْتُ بِهِ أَيْدِي النُّوَى فَتَسَنَّنّا
 أَشْكُو إِلَيْكُمْ فَرَطٌ وَجِدٍ لَمْ يَزَلْ حَيًّا يُلَازِمُنِي وَصَبْرًا مَيِّتًا
 عَجَبًا لِرُوحِي يَوْمَ جَدِّ فراقُكُمْ إِذْ لَمْ تَقْطِ وَالْقَلْبِ كَيْفَ تَنَبَّنّا

‘İzzetâ’ya uğradığında ehlime selam söyle ey şimşek! Her ne kadar katı ve inatçılıkları artsa da.

Benden onlara selam ulaştır. Onlara söyle, ey dostlarımız bu sürgün ne zamana kadar?

Karşılaşmak için bekleyişim uzadı. Sürgünümüz için geçici bir süre tayin edin.

Dert ve acı özlemi nicedir taşıyorum. Şayet kalbim taş olsaydı, parçalanırdı.

Ey efendiler! Onlardan ayrıldığımdan aklımdan da ayrıldım, mutluluğu boşadım kesin olarak.

Sizden sonra cübbeleri giymeyi kendime haram ettim, her ne kadar bana yakışıyorsa da. Kışı zikretmekten tövbe ettim.

Ey Dimaşktaki dostlarımız! Sürgünde olan birinin davetidir, uzak kalmanın eli onunla oynamış ve onu parçalamıştır.

Ölü bir sabır ve hâlâ canlı olup bana eşlik eden aşırı bir hüznü size şikâyet ediyorum.

Ne acayıptır ruhum, sizin ayrılığınız vaki olduğu gün sıkıntıya girmişti. Kalp nasıl sebat edebilir.”

2.6.5.4. Semerkand

İbn ‘Uneyn, Semerkand’da bir güvercinin ağzından vatan özlemi ile ilgili aşağıdaki beyitleri ifade etmiştir.⁵⁰⁵ (Tavîl)

دَعَتْ فِي أَعَالِي الصُّغْدِ يَوْمًا حَمَامَةً عَلَى فَنَنْ فِي ظِلِّ رِيَانٍ كَالَيْمِ
 فَهَاجَتْ مَشُوقًا وَاسْتَفَزَّتْ مُنِيْمًا وَأَبْكَتْ غَرِيْبًا وَاسْتَخَفَّتْ أَخَا حَلَمِ

“Deniz gibi çokça suyu olan bulutun gölgesinde, dalların üzerinde bir gün bir güvercin es-Şoğd’un yüksek yerlerinde seslendi.

⁵⁰⁵ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 90.

Özlem duyarak heyecanlandı, divane bir şekilde teşvik etti. Bir garibi ağlattı ve akıl sahibini sabırsız ve kararsızlığa itti.”

2.7. Diğer Konular

İbn ‘Uneyn rızık ve istemenin takdirî olduğunu, takdir edilenin dışında hiç kimsenin daha fazla elde edemeyeceğini dile getirmiştir.⁵⁰⁶ (Basît)

يَعِدُو الرِّيَاضَ الْحَيَا وَالْأَرْضُ مُجْدِبَةٌ رِزْقًا وَفِي الْبَحْرِ ذَيْلُ السُّحْبِ مَسْحُوبُ
فَلَا لِعَجَزٍ تَعْدَى تِلْكَ نَائِلُهُ وَلَا لِحَرِصٍ سَقَتْ تِلْكَ الشَّابِيبُ
وَالرِّزْقُ يَأْتِي وَإِنْ لَمْ يَسَعْ صَاحِبُهُ حَتْمًا وَلَكِنْ شَقَاءُ الْمَرْءِ مَكْتُوبُ

“Yağmur bahçeye koşar yeryüzü rızık olarak kurak iken ve denizde bulutların arkası çekilmişken.

Elde edeceği şey, aciz olanı aşip geçecek değildir, Fıskıran yağmurlar hırslı kimse için sulayacak değildir.

Rızık kesin olarak gelir sahibi güç yetirmese de. Fakat kişinin bedbahtlığı yazılıdır.”

İbn ‘Uneyn, ölüm ve sonrası ile ilgili olarak dünya hayatının geçici olduğunu, önemli olan kişinin amelleri olduğunu aşağıdaki şiirinde ifade etmiştir.⁵⁰⁷ (Munserih)

لَمْ يَبْقَ لِي غَيْرَ أَنْ أَمُوتَ كَمَا قَدْ مَاتَ قَبْلِي مَتًى إِلَى آدَمَ
كُلُّ إِلَى اللَّهِ صَائِرٌ وَعَلَى مَا قَدَّمَ الْمَرْءُ قَبْلَهُ قَائِمُ
يُذْرِكُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ إِذَا مَاتَ فَأَمَّا جَذْلَانِ أَوْ نَادِمُ
فَيَا لَهَا حَسْرَةً مُخَلَّدَةً إِذَا تَسَاوَى الْمَخْدُومُ وَالْخَادِمُ

“Ölmekten başka bir şeyim kalmadı, nasıl benden ademe kadar öncekiler ölmüşse.

Hepsi Allah’a döner, kişinin önceden yapıp ettikleri şeyler gelir.

Öldüğünde ellerinin işlediği şeyler yetişir. Ya mutlu olur ya da pişman.

Vay sonsuz üzüntüye! Hizmet eden ve edilen eşit olursa.”

İbn ‘Uneyn dünyanın ölümlü bir yer olduğunu, insanoğlunun dünyaya olan düşkünlüğünün önemsiz olduğunu ve mutluluk ve hüznün geçici olduğunu aşağıdaki şiirinde dile getirmiştir.⁵⁰⁸ (Basît)

⁵⁰⁶ İbn ‘Uneyn, 115.

⁵⁰⁷ İbn ‘Uneyn, 116.

⁵⁰⁸ İbn ‘Uneyn, 116.

لَوْلَا الرَّدَى كَانَتْ الدُّنْيَا لِمَنْ سَبَقَا اللَّهُ يَبْقَى وَيَفْنَى كُلُّ مَا خَلَقَا
يَهْوَى الْحَيَاةَ بَنُو الدُّنْيَا وَقَدْ عِلَمُوا أَنَّ الْحَيَاةَ عَنَاءٌ دَائِمٌ وَشَقَا
مَا مَرَّ مِنْ عُمْرِ الْإِنْسَانِ فِي حَزَنِ أَوْ فِي سُرُورٍ كَطَيْفٍ فِي الْكُرَى طَرَقَا

“Ölüm olmasaydı dünya önce gelenin olacak idi. Allah bakidir, yarattığı herşey yok olacak.

Dünya ehli hayata heveslidir, hayatın daima zorluk ve sıkıntı olduğunu bildikleri halde.

İnsanın ömründen geçen her ne hüznün ve mutluluk varsa başına uyuklama düşü gibidir.”

İbn ‘Uneyn bu şiirinde önemli bir makam elde edebilmek için nice zorlukları göze alması gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁰⁹(Tavîl)

وَلَا بُدَّ أَنْ أَسْعَى لِأَفْضَلِ رُتَبَةٍ وَأَحْمِي عَنْ غِنْيِي لَذِيذٍ مَنَامِي
وَأَقْتَحِمَ الْأَمَرَ الْجَسِيمَ بِحَيْثُ أَنْ أَرَى الْمَوْتَ خَلْفِي تَارَةً وَأَمَامِي
فَأَمَّا مَقَاماً يَضْرِبُ الْمَجْدُ حَوْلَهُ سُرَادِقُهُ أَوْ بَاكِياً لِجَمَامِي
فَإِنِ أَنَا لَمْ أَبْلُغْ مَقَاماً أَرُومَهُ فَكَمْ حَسْرَاتٍ فِي نُفُوسٍ كِرَامِي

“Gözümü uykumun lezzetinden koruyarak en üstün mertebe için çabalamam gerekir.

Önemli işe atılarak, ölümü bazen önde bazen de arkada görerek.

Ya etrafında büyük çadırın olduğu övgüyü cemedden bir makam veya ölümüm için bir ağlayan.

Şayet arzuladığım mevkiye ulaşamazsam, saygı değer kişilerde nice üzüntüler olur.”

İbn ‘Uneyn, nahvin bazı kurallarını kullanarak kendisinin fazlalık ve önemsiz göründüğünü ifade etmekle birlikte cömertliğin faili olması hasebiyle başının dik olması gerektiğini söylemiştir.⁵¹⁰(Vâfir)

أَجِدُكَ مَا تَرَاؤُا بِكَ الرُّوَاِجِلُ تَنْقُلُ فِي الْهَوَاِجِرِ وَالْهَوَاِجِلُ
إِذَا أَمْسَيْتَ فِي بَلَدٍ غَرِيباً ثَرُومُ إِقَامَةٍ أَصْبَحْتَ رَاِجِلُ
كَأَنَّكَ فِي الزَّمَانِ إِسْمٌ صَحِيحُ جَرَى فَتَحَكَّمْتُ فِيهِ الْعَوَاِجِلُ
مَزِيدٌ فِي بَنِيهِ كَوَاوِ عَمْرُو وَطُلُعَى الْحُكْمِ فِيهِ كَرَاءُ وَاصِلُ
وَحَقُّكَ أَنْ يُلَازِمَكَ إِرْتِفَاغُ لِأَنَّكَ لِلدُّدَى وَالْجُودِ فَاِغِلُ

⁵⁰⁹ İbn ‘Uneyn, 116-17.

⁵¹⁰ İbn ‘Uneyn, 117.

“Ey senin şansın! Hâlâ senin için yolculuklar vardır öğle sıcağında ve uşuz bucaksız yerlere gidip duran.

Garip bir ÷lkede akşamladığında ikamet etmeyi dilersin ve yola düşersin.

Sanki sen zamanda akıp giden sahih isim gibisin, amillerin onda hükmettiğı.

Yapısında ‘Amr’ın vâvı gibi fazlalıktır., onda mülga hüküm vardır, vâsıl râsı gibi.

Senin hakkındır yükselmenin sana eşlik etmesi. Çünkü sen cömertliğın ve eli açıklığın failisin.

İbn ‘Uneyn, aşağıdaki beyitlerde bazı yıldız isimlerini betimlemiştir.⁵¹¹ (Vâfir)

سرى والليل	مُزورُ الجنوب	وَقَدْ	دَنَتِ	النَّريَا	للغروب
وَمَدَّتْ	كَفَّهَا	الْجَظْمَا	قَلِيلًا	كَمَنْ	يَرْجُو
كَأَنَّ	النَّسْرَ	حِينَ	رَأَى	وُرُودَ	الْ
وَيَتَلَوُ	أَرْنَبَ	الْجَبَّارِ	كَلْبُ	تَرَاهُ	قَدْ
شَحَافَاهُ	عَنِ	الشَّعْرَى	فَلَا حَتَّ	كَمَصْبَاحٍ	تَأَلَّقَ
وَلِلْعُلُجُومِ	فِي	الْأَفْقِ	إِرْتِعَادُ	الْ	الْجَنُوبِي
وَأَبَدَتْ	فَنَطَسًا	فِي	النَّهْرِ	يَطْفُو	عَجِيبِ
وَبَاتَ	الذَّنْبُ	وَالظُّبْيَاثُ	تَرَعَى	مَعَ	الدِّينِ
				فِي	رَوْضِ
				خَصِيبِ	

“Süreyya batışa yaklaşırken gece, güney rüzgâr esintilerine doğru saparken aktı.

Kesik elini uzattı biraz. Sevgilinin tokalaşmasını ümit eden kimse gibi.

Sanki en-Nesr yıldızı, en-Ne‘âim yıldızının varışını gördüğünde Keffu’l-Hađib’ten düşer.

Bir Kelb yıldızı, Ernebu’l-Cebbâr’ı takip eder. Onu sıçramaya hazır görürsün.

Şi‘râ’dan ağzını tamamen açtı. Kuyuda parlayan lamba gibi.

Ufukta ‘Ulcûm için korkağın titremesi vardır, el-Hûti el-Cenûbî’nin korkusundan.

Garip bir şekilde doğunun sağında suyun üstüne çıkan nehirdeki domuzun burnunu gösterdi.

⁵¹¹ İbn ‘Uneyn, 118.

Ez-Zi'b ve ez-Zebiyât, ed-Dibîn ile verimli bir bahçede otlar.

Yukarıdaki beyitlerde şair, en-Nesr, en-Ne'âim, Keffu'l-Ḥaḍîb, Kelb, Ernebu'l-Cebbâr, Şi'râ, el-Ḥûtî el-Cenûbî, Ez-Zi'b, ez-Zebiyât ve ed-Dibîn gibi yıldız isimlerini tasvir etmiştir.⁵¹²

İbn 'Uneyn cahilin bazen âlimin önünde olma durumunu, nahivde mefulün bazen failin önüne geçmesine⁵¹³ benzeterek âlimin değerinin yüceliğine vurgu yapmıştır.⁵¹⁴ (*Kâmil*)

إِنَّ الْجَهْلَ إِذَا تَصَدَّرَ بِالْعِنَى فِي مَجْلِسٍ فَوْقَ الْعَلِيمِ الْفَاضِلِ
فَهُوَ الْمُؤَخَّرُ فِي الْمَحَافِلِ كُلِّهَا كَتَقَدَّمَ الْمَفْعُولُ فَوْقَ الْفَاعِلِ

“Cahil kimsenin bir mecliste zenginlikle faziletli bilgenin önüne geçerse

Meclislerin hepsinde o geridedir, mefulün failin önüne geçmesi gibi.”

İbn 'Uneyn Hanefî önderlerinden Burhânuddîn Şadrî cihân'a⁵¹⁵ yazdığı aşağıdaki beyitte nahiv konularından olan hal ve istifham terimlerini kullanarak kendisinin arka plana atılma sebebini sormuştur.⁵¹⁶ (*Hafîf*)

لَمْ أُحَرِّتْهُ وَقَدَّمْتُ غَيْرِي أَنَا حَالٌ وَغَيْرِي اسْتَفْهَمْتُ

“Niçin beni geriye attın ve başkasını önüme geçirdin. Ben hal, o istifhâm mı?”

Yukarıdaki beyitte görüldüğü üzere şair, kendisinin önüne geçirilen kimseyi cümlede daima başta gelen istifhama⁵¹⁷, kendisini de cümlenin ortasında veya sonunda gelen hal konusuna⁵¹⁸ benzeterek sitemini dile getirmiştir.

İbn 'Uneyn aşağıdaki beyitte ise el-Meliku'l-'Adil'in veziri İbn Şukur'e işinde yükselmenin sebebini kendisinden kaynaklandığını ifade etmekte, bunu mübtedanın merfu olmasının sebeplerinden biri olan manevi oluşuna⁵¹⁹ benzetmiştir.⁵²⁰ (*Kâmil*)

⁵¹² Yıldızların özellikleri ile ilgili bilgi için bkz. İbn Kuteybe, *Kitâbu'l-Envâ*.

⁵¹³ Mef'ulün failin önüne geçmesi ile ilgili bkz. Ebu'l-Bekâ' Abdullâh b. el-Huseyn el-Bağdâdî el-'Ukberî, *el-Lubâb fî 'İlelî'l-Binâ'i ve 'l-I'râb* (Dımaşk: Dâru'l-Fikr, 1416/1995), 153.

⁵¹⁴ İbn 'Uneyn, *Dîvânü İbn 'Uneyn*, 123.

⁵¹⁵ İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-a'yân*, 7/233.

⁵¹⁶ İbn 'Uneyn, *Dîvânü İbn 'Uneyn*, 124.

⁵¹⁷ Geniş bilgi için bkz. Abduhu er-Râcihî, *Et-Taṭbîqu'-nahvî* (Beyrut: Dâru'n-nahdâti'l-'Arabiyye, 2010), 71-78; Ebû Bekr Muḥammed b. es-Serî en-Nahvî İbnu's-Serrâc, *el-Uşûl fî'n-Nahv* (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, t.y.), 2/327.

⁵¹⁸ Geniş bilgi için bkz. er-Râcihî, *Et-Taṭbîqu'-nahvî*, 284-94.

⁵¹⁹ İbnu's-Serrâc, *el-Uşûl fî'n-Nahv*, 52.

وَلَأَنْتَ إِنْ رَفَعَ امْرَأُ مِنْ غَيْرِهِ كَالْمُبْتَدَا سَبَبُ ارْتِفَاعِكَ مَعْنَوِي
“Ve sen, şayet bir kimse başkasına ihtiyaç duymadan yükselirse, mübteda
gibisin. Senin yükselmenin sebebi manevidir.”

Şair aşağıdaki beyitte ise cömertliğini cimriye göstereni nahivdeki münâdânın
‘alem olmasına⁵²¹ benzetmiştir.⁵²² (*Vâfir*)

فِدَاؤُكَ كُلُّ مَنْ أَمْسَى لِبُخْلِ نَدَاهُ كَأَنَّهُ عَلَّمَ مُنَادِي
“Sana feda olsun, cömertliği cimre kimseye olana. Sanki o, ‘alem
münâdâ’dır.”

⁵²⁰ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 124.

⁵²¹ İbnu’s-Serrâc, *el-Uşûl fi’n-Nahv*, 329-30.

⁵²² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 124.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İBN ‘UNEYN DİVANINDA ŞEKİL VE ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

Bir edebî eserin şekli, muhtevasının dışında kalan ve dış görünüşü, üslubu, dili ve anlatımı gibi muhtevasının sunulmasına katkıda bulunan özellikler bütünüdür.⁵²³ İbn ‘Uneyn’in şiirlerinin “kasidenin yapısı”, dil-üslup” ve “vezin-kafiye” başlıkları altında şekil özellikleri incelemeden önce şairin şiirlerinin uzunluk ve kısalığına yönelik bazı hususlar üzerinde durulacaktır.

Zaman içerisinde Arap Edebiyatı’nda birçok nazım türü ortaya çıkmış; gerek beyit, vezin ve kafiye biçimsel yönü ile olsun gerekse de muhtevanın ele alınış yönü gibi içerik yönü ile ilgili en gelişmiş tür olan kaside, en az yedi beyitten müteşekkil olan belirli bir vezin ve kafiye düzeni ile şairler tarafından söylenmiş ve bir plân dahilinde belli konuların işlendiği bir türün adıdır.⁵²⁴ Klasik Arap şiirinde kaside ile aynı şekil özellikleri barındıran, lâkin beyit sayısı yediden az olan manzumeler farklı isimler ile ifade edilmiştir. Üç ile altı beyitten oluşana maktu‘ veya kıt‘â, iki beyitten oluşana nutfe ve tek beyitten oluşana ise yetîm ismi verilmiştir.⁵²⁵

1945 beyitten oluşan İbn ‘Uneyn’in şiirleri 63 kaside, 116 mukatta‘, 124 nutfe ve 8 yetîmden oluşmaktadır. Şairin divanında toplam 29 beyit başka kimselere aittir. En kısa şiiri bir beyitten oluşurken; en uzun şiiri ise vezir Şafiyuddin b. Şukur için yazdığı 59 beyitten oluşan bir methiye kasidesidir. Kaside şeklinde yazılan şiirler daha çok methiye, mersiye ve Dımaşk’a özlem bölümlerinde yer alırken; mukattâ‘, nutfe ve yetîm şiirler ise ihvâniyyât, şakalaşma, alay etme, bilmece ve hiciv de karşımıza çıkmaktadır.

⁵²³ L. Sami Akalın, *Edebiyat Terimleri*, 4. bs (İstanbul: Varlık Yayınevi, 1976), 45; Mahmut Üstün, “Başlangıçtan Günümüze Arap Edebiyatında Kullanılan Nazım Türleri”, *Şarkiyat Mecmuası / Journal of Oriental Studies* 0, sy 40 (28 Nisan 2022): 122.

⁵²⁴ Hüseyin Elmalı, “Kaside”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 562-63.

⁵²⁵ Hüseyin Tural, *Arap Edebiyatında Arûz* (İstanbul: Ensar, 2011), 23.

3.1. Kasidenin Yapısı

Arap şiirinde kasidenin klasik muhtevasına bakıldığında üç bölüm bir muhtevaya sahip olduğu görülecektir: Birinci aşamada, sevgilisinin terk edilmiş yurdundaki kalıntılar üzerinde ağlayan şair, burayı tasvir eder ve sevgilisinden bahseder. İkinci aşamada çölde geçirdiği yolculuğu, bineğini ve karşılaştığı şeyleri tasvir eder. Son bölümde ise asıl konu olan medih veya fahr gibi konuyu işler.⁵²⁶ Kaside ile ilgili bazı eleştirmenler Cahiliye döneminden beri var olan bu muhtevaya bağlı kalmanın gerekli olduğunu dile getirirler de çevre şartları ve yaşam tarzlarının değişmesi ile bu geleneği sürdürmenin gerekli olmadığını dile getirenler de olmuştur.⁵²⁷

Eleştirmenler kasideyi aşağıdaki yönlerden ele almışlardır:⁵²⁸

- i. Şiirin ilk beyti olan “maṭla” kısmı
- ii. Giriş bölümü olan “mukaddime” kısmı.
- iii. Mukaddimeden asıl konuya geçiş olan “teḥalluṣ” kısmı.
- iv. Şiirin sona erdirildiği “ḥâtime” kısmı

İbn ‘Uneyn’in kaside şeklindeki 63 şiirinin 22’si belli bir muhteva planıyla söylenmiştir. Diğer kasidelerinde ise mukaddime veya ḥâtime kısmı yoktur.

Şimdi, İbn ‘Uneyn’in kasideleri, maṭla‘, mukaddime, teḥalluṣ ve ḥâtime bağlamında ele alınacaktır.

3.1.1. Maṭla‘

Kasidenin ilk beyti olması sebebi ile eleştirmenler maṭla‘ beyti üzerinde çokça durmuşlardır. Zira onlar, şiiri kilide, maṭla‘ beyti de kilidi açan anahtara benzetmişlerdir.⁵²⁹ Bu beytin ilk işitilen beyit olması hasebiyle, dinleyicinin dikkatini çekmesi ve şiirin devamı hakkında kendilerinde merak uyandırması gerektiğine dikkat çekmişlerdir.⁵³⁰ Bundan dolayı maṭla‘ beytin gramer kusurlarından ve ta‘kidden uzak olması lazımdır. Aynı zamanda lafız ve manalarının kulağa hoş gelmesi, dinleyici kitlenin dikkatini çekmesi ve şiirin devamı hakkında fikir vermesi gerekmektedir.

⁵²⁶ Elmalî, “Kaside”, 562-63; Seyit Kemal Karaalioğlu, *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü* (İnkılap ve Aka Kitapevleri, 1969), 363.

⁵²⁷ Elmalî, “Kaside”, 563.

⁵²⁸ Bedevî, *Ususu’n-naḳdi’l-edebî ‘inde’l- ‘Arab*, 266.

⁵²⁹ İbn. Reşîk el-Ḳayravânî, *el- ‘Umde*, 239.

⁵³⁰ Ebû Hilâl el- ‘Askerî, *eş-Şînâ’ateyn*, 443.

İbn ‘Uneyn’in kaside matla‘larının yukarıdaki ölçütleri çoğunlukla taşıdığı söylenebilir. Şairin medih konulu bir kasidesinin aşağıdaki matla‘ beyti, bu kriterlerin tamamına uygunluk gösterdiği görülmektedir.⁵³¹ (*Kâmil*)

مَآذَا عَلَى طَیْفِ الْأَحْبَةِ لَوْ سَرَى وَعَلَيْهِمْ لَوْ سَامَحُونِي بِالْكَرَى
“Ne olurdu dostların hayali/rüyası geçip gitseydi, ne olurdu onlar benim
uykumu anlayışla karşılardı.”

Görüldüğü üzere gramer kusuru beyitte bulunmamaktadır. Kelimeler sarf ve nahiv kurallarına uygun olup ta‘kidden uzaktır. Aynı zamanda kelimelerin telaffuzları kulağa hoş gelmektedir. Diğer taraftan şair bu beyitle kasidenin ilerleyen bölümlerinde “sürgün hayatının dayanılmaz oluşundan, kendi vatanına dönmek için çıktığı yolculuğun zorluğu” ile ilgili ipucu vermekte ve dinleyicinin dikkatini çekmektedir.

Aşağıdaki beyitte ise şairin haçlılarla Dimyât’ta savaşan Eyyûbî meliklerinden el-Meliku’l-Muazzam’ın savaştaki cesurluğunu övdüğü medih konulu bir kasidenin matla‘ beytidir. Şair, “savaş günü atın eyerlerine sorun” ve “mızraklarımız unutulmuşsa” gibi ta‘kidden uzak ve kulağa hoş gelen kelimeleri bu beyitte kullanmıştır.⁵³² (*Tavîl*)

سَلُوا صَهَوَاتِ الْخَيْلِ يَوْمَ الْوَعَى عَنَّا إِذَا جُهِلَتْ آيَاتُنَا وَالْقَنَا الدُّنَا
“Savaş günü atların eyerlerine (sırtlarına) bizi sorun,
ayetlerimiz(atalarımız) çevik mızraklar unutulmuşsa”

Yine bir medih şiirinin başında yer alan aşağıdaki beyitte de kullanılan kelimeler, cümle yapısı ve mana zenginliği ile güçlü bir matla‘ beyit olarak göze çarpmaktadır. Ayrıca beyitte نَأَى (uzak oldu) ve قَرِيب (yakın) kelimeleri arasındaki zıtlıktan dolayı tıbâk sanatını kullanması, şiirin değerini yükseltmiştir.⁵³³ (*Tavîl*)

حَبِيبٌ نَأَى وَهُوَ الْقَرِيبُ الْمُصَاقِبُ وَشَحْطُ نَوَى لَمْ تُنْضَ فِيهِ الرِّكَائِبُ
“Bir sevgili uzak oldu, o en yakın iken. Uzak olma için, binek hayvanlar
(dişi deve) o yolda zayıflatılmaz.”

Bir mersiye şiirinin ilk beytinde vefat eden dostu ve Eyyûbî hükümdarı el-Meliku’l-Muazzam’ın ölümünden dolayı zamana seslenmekte ve musibetlerin okunu

⁵³¹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 3.

⁵³² İbn ‘Uneyn, 29.

⁵³³ İbn ‘Uneyn, 34.

gönderdiğini ifade etmektedir. Şairin burada hem “*musibetlerin oku*” ifadesi kullanarak zamanı bir ok atan birine benzetmesi hem de beyitte nidâ harfini kullanması beytin edebî değerini yükseltmiştir.⁵³⁴(*Kâmil*)

يَا ذَهْرُ وَيْحَكَ مَا عَدَا مِمَّا بَدَا
أَرْسَلْتُ سَهْمَ الْحَادِثَاتِ فَأَقْصَدَا
“Ey zaman! Sana yazıklar olsun, görünen şeye engel olmadı.
Musibetlerin okunu gönderdin ve isabet etti.”

İbn ‘Uneyn, Dımaşk’a özlem ile ilgili şiirinin aşağıdaki matla‘ beytinde “*vatana duyulan özlemin zail olmayacağı ve kalbin özlemekten geri durmayacağını*” kulağa hoş gelen kelimelerle ifade etmektedir.⁵³⁵(*Tavîl*)

حَنِينٌ إِلَى الْأُوطَانِ لَيْسَ يَزُولُ
وَقَلْبٌ عَنِ الْأَشْوَاقِ لَيْسَ يَحُولُ
“Vatanlara olan özlem zail olacak değildir (gelip geçici değildir) ve bir kalp özlemlerden engellenecek (dönecek) değildir.”

Şairin hiciv konulu bir şiirin matla‘ beytinde kulağa hoş gelen ve güçlü kelimeler kullanmıştır.⁵³⁶(*Munserih*)

أَضَالِعَ تَنْطَوِي عَلَى كَرْبٍ
وَمُقَلَّةٌ مُسْتَهْلَةٌ
“Haktan sapan zalim mi sıkıntıya katlanacak. Göz, göz yaşının ağlamasıdır.”

Az da olsa şair bazı şiirlerinin matla‘ beytinde atlâla (kalıntılara) yer vermiştir. Aşağıdaki bir medih şiirinin matla‘ beyti bunu göstermektedir.⁵³⁷(*Basîl*)

مَا قَامَ لَوْلَا هَوَاكَ الْمُدْنَفُ الْوَصْبُ
يَبْكِي الطَّلُولَ وَأَهْلُ الْمُخْنَى غَيْبُ
“Senin arzun olmasaydı, sürekli acı veren hastalık ortadan kalkmazdı.
Kalıntılara ağlar; vadinin alçak yerinin ehli yok iken.”

Sonuç olarak İbn ‘Uneyn kasidelerinin matla‘ beyitleri tenkitçilerin kriterlerine uygun ve başarılı gözükmetedir.

3.1.2. Mukaddime

Arap şiirinde asıl konuya geçmeden önce yazılan mukaddime bölümleri büyük öneme sahiptir. Cahiliye dönemi kasidelerinin mukkadime bölümlerini daha çok atlâl ve

⁵³⁴ İbn ‘Uneyn, 59.

⁵³⁵ İbn ‘Uneyn, 68.

⁵³⁶ İbn ‘Uneyn, 189.

⁵³⁷ İbn ‘Uneyn, 45.

gazel oluşturmuş, bu bölümlerde sevgilinin harap olmuş diyarını tasvir etmek ve gençliğe ağlamak gibi konular sıkça işlenmiştir.⁵³⁸ Mukaddimede bu konuları işlemek şairler arasında her ne kadar revaç bulsa da Ebû Nuvâs, Eşcâ‘ es-Sulemî (ö.195/811) ve Muslim b. el-Velîd(ö.208/823) gibi şairler bu kalıbın dışına çıkmış ve mukaddimede farklı konulara da yer vermişlerdir.⁵³⁹

İbn ‘Uneyn’in şiirlerinin mukaddimelerinde birçok konu ele alınmıştır. Bu konularında başında ise Dımaşk’ın tasviri ve şairin sürgün hayatını ele alması gelmektedir.

3.1.2.1. Sürgün Edilme

İbn ‘Uneyn’in kaside mukaddimelerinde Dımaşk’tan sürgün edilmenin haksız oluşuna birçok medih ve Dımaşk’a özlem şiirlerinde dile getirmiştir. Aşağıdaki bir medih şiirinin mukaddimesinde sürgün edilmesinin sebebi, sürgün hayatının zorluğu ve affedilme isteğini ifade etmiştir.⁵⁴⁰ (*Kâmil*)

وَاللّٰهُ يَعْلَمُ أَنَّ ذٰلِكَ مُفْتَرٰى اِلَّا لِمَا رَقَسَ الْحَسُوْدُ وَزَوْرًا وَأَتَيْتُ فِي حُبِّكَ أَمْرًا مُنْكَرًا يَا هَاجِرِي قَدْ أَنَّ لِي أَنْ تَغْفِرَا حَسْبُ الْمُحِبِّ عُقُوبَةُ أَنْ يُهَجَّرَا لَوْ كَانَ لِي فِي الْحُبِّ أَنْ أَتَخَيَّرَا لَرَجَوْتُهُمْ وَطَمَعْتُ أَنْ أَتَصَبَّرَا	جَنَحُوا إِلَى قَوْلِ الْوُشَاةِ فَأَعْرَضُوا يَا مُعْرِضًا عَنِّي بَغِيرَ جَنَاحِيَّةٍ هَبْنِي أَسَاطُ كَمَا تَقُولُ وَافْتَرِي مَا بَعْدَ بُعْدِكَ وَالصُّدُودِ عُقُوبَةُ لَا تَجْمَعَنَّ عَلَيَّ عَتَبَكَ وَالنَّوَى عِبَاءُ الصُّدُودِ أَخَفُّ مِنْ عِبَاءِ النَّوَى لَوْ عَاقَبُونِي فِي الْهَوَى بِسَوَى النَّوَى
---	---

“Laf taşıyıcıların (dedikoducuların) sözüne itimat ettiler (sığındılar) ve benden yüz çevirdiler. Allah biliyor ki bu bir iftiradır.

Herhangi bir suç olmaksızın ey benden yüz çeviren! Bu ancak haset edicilerin gammazlaması ve yalan söylemesidir.

Varsay ki uydurdukları ve iftira ettikleri gibi kötülük yaptım. Ve senin sevgin hakkında kötü bir iş yaptım.

Senden uzak kalma ve sürgünden sonra ceza nedir?) Ey beni sürgün eden! Artık affedilme vaktim geldi.

⁵³⁸ Huseyn ‘Atvân, *Muḳaddimetu’l-Kasîdeti’l-‘Arabiyye fi’ş-Şi’ri’l-Câhili* (Kahire: Dâru’l-Me’ârif, 1970), 73-97; Elmalı, “Kaside”, 562-63.

⁵³⁹ Yûsuf Huseyn Bekkâr, *İtticâhâtu’l-Ğazel fi’l-karni’sâni’l-hicrî* (Mısır: Dâru’l-Me’ârif, 1971), 71-93.

⁵⁴⁰ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 3-4.

Hem kınayıp hem de uzak eyleme beni. Sevgiliye sürgün edilme, ceza olarak yeter.

Sürgün edilmenin yükü, yanından uzaklaştırmanın yükünden daha hafiftir. Şayet sevgi konusunda seçme hakkım olsaydı.

Heves uğruna şayet beni uzaklaştırarak cezalandırsalardı, onlardan sessiz kalıp sabretmeye tamah ederdim.”

Şair, yine bir medih şiirinin mukaddime kısmında sürgün edilmesinin haksız yere oluşunu, memdûhun laf taşıyıcıların sözüne itimat etmesi ve başka bir yere gitmek zorunda kalışını aşağıdaki beyitlerde ifade etmiştir.⁵⁴¹(Kâmil)

فَسَلِّ الدُّجَىٰ وَتُجُومَهُ عَن مَّضْجَعِي ظُلماً وَكَمْ مِنْ حَاصِدٍ لَّمْ يَزْرَعْ حَاوَلْتُ مُهْجَتَهُ فَلَمْ يَتَمَنَّعْ كَانَ الصَّبِي سَبَباً لَهَا لَمْ تَخْدَعْ فَوْقَ الْمَلَامِ إِلَىٰ فُؤَادٍ مَوْجَعٍ يَقْتَادُهُ جَفْظاً لِعَهْدٍ مُّضْبِعٍ عَهْدَ الْهَوَىٰ فِيهِ وَقُوفٌ مُّوَدَّعٍ عَقْلِي عَلَيَّ وَلَمْ تَدْعَ قَلْبِي مَعِي	قَدْ صَحَّ عِنْدَكَ شَاهِدٌ مِنْ عِبْرَتِي عَاقِبَتِي بِجِنَايَةٍ لَّمْ أَجْنِهَا وَمَنْعَتْ طَيْفَكَ مِنْ زِيَارَةِ عَاشِقِي وَأَمَّا لَكَ الْوَاشِي وَلَوْ لَا غِرَّةُ فَجَمَعْتَ أَثْقَالَ الصُّدُودِ إِلَى النَّوَى يَا رَاجِلاً وَالْقَلْبُ بَيْنَ رَحَالِهِ هَلَا وَقَفْتَ عَلَىٰ مُجْبِكَ حَافِظاً كَيْفَ السَّبِيلُ إِلَى السَّلْوِ وَلَمْ تُعِدْ
---	--

“Gözyaşımdan bir şahit senin yanında vardır. Karanlığa ve yıldızlarına benim yattığım yeri sor.

İşlemediğim bir suçtan dolayı haksızca beni cezalandırdın. Ekmeyen nice hasat yapanlar vardır.

Düşünü bir aşığı ziyaret etmekten alıkoydun. Canıyla uğraştın, fakat geri durmadı.

Seni gammazlayıcı meylettirdi. Gaflet olmasaydı, çocukluk ona sebep oldu, aldanmazdı.

Sürgünün ağır yüklerini kınamanın üstü olan uzak bırakmayla birleştirdin, acı çeken bir kalbe.

Ey yolcu! Kalbi yolculukları arasında zayi edilmiş ahdi korumak için götürürken.

⁵⁴¹ İbn ‘Uneyn, 12.

Koş, çabuk! Sevgilinin ahdu'l-hevâsını koruduğunu haberdar et, veda edenin haberdar edişi gibi.

Teselliye (unutma) yol nasıl olduğunu. Aklım başıma gelmedi, kalbim benimle dua etmeden.”

3.1.2.2. Tabiat

İbn ‘Uneyn, kasidelerinin mukaddimelerinde yer yer tabiat tasvirlerine⁵⁴² yer vermiştir. Şair genellikle vatani olan Dımaşk’tan sürgün edilmesinden dolayı Dımaşk’a olan özlemini ve dönme isteğini tabiat unsurlarını kullanarak dile getirmiştir. Aşağıdaki bir medih kasidesinin mukaddimesinde İbn ‘Uneyn Dımaşk’a bağlı olan Neyrbeyn’i⁵⁴³ tasvir etmiştir.⁵⁴⁴(*Kâmil*)

رَضَعَتْ أَفَاقِي السَّحَابِ حُقْلًا	فِي رَوْضَةٍ بِالنَّيْرِينِ أَرِيضَةً
مُتَدَقِّقًا أَوْ يَانِعًا مُتَهَدِّلًا	أَتَى إِتْجَهْتَ رَأَيْتَ مَاءً سَائِحًا
نَعْمُ الْقِيَانِ عَلَى عَرَائِسِ ثُجَلَى	فَكَأَنَّمَا أَطْيَارُهَا وَغُصُونُهَا
فِيهَا وَأَرْسَلَتْ الْمَجْرَةَ جَدُولًا	وَكَأَنَّمَا الْجُوزَاءُ أَلْقَتْ زُهْرَهَا
فَتَخَالُ عَطَارًا يُحَرِّقُ مَنَدَلًا	وَيَمُرُّ مُعْتَلُّ النِّسِيمِ بِرَوْضِهَا
مُوسَى فَأَرْسَلَ عَارِضًا مُتَهَلِّلًا	فَكَأَنَّمَا اسْتَسَقَّتْ عَلَى ظَمَأٍ نَدَى

“Neyrbeyn’de oturması hoş yumuşak bir bahçede, bulutların saat başı yağmasıyla dolup taşarak orayı emzirir.

Her nereye döndüysen fışkıran veya sarkmış akmaya hazır bir su görürsün.

Sanki oranın kuşları ve dalları, düşünlerde parlayan şarkıcıların nağmeleri gibidir.

Sanki Cevzâ yıldızı parlaklığını atmış ve orada galaksi kanallar göndermiştir.

Meltem esintisi onun bahçelerine uğrar. Güzel kokulu sopayı yakan aktar zannedersin.

Musanın cömertliği gibi sanki o susuz olanın susuzluğunu gidermiş, neşe ile coşan (suyu çok olan) bir bulut göndermiştir.”

⁵⁴² Ahmet Şen ve Şemsettin Uçkan, “İbn Ammâr El-Endülüsî’nin Şiirlerinde Tabiat Tasvirleri”, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8, sy 2 (30 Aralık 2021): 694-97.

⁵⁴³ Yâkût el-Hamevî, *Mu‘cemu’l-Buldân*, 5/330.

⁵⁴⁴ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 10.

Yine bir medih kasidesinin mukaddimesinde İbn ‘Uneyn dağları ve sarayları tasvir etmiştir.⁵⁴⁵ (Tavîl)

إِذَا جَبَلُ الرِّيَّانِ لَاحَتْ قِبَابُهُ	لِعَيْنِي وَلَاحَتْ مِنْ سَنِيرٍ هَضَابُهُ
وَهَبَتْ لَنَا رِيحٌ أَتَتْنا مِنَ الْجَمَى	تَحَدَّتْ عَمَّا حَمَلَتْهَا قِبَابُهُ
وَقَامَتْ جِبَالُ التَّلَجِ زُهْرًا كَأَنَّهَا	بَقِيَّةُ شَيْبٍ قَدْ تَلَاشَى خَضَابُهُ
وَلَاحَتْ قُصُورُ الْغُوطَيْنِ كَأَنَّهَا	سَفَائُنُ فِي بَحْرِ يَغْبُ عِبَابُهُ
وَأَعْرَضَ نِسْرٌ لِلْمُصَلَّى غَدِيَّةً	كَمَا إِنجَابَ عَنْ ضَوْءِ النَّهَارِ ضَبَابُهُ

“Reyyân dağının kubbeleri gözlerime görüldüğünde ve Senir’den tepeleri görüldüğünde.

Hama’dan bir rüzgâr bize esti, kubbelerinin taşıdığı şeylerden bahsi bize gelen.

Selc dağları çiçek açtı. Sanki onlar, kınası yok olmaya yüz tutmuş yaşlılığın bakiyyesi gibi.

el-Gûtateyn sarayları görüldü, dalgaları artan bir denizdeki gemiler gibi.

Gündüzün ışığından duman ortaya çıktığı gibi Nisru’l-musalla (Emevi camii kubbesi) sabahleyin görüldü.”

Bir başka tabiat tasvirinin yapıldığı mukaddime örneği de şairin Dımaşk’a özlemine dile getirdiği aşağıdaki şiirinin mukaddimesinde görmekteyiz.⁵⁴⁶ (Hafîf)

فَسَقَى اللَّهُ بَيْنَ آبِلٍ وَالْمَرِّ	جُ ثِقَالًا مِنَ الْعَوَادِي السَّوَارِي
كُلَّ وَطْفَاءٍ تَحْسِبُ الرَّعْدَ فِيهَا	بَعْدَ وَهْنٍ تَجَاوَبَ الْأَطْيَارُ
وَرُبَا عَزَّتَا وَقَدْ جَاذَهَا التَّلُّ	جُ وَلَاحَتْ مِنْ سَائِرِ الْأَقْطَارِ
كَعُرُوسٍ مِنْ آلِ سَاسَانَ تُجَلَّى	فِي دَبِيقِي حُلَّةٍ وَإِزَارِ
وَرَمَانًا مَضَى عَلَى آبِلِ السَّوِّ	قِ وَلَيْلُ الشَّبَابِ وَحَفَّ خُدَارِي

“Allah Âbil ve Merâc arasını sabah ve gece yağmurlarıyla bolca sulasın.

Orada bol her yağmuru gök gürültüsü zannedersin, cılızlıktan sonra kuşların cıvıldaması olarak.

‘İzzetâ’nın yaylası, kar ona cömert davranmıştır ve diğer bölgelerden görünmüştür.

Âl-i Sâsân’dan bir gelin gibi hülle ve izar elbiselerinde ortaya çıkan.

⁵⁴⁵ İbn ‘Uneyn, 19-20.

⁵⁴⁶ İbn ‘Uneyn, 75.

Gençlik gecesi aşırı simsiyah iken Âbili suḳ'ta bir zaman."

3.1.2.3. Memdûhun FizikselTasviri

İbn 'Uneyn mukaddimelerde kasidede övdüğü kimselerin fiziksel özelliklerine de değinmiştir. Aşağıdaki bir medih şiirinin mukaddimesinde memdûhun fiziksel özelliklerine değinmiştir.⁵⁴⁷(*Kâmil*)

صَافِي أَدِيمِ الْوَجْهِ مَا خَطَّتْ يَدَا الْ	أَيَّامٍ فِي خَدَّيْهِ سَطْرًا مَشْكَلَا
كُلِّ مُقَرَّرٍ بِالْجَمَالِ لَهُ فَمَا	يَحْتَاجُ حَاكِمُ حَسَنَهُ أَنْ يُسْجَلَا
يَفْتَرُّ عَنْ مِثْلِ الْأَفَاحِ كَأَنَّمَا	عَلَتْ مَنَابِئُهُ رَحِيقًا سَلْسَلَا
تَرَفُّتْ تَخَالُ بَنَانُهُ فِي كَفِّهِ	فُضِبَ اللَّجَيْنِ وَلَا أَقُولُ الْإِسْجَلَا
مَا أَرْسَلْتُ قَوْسَ الْحَوَاجِبِ أَسْهُمَا	مِنْ لَحْظِهِ إِلَّا أَصَابَتْ مَقْتَلَا
فَكَأَنَّ طَرَّتَهُ وَضَوَّ جَبِينِهِ	وَضَحَّ الصَّبَاحِ يَقْلُ لَيْلًا أَلِيلَا
عَاطِيَتُهُ صَنْبَاءَ كَلَّلَ كَأَسْهَا	حَبَبُ الْمِزَاجِ بُلُولُ مَا فُصِّلَا
تَبْدُو بِكَفِّ مُدِيرِهَا أَنْوَارُهَا	فَتُعِيدُ كَافُورَ الْأَنَامِلِ صَنْدَلَا

"Yüz cildinin temizliği. Günlerin eli onun yanaklarında kırıksık bir satır çizmedi.

Herkes onun güzelliğinde hem fikirdir. Herhangi bir hâkimin onun güzelliğini tescil etmesine ihtiyacı yoktur.

Papatyalar gibi parlar. Sanki onun yeşerdiği yerler, peş peşe kokudur.

Bolluktur. Avucundaki parmak uçlarını gümüş kamışı zannedersin, İshila (dallarından misvak elde edilen ağaç) demiyorum.

Bakışından kaşlarının yayının gönderdiği her ne kadar ok var ise ancak öldürerek isabet etmiştir.

Sanki onun kakülü ve alnının ışığı sabahlığın aydınlığı gibidir, gecenin karanlığını(şiddetli karanlığı) aydınlığa çeviren.

Beyaz üzüm suyunu ona hediye ettim. İçkinin karıştırıldığı şarap kabarcıkları fasılalarla inci ile taçlandırdı.

Onun parıltıları sâkînin elinde görünür. Parmak uçlarının kokusu hoş kokulu bir ağaca döndürür.

Yine İbn 'Uneyn bir medih kasidesinin mukaddimesinde memdûhunun fiziksel özelliklerine yer vermiştir.⁵⁴⁸(*Tavîl*)

⁵⁴⁷ İbn 'Uneyn, 9-10.

وَأَعْيَبُهُ لَوْ يَرَعَوِي مَنْ يُعَاتِبُ
لَهُ الدُّرُّ نَعْرُ وَالزُّمْرُدُ شَارِبُ
لَهُ الْهُدْبُ رِيْشُ وَالْقِسِيُّ الْحَوَاجِبُ
عَبِيرٌ عَلَى كَافُورٍ خَدْيُهُ ذَائِبُ
ثُلُثٌ هِلَالٌ أَطْلَعَتْهُ الدَّوَابُ
فَهْلٌ لِقَلْبِي سَالِبَاتٌ لَوَاسِبُ
فَصَحَّتْ وَجِسْمِي مِنْ أَذَاهُنْ ذَائِبُ
تُجَازِبُهُ أَرْدَافُهُ وَالْمَنَاقِبُ

أَلَيْنُ لَصَعَبِ الْخُلُقِ قَاسِ فُؤَادُهُ
مِنْ التُّرْكِ مَيَاسُ الْقَوَامِ مُهَفِّفُ
يُفَوِّقُ سَهْمًا مِنْ كَحِيلٍ مُضَيِّقُ
أَسَالُ عِذَارًا فِي أُسَيْلٍ كَأَنَّهُ
وَأَنْبَتَ فِي حَقَبِ النَّقَاحِيرِ رَانَةٌ
سَعَتِ عَقْرَبَا صُدْعِيهِ فِي صَحْنِ خَدِّهِ
عَجِبْتُ لِحَفْنِيهِ وَقَدْ لَجَّ سَقْمُهَا
وَمِنْ خَصَرِهِ كَيْفَ اسْتَقَلَّ وَقَدْ غَدَّتْ

“Kalbi katı, mizacı zor kimselere karşı yumuşak olurum. Paylanan kimse hatasından dönerse onu hoşnut ederim.

Türklerdendir, boy posu mağrur, ince yapılı, onun inci dişleri ve zümrüt bıyığı vardır.

Daraltılmış göz sürmesi yerinden pay olarak üste olur. Onun inci ön dişleri ve zümrüdü kaşları vardır.

İlk çıkan sakalını düz yanakta akıttı. Sanki o iki yanağının keskin kokusu üzerinde eriyen bir rayihadır.

Uzun kemiğin orta bölümünün eğri yerinde kamış bitmiştir, kaküllerin ortaya çıkardığı hilali azaltıyor.

Şakaklarının saç lülesi, yanağının düzleminde gayret etti. Onlar kalbimin yağmacıları ve gasp edenleridir.

Göz kapaklarına hayran kaldım. Onun hastalığı ısrar etti ve iyileşti. Vücudum onların eziyetlerinden dolayı eriyip giderken.

Belinden nasıl serbest oldu, onu cezbediyorken kaba etleri ve omuzları.”

3.1.2.4. Savaş

İbn ‘Uneyn’in bazı kasidelerinin mukaddimelerinde, o dönemde Dimyât’ta yapılmış bir savaşta ordunun kahramanlıklarını dile getirmiştir. Buna bir medih şiirinin aşağıdaki mukaddimesi örnek gösterilebilir.⁵⁴⁹ (Tavîl)

وَبَيْنَ الْعَدَى وَالْمَوْتِ تَهْوِي عَقَابُهُ
بِحَيْشٍ مِنَ الْأَعْدَاءِ غَلَبَ رِقَابُهُ
وَأَنْكَرَ حَدَّ الْمَشْرِفِيِّ قِرَائُهُ
وَنَكَبَ إِلَّا كُلَّ زَاكِ نِصَابُهُ

وَأَذْكَرْتُهُ أَيَّامَ دِمْيَاطَ بَيْنَنَا
وَجَيْشًا خَلَطْنَاهُ رَحَابَ صُدُورُهُ
وَقَدْ شَرَقَتْ زُرْقُ الْأَسِنَّةِ بِالدِّمَا
وَعَرَدَ إِلَّا كُلَّ ذَمِرٍ مَغَامِسِ

⁵⁴⁸ İbn ‘Uneyn, 34-35.

⁵⁴⁹ İbn ‘Uneyn, 20-21.

تَرَكَنَاهُمْ فِي الْبَحْرِ وَالْبَرِّ لَحْمَةً
وَيَوْمًا عَلَى الْقِيَمُونَ مَا جَتِ مُتَوْنُهُ
نَثَرْنَا عَلَى الْوَادِي رُؤُوسًا أَعَزَّةً
وَرَضْنَا مُلُوكَ الْأَرْضِ بِالْبَيْضِ وَالْقَنْ
فَكَمْ أَمْرِدٍ خَطَّ الْحُسَامُ عَذَارَهُ
وَكَمْ قَدْ نَزَلْنَا تُغَرَ قَوْمٍ أَعَزَّةً
وَكَمْ يَوْمٍ هَوْلٍ ضَاقَ فِيهِ مَجَالُنَا

تَقَاسِمُهُمْ حَيْثَانُهُ وَذِنَانُهُ
بِزَرْقٍ أَعَادِيهِ وَغَصَّتْ شِعَابُهُ
لِكُلِّ أَخِي بَأْسٍ مَنِيْعٍ جَنَابُهُ
فَذَلَّ أَنَا مِنْ كُلِّ قَطْرِ صِعَابُهُ
وَكَمْ أَشْيَبٍ كَانَ النَّجِيعُ خِصَابُهُ
فَلَمْ نَرْتَجِلْ حَتَّى تَدَاعَى خِرَابُهُ
صَبَرْنَا لَهُ وَالْمَوْتُ يُحْرِقُ نَابُهُ

“Ona bizim ve düşmanlar arasındaki Dimyât günlerini hatırlattım, ölüm akbabasını üzerine atmış iken.

Kalpleri geniş olan bir orduyu boyunları mağlup olan düşmanlardan bir ordu ile karıştırdık.

Mızrakların ucu kan ile parıldadı. Kın, kılıcın keskinliğini kabullenmedi.

Cesur zümre haricinde herkes kaçtı. Menşei temiz olan hariç herkes saptı.

Onları denize ve karaya et olarak bıraktık, onları paylaşıyordu yılanları ve kurtları.

Bir gün Kaymûn üzerinde dağ yolları dar olduğunda düşmanlarına mızrak atmayla onun güçleri hareketlendi.

Vadiye izzetli başlar serdik, sağlam yapılı her savaşçı kardeşin.

Yeryüzü krallarını kılıç ve mızrak ile razı ettik, her tarafın zorluğu bize boyun eğdi.

Kılıç nice kösenin sakalını çıkardı ve nice kır saçlının kınası kan idi.

Nice yüce kavmin sınır şehirlerine gittik. Viran etmedikçe dönmedik.

Nice devasa günde mecalimiz kalmadı, ona sabrettik ölümün dişi yakarken.”

3.1.2.5. Atlâl

İbn ‘Uneyn bir medih kasidesinin mukaddime kısmında atlâla yer vermiştir.⁵⁵⁰ (Basît)

وَيَسْأَلُ الرَّبْعَ عَنْ سُكَّانِهِ سَفْهًا
يُكَفِّفُ الدَّمَاعَ أحياناً وَتَبَعْتُهُ
وَقَدْ مَحَتِ آيَهُ الْأَرْوَاحُ تَعْتَقِبُ
لَوَاعِجُ الشُّوقِ أحياناً فَيَنْسَكِبُ

⁵⁵⁰ İbn ‘Uneyn, 45.

صَبُّ إِذَا نَامَ أَهْلُ الْحَيِّ أَزَعَجَهُ ذَكَرُ يُعَاوِدُهُ مِنْ عَيْدِهِ طَرْبُ
تَدْعُو هَوَاجِسُهُ طَيْفَ الْخِيَالِ وَسُلْ طَانُ الْكَرَى عَنْهُ بِالْأَشْوَاقِ مُحْتَجِبُ
يَهِيمُ شَوْقاً بِأَقْمَارٍ عَلَى قُضْبِ مُلِدُ تَجَادِبُهَا ظُلماً لَهَا الْكُتُبُ
مِنْ كُلِّ وَاضِحَةِ اللَّبَاتِ تَبْسِيمُ عَنْ مُرْتَلِّ زَانُهُ التَّأْسِيرُ وَالشَّنْبُ
تُرِيكَ مِنْ وَجْهَهَا الْوَضَاحِ إِنْ سَفَرَتْ بَدْرًا وَتَبْدُو هِلَالاً حِينَ تَنْتَقِبُ

“Mahalleye sakinlerini sorar boş yere. Peş peşe gelen rüzgâr esintileri izleri silmiştir.

Bazen gözyaşını engeller, bazen özlemin acıları onu gönderir ve dökülür.

Çok sever, mahalle halkı uyunduğunda onu rahatsız eder. Zikirdir, bayramından dolayı sevinç onu adet edinir.

Düşünceleri, hayal dünyasına çağırır, uyuklama sultanı özlemlerle örtülü iken.

Yumuşak bir dalın üzerindeki aylara özlem duyarak gezinir, zorla tepeleri olan bir yere çeker onu.

Bütün göğüs kafesiyle, dişlerin beyazlığı ve keskinliğinin tezyin ettiği bir geniş bir ağızdan tebessüm ediyor.

Apaçık yüzünden şayet açık olursa dolunayı gösterirse, yüzünü peçe ile örtüğünde hilâl olarak görülür.”

3.1.2.6. Dünya Hayatının Geçiciliği

Şair, bir mersiye şiirinin mukaddime kısmında ölümden dolayı dünya hayatının önemsizliğine vurgu yapmıştır.⁵⁵¹ (Kâmil)

يَغْشَى الْفَتَى حُبَّ الْحَيَاةِ وَزِينَةَ الـ دُنْيَا وَيَنْسَى مَا إِلَيْهِ يُصَارُ
وَإِذَا الْبَصَائِرُ عَنْ طَرَائِقِ رُشْدِهَا عَمِيَتْ فَمَاذَا تَنْفَعُ الْأَبْصَارُ
لَا تَغْتَرَّرُ بِالذَّهْرِ إِنْ وَافَاكَ فِي حَالٍ يَسْرُكُ إِنَّهُ غَرَارُ
انْظُرْ إِلَى مَنْ كَانَ قَبْلَكَ وَاعْتَبِرْ سَتَصِيرُ عَنْ كُتُبِ إِلَى مَا صَارُوا
فَيَزُولُ عَنْكَ جَمِيعُ مَا أُوتِيتَ فِي الـ دُنْيَا وَلَوْ رُؤِيتَ لَكَ الْأَمْصَارُ
تُرْزَا الْكِرَامُ وَلَا كَرَزَاءُ عَشِيرَةٍ فُجِعَتْ بِمَنْ مِنْهُمْ إِلَيْهِ يُشَارُ

“Genci hayat sevgisi ve dünya süsü sarar, döndürüleceği yeri unuttur.

Hüccetler, doğru yollarında âmâ olursa, gözler ne işe yarar.

Zamana aldanma! Seni mutlu eden bir durumda sana yardım etse de, o çokça aldatandır.

⁵⁵¹ İbn ‘Uneyn, 64-65.

Senden öncekilere bak ve ibret al. Sen de yakında onların döndüğü yere döneceksin.

Dünyada sana verilen her ne varsa zail olacak, bütün şehirler sana verilse de.

Yüce insanların kaybı herhangi bir aşiretin kaybı gibi değildir. Kendisini tanıyan her kim varsa şaşkına döner.”

Yukarıdaki mukaddime örneklerinde görüldüğü üzere şairin temaya uygun olarak konular işlediği görülür.

3.1.3. Tehallus ve Konu Bütünlüğü

Edebiyatta, kasidenin mukaddime kısmından ana konuya geçişte ve kasidenin kısımları arasında geçiş yapmaya tehalluş denilmektedir.⁵⁵² Kasidenin kısımları arasında ilişki kurmadan geçişe ise iktidâb adı verilmiştir.⁵⁵³ Tehalluşu şiirde uygulamak nesre göre daha zordur. Çünkü şair konudan konuya geçiş yaparken kafiye ve vezni gözetmek zorundadır.⁵⁵⁴

Tehallus meselesi üzerinde hassasiyetle duran eleştirmenler, ana konuya geçiş ile ilgili ölçütler belirleyerek bu ölçütleri taşıyan geçişlere hüsnu't-tehalluş ismini vermişlerdir. Bu kıstasa bakıldığında şairin, konudan konuya geçişi basit ve kulağa hoş gelen bir anlatımla yapmalıdır. Konular arasında kopukluk olmamalı ve dinleyiciye konunun değiştiği hissettirilmemelidir.⁵⁵⁵ Tehalluşun iki beyitten oluşması mümkün olmakla birlikte tek⁵⁵⁶ beyitle olması daha iyi olduğu söylenmiştir.⁵⁵⁷

İbn ‘Uneyn’in kasidelerinde genel anlamda tehalluşlar başarılıdır. Cahiliye şiirlerinde mukaddimededen ana konuya geçişte olan “دع ذا” ve “عد عن ذا” (bunu bırak da)

⁵⁵² İbn. Reşîk el-Kayravânî, *el-‘Umde*, 237; Ebû Muhammed ‘Abdullâh b. Muhammed b. Sa‘îd b. Sinân el-Hafâcî el-Halebî İbn. Sinân el-Hafâcî, *Sirru'l-Feşâhe* (Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-ilmîyye, 1402/1982), 268; İsmail Durmuş, “Tehallus”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 317.

⁵⁵³ Yahya b. Hamza el-‘Alevî, *eṭ-Ṭırâz li-Esrâri'l-Belâğâ ve 'Ulûmi'l-Hakâiki'l-İ'câz* (Beyrut: el-Mektebetu'l-'Unsurîyye, 1423), 2/181; Durmuş, “Tehallus”, 317.

⁵⁵⁴ el-‘Alevî, *eṭ-Ṭırâz li-Esrâri'l-Belâğâ*, 2/173.

⁵⁵⁵ el-‘Alevî, 3/102; İbn Hicce el-Hamevî, *Hizânetu'l-Edeb ve Ğâyetu'l-Ereb*, 329.

⁵⁵⁶ Abdulaẓîm b. el-Vahîd b. Zâfir b. Ebu'l-Işba' el-'Udvânî el-Bağdâdî el-Mısrî İbn Ebu'l-Işba', *Tahrîru't-Taḥbîr fî Şinâ'atu's-Şi'ri ve'n-Neşri ve Beyân İ'câzi'l-Kur'ân*, thk. Hafnî Muhammed Şeref (el-Cumhûriyyetu'l-'Arabiyyeti'l-Muttehide, t.y.), 433.

⁵⁵⁷ Ebû el-Muẓaffer Usâme b. Muşîd b. 'Alî el-Kelbî eş-Şîzerî Usâme b. Munķız, *el-Bedî'u fî Nakdi's-Şi'r* (BAE, t.y.), 288.

gibi ifadeler⁵⁵⁸ ile yapılan iktidâb geçişlerine rastlanmaz. Şairin en iyi tehalluşlarını medih konulu kasidelerinde görmek mümkündür. Örneğin şair bir medih kasidesinde, sürgün edilmesinin haksızlığından, Dımaşk'ın tabiat güzelliklerinden ve yurda dönmek için arkadaşlarla çıktığı yolculuğu ifade etmiş, hemen peşinden gelen aşağıdaki beyitlerin ikincisi ile sultanı övdüğü asıl konuya geçiş yapar.⁵⁵⁹(*Kâmil*)

لا تَسْأَمُوا الإِدْلَاجَ حَتَّى تُدْرِكُوا بِيضَ الْأَيْدِي وَالْجَنَابِ الْأَخْضَرَا
فِي ظِلِّ مَيْمُونِ النَّقِيبَةِ طَاهِرِ الْ أَعْرَاقِ مَنُصُورِ اللِّوَاءِ مُظَفَّرَا

“İhsân sahibi ve cömert kimseye yetişene kadar; gece yürümesinden bıkmayın.

Seçilmiş, uğurlu, nesepleri temiz, sancağı zaferle elde etmişin gölgesinde.”

Görüldüğü üzere yukarıdaki “İhsân sahibi ve cömert kimseye yetişene kadar gece yürümesinden bıkmayın.” manasındaki beyit mukaddimenin devamı niteliğinde olup zihni ana konuya hazırlamaktadır. İkinci beyit ise tehalluş beytidir. Zira şair, memduhın vasıflarını saymakta ve sonraki beyitte asıl konu olan memdûhu öven kısma geçmektedir. Şairin yolculuk sonunda ihsân sahibi birisine varılacağını ifade etmesi ve kasidenin devamında söz konusu ihsân sahibinin vasıflarını saydıktan sonra ana konuya geçmesi, dinleyicinin konunun değiştiğini hissetmesinin önüne geçmiştir.

Şair başka bir medih kasidesine düşmanlara karşı elde ettikleri zaferleri sorarak başlar. Daha sonra Dimyât yakınlarında haçlı ordularına karşı yaptıkları savaşı tasvir eder. Burada melikleri savaş aslanlarına benzettikten sonra aşağıdaki iki beytin ikincisinde zor şartlarda mülkün rahatlığının elde edildiğini ifade ederek kendilerini savaşta komuta eden meliği öven beyitlere geçmiştir.⁵⁶⁰(*Tavîl*)

وَكَمْ يَوْمَ حُرٍّ مَا لَقِينَا هَجِيرَهُ بَسْتَرٍ وَقُرٍّ مَا طَلَبْنَا لَهُ كِتَا
فَإِنَّ نَعِيمَ الْمَلِكِ فِي شَطَفِ الشَّقَا يُنَالُ وَخُلُو الْعِزِّ مِنْ مُرِّهِ يُجْنَى

“Nice sıcak günlerde, sütte ile onun öğle sıcağı ile karşılaşmadık ve soğuk günde ondan siper talep etmedik.

Krallığın rahatlığı acımasız zor günlerde elde edilir. İzzetin tatlılığı acısından toplanır.”

⁵⁵⁸ İbn. Reşîk el-Kayravânî, *el-‘Umde*, 239.

⁵⁵⁹ İbn ‘Uneyn, *Dvânu İbn ‘Uneyn*, 6.

⁵⁶⁰ İbn ‘Uneyn, 31.

İbn ‘Uneyn’in Eyyûbî ailesini övdüğü ve acemleri yerdiği bir kasidesinde kendi vatanına olan özlemine ve medih şiirlerine olan isteklerinden dolayı acemleri yerdikten sonra aşağıdaki beyitte insanların makamlar elde etmek için Eyyûbî ailesine tabi olduklarını ve onların da bu insanların önderleri olduklarını ifade ederek asıl konu olan Eyyûbî ailesini övmeye geçmiştir.⁵⁶¹ (*Vâfir*)

فَإِنَّ النَّاسَ فِي طُرُقِ الْمَعَالِي لَهُمْ تَبَعٌ وَهُمْ لِلنَّاسِ رَأْسٌ

“İnsanlar makamlar etme yolunda onlara tabidirler. Onlar insanların önderleridir.”

Yukarıda verilen örnekler şairin tehalluşları ile ilgili bir fikir vermektedir. Tehalluş yapılan beytin önceki ve sonraki beyit ile uyumlu olduğu, mukaddime ve asıl konuyu birbirine bağladığı görülmektedir.

3.1.4. Hâtıme

Arap kaside yapısında hâtıme kısmı eleştirmenler tarafından önemli görülmüştür. Maṭlâ‘ beyit nasıl ki kasidenin anahtarı ise hâtıme de kilidir.⁵⁶² Hâtıme bölümü eksiksiz ve güzel bir şekilde yazılmalı, zira dinleyicilerin son duydukları beyitlerdir.⁵⁶³ Bu sebeple hâtıme ile asıl konu arasında bağlantı olmalı ve kelimeler dikkatli seçilmeli ve özlü anlamlar içermelidir.⁵⁶⁴ Hâtıme kısmının dua ile bitirilmesi uygun görülmemekle birlikte, krallar için dua ile bitirilmesi uygun görülmüştür.⁵⁶⁵

İbn ‘Uneyn kasidelerini dua, hediyeye şükran, cömertliğe övgü vb. gibi çeşitli ifade biçimlerinden yararlandığı görülmüştür. İbn ‘Uneyn birçok kasidesini dua ile bitirmiştir. Örneğin bir medih şiirinin aşağıdaki hâtıme beytinde şair duaya yer vermiştir. Beyitte Hz. İsa’nın dünyaya gelip melikle birlikte zafere erişmesini istemiştir.⁵⁶⁶ (*Kâmil*)

لَا زِلْتُ مَمْدُودَ الْبَقَا حَتَّى تَرَى عَيْسَى بَعِيسَى فِي الْوَرَى مُسْتَنْصِرَا

“İnsanlar arasında İsa’nın İsa ile beraber(peygamber)zafere eriştiğini görene kadar hayatta kalayım.

⁵⁶¹ İbn ‘Uneyn, 33.

⁵⁶² İbn. Reşîk el-Ḳayravânî, *el-‘Umde*, 239.

⁵⁶³ İbn. Reşîk el-Ḳayravânî, 239; İbn Hicce el-Ḥamevî, *Ḥizânetu’l-Edeb ve Ğâyetu’l-Ereb*, 2/493.

⁵⁶⁴ Ebû Hilâl el-‘Askerî, *eş-Şînâ‘ateyn*, 443.

⁵⁶⁵ İbn Reşîk el-Ḳayravânî, *el-‘Umde*, 241.

⁵⁶⁶ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 8.

Yukarıdaki beyitte şair, el-Meliku'l-Âdil(İsa) ve İsa peygamberin dünyada beraber zafere erişmeleri için kasidesini dua ile bitirmiştir.

Şair, yine bir medih kasidesinin hâtıme beytini dua ile bitirmiştir. Aşağıdaki beyitte İslâm sancağını yücelten ve savaşlardaki cesurluğundan dolayı şair, meliğe Allah'ın kendisine uzun ömür vermesini dilemiştir.⁵⁶⁷(*Kâmil*)

فَاللَّهُ يَخْرِقُ فِي بَقَائِكَ عَادَةَ الدِّنْيَا وَيُعْطِيكَ الْبَقَاءَ الْأَطْوَلَ

“Allah senin devam etmen (hükümdarlığa) için dünya âdetini yarsın ve sana uzunca kalmayı versin.”

İbn ‘Uneyn bir kasidesinin hâtıme kısmında el-Meliku'l-Muazzam'ın adaletine vurgu yapmıştır. Şair, kasidede ümitlerinin tekrar meliğin yanında yeşermesini ve meliğin cömert ve adaletli oluşunu övdükten sonra halkın melikten memnuniyetini dile getirmiştir.⁵⁶⁸(*Tavîl*)

لَقَدْ فَازَ بِالْمُلْكِ الْمُعْظَمِ أُمَّةٌ إِلَى عَدْلِهِ الْمَشْهُورِ رُدَّتْ أُمُورُهَا

“Muazzam'ın krallığıyla ümmet kazandı. Onun meşhur adaletine işleri (insanların) döner.”

Şair, bir kasidenin hâtıme beytinde meliğin dışında birinden hediye almanın ve başkasına teşekkür etmenin kendisi için kötü olduğunu söyleyerek cömertliğine vurgu yapmıştır.⁵⁶⁹(*Tavîl*)

وَيَقْبَحُ بِي أَنْ أُرْتَجَى مِنْ سِوَاكُمْ نَوَالاً وَأَنْ يُعْزَى إِلَيَّ غَيْرُكُمْ شُكْرِي

“Sizin dışında birinden hediye ümit etmeyi ve başkasına teşekkür etmeyi çirkin görürüm.”

Şairin, Fahreddin er-Râzî'yi övdüğü kasidesinin hâtıme beytinde âlimin evinin ilim için uğrak yeri olduğunu ve cömertliğinin her ümit edenin sığınağı olduğunu dile getirerek hem ilminin yüceliğine hem de cömertliğine vurgu yapmıştır.⁵⁷⁰(*Kâmil*)

لَا زَالَ رِبْعُكَ لِلْوُفُودِ مَحَطَّةٌ أَبَدًا وَجُودُكَ كَهْفٌ كُلُّ مُؤْمِلٍ

“Senin evin hâlâ gelenler için daimî uğrak yeridir. Senin cömertliğin her ümit edenin sığınağıdır.”

⁵⁶⁷ İbn ‘Uneyn, 12.

⁵⁶⁸ İbn ‘Uneyn, 18.

⁵⁶⁹ İbn ‘Uneyn, 29.

⁵⁷⁰ İbn ‘Uneyn, 55.

Şair bir mersiye kasidesinin hâtıme beytinde zamanın insafsız oluşuna ve ölümden sonra herhangi bir yere yolculuk olmadığını dile getirmiştir.⁵⁷¹ (*Kâmil*)

مَا أَنْصَفَ الدَّهْرُ الْمُفَرِّقُ بَيْنَنَا أَقْبَعَدَ مَوْتٍ نُفْلَهُ وَسِفَارُ
“Aramızı ayıran zaman insafli davranmadı. Bir ölümden sonra göç ve yolculuk var mı!”

Şairin hâtıme beytine son örnek olarak Dımaşk’a özlem ile ilgili bir kasidesinin aşağıdaki beyti verilebilir.⁵⁷² (*Tavîl*)

وَأَمَّا عَطَايَا كَفِّهِ فَسَوَابِغُ عَذَابٍ وَأَمَّا ظِلُّهُ فَظَلِيلُ
“Ellerinin hediyeleri hoş nimetlerdir, onun gölgesi ise sürekli gölgedir.”

3.2. Dil ve Üslup

Düşüncesini, duygusunu, tahayyülünü, tefekkürünü ve hissiyatını anlatma biçimine üslup denir.⁵⁷³ Üslup ve dili birbirinden ayırmak her ne kadar zor olsa da⁵⁷⁴ üslubun kelimenin sözdiziminde içerdiği değerlerle, dil ise sadece mana ile ilgilenir.⁵⁷⁵ Klâsik kaynaklara bakıldığında üslubun cümlelerin ve lafızların tezgâhı, duygu ve düşüncelerin döküldüğü kalıp⁵⁷⁶ ile nazmın ve onda izlenen yolun bir çeşidi⁵⁷⁷ olarak karşımıza çıkmaktadır.

Edebiyat bilginleri, işlenen konunun belirlenen üslup ile uyumlu olması gerektiğini söylemişlerdir. Bilginler, medih, mersiye, gazel ve hamriyyât gibi şiir türlerine uygun olacak anlatım biçimlerinin kullanılmasının gerekli olduğunu dile getirmişlerdir.⁵⁷⁸

Bu bilgiler ışığında İbn ‘Uneyn’in işlediği konuya göre farklı üslupları kullandığı görülmektedir. Şair, nahiv kuralları dışına çıkmadan, edebî sanatları kullanarak ve tekdüzelikten uzak bir şekilde şiirlerini kaleme almıştır. Bununla beraber

⁵⁷¹ İbn ‘Uneyn, 67.

⁵⁷² İbn ‘Uneyn, 72.

⁵⁷³ Tâhiru’l-Mevlevî, *Edebiyat Lügatı* (İstanbul: Enderun Kitabevi, 1973), 177.

⁵⁷⁴ Şerif Aktaş, *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*, 2. bs (Ankara: Akçağ Yayınları, 1993), 11.

⁵⁷⁵ Aktaş, 17-18.

⁵⁷⁶ Yûsuf Huseyn Bekkâr, *Binâu’l-Kaside fi’n-Nağdi’l-‘Arabiyyi’l-‘Kadîm fi ‘Dav’i-n-Nağdi’l-Hadîs* (Beyrut: Dâru’l-Endelus, t.y.), 148.

⁵⁷⁷ Ebû Bekr ‘Abdülkâhîr b. ‘Abdirrahman b. Muḥammed el-‘Abdülkâhîr el-Cürcânî, *Delâilu’l-İ‘câz fî ‘İlmi’l-Me‘ânî*, 3. bs (Kahire-Cidde: Dâru’l-Medenî, 1413/1992), 469.

⁵⁷⁸ İbn Reşîk el-‘Kayravânî, *el-‘Umde*, 199; Ebû Hilâl el-‘Askerî, *eş-Şinâ‘ateyn*, 146.

şairin şiirlerinde tahkiye, muhavere, tazmin ve iktibâs gibi farklı anlatım yöntemler de kullanılmıştır.

3.2.1. Kelime Kadrosu

İbn ‘Uneyn’in şiirlerine bakıldığında kullanılan kelimelerin konularla ilişkili olduğu görülmektedir. Şairin medih ile ilgili şiirlerinde kullanılan kelimelere bakıldığında birbiriyle alakalı kelimeler kullandığı görülmektedir. Nitekim şair medih ile ilgili kasidelerinde “ثبت الجنان” (soğukkanlı, “عدل” (adaletli), “حلم” (sebat), “عزم” (kararlılık), “متقدم” (ileri atılan), “مهيّب” (kendisinden korkulan), “نجيب” (Seçkin) ve “عليم” (bilgili) gibi memdûhu övücü kelimeleri medih kasidelerinde kullanmıştır.

Şairin kasidelerinde kullandığı kelimelerin birbiri ile ilintili olduğu görülmektedir. Buna örnek olarak şairin el-Meliku’l-‘Adil’e yazdığı aşağıdaki kasideyi verebiliriz.⁵⁷⁹(Kâmil)

فِي الرُّوعِ زَادَ رِزَانَهُ وَتَوَقَّرَا يَوْمَ الْوَعَى وَثَبَاتِهِ أَسَدُ الشَّرَى بِئْدِيهِ أَغْنَتْهُ أَنْ يَنْقُورَا عَزَمَ وَرَأَى يَحْقِرُ الْإِسْكَندَرَا وَيَصُدُّ عَنْ قَوْلِ الْخَنَا مُتَكَبِّرَا هَبَّاتُ لَوْ رَكِبَ الْبُرَاقَ لَفَصَّرَا مَلِكٌ يَقُودُ إِلَى الْأَعَادِي عَسْكَرَا بَدْرًا فَإِنْ شَهِدَ الْوَعَى فَعَضَّنَفَرَا وَيَجِلُّ أَنْ يَعْشُو إِلَى نَارِ الْقَرَى بِالْبَيْضِ عَنْ سَبِيِ الْحَرِيمِ تَأَخَّرَا وَتَدَقَّقُوا جُودًا وَرَاعُوا مَنَظَرَا	مَلِكٌ إِذَا خَفَّتْ حُلُومُ ذَوِي النَّهَى ثَبَّتَ الْجَنَانَ ثُرَاغٍ مِنْ وَثْبَاتِهِ يَقْظُ يَكَاذُ يَقُولُ عَمَّا فِي غَدٍ حُلْمٌ تَخَفُ لَهُ الْجِبَالُ وَرَاءَهُ يَعْفُو عَنِ الذَّنْبِ الْعَظِيمِ تَكْرُمًا أَبْنَالُ حَاسِدُهُ عِلَاهُ بِسَعِيهِ وَلَهُ الْبَنُونَ بِكُلِّ أَرْضٍ مِنْهُمْ مِنْ كُلِّ وَضَاحِ الْجَبِينِ تَخَالُهُ يَعْشُو إِلَى نَارِ الْوَعَى شَعْفًا بِهَا مُنْقَدِّمٌ حَتَّى إِذَا النَّقْعُ أَنْجَلَى قَوْمٌ زَكُوا أَصْلًا وَطَابُوا مُخْبِرًا
---	--

“Korkudan dolayı akıl sahiplerinin sabırları azaldığında, ciddiyeti ve vakarlığı artan bir kraldır.

Savaş gününde onun sıçramasından korkulan soğukkanlıdır (cesurdur).

Onun sıçrayışı aşırı cesur aslanlar gibidir.

İhtiyatlıdır; düşünmeye gerek kalmaksızın yarın için neredeyse bedâhatla söz söyler.

Dağların arkasından boyun ve itaat ettiği bir akıldır. İskender’i ezen görüş ve kararlılıktır.

⁵⁷⁹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 6-7.

Cömert davranarak büyük günahı affeder, kibirlenerek çirkin söze engel olur.

Haset edicisi çabalamakla ona yetişebilir mi? Heyhat, isterse burâka binsin, geride kalır.

Onun her yerde evlatları vardır. Onlardan bir melik, düşmana karşı askerleri komuta eder.

Bütün alını açıklığı ile onu dolunay zannedersin, savaşı gördüğünde aslan kesilir.

Sevgiden dolayı savaş ateşine doğru yönelir, misafirlik ateşine yönelme daha da yücelir.

Atılgandır. Kılıçla özgürlüğü kısıtlanmış kişilerden dahi geç de olsa toz kalkar.”

Asil olarak temiz bir kavim, iç görünüşü hoş olan, hizmet etmekte mutlu olan, cömert olarak püskürten, güzel görünen.

Yukarıdaki beyitlere bakıldığında şairin meliğe olan sevgisini, onu takdir edişini ve yüceltmesi görülmektedir. Nitekim beyitlerde bunları ilham edici şu kelimeler vardır: “رزانه” (ağırbaşlılık), “توقرا” (vakar), “ثبت الجنان” (soğukkanlılık), “يقظ” (tedbirli), “بديهه” (irticalen söylenen), “عزم” (azim), “تكرم” (lütfetmek), “غضنفر” (aslan), “متقدم” (atılgan), “زكو أصلا” (aslı temiz), “تدفقوا جودا” (cömertçe akıttılar), “راعوا منظرا” (görünüş olarak eşsiz) ve “عزم” (kararlılık).

Şairin tabiat ile ilgili gerek Dımaşk’a özlem gerekse medih şiirlerine bakıldığında “الرياض” (bahçeler), “عارض” (bulut), “ريح الصبا” (sabah rüzgârı), “معتل” (hoş esinti), “جبال” (dağlar), “ربا” (yayla), “سقى” (yağdırsın) gibi kelimeleri çokça kullandığı görülmektedir. Şairin bu kelimeleri daha çok Dımaşk’ı ve çevresinin güzelliklerini ifade etmek için kullanmıştır.

Şairin farklı konularda kaleme aldığı şiirlerinde konuyla ilgili birbiri ile ilintili kelimeleri seçtiği görülmektedir. Son olarak şairin ölüm hakkında yazdığı aşağıdaki beyitler verilebilir.⁵⁸⁰ (Munserih)

⁵⁸⁰ İbn ‘Uneyn, 116.

أَم يَبْقَى لِي غَيْرَ أَنْ أَمُوتَ كَمَا قَدْ مَاتَ قَبْلِي مَتًى إِلَى آدَمَ
 كُلُّ إِلَى اللَّهِ صَائِرٌ وَعَلَى مَا قَدَّمَ الْمَرْءُ قَبْلَهُ قَائِمَ
 يُدْرِكُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ إِذَا مَاتَ فَإِمَّا جَذْلَانِ أَوْ نَادِمَ
 فَيَا لَهَا حَسْرَةً مُخَلَّدَةً إِذَا تَسَاوَى الْمَخْدُومُ وَالْخَادِمَ

“Ölmekten başka bir şeyim kalmadı, nasıl benden ademe kadar öncekiler ölmüşse.

Hepsi Allah’a döner, kişinin önceden yapıp ettikleri şeyler gelir.

Öldüğünde ellerinin işlediği şeyler yetişir. Ya mutlu olur ya da pişman.

Vay sonsuz üzüntüye! Hizmet eden ve edilen eşit olursa.”

Şair, yukarıdaki şiirinde “أَمُوتَ” (ölüyorum), “مَاتَ” (öldü), “صَائِرٌ” (dönecektir), “مَا قَدَّمَ” (yapıp ettikleri), “جَذْلَانِ” (mutlu), “نَادِمَ” (pişman) gibi ölüm ve sonrası ile ilgili birbiri ile ilişkili kelimeler kullanmıştır.

İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde o dönemin lehçesi ile ilgili bazı kelimeler bulunmaktadır. Nitekim divan muhakkiki, العلق, النصب ve دق حنك gibi kelimelerin o dönemin lehçesinde var olan kelimeler olduğunu ifade eder.⁵⁸¹

Şairin şiirlerinde mantık⁵⁸², sarf ve nahiv⁵⁸³, gök cisimleri⁵⁸⁴ ve tıp alanı⁵⁸⁵ ile ilgili terimler de bulunmaktadır.

3.2.2. Cümle Yapıları

Çalışmanın bu kısmında belâgat ilminin *Me‘ânî ilmi* başlığı altında incelenmeye tabi tutulan konular ele alınmıştır. Şairin şiirlerindeki cümlelerin muhataba ve duruma ne kadar uygun olduğu ve manayı zenginleştirmek için kullandığı cümle yapıları ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda divanda yer alan şiirlerin haber, inşâ ve hazif başlıkları altında kısımlara altında değerlendirilmeye tabi tutulmuştur.

3.2.2.1. Haber

Herhangi bir dilin cümle yapısına bakıldığında ya haber ya da inşâ cümlesi olduğu görülecektir. Haber, doğrulanabilir veya yalanlanabilir cümleler iken; inşâ ise doğrulanması veya yalanlanması mümkün olmayan cümlelerdir.⁵⁸⁶

⁵⁸¹ İbn ‘Uneyn, 26.

⁵⁸² İbn ‘Uneyn, 223.

⁵⁸³ İbn ‘Uneyn, 123,124,155,222.

⁵⁸⁴ İbn ‘Uneyn, 118.

⁵⁸⁵ İbn ‘Uneyn, 180.

Haber cümlelerinin birçok amacı bulunmakla birlikte, temelde iki gayesi vardır. Dinleyiciye bir durumu bildirmeye *lâzımı-ı haber*, dinleyicinin bildiği bir hususu konuşanın da bildiğini ifade ettiği *lâzım-ı fâide-i haber* denilir.⁵⁸⁷ *İbtidâî, talebî ve inkârî* çeşitlerine ayrılan haber cümleleri, muhatabın durumuna göre sade veya tekitli olması ile ilgilidir.⁵⁸⁸

İbn ‘Uneyn’in şiirlerine bakıldığında çoğunlukla haber cümlelerinin tekit edatlarının olmadığı, ibtidâî haberler şeklinde kurulduğu görülecektir. Bununla birlikte anlatım yöntemleri başlığı altında yer vereceğimiz modern şiir dünyasında (tahkiye) ve muhâvere (karşılıklı konuşma) farklı anlatım yöntemleri de şiirlerinde vardır.

İnkârî habere örnek olarak zamanın zulmüne karşı sabırlı olacağını ve ümitlerini yeşermesine sebep olan olaylara müteşekkir olacağını şair aşağıdaki beyitlerde iki tekid edatı kullanarak ifade etmiştir.⁵⁸⁹ (*Kâmil*)

صَبَرَ إِمْرِيءٌ مُتَجَمِّلٌ لَمْ يَخْضَعْ	فَلْأَصْبِرَنَّ عَلَى الزَّمَانِ وَجَوْرِهِ
حَصْدَاءَ تَهْرَأَ مِنْ سَوَابِغِ ثُبُعٍ	وَلَا لَيْسَنَّ مِنَ التَّجَلْدِ نَثْرَةٌ
مَالِي إِلَى الْمَلِكِ الْهَمَامِ الْأُرْوَعِ	وَلَا شُكْرَنَّ حَوَادِثًا قَذَفَتْ بَا

“Zamana ve onun zulmüne elbette sabredeceğim, boyun eğmeyen sabırlı bir kişinin sabrı gibi.

Sabırdan sağlam bir zırh giyeceğim, tubbe’nin (Cahiliye döneminde yemen hükümdar lakabı)⁵⁹⁰ geniş zırhlarını titreten.

Ümitlerimi muhteşem, atılğan meliğe savuran hadiselerle müteşekkir olacağım.”

3.2.2.2. İnşâ Cümleleri

Bu kısımda şairin şiirlerinde bulunan talebî ve gayrî talebî inşâ cümleleri ile ilgili bazı beyitler ele almıştır. Önce talebî, daha sonra gayrî talebî incelenmiştir.

⁵⁸⁶ Ebû Ya’kûb Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Alî es-Sekkâkî el-Harzemî el-Hanefî es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘Ulûm* (Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 1407/1987), 166.

⁵⁸⁷ Hikmet Akdemir, *Belâgat: Meânî-Beyân-Bedî* (İstanbul: Nizamiye Akademi, 2016), 55.

⁵⁸⁸ Hikmet Akdemir, *Belâgat*, 44-46.

⁵⁸⁹ İbn ‘Uneyn, 13.

⁵⁹⁰ Ebû Muhammed Abdulmelik b. Hişâm el-Himyerî İbn Hişâm, *et-Ticân fî Mulûki Himyer* (Sana: Merkezu’d-Dirâsâti ve’l-ebhâsi’l-Yemeniyye, 1347), 69.

3.2.2.2.1. Emir

Bir fiilin yapılmasını talep etmek olan emirin ibâha, dua, tehdit, aciz bırakma, aşağılama ve küçümseme, eşitleme, temenni kınama ve iltimas gibi birçok anlamda kullanılabilir.⁵⁹¹

İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde emir manasının dışına çıkıp farklı anlamlar ifade eden birçok beyti vardır. Aşağıdaki beyitte mazi sığasında ve emir ifade eden “سقى” fiili dua anlamındadır.⁵⁹²(*Tavîl*)

سَقَى اللّٰهُ دَوْحَ الْغُوْطَيْنِ وَلَا ارْتَوَى
مِنْ الْمَوْصِلِ الْحَدْبَاءِ إِلَّا قُبُورُهَا
“Allah el-Ğûṭateyn ağaçlıklarını sulasın ve eğimli olan Muşul’un ancak kabirlerinin susuzluğunu gidersin.

Yine dua manasında olan ve muzari sığasıyla gelen aşağıdaki beyitte şair, meliğin daha fazla yaşamasını ümit etmiştir.⁵⁹³(*Kâmil*)

فَاللّٰهُ يَخْرُقُ فِي بَقَائِكَ عَادَةَ الدِّ
نِيَا وَيُعْطِيكَ الْبَقَاءَ الْأَطْوَلَا
“Allah senin devam etmen (hükümdarlığa) için dünya âdetini yarsın ve sana uzunca kalmayı versin.”

Emir sığasında olup dua anlamında şairin aşağıdaki bir başka beyti örnek olarak verilebilir.⁵⁹⁴(*Basît*)

فَاسْلَمْ وَلَا زَالَتْ الْأَلَاءُ سَابِغَةً
عَلَيْكَ مَا عَادَتْ الْآيَاتُ وَالْحُقُبُ
“Esen olasın, nimetler hâlâ senin üzerindedir, günler ve çağlar döndükçe.”

Şairin şiirlerinde kınamaya örnek olarak aşağıdaki beyit verilebilir.⁵⁹⁵(*Muḥle ‘u’l-basît*)

طَوَّلْتَ يَا دَوْلَعِي فَقَصَّرَ
وَأَنْتَ فِي غَيْرِ ذَا مُقْصِرٍ
“Uzattın ey Devle’i! Kısalt. Sen kusur sahibi kimseden başka bir şey değilsin.”

⁵⁹¹ Ebû Ya’kûb Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Alî es-Sekkâkî el-Ḥarzemî el-Ḥanefî es-Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘Ulûm* (Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 1407/1987), 318; Ali Bulut, *Belâgat: Meânî-Beyân- Bedî’*, 7. bs (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017), 113-16.

⁵⁹² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 16.

⁵⁹³ İbn ‘Uneyn, 12.

⁵⁹⁴ İbn ‘Uneyn, 49.

⁵⁹⁵ İbn ‘Uneyn, 188.

İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde emir sığasında gelip meydan okuma anlamı içeren aşağıdaki beyit verilebilir.⁵⁹⁶(*Kâmil*)

قُلْ لِلْأَعَادِي إِنْ فَقَدْنَا سَيِّدًا يَحْمِي الذِّمَارَ فَقَدْ رُزِقْنَا سَيِّدًا
“Düşmanlara söyle! Mukaddes şeyleri koruyan bir önder kaybettiysen de
biz bir önder ile rızıklandırıldık.”

Uyarı ve sakınma ile ilgili olarak İbn ‘Uneyn’in aşağıdaki beyti örnek olarak verilebilir.⁵⁹⁷(*Mutekârib*)

تَجَنَّبْ عَنِ الْكَهْفِ لَا تَأْتِهِ وَإِنْ رَاقَ رَوْشُهُ وَالْعَلَالِي
“Gelmediğin mağaradan sakın, onun penceresi ve tavanı yüksek olsa
da.”

Son olarak emir sığasında kullanılıp iltimas anlamında olan aşağıdaki beyit verilebilir.⁵⁹⁸(*Kâmil*)

انْظُرْ إِلَيَّ بِعَيْنِ مَوْلَى لَمْ يَزَلْ يُولِي النَّدَى وَتَلَّافَ قَبْلَ تَلَّافِي
“Ölmeden önce bana yetişen ve daima cömertlik eden mevlâ gözüyle
bana bak.”

3.2.2.2.2. Nehiy

Nehiy, bir fiilin yapılmamasını talep etmektir. Bazen dua, şefkat, kınama, tehdit, iltimas ve ümidini kırma gibi anlamlar için kullanılabilir.⁵⁹⁹

İbn Uneyn’in şiirlerinde nehiy sığasında gelip talep anlamı dışında kullanılan birçok beyit bulunmaktadır. Şefkat dileme anlamında olan aşağıdaki beyitte şair, melikten hem kınayıp hem de uzak tutmamasını istemiştir.⁶⁰⁰(*Kâmil*)

لَا تَجْمَعَنَّ عَلَيَّ عَتَبَكَ وَالنَّوَى حَسْبُ الْمُجِبِّ عُقُوبَةُ أَنْ يُهْجَرَ
“Hem kınayıp hem de uzak eyleme beni. Sevgiliye sürgün edilme, ceza
olarak yeter.”

Cömert olan meliğe ulaşmak için çıktıkları gece yolculuğunda usanmamaları ve onları desteklemek için tavsiye niteliğinde aşağıdaki beyti söylemiştir.⁶⁰¹(*Kâmil*)

⁵⁹⁶ İbn ‘Uneyn, 63.

⁵⁹⁷ Kurtuluş, “İbn Uneyn”, 138.

⁵⁹⁸ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 92.

⁵⁹⁹ Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘Ulûm*, 320; Bulut, *Belâgat*, 116-17.

⁶⁰⁰ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 4.

لَا تَسْأَمُوا الْإِدْلَاجَ حَتَّى تُدْرِكُوا بَيْضَ الْأَيْدِي وَالْجَنَابِ الْأَخْضَرَا
“İhsân sahibi ve cömert kimseye yetişene kadar, gece yürümesinden
bıkmayın.”

Aşağıdaki beyitte ise şair, kişinin zamana aldanmaması konusunda uyarmıştır.⁶⁰²(Kâmil)

لَا تَغْتَرَّرْ بِالذَّهْرِ إِنْ وَا فَاكْ فِي حَالٍ يَسْرُكُ إِنَّهُ غَرَارُ
“Zamana aldanma! Seni mutlu eden bir durumda sana yardım etse de o
çokça aldatandır.”

İbn ‘Uneyn şiirlerinde nehiy şiğasını uyarı anlamında kullandığı bir diğer beyit ise aşağıdadır.⁶⁰³(Basît)

وَلَا تَقُلْ سَاحِلُ الْإِفْرَنْجِ أَمْلَكُهُ فَمَا يُسَاوِي إِذَا قَايَسْتَهُ عَدْنَا
“Frank sahilini elimde bulunduruyorum deme, onu ‘Aden ile
kıyasladığında eşit değildir.”

Şairin aşağıdaki beytindeki nehiy şiğası ise kınama anlamındadır.⁶⁰⁴(Vâfir)

وَلَا تُودِعْ مَتَاعَكَ عِنْدَ عَدْلٍ وَلَا سِيِّمَا إِذَا كَانَ ابْنُ سِيِّمَا
“Eşyanı bir adilin yanında emanet bırakma özellikle İbn Sîmâ olursa.”

Şairin nehiy şiğasıyla alay etme ile ilgili aşağıdaki beyit verilebilir.⁶⁰⁵(Vâfir)

فَلَا تَشْهَدْ بِصَفْعَانِ قِتَالًا فَفَوْسُ النَّدَفِ لَا تُصْمِي الرَّمَايَا
“Bir şamar oğlanı ile savaşa şahit olma. Pamuktan yapılan yay hedefleri
vuramaz.”

Son olarak şairin nehiy şiğasında olup tehdit anlamı içeren aşağıdaki beyti örnek olarak verilebilir.⁶⁰⁶(Basît)

لَا تَخْذَعَنَّكَ مِنْ مَوْدُودَ دَوْلَتُهُ وَإِنْ تَعَلَّقَتْ مِنْ أَسْبَابِهَا سَبَبَا
“Mevdûd’un devleti seni aldatmasın. Onun sebeplerinden bir sebebe
bağlandı isen de.”

⁶⁰¹ İbn ‘Uneyn, 6.

⁶⁰² İbn ‘Uneyn, 65.

⁶⁰³ İbn ‘Uneyn, 102.

⁶⁰⁴ İbn ‘Uneyn, 197.

⁶⁰⁵ İbn ‘Uneyn, 130.

⁶⁰⁶ İbn ‘Uneyn, 213.

3.2.2.2.3. İstifham

“Sormak” manasına gelen istifhâm, bilinmeyen bir şeyin sorularak anlama ve öğrenme isteğidir. İstifham bazen kendi manası dışına çıkarak istibtâ‘, taaccüb, emir, nehiy, dalâlete karşı uyarmak, tehdit, takrir, inkâr, alay etme ve korkutmak gibi anlamlar için kullanılabilir.⁶⁰⁷

İbn ‘Uneyn’in luğaz şiirlerinde istifhâm edatları asıl anlamları ile kullanılırken; diğer şiirlerinde farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Aşağıdaki beyitte istifhâm edatını şair haset edicilerin meliğın ulaştığı mertebeye ulaşamayacağını ifade ederek inkâr anlamında kullanmıştır.⁶⁰⁸ (Kâmil)

أَيْنَالُ حَاسِدُهُ عُلَاهُ بِسَعِيهِ هَيْهَاتَ لَوْ رَكِبَ الْبُرَاقَ لَقَصَّرَا

“Haset edicisi çabalamakla ona yetişebilir mi? Heyhat, isterse burâka binsin, geride kalır.”

Şair, aşağıdaki beyitte ise uzun süredir sürgün hayatında olduğunu ve sürgünün ne zaman biteceğini ifade ederek istifhâm edatını istibtâ anlamında kullanmıştır.⁶⁰⁹ (Kâmil)

فَالِي مَتَى أَنَا بِالسِّفَارِ أَضَيِّعُ الْـ أَلَيَّامَ بَيْنَ الشَّدِّ وَالْإِيضَاعِ

“Ne zamana kadar ben yolculuklarda hızlı ve koşar bir şekilde günlerimi zayi edeceğim.”

Aşağıdaki beyitte ise şair, istifhâm edatını nefy anlamında kullanmıştır.⁶¹⁰ (Tavîl)

أَيَعْنُرُ بِي دَهْرِي عَلَى مَا يَسُوؤُنِي وَلِي فِي ذَرَا الْمَلِكِ الْعَزِيزِ مَقِيلُ

“Bana yaptığı kötülüklerle zaman bana çelme mi takıyor. Aziz meliğın gölgesinde benim kalacak yerim var.”

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitte ise istifhâm edatını taaccüb anlamında kullanmıştır.⁶¹¹ (Tavîl)

وَكَيْفَ اسْتَجَازُوا قَوْلَ ذَاكَ وَقَدْ حَوَتْ أَخَا الْفَضْلِ شَمْسَ الدَّوْلَةِ بْنِ جَمِيلِ

⁶⁰⁷ Bulut, *Belâgat*, 117-27.

⁶⁰⁸ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 7.

⁶⁰⁹ İbn ‘Uneyn, 26.

⁶¹⁰ İbn ‘Uneyn, 71.

⁶¹¹ İbn ‘Uneyn, 107.

“Bu söze nasıl izin verirler! Faziletin kardeşi Şemsuddin b. Cemil’i ihtiva ederken.”

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitteki istifhâm edatı ise alay etme için kullanılmıştır.⁶¹²(*Tavîl*)

وَمَاذَا عَسَى الْوَاشُونَ أَنْ يَتَحَدَّثُوا سِوَى أَنْ يَقُولُوا إِنِّي لَكِ عَاشِقُ

“Neyi, belki dedikoducular ancak benim sana âşık olduğumu söylüyorlar.”

3.2.2.2.4. Nidâ

Seslenme ve çağırma anlamına gelen nidâ, iğrâ, istiğâse, nüdbe, taaccüb ve üzüntü gibi anlamlarda da kullanılabilir.⁶¹³

İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde nidâ edatları kendi anlamı dışında farklı anlamlarda kullanılmıştır. Buna aşağıdaki beyit örnek gösterilebilir.⁶¹⁴(*Kâmil*)

يَا أَيُّهَا الْمَلِكُ الَّذِي مَا فِي فُضَا نِلِهِ وَسُودِدُهُ وَمُحَنِّدِهِ مِرَا

“Ey faziletlerinde, efendiliğinde ve asilliğinde gösteriş olmayan.”

Yukarıdaki beyitte İbn ‘Uneyn meliğe seslenmekte, bu beyitten sonra gelenlerde ise yaşadığı sürgün hayatını şikâyet etmekte ve kendisinden yardım istemektedir.

Aşağıdaki nidâ beytinde ise sürgün edilmesinden dolayı üzüntüsünü dile getirmiştir.⁶¹⁵(*Kâmil*)

يَا رَاجِلاً وَالْقَلْبُ بَيْنَ رَحَالِهِ يَقْتَادُهُ جَفْظاً لِعَهْدٍ مُضَيَّعٍ

“Ey yolcu! Kalbi yolculukları arasında zayi edilmiş ahdi korumak için götürürken.”

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitte ise bir valinin ölümünden sonra zamanın kendilerine yaptığı zulmü valiye seslenerek dile getirmiştir.⁶¹⁶(*Kâmil*)

يَا بَدْرُ لَوْ أَبْصَرْتَ بَعْدَكَ حَالَنَا لَشَجَاكَ مَا جَاءَتْ بِهِ الْأَقْدَارُ

“Ey dolunay! Şayet senden sonra bizim durumumuzu görseydin, kaderlerin getirdiği şeyler seni endişelendirirdi.”

⁶¹² İbn ‘Uneyn, 198.

⁶¹³ Sekkâkî, *Miftâhu’l- ‘Ulûm*, 323; Bulut, *Belâgat*, 130-33.

⁶¹⁴ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 8.

⁶¹⁵ İbn ‘Uneyn, 12.

⁶¹⁶ İbn ‘Uneyn, 66.

Şair, nidâ harfini aşağıdaki beyitte ise geçmiş günleri hatırlatmak için kullanmıştır.⁶¹⁷(Kâmil)

يَا سَيِّدِي وَأَخِي لَقَدْ أَذْكَرْتَنِي عَهْدَ الصَّبِيِّ وَوَعْظَتَنِي وَنَصَحْتَ لِي
“Ey efendim ve kardeşim! Gençlik dönemini bana hatırlattın, bana vaaz ve nasihat ettin.

3.2.2.2.5. Temennî

Bir şeyin meydana gelmesi için duyulan isteği ifade eden temenni, İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde az da olsa kullanılmıştır.⁶¹⁸

Her gün başına gelen musibetlerden dolayı aşağıdaki beyitte şair “ليت” edatını kullanarak zamanın okunu sağır olmasını temenni etmiştir.⁶¹⁹(Hafif)

لَيْتَ سَهْمَ الزَّمَانِ أَصْمَى فَكَمْ أَظْ مَا لَقَدْ جَاوَزَ الْعَنَاءَ الْحَدَّ
“Keşke zamanın oku sağır olsaydı. Ne kadar da susamıştır, yorgunluk sınırı aştı.”

Temennî için verilecek bir diğer örnek ise çocuk yaşta vefat eden bir Eyyûbî ferдинin hayatta olmasının temenni edilmesidir.⁶²⁰(Kâmil)

يَا لَيْتَ أَنَّكَ لِي بَقِيتَ وَبَيْنَنَا مَا كُنْتُ أَشْكُو مِنْ جَوِّ وَبُعَادٍ
“Keşke sen benim için kalsaydın ve aramızda uzak kalma ve tasadan şikâyet etmezdim.”

3.2.2.2.6. Medih (övgü) Sözleri

İbn ‘Uneyn’in bazı şiirlerinde “يا حبذا” ile başlayan ve övgü ifade eden beyitler vardır. Dımaşk’ı tasvir ettiği aşağıdaki şiirinde bahçeyi ve vadiyi övgü ifadesini kullanarak güzelliğini tasvir etmiştir.⁶²¹(Tavîl)

فَيَا حَبَّذَا الرَّوْضُ الَّذِي دُونَ عَزَّتَا سُحَيْرًا إِذَا هَبَّتْ عَلَيْهِ قَبُولُ
وَيَا حَبَّذَا الْوَادِي إِذَا مَا تَدَقَّقَتْ جَدَاوُلُ بَانَسٍ إِلَيْهِ تَسِيلُ
“İzzetâ yakınındaki bahçe ne güzeldir çekicilik olarak, kabul (hoş, yumuşak) rüzgârı üzerine estiğinde.

⁶¹⁷ İbn ‘Uneyn, 84.

⁶¹⁸ Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘Ulûm*, 309; Bulut, *Belâgat*, 128.

⁶¹⁹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 50.

⁶²⁰ İbn ‘Uneyn, 63.

⁶²¹ İbn ‘Uneyn, 69-70.

Bânâs kanalları ona doğru akarken, vadi ne güzeldir fışkırdığında.”

Şair başka bir şiirinde yine övgü sözünü kullanarak tepenin güzelliğini tasvir etmiştir.⁶²²(*Tavîl*)

وَيَا حَبَّذَا الْهَضْبُ الَّذِي دُونَ عَرَّتَا إِذَا مَا بَدَا وَالْتَلُّجُ قَدْ عَمَّمَ الْقُنْنَ
“Kar zirveleri kaplarken ‘İzzeta yakınındaki tepe görüldüğünde ne güzeldir!”

3.2.2.2.7. Kasem

Haber cümlelerini tekit etmek için gelen yemin lafızları,⁶²³ İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde az da olsa vardır. Aşağıdaki beyitte şair, el-Meliku’l-Muazzam’ın adaletli oluşunu tekit etmek için yemin etmiştir.⁶²⁴(*Tavîl*)

حَلَفْتُ بِمَا ضَمَّتْ أَبَاطِحُ مَكَّةَ غَدَاةَ مِنَى وَالْبُدُنُ تَدْمِي نُحُورَهَا
“Mekke vadilerinin içerdiği kimselere yemin ettim, Minanın sabahında, kurbanların kanları dökülürken.”

Şair, bir başka şiirinde ise el-Meliku’l-Muazzam’ın vasıflarının bariz olması ile ilgili yemin etmiştir.⁶²⁵(*Tavîl*)

لَعَمْرُكَ مَا آيَاتُ عَيْسَى خَفِيَّةٌ هِيَ الشَّمْسُ لِلْأَقْصَى سَنَاءً وَلِلْأَدْنَى
“Ömrüne yemin olsun ki İsa’nın delilleri gizli değildi, o hem uzağa hem de yakına güneştir.”

Şair, hiciv ile ilgili bir şiirinde ise tıp alanında uzman olduğu iddia edilen birinin lanetlenmeye ve sövülmeye daha layık olduğunu yemin lafzı kullanarak ifade etmiştir.⁶²⁶(*Munserih*)

وَهُوَ لَعْمَرِي أَحْسُّ مَنْ وَطِئَ الثَّرَى بَ وَأُولَى بِاللَعْنِ وَالسَّبِّ
“O, ömrüme yemin olsun ki toprağa ayak basmadan daha alçak, lanete ve sövülmeye daha evlâdır.”

⁶²² İbn ‘Uneyn, 78.

⁶²³ Bulut, *Belâgat*, 111.

⁶²⁴ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 18.

⁶²⁵ İbn ‘Uneyn, 31.

⁶²⁶ İbn ‘Uneyn, 180.

3.2.3. Anlatım Yöntemleri

İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde haber başlığı altında da ifade ettiğimiz muhâvere ve tahkiye yöntemleri de tasvir ve bedî‘ sanatlarından yararlanma gibi şairin anlatım yöntemlerindendir.

3.2.3.1. Muhâvere

İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde az da olsa muhâvere yöntemine başvurulmuştur. Şair bazen zamanın kendisine olan zulmünü, bazen vatana olan özlemini bazen de bir kimseyi hicvederken muhâvere üslubunu kullanmıştır.

Kendisini kınayan kimselerden ve zamanın musibetlerinden korkmama ile ilgili şair, bir diyalog şeklinde aşağıdaki beyitleri söylemiştir.⁶²⁷ (Kâmil)

قَالَتْ أَمَا تَخْشَى الزَّمَانَ وَصَرْفَهُ وَتُؤَلُّ مِنْ إِتْلَافِ مَالِكَ قُلْتُ لَا
أَخَافُ مِنْ فَقْرٍ وَجُودِ الْأَشْرَفِ الـ سُلْطَانٍ فِي الْأَفَاقِ قَدْ مَلَأَ الْمَلَأَ

“Dedi ki: Zamandan ve sana ait olan her ne varsa yok eden musibetinden zamanın musibetinden korkmuyor musun? Dedim ki hayır.

Fakirlikten mi korkayım? Afaklarda en şerefli sultanın cömertliği doldurmuş iken.”

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü üzere şair, başına gelen musibetlerden korkmadığını, zira kendisini himaye eden meliğin cömertliğinin yeterli oluşunu hayali bir kimse ile konuşuyormuşçasına dile getirmiştir.

Şair, Dımaşk’a olan özlemini dile getirmek için kardeşinin kendisine yazdığı mektuba cevaben muhâvere üslubunu içinde barındıran aşağıdaki şiiri yazmıştır. Bu şiirinde kardeşinin Dımaşk ehlinin iyi olduğunu ve Dımaşk’ın çok güzel bir yer olduğuna cevaben şair, Dımaşk’ın kendisi için güvenilir bir yer olmadığını dile getirmiştir.⁶²⁸ (Kâmil)

يَا سَيِّدِي وَأَخِي لَقَدْ أَذْكَرْتَنِي عَهْدَ الصَّبِيِّ وَوَعظَّتَنِي وَنَصَحْتَ لِي
أَذْكَرْتَنِي وَادِي دِمَشْقَ وَظِلَّهُ الـ ضَافِي عَلَى صَافِي التَّرُودِ السَّلْسَلِ
وَوَصَفْتَ لِي زَمَانَ الرَّبِيعِ وَقَدْ بَدَا هَرْمُ الزَّمَانِ إِلَى شَبَابِ مُقْبِلِ
وَتَجَاوَبَ الْأَطْيَارُ فِيهِ فَمُطْرَبُ يُلْهِمُ الشَّجِيَّ وَنَاقِحَ يُشْجِي الْخَلِي
يُغْنِي النَّدِيمَ عَنِ الْقِيَانِ غِنَاؤُهَا قَالَعَنْدَلِيبُ بِهَا رَسِيلُ الْبُلْبُلِ
فَكَأَنَّهَا أَخَذَتْ عَنِ ابْنِ مَقْلَدٍ قَوْلَ الْمُسَرَّجِ فِي الثَّقِيلِ الْأَوَّلِ

⁶²⁷ İbn ‘Uneyn, 11.

⁶²⁸ İbn ‘Uneyn, 84-85.

مِن عَنَبٍ وَقَمِيصُهَا مِن صَنْدَلٍ
عَنْ بَابِلٍ وَيَجُلُ عَنْ فُطْرَيْلٍ
وَأَجْلَهُمْ وَيَمَشُقُ أَفْضَلُ مَنْزِلٍ
دُنْيَا وَلَكِنَّ الْجَحِيمَ أَلَدَّ لِي
فِيهَا عَلَيَّ وَلَا الْعَوَانِي الْمَوْصِلِي
يُعْزِي إِلَى غَيْرِ الْمَلِكِ الْأَفْضَلِ
بَكَرٍ وَقَدْ عَلِمَ الْوَصِيَّةَ فِي عَلِي
صَيْفِيَّةَ عَمَّا قَلِيلٍ تَنْجَلِي

وَمَدَامَةٌ مِنْ صَيِّدِنَا يَا نَشْرُهَا
مِسْكِيَّةَ النَّفَحَاتِ يَشْرُفُ أَصْلُهَا
وَتَقُولُ أَهْلُ دِمَشَقٍ أَكْرَمُ مَعْشَرٍ
وَصَدَقْتَ إِنَّ دِمَشَقَ جَنَّةُ هَذِهِ الْ
لَا الْحَاكِمُ الْمَصْرِيُّ يَنْفَذُ حُكْمَهُ
هَيَّاهُتَ أَنْ أَوْي دِمَشَقَ وَمُلْكُهَا
وَمِنْ الْعَجَائِبِ أَنْ يَقُومَ بِهَا أَبُو
مَهْلًا أَبَا حَسَنِ فَتِلْكَ سَحَابَةٌ

“Ey efendim ve kardeşim! Gençlik dönemini bana hatırlattın, bana vaaz ve nasihat ettin.

Bana Dımaşık vadisini ve onun daimî saf soğuk, suya olan bolca gölgesini hatırlattın.

Bana ilkbaharın zamanını tasvir ettin. Zamanın ihtiyarlığı gelen bir gençliğe görünürken.

Orada kuşlar ötüşürler; neşelidir; üzgünü eğlendirir; ağıt yakan dostu tasalandırır.

Onun şarkısı, cariyelerle arkadaşlığa ihtiyaç bırakmaz. Bülbül, bülbülün elçisidir.

Sanki o, İbn Muḳalled'den Muserrec'in sözünü almıştır şarkıda.

Sandalya'dan bir şarap, kokusu amberdendir ve onun gömleği sandaldandır.

Esintilerin miskidir. Aslı Bâbil'den bakan, Ḳutrul'dan açığa çıkan.

Dımaşık ehlinin en şerefli topluluk, en yüceleri ve Dımaşık'ın en faziletli yer olduğunu söylersin.

Doğru söyledin, Dımaşık, bu dünyanın cennetidir. Fakat cehennem bana daha lezzetlidir.

Ne Mısırlı hâkim hükmünü uygular benimle ilgili ne de Musul avaneleri.

Heyhat, ben Dımaşık'a sığınayım, onun krallığı el-Meliku'l-Efdal dışından birine verilir.

Acayıplardendir. Ebû Bekir'in tahta geçmesi, vasiyetin Ali'de olduğunu bildiği halde.

Yavaş, ey Ebû Hasan! o yaz bulutudur, yakın zamanda açığa çıkar.”

3.2.3.2. Tahkiye

İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde görülen anlatım yöntemlerinde bir diğeri de tahkiye yöntemidir. Şair bu yöntemi az da olsa şiirlerinde kullanmıştır. Aşağıda bir medih şiirinde yer alan beyitlerde haçlılarla yapılan Dimyât savaşı hikâye şeklinde tasvir edilmiştir.⁶²⁹(*Tavîl*)

وَأَذْكُرُهُ أَيَّامَ دِمْيَاطَ بَيْنَنَا	وَبَيْنَ الْعَدَى وَالْمَوْتِ تَهْوِي عُقَابُهُ
وَجَيْشاً خَلَطْنَاهُ رِحَابَ صُدُورِهِ	بِجَيْشٍ مِنْ الْأَعْدَاءِ غُلِبَ رِقَابُهُ
وَقَدْ شَرَفَتْ زُرُقُ الْأَسِنَّةِ بِالدِّمَا	وَأَنْكَرَ حَدَّ الْمَشْرِفِيِّ قِرَابُهُ
وَعَرَّدَ إِلَّا كُلَّ ذَمَرٍ مَغَامِسٍ	وَنَكَّبَ إِلَّا كُلَّ زَاكِ نِصَابُهُ
تَرَكْنَاهُمْ فِي الْبَحْرِ وَالْبَرِّ لَحْمَةً	نُقَاسِمُهُمْ حَيَاتُهُ وَذَنَابُهُ

“Ona bizim ve düşmanlar arasındaki Dimyât günlerini hatırlattım, ölüm akbabasını üzerine atmış iken.

Kalpleri geniş olan bir orduyu boyunları mağlup olan düşmanlardan bir ordu ile karıştırdık.

Mızrakların ucu kan ile parıldadı. Kın, kılıcın keskinliğini kabullenmedi.

Cesur zümre haricinde herkes kaçtı. Menşei temiz olan hariç herkes saptı.

Onları denize ve karaya et olarak bıraktık, onları paylaşıyordu yılanları ve kurtları.”

Tahkiye üslubuna verilecek bir diğer örnek ise aşağıdaki hiciv şiirdir.⁶³⁰(*Basîl*)

وَرَأَجِلٍ سِرْتُ فِي صَحْبٍ أَوْمَلُهُ	تَبَارَكَ اللَّهُ مَا أَشَقَى الْمَسَاكِينَا
جَنْنَا إِلَى بَابِهِ لَاجِينَ نَسْأَلُهُ	فَلْيَتَنَا عَاقِنَا مَوْتٌ وَلَا جِينَا
لَاجِينَ نَسْأَلُ مَيْتاً لَا حَرَكَ بِهِ	مِثْلَ النَّصَارَى إِلَى الْأَصْنَامِ لَاجِينَا

“Yola koyularak kendisini arzu ettiğim bir arkadaş için yürüdüm. Allah mübarek etsin, miskinler ne kadar mutsuzdur.

Sığınarak onun kapısına geldik, ondan istemek için. Keşke bir çeşit ölüm bize engel olsaydı cin değil.

⁶²⁹ İbn ‘Uneyn, 20.

⁶³⁰ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*.

Hareketi olmayan bir ölüden istediğimiz Lâcin'dir, putlara sığınan Hristiyanlar gibi."

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü üzere şair, Bedruddin el-Cezerî'nin cömert olmayışını hikâye tarzında ifade etmiştir.

Sonuç olarak hem muhâvere hem de tahkiye üslubu şiirlere bir canlılık katmakta ve dinleyicinin farkındalığını artırmaktadır.

3.2.4. Cümlelerde Hazif

Buraya kadar İbn 'Uneyn'in şiirlerinde öne çıkan haber, inşâ ve anlatım yöntemleri gibi üslup özellikleri üzerinde duruldu. Me'ânî ilminde üzerinde durulan bir diğer husus ise hazif konusudur. Dolayısıyla hazif konusuna kısaca değinilecektir.

Sözün daha kısa bir biçimde ifade edilme yöntemlerinden biri olan hazif, mübteda, haber, muzâf, muzâfun ileyh, meful ve hâlin cümleden düşürülmesi ile olur.⁶³¹ İbn 'Uneyn'nin şiirlerine bakıldığında mübtedanın hazfinin çokça yapıldığı görülmektedir. Bunun temel nedeni hazfedilenin dinleyiciler tarafından biliniyor olması, gereksiz sözden kaçınmak veya manayı pekiştirmek olabilir. Aşağıda yer alan beyitlerde mübtedanın hazfi ile ilgili örnekler vardır.⁶³²(*Kâmil*)

مَلِكٌ إِذَا خَفَّتْ حُلُومُ ذَوِي النَّهْيِ	فِي الرُّوْعِ زَادَ رَزَاءَهُ وَتَوَقَّرَا
تَبَّتْ الْجَنَانُ ثُرَاغٌ مِنْ وَتْبَاتِهِ	يَوْمَ الْوَعْيِ وَتَبَاتِهِ أَسَدُ الشَّرِّ
يَقْظُ يَكَادُ يَقُولُ عَمَّا فِي غَدٍ	بِدَيْهَةٍ أَغْنَتْهُ أَنْ يَتَّقَرَا
حُلْمٌ تَخَفُّ لَهُ الْجِبَالُ وَرَاءَهُ	عَزَمَ وَرَأْيُ يَحْقِرُ الْإِسْكَندَرَا

"Korkudan dolayı akıl sahiplerinin sabırları azaldığında, ciddiyeti ve vakarlığı artan bir kraldır.

Savaş gününde onun sıçramasından korkulan soğukkanlıdır (cesurdur).

Onun sıçrayışı aşırı cesur aslanlar gibidir.

İhtiyatlıdır; düşünmeye gerek kalmaksızın yarın için neredeyse bedâhatla söz söyler.

⁶³¹ Ebû Hilâl el-'Askerî, *eş-Şinâ'ateyn*, 181-86; Zafer Akyüz, *Fadl Hasan Abbâs ve Belâgat İlmindeki Yeri* (Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019), 236;

⁶³² İbn 'Uneyn, *Dîvânü İbn 'Uneyn*, 6-7. Zafer Akyüz, "Belâğî Amaçları Yönünden Arap Dili ve Belâgatinde Hazif Olgusu ve Anlam Boyutu", içinde *II. Uluslararası İslami ve İnsani Araştırmalar Sempozyumu*, ed. Adem Yerin ve Hasan Haliloğlu, 2022, 384.

Dağların arkasından boyun ve itaat ettiği bir akıldır. İskender'i ezen görüş ve kararlılıktır.”

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü üzere “ملك”, “ثبت الجنان”, “يقظ” ve “حلم” kelimeleri haber konumundadır. Bu kelimelerin mübtedaları olan “الملك العادل” veya “هو” zamiri hafzedilmiştir. Buna sebep olarak manayı pekiştirmek ve bahsedilen kimsenin belli olması gösterilebilir.

Şairin şiirlerinde hafzedilen bir diğer kelime mefulü bihtir. Buna örnek olarak aşağıdaki beyit verilebilir.⁶³³(*Kâmil*)

يا سَيِّدِي وَأَخِي لَقَدْ أَذْكَرْتَنِي عَهْدَ الصَّبِيِّ وَوَعْظَتَنِي وَنَصَحْتَ لِي

“Ey efendim ve kardeşim! Gençlik dönemini bana hatırlattın, bana vaaz ve nasihat ettin.

Bu beyitte görüldüğü üzere “وَعْظَتَنِي” fiilinin ikinci mefulü ile “نصحت” fiilinin mefulü hafzedilmiştir. Her iki fiilin mefulünün hafzedilmesinin sebebi nasihat edilenin ve vaaz edilenin her şeyi kapsamı olarak algılanabilir.

3.2.3. Beyan ve Bed‘î Sanatları

3.2.3.1. Teşbih

Aralarında bir veya birden fazla vasıfta benzerlik bulunan iki şeyin birini diğerine benzetmektir. Teşbih gizli olanı açığa çıkartır, manayı açık hale getirir ve şiirlerin değerini yükseltir.⁶³⁴ Teşbihte benzetme cihetinin, benzetilen unsurda daha güçlü olması gerekir. Bu sayede benzeyen unsura güç nakli sağlanır ve vurgulanmak istenen daha güçlü bir şekilde ifade edilir.⁶³⁵

İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde teşbihin önemli bir yeri vardır. Zira şair, medih, mersiye, Şam’a özlem, ihvâniyât ve hiciv şiirlerinde teşbihe çokça yer vermiştir. Memdûhun vasıflarını aktarırken, tabiatı tasvir ederken veya şiirlerinde hicvettiği kimseleri yererken teşbih sanatını kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte şair, memdûhun

⁶³³ İbn ‘Uneyn, 84.

⁶³⁴ Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘Ulûm*, 332; Bulut, *Belâgat*, 200.

⁶³⁵ İsmail Durmuş, “Teşbih”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 553.

alnının açıklığını dolunaya ve savaşta kahramanlığını kendisini aslana benzetererek dile getirmiştir.⁶³⁶(Kâmil)

مِنْ كُلِّ وَضَاحِ الْجَبِينِ تَخَالُهُ
بَدْرًا فَإِنْ شَهِدَ الْوَعَى فَغَضَنَفَرَا

“Bütün alnı açıklığı ile onu dolunay zannedersin, savaşı gördüğünde aslan kesilir.”

Şair, aşağıdaki beyitte kılıçlarının mesajlar gibi olduğunu dile getirerek sultanın cesurluğunu dile getirmiştir.⁶³⁷(Kâmil)

مَلِكٌ صَوَارِمُهُ رَسَائِلُهُ
إِنَّ الصَّوَارِمَ أَلْبَغُ الرُّسُلِ

“Kılıçları, mesajları olan bir kral. Kılıçlar, mesajların en belğidir.”

Şair bazen memdûhun cömertliğine vurgu yapmak için teşbih sanatını kullanmıştır. Aşağıdaki beyitlerde şair, ellerini pınara, lütfunu güneşe ve ihsân etmesini berraklığa benzetererek memdûhun cömertliğini ön plana çıkarmıştır.⁶³⁸(Tavîl)

أَيَادِيكَ عَيْنٌ تَسْتَهْلُ بِعَيْنٍ
وَمَنْكَ صَقْرٌ لَا يُشَابُ بِمِنَّةٍ
وَفَضْلُكَ شَمْسٌ لَا تُصَدُّ بِغَيْنٍ
وَمَدْحُكَ صِدْقٌ لَا يُعَابُ بِمَيْنٍ

“Senin ihsanların pınardır; diğer pınarlara görünen. Lütfun güneştir, bulutla engellenmeyen.

İyiliğin berraktır; başka minnetlere benzemez. Seni övme haktır; yalanla ayıplanmaz.

Şair, teşbih sanatını tabiatı tasvir ederken de kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte Neyrbeyn'deki bir bahçenin dallarını ve kuşlarını şarkıcıların nağmelerine benzetmiştir.⁶³⁹(Kâmil)

فَكَأَنَّمَا أَطْيَارُهَا وَغُصُونُهَا
نَعْمُ الْقِيَانِ عَلَى غَرَائِصِ ثَجَلَى

“Sanki oranın kuşları ve dalları, bugünlerde parlayan şarkıcıların nağmeleri gibidir.”

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitlerde dağları tasvir ederken teşbih sanatından faydalanmıştır.⁶⁴⁰(Tavîl)

⁶³⁶ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 7.

⁶³⁷ İbn ‘Uneyn, 43.

⁶³⁸ İbn ‘Uneyn, 44.

⁶³⁹ İbn ‘Uneyn, 10.

⁶⁴⁰ İbn ‘Uneyn, 89.

وَلَاخَ سَنِيرٌ عَنِ يَمِينِي كَأَنَّهُ سَنَامٌ رَعِيْبٌ فَوْقَ غَارِبِ مُصْعَبٍ
وَلَاخَتْ جِبَالُ التَّلَجِ زُهْرًا كَأَنَّهَُا ضِيَاءُ صَبَاحٍ أَوْ مَفَارِقُ أَشْيَبٍ

“Sağımda Senîr bakıyor. Sanki o kocaman bir hörgüçtür damızlık devenin üstünde.

Kar dağları çiçekler olarak göründü. Sanki onlar sabahın ışığıdır veya beyazlamış saçların ayırım yerleridir.”

İbn ‘Uneyn cahilin bazen âlimin önünde olma durumunu, nahivde mefulün bazen failin önüne geçmesine⁶⁴¹ benzeterek âlimin değerinin yüceliğine vurgu yapmıştır.⁶⁴²(Kâmil)

إِنَّ الْجَهْلَ إِذَا تَصَدَّرَ بِالْغِنَى فِي مَجْلِسٍ فَوْقَ الْعَلِيمِ الْفَاضِلِ
فَهُوَ الْمُؤَخَّرُ فِي الْمَحَافِلِ كُلِّهَا كَتَفَّؤْمُ الْمَفْعُولِ فَوْقَ الْفَاعِلِ

“Cahil kimsenin bir mecliste zenginlikle faziletli bilgenin önüne geçerse Meclislerin hepsinde o geridedir, mefulün failin önüne geçmesi gibi.”

İbn ‘Uneyn teşbih sanatını, arkadaşının kendisine gönderdiği koyunun cıızlığını dile getirmek ve arkadaşıyla şakalaşmak için kullanmıştır.⁶⁴³(Tavîl)

إِذَا قَامَ فِي شَمْسِ الظَّهْرِ خَلَّتْهُ خَيَالًا سَرَى فِي ظِلْمَةٍ مَا لَهُ ظِلٌّ

“Öğle güneşinde durduğunda onu hayalet zannedersin, gölgede yürür gölgesi olmadan.”

İbn ‘Uneyn kendisinden vergi almak istediklerinde aşağıdaki beyitlerde kendi durumunu mazlum olan kimsenin durumuna benzetmiştir.⁶⁴⁴(Kâmil)

مَثَلِي وَقَدْ وَافَيْتُ أَطْلُبُ رَفْدَكُمْ جَهْلًا وَلَمْ يَكْ لِي حَجَى يَنْهَانِي
مَثَلُ الظَّلِيمِ مَضَى يَرُومُ بِجَهْلِهِ قَرْنًا فَعَادَ مُصْلَمٌ الْأَذَانِ

“Benim örneğim, beni engelleyecek bir akıl yok iken cahillikten sizin yardımınızı talep ederek ihtiyacımı karşıladım.

Cehaletten dolayı boynuzu ümit edip kulağı kökünden kesilmiş olarak dönen mazlum gibidir.”

⁶⁴¹ Me’fulün failin önüne geçmesi ile ilgili bkz. ‘Ukberî, *el-Lubâb fî ‘İleli’l-Binâ’i ve’l-İ’râb*, 153.

⁶⁴² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 123.

⁶⁴³ İbn ‘Uneyn, 134.

⁶⁴⁴ İbn ‘Uneyn, 140.

İbn ‘Uneyn teşbih sanatını insanları hicvetmek için de kullanmıştır. Aşağıdaki beyitlerde kadı İbn Ebî ‘Aşrûn ile uğraşmanın Hint kılıcının leşte tecrübe etmek ile aynı olduğunu teşbih yoluyla ifade etmiştir.⁶⁴⁵(Basît)

وَمَا هَجَوْتُ إِبْنَ عَصْرُونَ أَرُومَ لَهُ فَضْلاً وَلَا نَلْتُ مِنْ فَخْرٍ وَلَا شَرَفٍ
لَكِنْ أَجَرْتُ فِيهِ خَاطِرِي عَبْتاً كَمَا تُجَرَّبُ بَيْضُ الْهِنْدِ فِي الْجَيْفِ

“İbn ‘Aşrûn’u kendisinden fazilet umarak hicvetmedim. Ne övgü ne de şeref elde etmedim.

Fakat onun için boş yere aklımı deniyorum, Hint kılıcının leşte denendiği gibi.”

İbn ‘Uneyn yine bir hiciv şiirinde zina ile suçlanan İbn ‘Urve’nin bir mescit etmesini zekât veren kumarbaza benzeterek hicvetmiştir.⁶⁴⁶(Kâmil)

إِنَّ إِبْنَ عُرْوَةَ حِينَ سَوَّدَ بِالزَّانَا وَجْهِي صَحِيفَتِهِ وَبَيَّضَ مَسْجِدَا
كَمُقَامِرٍ أَدَى الزَّكَاةَ مُرَائِيًّا لِلنَّاسِ لَا يَرْجُو مَثْوَبَهَا غَدَا

“İbn ‘Urve teninin yüzleri zina ile karalayıp bir camiyi beyazlattığında.

Yarın sevabını ummayıp riyakâr olarak insanlara zekât veren kumarbaz gibi.”

3.2.3.2. İstiare

İstiare, aralarındaki benzerlik alâkası dolayısıyla kelimeye temel anlamı dışında yeni bir anlam vermektir. İstiarede müşebbeh veya müşebbeh bihten birisinin hazfedilmesi gerekir.⁶⁴⁷

İbn ‘Uneyn’in medih, mersiye ve Dımaşk’a özlem ile ilgili şiirlerinde istiarenin çokça kullanıldığı görülmektedir. Zamanın kendisine olan zulümlerini ifade ederken istiare sanatından faydalanan şair, bazen memdûhu övmek için istiareye başvurmuştur. Aynı zamanda şair tabiatını tasvir ederken de istiare sanatını kullanmaktan geri durmamıştır. Bir medih şiirinin mukaddimesinde Dımaşk’ı tasvir eden şair, aşağıdaki

⁶⁴⁵ İbn ‘Uneyn, 191.

⁶⁴⁶ İbn ‘Uneyn, 212.

⁶⁴⁷ Abdul-Mute‘al es-Şa‘idî, Buğyetul-İzah li-Telhisil-Miftah fi Ulumil-Belaga, 17. bs (Mektebetu’l-Âdâb, 2005), 3/462; M.A. Yekta Saraç, Klasik Edebiyat Bilgisi, 15. bs (İstanbul: Gökkuş, t.y.), 118; İsmail Durmuş ve İskender Pala, “İstiare”, içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 315.

beyitte insana ait olan yüzü bahçeye isnat ederek istiare sanatını kullanmıştır. Böylece şair şiire edebî bir değer katmıştır.⁶⁴⁸(*Kâmil*)

حَتَّى تَرَى وَجْهَ الرِّيَاضِ بِعَارِضٍ أَحْوَى وَفَوْدَ الدَّوْحِ أَزْهَرَ نَيْرًا
“Ta ki bahçelerin yüzünü simsiyah bir bulut ve ağaç dallarının parlak bir
şekilde çiçeklendiğini göresin.”

Yukarıdaki beyitte görüldüğü üzere “الرياض” (bahçeler) kelimesi insana benzetilmiş ve insan kelimesi hafzedilerek istiare mekniyyenin oluşması sağlanmıştır.

İstiare sanatını kullanıldığı bir diğer yer ise sürgün hayatı yaşayan şairin ümitlerini tekrar yeşerten el-Meliku’l-Muazzam’a yazdığı şiirin aşağıdaki beyittir. Beyitte “الأمال”(ümitler) kelimesi insana benzetilerek öldüğünü ve meliğin yanında hayat bulduğunu söylenerek istiare sanatı kullanılmıştır.⁶⁴⁹(*Tavîl*)

وَقَدْ مَاتَتِ الْأَمَالُ عِنْدِي وَإِنَّمَا إِلَى شَرَفِ الدِّينِ الْمَلِكِ نُشُورُهَا
“Bendeki ümitler öldü. Ancak onların dirilmesi Melik Şerefuddin’in
yanındadır.”

Şairin zaman ve günlerin zulmünü ve vefasızlığını istiare sanatını kullanarak çokça dile getirmiştir. Aşağıdaki beyitte şair, insana ait olan vefasız olma ve birbirinden ayırma vasıflarını zamana istiare sanatını kullanarak isnat etmiştir. Bir sonraki beyitte ise ölüme kalp isnat ederek yine istiare sanatını kullanmıştır.⁶⁵⁰(*Kâmil*)

عَدَرَ الزَّمَانُ بِنَا فَفَرَّقَ بَيْنَنَا لَوْ أَنَّ قَلْبَ الْمَوْتِ رَقَّ لِهَالِكٍ
إِنَّ الزَّمَانَ بِأَهْلِهِ عَدَارُ لَشَجَاهُ أَطْفَالُ وَرَاكَ صِغَارُ
“Zaman bize vefasızlık etti ve aramızı ayırdı. Zaman ehline karşı
vefasızdır.

Şayet ölümün kalbi ölen kimseye şefkat gösterseydi, arkandaki küçük çocuklar onu sarsardı.”

Aşağıdaki beyitte canlılara ait olan dişlerin dökülmesi ve tırnakların budanmasını musibetlere isnat ederek istiare sanatını kullanmıştır.⁶⁵¹(*Kâmil*)

عَهْدِي بِأَنْيَابِ النَّوَابِ عِنْدَهُ دُرْدَا وَظَفَرِ الْحَادِثَاتِ مُقَلَّمَا

⁶⁴⁸ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 4.

⁶⁴⁹ İbn ‘Uneyn, 18.

⁶⁵⁰ İbn ‘Uneyn, 67.

⁶⁵¹ İbn ‘Uneyn, 79.

“Ahdim, felaketlerin dişleri onun yanında dişleri dökülmüş, musibetlerin tırnakları budanmıştır.”

İbn ‘Uneyn, bazen istiare sanatını memdûhun cesaretini ortaya koymak için kullanmıştır. Aşağıdaki beyitte dağları insana benzeterek meliğe itaat ettiğini söyleyen şair, meliğin yüceliğine ve cesurluğuna vurgu yapmıştır.⁶⁵²(*Kâmil*)

حُلْمٌ تَخَفُّ لَهُ الْجِبَالُ وَرَاءَهُ عَزَمَ وَرَأْيُ يَحْقِرُ الْإِسْكَندَرَا

“Dağların arkasından boyun ve itaat ettiği bir akıldır. İskender’i ezen görüş ve kararlılıktır.”

Eyyûbî sultanının İslâm’ı muhafaza etmek için verdiği çabayı Dimyât’ta küfrün gecesini giderdiğini ve oranın topraklarında hidayetin fecrini aydınlattığını istiare sanatını kullanarak dile getirmiştir.⁶⁵³(*Kâmil*)

أَجَلَيْتَ لَيْلَ الْكُفْرِ عَنْهَا فَاِنطَوَى وَأَثَرْتُ فِي عَرَصَاتِهَا فَجَرَ الْهُدَى

“O şehirden küfür gecesini kaldırdın, büküldü. Onun topraklarında doğru yol ışığını aydınlattın.”

İstiare verecek son örnek olarak kendisine misafir olmak isteyen arkadaşlarına yazdığı şiirden aşağıdaki beyittir.⁶⁵⁴(*Tavîl*)

يَرُومُونَ خُبْرِي وَالْكَوَائِبُ دُونَهُ لَقَدْ ضَلَّ عَنْهُمْ رَأْيُهُمْ وَتَأَى الْفَهْمُ

“Yıldızlar onun yanındayken ekmeğimi istiyorlar. Onların görüşleri onlardan saptı ve idrak uzaklaştı.”

Beyitte görüldüğü üzere insana ait olan sapma ve uzaklaşma fiilleri görüş ve anlayışa verilmiştir.

3.2.3.3. Kinaye

Asıl anlamın yanında bir başka lâzımî mânanın anlatıldığı kelime veya terkibe kinaye denir.⁶⁵⁵ İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde kinayenin kullanımı az da olsa vardır. Sürgün

⁶⁵² İbn ‘Uneyn, 7.

⁶⁵³ İbn ‘Uneyn, 61.

⁶⁵⁴ İbn ‘Uneyn, 129.

⁶⁵⁵ Sekkâkî, *Miftâhu’l-‘Ulûm*, 402; Hikmet Akdemir, *Belâgat: Meânî-Beyân-Bedî* (İstanbul: Nizamiye Akademi, 2016), 236; İsmail Durmuş, “Kinaye”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 34.

hayatının bitmesi için meliğe yazdığı medih kasidesinde şair, meliğin cömertliğini kinayeli bir şekilde ifade etmiştir.⁶⁵⁶(*Kâmil*)

لَا تَسْأَمُوا الْإِدْلَاجَ حَتَّى تُدْرِكُوا بِيضَ الْأَيْدِي وَالْجَنَابِ الْأَخْضَرَا
“İhsân sahibi ve cömert kimseye yetişene kadar; gece yürümesinden bıkmayın.”

Yukarıdaki beyitte görüldüğü üzere ellerin beyazlığından meliğin cömertliği kinayeli bir şekilde kastedilmiştir.

Eyyûbî ailesinin düşmanlarını zelil etmesini burunlarını sürtmekten kinayeli olarak aşağıdaki beyitte şair dile getirmiştir.⁶⁵⁷(*Vâfir*)

وَأَرْغَمَ بِأُسُهِمَ أَنْفَ قَوْمٍ تَجَنَّبَهَا لِعِزَّتِهَا الْعُطَاسُ
“Onların gücü bir kavmin burunlarını sürttü, hapşırık izzetinden dolayı sakındı.”

Şair, hayatında kolay ve zor olan her şeyi tecrübe etmesini, zamanın koyunlarını sağdığı ile dile getirerek kinayeli bir ifade kullanmıştır.⁶⁵⁸(*Tavîl*)

حَلَبْتُ شُطُورَ الدَّهْرِ يُسْرًا وَعُسْرَةً وَجَرَبْتُ حَتَّى حَنَكْتَنِي التَّجَارِبُ
“Kolay ve zor olan zamanın bütün işlerini tecrübe ettim, ta ki deneyimler bana tecrübe kazandırdı.”

Şairin kinayeli ifade kullandığı bir diğer yer ise yaşlılığından dolayı kölelerine bakacak durumunun olmadığı aşağıdaki beyittir.⁶⁵⁹(*Serî*)

لِي أَعْبُدُ قَدْ ضَاقَ ذَرْعِي بِهِمْ وَأَضْجَرَتْهُمْ عَلَنِي مَنِّي
“Benim gücümün yetmediği bazı kölelerim var. Hastalığım onları benden usandırdı.”

Şairin kinaye sanatını kullanmasına son örnek olarak aşağıdaki beyit verilebilir.⁶⁶⁰(*Vâfir*)

وَأَرْجُو أَنْ تُعِيدَ بَيَاضَ خَدِّي إِلَيَّ فَأَسْتَرِيحَ مِنْ الْخِضَابِ

⁶⁵⁶ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 6.

⁶⁵⁷ İbn ‘Uneyn, 33.

⁶⁵⁸ İbn ‘Uneyn, 35.

⁶⁵⁹ İbn ‘Uneyn, 103.

⁶⁶⁰ İbn ‘Uneyn, 121.

“Yanağımın beyazlığının bana geri dönmesini ümit ederim, kına yapmaktan kurtulurum.”

3.2.3.4. Tenviye

Biri yakın olup sözden ilk anda anlaşılan ve fakat kastedilmeyen, diğeri de uzak olmak üzere iki manası bulunan bir lafzı zikredip bir nükteden dolayı uzak anlamının kastedilmesine tenviye denilir. Tenviyede kastedilen manaya gizli bir karine intikal edilir.⁶⁶¹

İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde tenviye sanatı yaygın olmasa da kullanılmıştır. Şair bir medih şiirinin aşağıdaki beytinde tenviye sanatını kullanmıştır.⁶⁶²(Tavîl)

لَعَمْرُكَ مَا آيَاتُ عِيسَى خَفِيَّةٌ هِيَ الشَّمْسُ لِلْأَقْصَى سَنَاءً وَلِلْأَدْنَى

“Ömrüne yemin olsun ki İsa’nın delilleri gizli değildi, o hem uzağa hem de yakına güneştir.”

Yukarıdaki beyitte İsa’dan kasıt her ne kadar akla ilk gelen Hz. İsa olsa da şairin kastettiği kişi el-Meliku’l-Muazzam İsa’dır.

Aşağıdaki ihvâniyyat şiirinde şair, sakalı çıkmış bir çocuktan uzaklaşmanın sebebini ifade ederken mezhep isimlerinin luğavi anlamlarını kastedip tenviye sanatını kullanarak ifade etmiştir.⁶⁶³(Munserih)

وَصَاحِبٌ قَالَ فِي مُعَاتِبَتِي وَظَنَّ أَنَّ الْمَلَالَ مِنْ قِبَلِي
قَالُوكَ قَدْ كَانَ شَافِعِي أَبَدًا يَا مَالِكِي كَيْفَ صِرْتَ مُعْتَرِلِي
فَقُلْتُ إِذَا لَجَّ فِي مُعَاتِبَتِي ظُلُمًا وَضَاقَتْ عَنْ غُرْهِ حِيلِي
حَدِّكَ ذَا الْأَشْعَرِي حَقَّقَنِي فَقَالَ مِنْ أَحْمَدِ الْمَذَاهِبِ لِي

“Bir arkadaşım bıkınlığın benim tarafımdan olduğunu zannederek beni kınıma konusunda dedi ki:

Senin kalbin daima aracı idi. Ey sahibim! Nasıl uzaklaştı oldun.

Beni haksız yere kınama konusunda ısrar edince dedim ki:

Senin bu tüylü yanağın beni uzaklaştırdı. Dedi ki benim için en güzel yollarımdan biridir.”

⁶⁶¹ Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğâ*, 408; Nusrettin Bolelli, *Belâgat: Beyân-Me'ânî-Bedî' İlimleri*, 12. bs (İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017), 459.

⁶⁶² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 31.

⁶⁶³ İbn ‘Uneyn, 114.

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü üzere şair, Şâfi, mâlik, eş‘arî ve hanefî kelimelerinin luğavî anlamlarını kastetmiştir.

İbn ‘Uneyn’in tevriye sanatını kullandığı bir diğer şiiri ise Dimaşk’a hâkim olan el-Meliku’l-Eşref Mûsâ’nın yönetimini eleştirdiği aşağıdaki şiiridir.⁶⁶⁴ (Tavîl)

وَكُنَّا نَرْجِي بَعْدَ عَيْسَى مُحَمَّدًا لِيُنْقِذَنَا مِنْ لَاحِجِ الضَّرِّ وَالْبَلَوَى
فَأَوْقَعْنَا فِي تَيْهِ مُوسَى فَكُنَّا حَيَارَى وَلَا مَنْ أَدِيهِ وَلَا سَلَوَى

“Biz İsa’dan sonra Muhammed’i ümit ediyorduk, bizi acı veren zarar ve sıkıntıdan kurtarması için.

Musa’nın çölüne düştük. Hepimiz şaşkınsınız, yanında ne kudret helvası ne de bıldırcın var.”

Yukarıdaki beyitlerde şairin İsa ve Musa’dan kastı peygamberler değil, bilâkis Eyyûbî sultanları el-Meliku’l-Muazzam İsâ ve el-Meliku’l-Eşref Mûsâ’dır.

Tevriye verilecek son örnek olarak şairin Hamâ sahibini kötülediği ve kendisini kaynanaya benzettiği aşağıdaki beyittir.⁶⁶⁵ (Serî‘)

أَشْكُو إِلَى اللَّهِ حَمَاتِي فَمَا يَعْلَمُ مَا لَا قَيْثَ مِنْهَا سِوَاهُ

“Kaynanamı (Hamâ sahibini) Allah’a şikâyet ediyorum. Ondan çektiklerimi onun dışında kimse bilmez.”

3.2.3.5. Tıbak

Anlam bakımından aralarından tezat bulunan kelimelerin bir ibarede uyum içinde kullanılmasına tıbak denilir. Tıbak sanatı iki isim, iki fiil, iki harf veya isim ile fiil arasında olabilir.⁶⁶⁶

İbn ‘Uneyn şiirlerinde çokça tıbak sanatına başvurulmuştur. Aşağıdaki beyitte şair, Eyyûbî döneminde yapılan savaşı tasvir ederken düşmanların kararlılık, görüş ve din konusunda ittifakta olduğunu, konuştukları dilleri farklı olduğunu dile getirerek iki fiil arasında tıbak sanatına yer vermiştir.⁶⁶⁷ (Tavîl)

⁶⁶⁴ İbn ‘Uneyn, 132.

⁶⁶⁵ İbn ‘Uneyn, 133.

⁶⁶⁶ Ebü’l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdîrrahmân b. Ömer Kazvîni, *Telhîşü’l-Miftâh*, thk. Abdulhamid Hindâvî (Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 2009), 86; Bulut, *Belâgat*, 276-79; İsmail Durmuş, “Tezat”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 58-59.

⁶⁶⁷ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 30.

قَدْ اتَّفَقُوا رَأْيًا وَعَزَمًا وَهَمَّةً وَدِينًا وَإِنْ كَانُوا قَدْ اخْتَلَفُوا أَلْسِنًا

“Görüş, kararlılık, din ve niyette ittifak etmişlerdir, her ne kadar dilleri farklı olsa da.”

Aşağıdaki beyitte ise şair, verdiği sözü zayi etmediğini dile getirirken zayi etmek fiilini hem olumlu hem olumsuz şeklinde getirerek tıbak sanatına yer vermiş ve şiirin edebî değerini yükseltmiştir.⁶⁶⁸(Kâmil)

وَأَضَاعَ عَهْدًا لَمْ أَضِعْهُ حَافِظًا ذِمَّةَ الْوَفَاءِ وَحَالَ عَنْ صَبِّ صَبَا

“Bir ahdi zayi etti, vefa sorumluluğunu ve aşığın durumunu koruyarak zayi etmediğim.”

Şair, Dımaşk’a dönüşünün kendisi için güvenilir olmadığını ifade ederken dinî kavramlar olan cennet ve cehennem kelimelerini kullanarak iki isim arasında tıbak sanatını kullanmıştır.⁶⁶⁹(Kâmil)

وَصَدَقْتَ إِنَّ دِمَشْقَ جَنَّةٍ هَذِهِ الدُّنْيَا وَلَكِنَّ الْجَحِيمَ أَلَدَّ لِي

“Doğru söyledin, Dımaşk, bu dünyanın cennetidir. Fakat cehennem bana daha lezzetlidir.”

Aşağıdaki beyitte ise şair, beyitte iki isim arasındaki tıbak sanatını iki defa uygulamış, böylece şiirin değerini yükseltmiştir.⁶⁷⁰(Tavîl)

يَا غَزَالًا أَرَى الْغَوَايَةَ رُشْدًا فِي هَوَاهُ وَأَحْسَبُ الرُّشْدَ غِيَا

“Ey ceylan! Doğru yoldan sapmayı rüşd görürüm, onun sevgisinden rüşdü de sapma sayarım.”

Tıbak sanatına verilecek son örnek ise isim-fiil arasındaki aşağıdaki beyittir.⁶⁷¹(Kâmilu tâm)

أَبْلَغَ رِسَالَتِي الصَّفِيَّ وَقُلْ لَهُ كَيْفَ اسْتَحَالَ صَفَاؤُهُ وَتَكَدَّرَا

“Mesajımı es-Şafiyy’e ulaştır. Ona de ki: nasıl onun saflığı dönüştü ve kirlendi.”

⁶⁶⁸ İbn ‘Uneyn, 38.

⁶⁶⁹ İbn ‘Uneyn, 85.

⁶⁷⁰ İbn ‘Uneyn, 111.

⁶⁷¹ İbn ‘Uneyn, 206.

3.2.3.6. Mukabele

Aralarında tenasüp bulunan iki veya daha fazla kelimeyi zikrettikten sonra, aynı tertibe göre mana yönünden onların zıddı olan lafızları zikretmeye mukabele denir.⁶⁷² İbn ‘Uneyn ‘Uneyn şiirlerinde de az da olsa mukabele sanatı vardır. Bir medih şiirinin aşağıdaki beytinde şair, meliğin savaşta kahramanlığını, altınları saçıp taçları dizdiğini dile getirerek mukabele sanatını kullanmıştır.⁶⁷³ (Kâmil)

وَنَثَرْتُ بِالْبَيْضِ الْمُهَنْدَةِ الطَّلَى وَنَظَّمْتُ بِالسُّمْرِ الْمُتَّقَةِ الْكُلَى
“Hint kılıcıyla altınları saçtın ve eğriliği düzeltilmiş kılıçlarla dizdin taçları.”

Eyyûbî ailesini övdüğü şiirinin aşağıdaki beytinde mukabele sanatını kullanarak ailenin diğerlerine karşı üstünlüğüne vurgu yapmıştır.⁶⁷⁴ (Vâfir)

مُلُوكُ دَائِبُهُمْ شَرَفٌ وَمَجْدٌ وَدَائِبُ سِوَاهُمْ طَرَبٌ وَكَاسُ
“Gayretleri, şeref ve övgü olan krallardır. Onların dışındakilerinin gayreti, eğlence ve şıklıktır.”

Mukabele sanatına son olarak şairin sevinçlerinin uzun ve gecelerinin kısalığını ifade ettiği aşağıdaki beyittir.⁶⁷⁵ (Hafif)

وَمَسَرَّاتُنَا طَوَالٌ عَرَاضٌ وَاللَّيَالِي قَصِيرَةٌ الْأَعْمَارِ
“Sevinçlerimiz uzun ve geniştir, gecelerin ömürleri kısadır.”

3.2.3.7. Murâât-ı nazîr

Aralarında zıtlık dışında anlam yönünden ilişki bulunan iki veya daha fazla kelimeyi bir ifadede zikretmeye murâât-ı nazîr denir.⁶⁷⁶ İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde az da olsa murâât-ı nazîr sanatına ait örnekler vardır. Bir mersiye kasidesinin aşağıdaki beytinde şair, meliğin vefatının savaş aletlerini dahi üzdüğünü dile getirerek murâât-ı nazîr sanatını kullanmıştır.⁶⁷⁷ (Kâmil)

⁶⁷² Akdemir, *Belâgat*, 253.

⁶⁷³ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 12.

⁶⁷⁴ İbn ‘Uneyn, 33.

⁶⁷⁵ İbn ‘Uneyn, 75.

⁶⁷⁶ Bulut, *Belâgat*, 288; İsmail Durmuş ve İskender Pala, “İtilâf”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 459; Sa’düddîn Mes’ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Teftâzânî, *el-Muṭavvel şerhi Telhîşi ‘l-Miftâh ‘i ‘l-ulûm*, thk. Abdulhamid Hindâvî (Beirut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 1971), 644.

⁶⁷⁷ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 60.

أَبَكَيْتَ حَتَّى نَثْرَةً وَطِيمَرَةً وَحَزَنْتَ حَتَّى ذَابِلًا وَمُهَنْدًا
“Geniş zırhı ve sıçrayan atı dahi ağlattın. İnce mızrak ve hint kılıcını
dahi üzdün.”

Aşağıdaki beyitte ise dinî kavram olan sünnet ve farz kelimelerini kullanarak murâât-ı nazîr sanatına yer vermiştir.⁶⁷⁸(Basît)

وَإِنْ أَرَدْتَ جِهَادًا رَوِّ سَيْفَكَ مِنْ قَوْمٍ أَضَاعُوا فُرُوضَ اللَّهِ وَالسُّنَنَّا
“Şayet cihat etmek istersen, kılıcını Allah’ın farzlarını ve sünnetlerini
zayi eden bir kavimden sula.”

Yine bu sanata örnek olarak verilen bir hediyeye karşılık İbn ‘Uneyn, güneş ve ayı dahi verse karşılığını veremeyeceğini ifade ettiği aşağıdaki beyit verilebilir.⁶⁷⁹(Kâmil)

وَلَوْ أَنَّهُ أَهْدَى عَلَى مِقْدَارِكُمْ لَمْ يَرْتَضِ الشَّمْسُ الْمُنِيرَةَ وَالْقَمَرَ
“Şayet o, sizin kadrinize göre hediye verse, aya ve aydınlık veren güneşe
razı olmazdı.”

Nûn harfî ile ilgili bilmeceye cevabında şair, yüze ait olan yanak, ağız ve kaş kelimelerini bir arada kullanarak murâât-ı nazîr sanatına yer vermiştir.⁶⁸⁰(Meczûu’r-recez)

مُسَبَّةٌ بِالصُّدْغِ أَوْ بِالْقَمِّ أَوْ بِالْحَاجِبِ
“Yanağa, ağza veya kaşa benzer.”

3.2.3.8. Hüsn-i ta‘lîl

İfadeye güzellik katacak şekilde bir hadiseye veya duruma kendi sebebi haricinde bir sebep göstermeye hüsn-i ta‘lîl denilmektedir.⁶⁸¹ İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde tespit ettiğimiz kadarıyla az da olsa hüsn-i ta‘lîl sanatı vardır. Aşağıdaki beyitte şair, memdûhunun fiziksel özelliklerine değinirken beninin olmasının güzellikten dolayı olduğunu dile getirerek gerçek sebebinin dışında bir sebep getirmiştir.⁶⁸²(Kâmil)

⁶⁷⁸ İbn ‘Uneyn, 102.

⁶⁷⁹ İbn ‘Uneyn, 123.

⁶⁸⁰ İbn ‘Uneyn, 173.

⁶⁸¹ Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi*, 230; İsmail Durmuş, “Hüsn-i Ta‘lîl”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1999), 32; Ahmed Hâşimî, *Cevâhiru’l-belâğâ fi’l-meânî ve’l-beyân ve’l-bedî’*, thk. eş-Şirbînî Şerîde (Kahire: Dâru’l-hadîs, 2013), 415.

⁶⁸² İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 9.

مَا عَمَّهُ بِالْحُسْنِ عَنَبُ خَالِهِ إِلَّا لِيُصْبِحَ بِالسَّوَادِ مَجْمَلًا
“Güzellikle onun beninin amberinin kapsaması ancak siyahlıkla
güzelleşme olur.”

İbn ‘Uneyn aşağıdaki beyitte ise düşmanları denize ve karaya bırakmalarına sebep olarak kurtlara ve yılanlara yiyecek olmasını sebep göstererek yine hüsn-i ta‘lîl sanatına yer vermiştir.⁶⁸³ (Tavîl)

تَرَكْنَاهُمْ فِي الْبَحْرِ وَالْبَرِّ لَحْمَةً تَقَاسِمُهُمْ حَيَاتُهُ وَذَنَابُهُ
“Onları denize ve karaya et olarak bıraktık, onları paylaşıyordu yılanları
ve kurtları.”

3.2.3.9. Cem‘ maa‘-Taksim ve Cem‘ maa‘t- Tefrîk

Birçok şeyi bir hüküm altında zikrettikten sonra, bunların her birine ayrı ayrı hüküm nispet etmek ya da onları ayırdıktan sonra birleştirme sanatına cem‘ maa‘t-taksîm denilir.⁶⁸⁴ Bir hüküm altında toplanan iki veya daha fazla şey arasındaki farklılıkları belirtmeye ise cem‘ maa‘t-tefrîk denilir.⁶⁸⁵ İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde az da olsa bu sanatlara rastlanır. Memdûhunun misafirperverliğini ve cesurluğunu ifade ettiği aşağıdaki beyitte şair, önce meliğin zamanını iki günde toplamış daha sonra taksim etmiştir.⁶⁸⁶ (Kâmil)

مَلَأَتْ مَسَاعِيهِ الزَّمَانِ فَدَهْرُهُ يَوْمَانِ يَوْمٌ قَرِئٌ وَيَوْمٌ قِرَاعٌ
“Onun çabaları zamanı doldurdu. Onun zamanı iki gündür; misafirlik
günü ve savaş günü.”

Bir ihvâniyyat şiirinin aşağıdaki beytinde şair, mağlup olan topluluğun nefislerinin meliğe, etleri kuşlara, kemikleri vahşi hayvanlara ve yağmayı da at sahiplerine taksim etmiştir.⁶⁸⁷ (Basît)

إِذَا لَقِيتَ الْأَعَادِي يَوْمَ مَعْرَكَةٍ فَإِنَّ جَمْعَهُم الْمَغْرُورَ مُنْتَهَبٌ
لَكَ النُّفُوسُ وَلِلطَّيْرِ اللَّحْمُ وَلِلْوَحْشِ الْعِظَامُ وَلِلْخَيْالَةِ السَّلْبُ
“Düşmanlarla bir savaşta karşılasan, onların mağrur olanlarının
tamamı talan olmuştur.

⁶⁸³ İbn ‘Uneyn, 20.

⁶⁸⁴ Akdemir, *Belâgat*, 274; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğâ*, 424.

⁶⁸⁵ Akdemir, *Belâgat*, 275; Hâşimî, *Cevâhiru'l-belâğâ*, 423.

⁶⁸⁶ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 25.

⁶⁸⁷ İbn ‘Uneyn, 93.

Sana canları, kuşa et, vahşiye kemik, at sahipleri için yağma etme vardır.”

Aşağıdaki bilmece şiirinde şair, susam ve kayısı önce iki bitki olarak bir hüküm altında birleştirmiş, daha sonra farklı yönlerini ifade etmiştir.⁶⁸⁸(*Serî*)

نَبْتَانِ هَذَا أَصْلُهُ سَامِقٌ قَاسٍ وَذَا مَنْ خَائِرٍ قَاصِرٍ
أَيُّهُمَا صَحَّفَتْ مَعَكُوسَةً دَلَّ بَلَا شَكٍّ عَلَى الْآخِرِ

“İki bitkidir. Bunun kökü sert ve boy olarak yüksektir, diğeri ise kısa ve zayıftır.

Hangisini ters döndürürsen şüphesiz diğeri delalet eder.”

3.2.3.10. Mübalağa

Bir özelliğin şiddet veya zaaf bakımından imkânı çok güç olan bir dereceye veya gerçek olması muhal olan bir mertebeye çıkarılarak ifade edilmesine mübalağa denilir.⁶⁸⁹ Mübalağa üç kısma ayrılır. Niteleme âdeten ve aklen mümkünse teblîğ, niteleme âdeten mümkün olmayıp aklen mümkünse iğrâk, niteleme âdeten ve aklen mümkün değilse ise gulûv denilir.⁶⁹⁰

İbn ‘Uneyn’in memdûhunu methettiği aşağıdaki beyitte, haset edicilerin hiçbir şekilde kendisinin ulaştığı mertebeye erişemeyeceklerini ifade ederek mübalağa sanatının teblîğ çeşidini kullanmıştır.⁶⁹¹(*Kâmil*)

أَيُّنَالُ حَاسِدُهُ غَلَاةٌ بِسَعِيهِ هَيْهَاتَ لَوْ رَكِبَ الْبُرَاقَ لَقَصَّرَا

“Haset edicisi çabalamakla ona yetişebilir mi? Heyhat, isterse burâka binsin, geride kalır.”

Aşağıdaki beyitte ise şair, meliğin himayesine girdikten sonra hiçbir şekilde musibetlerin başına gelmediğini dile getirmiştir. Şair burada yine teblîğ çeşidini kullanmıştır.⁶⁹²(*Kâmil*)

⁶⁸⁸ İbn ‘Uneyn, 149.

⁶⁸⁹ Ebû Hâmid Bahâ’uddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâfî es-Subkî el-Mısrî Bahâ’uddîn es-Subkî, ‘*Arûsu’l-Efrâh fî Şerhi Telhîşi’l-Miftâh* (Beyrut: el-Mektebetu’l-‘Aşriyye, 1423/2003), 3/260; Akdemir, *Belâgat*, 280; Zafer Akyüz, “Bir Anlatım Biçim Olarak Beyân İlminde Mübalağa Sanatı”, içinde *Sosyal, İnsan ve İdari Bilimlerde Yenilikçi Çalışmalar*, ed. Serap Sarıbaş ve Turgay Akkuş (İzmir: Duvar Yayınları, 2023), 1824.

⁶⁹⁰ Bulut, *Belâgat*, 332-33.

⁶⁹¹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 7.

وَنَهَى الْحَوَادِثُ أَنْ تُلَمَّ بِمَنْزِلِي وَصُرُوفَ دَهْرِي أَنْ تَطُوفَ

“Musibetlerin benim evime değinmesini engelledi, zamanın musibetleri evimi tavaf ediyorken.”

Şair, aşağıdaki beyitte meliğin cömertliğinin yeryüzünü doldurduğunu ifade ederek mübalağa sanatının iğrâk kısmını kullanmıştır.⁶⁹³(*Hafîf*)

وَإِذَا شَحَّتِ السَّحَابُ سَحَّتْ رَاحَتَاهُ فَعَمَّتِ الْأَرْضَ رِقْدًا

“Bulutlar cimrileştiğinde onun el ayası akıtır, yeryüzünü kaplar uzanarak.”

Arkadaşının kendisine gönderdiği koyunun cılızlığını güneşe durduğunda gölgesinin olmadığını dile getirerek mübalağa sanatının iğrâk çeşidini kullanmıştır.⁶⁹⁴(*Tavîl*)

إِذَا قَامَ فِي شَمْسِ الظَّهِيرَةِ خَلَّتْ خَيَالًا سَرَى فِي ظِلْمَةٍ مَا لَهُ ظِلٌّ

“Öğle güneşinde durduğunda onu hayalet zannedersin, gölgede yürür gölgesi olmadan.”

3.2.3.11. Cinâs

Mücânese, tecnîs ve tecânûs isimleri de verilen cinas, manaları farklı, yazılışları ve söyleyişleri benzer veya aynı olan iki lafzın bir arada kullanılmasıdır. İki lafız arasında, harflerin türü, sayısı, hareke ve sükûnu ve sırası benzerlik olabilir.⁶⁹⁵

Aşağıdaki beyitte şair, önceden öpülüp tapılan küfrün hacının üstüne basıldığını ifade ederken iki fiil arasında cinas sanatı vardır.⁶⁹⁶(*Vâfir*)

هُمْ تَزَكُوا صَلِيبَ الْكُفْرِ أَرْضًا يُدَاسُ وَكَانَ مَعْبُودًا يُبَاسُ

“Küfrün hacını yeryüzünde ayak basmaya bıraktılar; o öpülen bir mabud iken.”

⁶⁹² İbn ‘Uneyn, 14.

⁶⁹³ İbn ‘Uneyn, 52.

⁶⁹⁴ İbn ‘Uneyn, 134.

⁶⁹⁵ Ebû Bekr ‘Abdülkâhir b. ‘Abdirrahman b. Muhammed el-‘Abdülkâhir el-Cürcânî, *Esrâru’l-Belâğa fî ‘İlmi’l-Beyân* (Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 1422/2001), 16; Bulut, *Belâgat*, 367-68; Hulusi Kılıç ve Kazım Yetiş, “Cinas”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 12-13.

⁶⁹⁶ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 33.

Aşağıdaki beyitte şair, melikten mürekkep talep etmeden önce meliğin ardan uzak olduğunu “عاري من العار” ifadesini kullanarak iki kelime arasında cinas sanatını kullanmıştır.⁶⁹⁷ (Basît)

يَا سَيِّدًا عَرَضُهُ عَارٍ مِّنَ الْعَارِ وَجُودُهُ فِي الْبَرَايَا سَائِرٌ سَارِي
“Ey şerefi bütün arlardan arınmış olan ve cömertliği insanlar arasında yürüyüp giden efendi!”

Aşağıdaki beyitte harflerin yerleri farklı olan iki kelime arasında cinas sanatı vardır.⁶⁹⁸ (Vâfir)

إِمَامٌ مَا تَيَمَّمْنَاهُ إِلَّا رَجَعْنَا بِالرَّغَائِبِ وَالْغَرَائِبِ
“Ona yöneldiğimizde arzularla ve tuhaflıklarla döndüğümüz bir önderdir.”

Şair, aşağıdaki beyitte ise “ديك” ve “أناديك” kelimeleri arasında cinas sanatını kullanarak İbn ‘Asâkir’i hicvetmiştir.⁶⁹⁹ (Basît)

يَا ابْنَ الدَّجَاجَةِ كُلُّ النَّاسِ كَانَ لَهَا دِيكًا فَأَنْتَ ابْنُ مَنْ حَتَّى أَنْادِيكَ
“Ey Tavuğun oğlu! Her insanın bir horozu vardır. Sen kimin oğlusun, ta ki sana sesleneyim.”

Şairin bazı kimseleri hicvettiği aşağıdaki beyitte ise iki kelime arasında tek bir harfin farklı olmasıyla cinas sanatını kullanmıştır.⁷⁰⁰ (Tavîl)

أَرَى النَّاسَ لَا يَرْقَى إِلَى الْمَجْدِ مِنْهُمْ سِوَى نَاقِصٍ أَوْ نَاقِضٍ فِي الْأَضَالِعِ
“İnsanları, onlardan hiçbirinin noksanlık ve kaburgalarda uyuşmazlık dışında övgüye yükselemeyen olarak görüyorum.”

3.2.3.12. Tarşî‘

Beyitteki ilk mısranın sonuyla ikinci mısranın sonunun aynı kâfiye üzerine olmasına taşrî sanatı denilir.⁷⁰¹ İbn ‘Uneyn’in kasidelerinin birçoğunda taşrî‘ sanatı

⁶⁹⁷ İbn ‘Uneyn, 100.

⁶⁹⁸ İbn ‘Uneyn, 119.

⁶⁹⁹ İbn ‘Uneyn, 201.

⁷⁰⁰ İbn ‘Uneyn, 210.

⁷⁰¹ Ebu’l-Feth Diyâuddîn Naşrullâh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî Diyâeddîn İbnu’l-Eşîr, *el-Meşelu’s-Sâîr fî Edebi’l-Kâtib ve’ş-Şâî’r* (Kahire: Dâru Nahdati Mısır, t.y.), 258-59; Bulut, *Belâgat*, 405; Halim Öznurhan, “Tasrî‘”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 130.

vardır. Bir medih kasidesinin ilk beytinde şair, “سحاب” ve “رحاب” kelimeleri arasında taşrî‘ sanatı vardır.⁷⁰²(Tavîl)

عَسَى الْبَارِقُ الشَّامِيُّ يَهْمِي سَحَابُهُ فَتَخْضَلُ أَثْبَاجُ الْجَمَى وَرَحَابُهُ
“Umulur ki Şam şimşeğinin yağmuru yağar ve Hama’nın ortası ve geniş yerleri ıslanır.”

Şairin el-Meliku’l-Azîz’i övdüğü kasidesin ilk beytinde “همى” ve “طمى” fiilleriyle taşrî‘ sanatı vardır.⁷⁰³(Tavîl)

يَا مُخِجَ الْغَيْثِ الْمُلْتِ إِذَا هَمَى وَمُهِجِنَ الْبَحْرِ الْمُحِيطِ إِذَا طَمَا
“Yağdığında ey günlerce kesilmeden yağan yağmuru utandıran!
Yükseldiğinde denizi sert dille ayıplayan!”

Bir mersiye kasidesinde şairin sağlığın ve zenginliğin geçici olduğunu ifade ettiği ilk beyitte “يسار” ve “معار” kelimeleri arasında tasrî‘ sanatı vardır.⁷⁰⁴(Kâmil)

لَا يَخْدَعَنَّكَ صِحَّةٌ وَيَسَارٌ مَا لَا يَدُومُ عَلَيْكَ فَهَوَ مُعَارٌ
“Senin üzerinde daimi olmayan sağlık ve zenginlik seni aldatmasın. O, ödünçtür.”

Şairin Dımaşk’a özlem ile ilgili şiirinin ilk beytinde “يزول” ve “يحول” filleri ile tarşî‘ sanatı vardır.⁷⁰⁵(Tavîl)

خَنِينٌ إِلَى الْأَوْطَانِ لَيْسَ يَزُولُ وَقَلْبٌ عَنِ الْأَشْوَاقِ لَيْسَ يَحُولُ
“Vatanlara olan özlem gelip geçici değildir ve bir kalp özlemlerden engellenecek değildir.”

Son olarak tarşî‘ sanatına bir ihvâniyyat şiirinin aşağıdaki beyti verilebilir.⁷⁰⁶(Tavîl)

تَجِيَّةٌ مُشْتَاقٍ بَعِيدٍ مَزَارُهُ أَبَى شَوْفُهُ أَنْ يَسْتَقِرَّ قَرَارُهُ
“Özlem duyanın selamı, ziyaret edilmesi uzak olana! Onun (Dımaşk’a) özlemi bir yerde karar kılmasını engelledi.”

⁷⁰² İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 19.

⁷⁰³ İbn ‘Uneyn, 43.

⁷⁰⁴ İbn ‘Uneyn, 64.

⁷⁰⁵ İbn ‘Uneyn, 68.

⁷⁰⁶ İbn ‘Uneyn, 91.

3.2.3.13. Reddu'l- 'acüz ale's-sadr

Tasdîr ve te'sîb ismi de verilen Reddu'l- 'acüz ale's-sadr sanatı, şiirde beytin sonunda yer alan kelimenin tekrarlanmasıdır.⁷⁰⁷ İbn 'Uneyn, şiirlerinde az da olsa bu sanata yer vermiştir. Bir medih kasidesinin aşağıdaki beytinde şair yer ismi olan “طويلع” kelimesini beytin birinci kısmının sonunda zikrettikten sonra ikinci kısmında da tekrar zikretmiştir.⁷⁰⁸ (Kâmil)

فَسَقَى زَمَانًا مَرَّ لِي بِطَوِيلَعِ صَوْبُ الْحَيَا وَسَقَى عِرَاصَ طَوِيلَعِ
“Tuvayla'da geçirdiğim zaman süresince bereket yağmuru sulasın,
Tuvayla'nın iç bahçesini sulasın.”

Aşağıdaki beyitte ise şair, “فبشره” kelimesini beytin sonunda da zikrederek yine bu sanata yer vermiştir.⁷⁰⁹ (Tavîl)

يُلاقِي بَنِي الْأَمَالِ طَلْقًا فَبَشْرُهُ بِمَا أَمَلْتُهُ مِنْ نَجَاحٍ بِشِيرُهَا
“Ümitler, beni güler yüzle karşılar. Onun sevinci, müjdecinin başarından
ümit ettiğidir.”

Şairin bu sanatı uyguladığı bir diğer yer ise yolculuktan yakındığı aşağıdaki beyittir.⁷¹⁰ (Kâmil)

فَالِي مَتَى أَنَا بِالسَّفَارِ أَضَيِّعُ الْـ لَأَيَّامَ بَيْنَ الشَّدِّ وَالْإِيضَاعِ

“Ne zamana kadar ben yolculuklarda hızlı ve koşar bir şekilde günlerimi
zayi edeceğim.”

Bu sanata son olarak kendisinden aracı olmasını isteyen bir gence cevap olarak verdiği aşağıdaki beyti örnek olarak verilebilir.⁷¹¹ (Tavîl)

وَمِنْ عَجَبِ الْأَيَّامِ أَنَّ شَفَاعَتِي تُرَجَّى لِمَنْ فِي وَجْهِهِ أَلْفُ شَافِعٍ
“Günlerimin acayibindendir şefaatinin ümit edilmesi, yüzünden bin tane
şefaatchisi olana.”

⁷⁰⁷ Nuveyrî, *Nihâyetu'l-Ereb*, 7/109; Bulut, *Belâgat*, 389; İsmail Durmuş, “Reddû'l-Acüz ale's-Sadr”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 521.

⁷⁰⁸ İbn 'Uneyn, *Dîvânü İbn 'Uneyn*, 13.

⁷⁰⁹ İbn 'Uneyn, 18.

⁷¹⁰ İbn 'Uneyn, 26.

⁷¹¹ İbn 'Uneyn, 113.

3.2.3.14. İktibas

Nesir veya şiirde bir ayetin veya hadisın tamamının veya bazı kelimelerinin alıntılanmasına iktibas denilir.⁷¹² İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde ayetlerden iktibas yapıldığı görülmektedir. Allah’ın baki, yarattığı her şeyinin fani olduğu ile ilgili şairin aşağıdaki beyti⁷¹³(*Basît*), Rahmân suresinin 26. ve 27. Ayetleri⁷¹⁴ olan “*Yeryüzünde bulunanların hepsi fânidir.*”ve “*Azamet ve kerem sahibi rabbinin zâtı ise bâki kalır.*”dan iktibastır.

لَوْلَا الرَّدَى كَانَتْ الدُّنْيَا لِمَنْ سَبَقَا اللَّهُ يَبْقَى وَيَفْنَى كُلُّ مَا خَلَقَا
“Ölüm olmasaydı dünya önce gelenin olacak idi. Allah bakidir, yarattığı herşey yok olacak.”

Şairin ölüm ve sonrası ile ilgili şiirinin insanın ölümünden Allah’a döneceği ve daha sonra yapıp ettiklerinden dolayı ya mutlu ya da pişman olacağı beyitleri⁷¹⁵(*Munserih*), Şûrâ suresinin 53. Ayetinin bir parçası olan⁷¹⁶ “*İyi bilinmeli ki bütün işler dönüp dolaşır Allah’a varır.*” ve Nebe suresinin 40. Ayetinin bir parçası olan⁷¹⁷ “*Kuşkusuz biz insanın önceden yapıp ettiklerini karşısında görecek*”ten iktibastır.

كُلُّ إِلَى اللَّهِ صَائِرٌ وَعَلَى مَا قَدَّمَ الْمَرْءُ قَبْلَهُ قَادِمٌ
يُدرِكُ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ إِذَا مَاتَ فَإِمَّا جَذْلَانُ أَوْ نَادِمٌ
“Hepsi Allah’a döner, kişinin önceden yapıp ettikleri şeyler gelir.

Öldüğünde ellerinin işlediği şeyler yetişir. Ya mutlu olur ya da pişman.”

Bir mersiye şiirinde hüccetlerin kör olduğunda basiretin herhangi bir faydasının olmadığını ifade ettiği aşağıdaki beyit⁷¹⁸(*Kâmil*), Hâc suresinin “*Ne var ki kör olan, başlardaki gözler değil, gerçekte kör olan sinelerdeki gönüllerdir!*” 46. Ayetinden⁷¹⁹ alıntıdır.

وَإِذَا الْبَصَائِرُ عَنْ طَرَائِقِ رُشْدِهَا عَمِيَتْ فَمَاذَا تَنْفَعُ الْأَبْصَارُ

⁷¹² Ebû İshâk İsmâüddîn İbrâhîm b. Muhammed b. Arabşâh İsferâyînî, *el-Aṭvel: Şerhu Telhîşü'l-Miftâh* (Lübnan: Dâru'l-kutubi'l-‘ilmiyye, t.y.), 125; İsmail Durmuş, “İktibas”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 52; Saraç, *Klasik Edebiyat Bilgisi*, 272.

⁷¹³ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 116.

⁷¹⁴ Rahmân suresi 55/26-27.

⁷¹⁵ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 116.

⁷¹⁶ Şûrâ suresi 52/53.

⁷¹⁷ Nebe suresi 78/40.

⁷¹⁸ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 64.

⁷¹⁹ Hâc suresi 22/46.

Hüccetler, doğru yollarında âmâ olursa, gözler ne işe yarar.”

Şairin el-Murtezâ b. ‘Asâkiri hicvettiği şiirinde kendisinin köyleri helak etmesi gibi uğursuz olduğunu⁷²⁰(*Tavîl*), Hûd suresi 100. Ayetinin⁷²¹ “*İşte sana anlatmakta olduğumuz eski beldelerin haberleri böyle. Kiminin izleri hâlâ ayakta, kimi de biçilip yere serilmiş.*” iktibas yaparak ifade etmiştir.

وَقَدْ أَصْبَحَتْ مِثْلَ الْفُرَى اللَّائِي قَدِيمًا فَمِنْهَا قَائِمٌ وَحَصِيدٌ

“Eskiden yok olmuş olan eski köyler misali gibi oldu. Onlardan ayakta olan ve ekin gibi olmuş olan vardır.”

3.2.3.15. Tazmin

Şiirde başkasına ait şiirden bir mısra, bir veya iki beyti alıntı yapmaya tazmin denilir.⁷²² İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde tazmin yapıldığı görülmektedir. Şair, bir medih kasidesinin aşağıdaki son beytini şair, İbn Hûveys’in(ö.473/1080) şiirinden tazmin yapmıştır.⁷²³(*Kâmil*)

وَلَقَدْ دَعَوْتُ نَدَى الْكِرَامِ فَلَمْ يَجِبْ فَلَأَشْكُرَنَّ نَدَى أَجَابٍ وَمَا دَعِي

“Cömert insanların cömertliğini davet ettim, bana cevap vermedi, davet edilmediği halde cevap veren cömertliğe teşekkür ederim.”

Bir arkadaşından kürk istemek için kendisine şiir yazan şair, aşağıdaki beyitte “*kış geldiğinde şayet kendisinde kürk yoksa her ne yaparsa yapsın bir fayda yok*” beytinin ikinci mısrasını, Ebû Zueyb’in(ö.28/648-49) “*إِذَا الْمَنِيَّةُ أَثْنَبَتْ أَظْفَارَهَا ... أَلْفَيْتَ كُلَّ*”⁷²⁴ (ölüm tırnaklarını geçirdiğinde, her ne tılsım yaparsan yap fayda etmez), beytinin ikinci kısmını tazmin etmiştir.⁷²⁵(*Kâmil*)

وَإِذَا الشِّتَاءُ أَتَى وَمَا لِي فَرَوَةٌ أَلْفَيْتَ كُلَّ تَمِيمَةٍ لَا تَنْفَعُ

“Kış geldiğinde ve bende kürk yoksa, her ne yapsan faydası yok.”

⁷²⁰ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 199.

⁷²¹ Hûd suresi 11/100.

⁷²² Bulut, Belâgat, 419; İsmail Durmuş, “Tazmin”, içinde Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 204.

⁷²³ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 14; Usâme b. Munķız, *el-Bedî‘u fî Nakdi’s-Şi‘r*, 196.

⁷²⁴ el-Mufaḍḍal b. Muḥammed b. Ya‘lâ b. Sâlim Mufaḍḍal eḍ-Ḍabbî, *el-Mufaḍḍaliyyât* (Kahire: Dâru’l-Me‘ârif, 1361), 419-22.

⁷²⁵ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 106.

Şairin sevdiği bir genç ile ilgili şiirinde kendisine olan özlemini İmruülkays'ın(ö.540 dolayları) muallakasından tazmin ederek dile getirmiştir.⁷²⁶(*Tavîl*)

وَأَصْبَحَ مِثْلَ الرَّسْمِ أَقْوَتَ رُسُومُهُ لَمَّا نَسَجَتْهَا مِنْ جَنُوبٍ وَشَمَالٍ
فَقُلْتُ لِقَلْبِي بَعْدَ ذَلِكَ وَنَاطِرِي قِفَا نَبْكَ مِنْ ذِكْرِ حَبِيبٍ وَمَنْزِلٍ

“Onun alametleri kuzey ve güney rüzgarlarının dokuduğu iz gibi oldu.

Kalbime ve gözüme dedim; durup ağlayalım sevgilinin ve evinin hatırasına.”

İbn ‘Uneyn hicvettiği bir adamın kötü özelliklerinin sebebini Mütenebbi'nin(ö.354/965) şiirinden tazmin ederek başkasına benzemesinden dolayı var olduğunu ifade etmiştir.⁷²⁷(*Vâfir*)

وَلَكِنْ لَيْسَ هَذَا مِنْهُ بِدَعَا فَشِبْهُ الشَّيْءِ مُنْجَذِبٌ إِلَيْهِ

“Fakat, bu ondan yeni bir şey değil. Bir şeye benzemek, ona çekiyor.”

İbn ‘Uneyn, el-Mağribî olarak lakap verilen el-Cemâl b. Mehdî el-Kâtib’ ile el-Mueyyed’i hicvettiği kasidesinde her beytinin neredeyse ikinci mısrasını İmruülkays'ın şiirinden oluşturmuştur.⁷²⁸(*Tavîl*)

وَلَمَّا رَأَيْنَا الْمَغْرِبِيَّ بِخِدْمَةِ الْ مُؤَيِّدٍ مِثْلَ الرَّاهِبِ الْمُتَبَيِّلِ
وَأَخْلَقَ فِيهَا عُمَرَهُ فَكَأَنَّهَُا قِفَا نَبْكَ مِنْ ذِكْرِ حَبِيبٍ وَمَنْزِلِ
سَأَلْنَاهُ هَلْ فِي ظِلِّهِ لَكَ مَرْتَعٌ وَهَلْ عِنْدَ رَسْمِ دَارِسٍ مِنْ مَعُولِ
فَقَالَ أَنَا الْمُسَدِّي إِلَيْهِ تَفْضُلِي وَكَمْ مِنْ يَدٍ لِي عِنْدَهُ وَتَطْوُلِ
أَسَدٌ إِذَا اسْتَدْبَرْتُهُ مِنْهُ فُرْجَةٌ بِضَافٍ فَوْقَ الْأَرْضِ لَيْسَ بِأَعْزَلِ
وَأَشْفِي غَلِيلاً عَزَّ شِفَاؤُهُ بِمُنْجَرِدٍ قَيْدِ الْأَوَابِدِ هَيْكَلِ
إِذَا مَا تَمَطَّى فِي حِشَاءِ بَصْلِيهِ وَأَرْدَفَ أَعْجَازاً وَنَاءً بِكَلْكِ
وَبَاتَ كَجَذْرِ الْوَلِيدِ أَمْرُهُ تَتَابُعٍ كَفَيْهِ بِخَيْطٍ مُوَصَّلِ
وَجَادَتْهُ أَنْوَاعُ الْحَوَايَا فَانْزَلَتْ عَلَيْهِ مِنَ الْأَمْشَاجِ كُلِّ مَنْزِلِ
بَدَأَ رَأْسُهُ بَعْدَ الْغُثَى كَأَنَّهُ مِنَ السَّيْلِ وَالْغَنَاءِ فَلَكَّةَ مَغْزِلِ
كَأَنَّ دَمَ الْأَعْفَاجِ مِنْ فَوْقِ مَتْنِهِ عَصَاةَ جَنَاءٍ بِشَيْبِ مُرْجَلِ
وَلَكِنِّي إِنْ رُمْتُ إِيَّانَ عَرْسِهِ تَمَنَعْتُ مِنْ لَهْوٍ بِهَا غَيْرَ مُعْجَلِ
وَكَمْ لَيْلَةٍ قَدْ بَتُّ جَذْلَانَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ هَضِيمِ الْكَشْحِ رِيَا الْمُخْلَلِ
مَكْرَ مَفَرٍّ مُقْبِلٍ مُدْبِرٍ مَعَا كَجُلُودِ صَخْرٍ حَطَّةَ السَّيْلِ مِنْ عِلِ
فُعَادَى عِدَاءٍ بَيْنَ ثَوْرِ وَنَعَجَةٍ دِرَاكًا وَلَمْ يُنْضَحْ بِمَاءٍ فَيُغْسَلِ

⁷²⁶ İbn ‘Uneyn, 111; Ebû Zeyd Muhammed b. Ebî'l-Hattâb el-Kureşî Ebû Zeyd el-Kureşî, *Cemheretu Eş'âri'l-'Arab* (Mısır: Nahdatu'l-Mısır, t.y.), 113-14.

⁷²⁷ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 218; Ebû Mansûr ‘Abdûlmelik b. Muhammed b. İsmâil eş-Şe‘âlibî, *Ebu't-Tayyib el-Mutenebbî ve-mâ lehû ve-mâ aleyhi* (Kahire: Mektebetu't-tahsîni't-ticâriyye, t.y.), 131.

⁷²⁸ İbn ‘Uneyn, *Dîvânü İbn ‘Uneyn*, 231-32; Şerafeddin Yaltkaya, *Yedi Askı* (İstanbul: Büyüyen ay, 2018), 35-56.

“Mağribî’yi kendini Allah’a adayan rahip gibi el-Mueyyid’in hizmetinde gördüğümüzde,

Ve ömrünü orada eskittiğinde, sanki o “sevgiliyi ve onun yurdunun anıp ağlayalım” gibidir.

Ona, onun gölgesinde senin için bir yatak ve yok olmuş izler üzerinde feryat edilecek bir nokta var mı diye sorduk.

Dedi ki ben ona lütfumu veriyorum. Ve benim onun yanında nice iyiliğim ve ihsanım var.

Arkasına geçecek olursam iki art ayaklarının arasını; yerden biraz yukarıya kadar uzanan düzgün ve gür kuyruğu ile örterim.

Onun iyileşmesi azaldığında ondaki susuzluğu gideririm, altımdaki iri ve tüysüz atımla.

İçinde gerinip boyunu uzattığı ve göğsünü genişlettiği ve sonuna ek ekleyip uzandığı zaman,

Fakat ben onun hanımının gelmesini temenni ettiğimde, telaş olmaksızın onlardan istifade ettim.

Çocuğun sağlam ve uzun ipe geçirip süratle döndürdüğü fırır gibi koşuşundan öyle bir ses çıkar ve onun gibi geceledi.

Bağırsak çeşitleri ona cömert davrandı ve üreme hücrelerinden her ne varsa ona indirdi.

Küstahlıktan sonra onun başı göründü. Sanki o sel ve çer çöpten olan yün eğirme tepesi idi.

Sanki sırtının üstündeki göden bağırsaklarının kanı, kına ile boyanmış ve taranmış bir ihtiyar sakalı gibiydi.

Nice gecedir mutlu olarak geceledim onun ve ince belli tombul ayakları arasında.

Öne doğru hamle etme; tekrar tekrar ilerleme bilir. Geri geri kaçır. Yönelir ve arka çevirir. Selin yüksek bir yerden aşağı doğru hızla indirdiği kaya gibi.

Suya girmişçesine terlemiş olması gerekirken; hiç terlemeden bu yaban öküzlerinin erkeklerine, dişilerine bir koşuşta yetişti.”

3.2.4. Edebi Tasvir

Bir şeyi içinde bulunduğu duruma ve biçimlere uygun olarak anmaya tasvir denir. Şairlerin çoğu farklı özelliklere sahip olan nesneleri tasvir etmekten geri durmamışlardır.⁷²⁹ Arap şairlerinin tasvirleri; duyusal, maddî ve duygusal olarak üç kısma ayrılmaktadır. Bazı eleştirmenler tarafından naklî tasvir adı da verilen duyusal tasvir, bazen şairin gördüğü şeyleri benzetme sanatlarından yararlanarak şiirinde yer verdiği olguyu gözle görüyormuşçasına ifade etmesidir. Maddi tasvir de ise şairin soyut olan bir şeyi somut bir şeye benzetmesidir. Son olarak duygusal tasvir ise nesne ve olgulara farklı anlamların yüklenmesi ve şairin hayal dünyasında bu nesneleri bir kimliğe büründürmesidir.⁷³⁰

İbn ‘Uneyn’in şiirlerine bakıldığında şairin duyusal, maddî ve duygusal tasvirlerden yararlandığı görülmektedir.

İbn ‘Uneyn bir medih kasidesinin aşağıdaki beyitlerinde dağları ve sarayları tasvir ederken duyusal tasvirden yararlanmıştır.⁷³¹ (Tavîl)

وَقَامَتْ جِبَالُ التَّلَجِ زُهْرًا كَأَنَّهَا بَقِيَّةُ شَيْبٍ قَدْ تَلَا شَى خَضَابُهُ
وَلَا حَتَّ قُصُورُ الْغُوطَيْنِ كَأَنَّهَا سَفَائِنُ فِي بَحْرِ يَغْبُ غُبَابُهُ

“Selc dağları çiçek açtı. Sanki onlar, kınası yok olmaya yüz tutmuş yaşlılığın bakiyyesi gibi.

El-Gûâteyn sarayları göründü, dalgaları artan bir denizdeki gemiler gibi.”

Yukarıdaki beyitlerde görüldüğü üzere şair teşbih sanatını kullanarak Selc dağlarında çiçeklerinin açılmasını, yaşlı bir kimsenin saçına kına yakılmasına; sarayları ise gemilere benzetmiştir. Hem benzeyen hem de benzetilen taraf hissî olduğu için bu beyitlerde duyusal tasvir vardır.

Şairin duyusal tasviri kullandığı aşağıdaki beyitlerde ‘İzzetâ yaylalarının karlarla kaplanmasını, Sâsânî ailesinin gelinlerine benzetmiştir.⁷³² (Hafîf)

⁷²⁹ Nevzat H. Yanık, *Arap Şiirinde Tasvir* (Erzurum: Fenomen, 2010), 4.

⁷³⁰ Yanık, 8-12.

⁷³¹ İbn ‘Uneyn, *Dîvânu İbn ‘Uneyn*, 19-20.

وَرُبَا عِرَّتَا وَقَدْ جَادَهَا الثَّلَّ جُ وَلَا حَتَّ مِنْ سَائِرِ الْأَقْطَارِ
كَغُرُوسٍ مِنْ آلِ سَاسَانَ تُجَلَّى فِي دَبِيقِي خَلَّةٍ وَإِزَارِ

“İzzetâ yaylası. Kar ona cömert davranmıştır; diğer bölgelerden görünmüştür.

Alt ve üst elbisesi Debîk (ince elbise) ’den parlayan Sâsân ailesinden bir gelin zannedersin.”

İbn ‘Uneyn’in meliği şaraba davet ettiği şiirinin aşağıdaki beyitlerinde ilkbaharın çiçeklerini yıldızların ışıltılarına, hilâli ise gümüşten bir kayığa benzeterek her iki tarafı da maddî olan teşbih sanatından faydalanmıştır.⁷³³(Meczûu ’l-kâmil)

انْظُرْ إِلَى زَهْرِ الرَّبِّي ع كَأَنَّهُ زُهُرُ النَّعَائِمِ
وَالرَّوَضِ قَدْ رَقَمَتْ وَشَا بُعْ بُرْدِهِ كَفْتُ الْعَمَائِمِ
وَبَدَا الْهَلَالُ كَزُورْقِي مِنْ فِضَّةٍ فِي الْبَحْرِ عَائِمِ

“İlkbaharın çiçeklerine bak. Sanki o yıldızların parlamalarıdır.

Bulutların elinin süslü cilbabını renk renk süslediği bahçeye,

Denizde yüzen gümüşten bir sandal gibi hilal göründü.”

Şair, aşağıdaki beyitte ise bahçeyi insana benzetip ve insanı hazfederek istiare-i mekniyye sanatından faydalanmıştır. Söz konusu beyitte hem bahçe hem de insan maddi olması hasebiyle şair duyusal tasvirden faydalanmıştır.⁷³⁴(Kâmil)

حَتَّى تَرَى وَجَةَ الرِّيَاضِ بِعَارِضٍ أَحْوَى وَفَوْدَ الدَّوْحِ أَزْهَرَ نَيْرَا

“Ta ki bahçelerin yüzünü simsiyah bir bulut ve ağaç dallarının parlak bir şekilde çiçeklendiğini göresin.”

İbn ‘Uneyn bir medih kasidesinin aşağıdaki beytinde soyut olan din kelimesini insana benzetip ve kendisine karamsarlık ve güler yüzlülük gibi vasıflar yükleyerek somutlaştırmıştır. Dolayısıyla bu beyitte maddî tasvir vardır.⁷³⁵(Tavîl)

وَأَصْبَحَ وَجْهُ الدِّينِ بَعْدَ عَبُوسِهِ طَلِيقًا وَلَوْلَاهُ أَطَالَ إِكْتِنَابُهُ

“Dinin yüzü asık suratlığından sonra neşeli oldu. Şayet o olmasaydı onun kederi uzardı.”

⁷³² İbn ‘Uneyn, 75.

⁷³³ İbn ‘Uneyn, 101.

⁷³⁴ İbn ‘Uneyn, 4.

⁷³⁵ İbn ‘Uneyn, 21.

Bir mersiye şiirinin aşağıdaki beytinde şair, istiare-i mekniyye sanatını kullanarak ölümü insana benzetmiş ve kendisine kalp isnat etmiştir. Dolayısıyla soyut olan ölüm kelimesini bu şekilde somutlaştırmıştır.⁷³⁶(Kâmil)

لَوْ أَنَّ قَلْبَ الْمَوْتِ رَقَّ لِهَاكِ لَشَجَاهُ أَطْفَالُ وَرَاكَ صِغَارُ

“Şayet ölümün kalbi ölen kimseye şefkat gösterseydi, arkadaki küçük çocuklar onu sarsardı.”

Şairin sürgün hayatını ifade ettiği bir şiirinde kendi kararlılığını ve azmini dost olarak gördüğünü dile getirerek soyut olan bu iki kavramı insan gibi tasavvur etmiştir.⁷³⁷(Tavîl)

شَقَقْتُ دُجَاهَا لَا أَرَى غَيْرَ هَمَّتِي أَنْيَسًا وَلَا لِي غَيْرُ عَزَمِي صَاحِبُ

“Gecenin karanlığını yardım, kendi kararlılığımdan başka bir şey göremiyorum cana yakın olarak ve azmim dışımda da arkadaş yoktur.”

Maddi tasvire son örnek olarak memdûhunun cömertliğine vurgu yaptığı ve cömertliği bir deniz ismi olarak ifade ettiği aşağıdaki beyittir.⁷³⁸(Tavîl)

إِلَى بَحْرِ جَوْدٍ يُخْجَلُ الْبَحْرَ كَفُّهُ فَقُلْ عَنْ أَيْدِيهِ فَهَنْ الْعَجَائِبُ

“Elinin (ihsânının) denizi utandıran bir cömertlik denizine. Elleri (ihsânları) hakkında söyle, işte onlar acayıptirler.”

İbn ‘Uneyn bir mersiye kasidesinin aşağıdaki beyitlerinde zamanın kılıcını çekerek memdûhunun ölümüne sebep olduğunu ve musibetlerin okunu kendisine sapladığını dile getirerek şair hayal gücü ile zamana insanî davranışlar vermiştir. Bundan dolayı bu beyitlerde duygusal tasvirten söz edilebilir.⁷³⁹(Kâmil)

يَا ذَهْرُ وَيْحَكَ مَا عَدَا مِمَّا بَدَا أَرْسَلْتُ سَهْمَ الْحَادِثَاتِ فَأَقْصَدَا
أَغَمَدْتُ سَيْفًا مُرْهَفًا شَفَرَاثُهُ قَدْ كَانَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ مُجَرَّدَا
فَفَاعَلَ بِجَهْدِكَ مَا تَشَاءُ فَإِنِّي بَعْدَ الْمُعْظَمِ لَا أَبَالِي بِالزَّيْدِ

“Ey zaman! Sana yazıklar olsun, görünen şeye engel olmadı. Musibetlerin okunu gönderdin ve isabet etti(hedefi buldu).

Uçları keskin olan bir kılıcı soktun. Allah yolunda kınında çekilmiş bir kılıç idi.

⁷³⁶ İbn ‘Uneyn, 67.

⁷³⁷ İbn ‘Uneyn, 36.

⁷³⁸ İbn ‘Uneyn, 36.

⁷³⁹ İbn ‘Uneyn, 59.

Gücünle istediğini yap artık. Ben el-Muazzam'dan sonra helak olmaya aldırış etmem.”

İbn ‘Uneyn şimşegi bir insan gibi düşünerek aşağıdaki beyitlerde ‘İzzetâ ehline selamını ulaştırmasını ve sürgünün ne zaman biteceğini kendilerini sormasını istemiştir.⁷⁴⁰(Kâmil)

يَا بَرَقُ حَيِّ إِذَا مَرَرْتَ بِعَزَّتَا أَهْلِي وَإِنْ زَادُوا جَفَاً وَتَعَنَّتَا
أَبْلِغْهُمْ عَنِّي السَّلَامَ وَقُلْ لَهُمْ أَحِبَابُنَا هَذَا الصُّدُودُ إِلَى مَتَى

“‘İzzetâ’ya uğradığında ehline selam söyle ey şimşek! Her ne kadar katı ve inatlılıkları artsa da.

Benden onlara selam ulaştır. Onlara söyle, ey dostlarımız bu sürgün ne zamana kadar?”

Duygusal tasvire son örnek olarak şairin dini bir insan gibi tasvir ederek kendisiyle lakaplanmış kişilerden yakındığı aşağıdaki beyitlerdir.⁷⁴¹(Hafîf)

صَعِدَ الدِّينُ يَسْتَعِيْثُ إِلَى اللَّهِ هِ وَقَالَ الْأَنَامُ قَدْ ظَلَمُونِي
يَنْسَمُونَ بِي وَحَقَّكَ لَا أَعْرِفُ رَفْتُ شَخْصاً مِنْهُمْ وَلَا يَعْرِفُونِي
جَعَلُوا ابْنَ الْمَصْرِيِّ تَاجِي وَلَوْ كَا نَ شِرَاكاً لِلنَّعْلِ لَمْ يُنْصِفُونِي
ثُمَّ قَالُوا الْبَكْرِيُّ صَدْرِي كَمَا قَا لُوا وَفَالُوا وَوَجَّهِي الزَّنْكَلُونِي

“Din, Allah’tan yardım istemek için yukarı çıktı ve dedi ki insanlar bana zulmetti.

Benimle isimlendiriliyorlar. Onlardan hiçbir şahsın ne beni ne de senin hakkının bildiklerini bilmiyorum.

İbn Mişrîyi benim tacım kıldılar. Şayet ayakkabıya bağ olsa bana adil davranmazlar.

Sonra, el-Bekrî’nin önderim olduğunu söylediler, yüzüme ez-Zenkelûnî dedikleri gibi.”

3.2.5. Vezin ve Kafiye

Arapçada bir amaç için söylenen sözlerin neredeyse hepsi vezin ve kafiye gözetilerek dile getirildiği söylenebilir. Arap sözünün çoğunun şiir olduğu ve bunlarda

⁷⁴⁰ İbn ‘Uneyn, 86.

⁷⁴¹ İbn ‘Uneyn, 209-10.

vezin ve kafiye gözetildiği bilinmektedir.⁷⁴² Vezin hecelerinin ya da uzun ve kısa hecelerinin belirli miktarlarda tekrarına dayanan, müzikal ve fonetik ahengi sağlayan kalıplar dizisini⁷⁴³, kafiye ise beyitlerin sonlarının birbirini izlemesi veya arka arkaya tekrar edilmesidir.⁷⁴⁴ Vezin ve kafiye Arap şiirinde ahengi sağlayan iki unsurdur.⁷⁴⁵

İbn ‘Uneyn’in şiirleri incelendiğinde şairin hassas bir şekilde bahirleri tatbik ettiği görülmektedir. Aşağıdaki tabloda şairin şiirlerinde kullandığı bahirler gösterilmiştir:

Tablo 3.1: Bahirler

<i>Bahir Adı</i>	<i>Şiir Sayısı</i>	<i>Beyit Sayısı</i>
<i>Tavîl</i>	70	523
<i>Kâmil</i>	67	612
<i>Basît</i>	46	266
<i>Hafîf</i>	32	168
<i>Vâfir</i>	21	72
<i>Serî’</i>	19	58
<i>Mutekârib</i>	11	26
<i>Munserih</i>	11	107
<i>Meczû’l-kâmil</i>	8	25
<i>Meczû’r-recez</i>	8	23
<i>Muḥle’u’l-basît</i>	5	11
<i>Recez</i>	2	4
<i>Remel</i>	2	6
<i>Vâfiru tâm</i>	2	11
<i>Meczû’l-munserih</i>	1	5
<i>Meczû’r-remel</i>	1	2
<i>Hafîfu tâm</i>	1	14
<i>Muctes</i>	1	3
<i>Kâmilu tâm</i>	1	3
<i>Ahzu’l-kâmil</i>	1	1
<i>Basîtu tâm</i>	1	5

Tablo incelendiğinde, beyit sayısı bakımından şairin en çok kullandığı bahrin kâmil olduğu; şiir sayısı bakımından ise tavîl bahri olduğu görülmektedir. Şairin en az kullandığı bahirler ise muctes, meczû’l-munserih, meczû’r-remel, hafîfu tâm, kâmilu tâm, ahzu’l-kâmil ve basîtu tâm’dır. Basît, kâmil ve vâfir gibi Cahiliye döneminde

⁷⁴² Mahmud Mustafa, *Ehdâ sebil ilâ ilmeyi’l-Halil* (Mektebetu’l-Me‘ârif, 2002), 116.

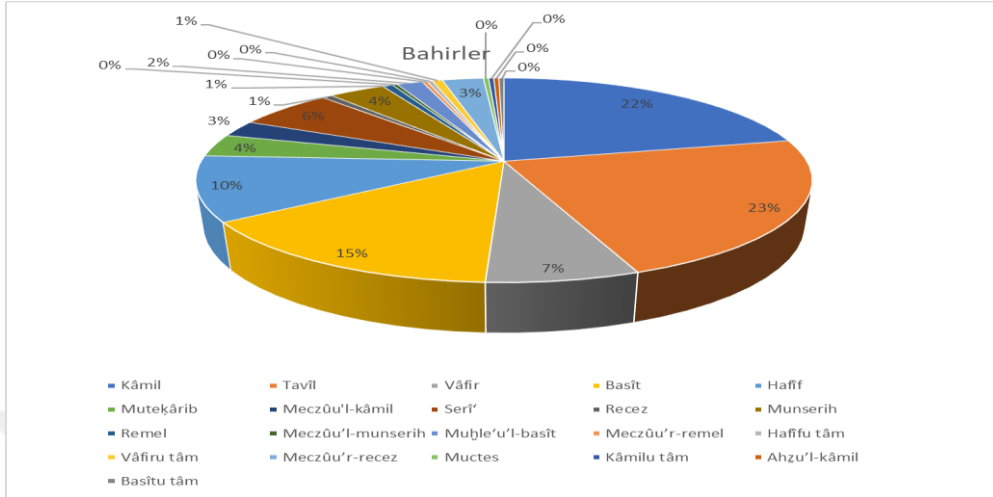
⁷⁴³ Durmuş, “Vezin”, 77.

⁷⁴⁴ İsmail Durmuş, Mürsel Öztürk ve İskender Pala, “Kafiye”, içinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 149.

⁷⁴⁵ Ahmet Şen, *Lübnanlı Corcî Şâhin ’Atiyye ve Şiirleri* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2022), 216.

çokça kullanılan bahirlerin şairin şiirlerinde de çokça kullanılmıştır. Şiirlerin bahirlerine göre yüzdelik oranı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir:

Şekil 3.1: Bahirlerin Yüzdelik Oranları

Yukarıda söylendiği üzere şiirin temelini kafiye ve vezin birlikte oluşturmaktadırlar. Arap şiirinde birçok kafiye düzeni kullanılmış olmakla beraber, en çok kullanılan klasik tek kafiye düzenidir. İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde de bu kafiye düzeni vardır. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için şiirlerin revîleri ve harflerinin harekeli (mutlak) ve harekesiz (mukayyed) haline göre ortaya çıkan tablo vermek önemlidir:

Tablo 3.2: İbn ‘Uneyn Şiirlerinde Kafiyeler

Şiir Sırası	Revî Harfî	Türü	Şiir Sırası	Revî Harfî	Türü
1	Râ	Mutlak	20	Râ	Mutlak
2	Lâm	Mutlak	21	Dâl	Mutlak
3	Ayn	Mutlak	22	Dâl	Mutlak
4	Fâ	Mutlak	23	Râ	Mutlak
5	Râ	Mutlak	24	Lâm	Mutlak
6	Bâ	Mutlak	25	Dâl	Mutlak
7	Ayn	Mutlak	26	Râ	Mutlak
8	Râ	Mutlak	27	Nûn	Mukayyed
9	Nûn	Mutlak	28	Mîm	Mutlak
10	Sîn	Mutlak	29	Râ	Mutlak
11	Bâ	Mutlak	30	Mîm	Mutlak
12	Bâ	Mutlak	31	Râ	Mukayyed
13	Bâ	Mutlak	32	Lâm	Mutlak
14	Lâm	Mutlak	33	Fâ	Mutlak
15	Mîm	Mutlak	34	Lâm	Mutlak
16	Nûn	Mutlak	35	Lâm	Mutlak
17	Bâ	Mutlak	36	Tâ(ت)	Mutlak
18	Dâl	Mutlak	37	Râ	Mutlak
19	Lâm	Mutlak	38	Bâ	Mutlak

Tablo 3.2: İbn ‘Uneyn Şiirlerinde Kafiyeleler (devamı)

Şiir Sırası	Revî Harfî	Türü	Şiir Sırası	Revî Harfî	Türü
39	Mîm	Mutlak	83	Kâf	Mutlak
40	Râ	Mutlak	84	Mîm	Mutlak
41	Fâ	Mutlak	85	Lâm	Mukayyed
42	Mîm	Mutlak	86	Bâ	Mutlak
43	Dâl	Mutlak	87	Bâ	Mukayyed
44	Bâ	Mutlak	88	Bâ	Mutlak
45	Yâ	Mutlak	89	Hâ(ح)	Mutlak
46	Kâf	Mutlak	90	Râ	Mutlak
47	Ayn	Mutlak	91	Bâ	Mutlak
48	Fâ	Mutlak	92	Bâ	Mutlak
49	Sîn	Mutlak	93	Mîm	Mutlak
50	Hâ	Mutlak	94	Râ	Mutlak
51	Râ	Mutlak	95	Lâm	Mutlak
52	Mîm	Mukayyed	96	Râ	Mukayyed
53	Râ	Mutlak	97	Lâm	Mutlak
54	Nûn	Mutlak	98	Mîm	Mutlak
55	Nûn	Mutlak	99	Vâv	Mutlak
56	Mîm	Mutlak	100	Dâl	Mutlak
57	Lâm	Mutlak	101	Bâ	Mutlak
58	Nûn	Mutlak	102	E.Maksure	Mutlak
59	Kef	Mukayyed	103	Mîm	Mutlak
60	Mîm	Mutlak	104	Yâ	Mutlak
61	Kâf	Mutlak	105	E.Maksure	Mutlak
62	Ayn	Mutlak	106	Fâ	Mutlak
63	Fâ	Mutlak	107	Mîm	Mutlak
64	Lâm	Mutlak	108	Vâv	Mutlak
65	Dâl	Mutlak	109	E.Maksure	Mutlak
66	Fâ	Mutlak	110	Râ	Mukayyed
67	Lâm	Mukayyed	111	Lâm	Mutlak
68	Fâ	Mutlak	112	Lâm	Mukayyed
69	Tâ(ت)	Mutlak	113	Lâm	Mutlak
70	Mîm	Mutlak	114	Ğayn	Mutlak
71	Şîn	Mutlak	115	Tâ(ت)	Mutlak
72	Lâm	Mutlak	116	Râ	Mutlak
73	Yâ	Mutlak	117	Lâm	Mutlak
74	Râ	Mutlak	118	Râ	Mutlak
75	Mîm	Mutlak	119	Kâf	Mutlak
76	Hemze	Mutlak	120	Yâ	Mutlak
77	Ayn	Mutlak	121	Nûn	Mutlak
78	Mîm	Mutlak	122	Lâm	Mutlak
79	Lâm	Mutlak	123	Kâf	Mutlak
80	Ayn	Mutlak	124	Lâm	Mutlak
81	Bâ	Mutlak	125	Bâ	Mutlak
82	Mîm	Mukayyed	126	Fâ	Mutlak

Tablo 3.2: İbn ‘Uneyn Şiirlerinde Kafiyeleler (devamı)

Şiir Sırası	Revî Harfî	Türü	Şiir Sırası	Revî Harfî	Türü
127	Nûn	Mutlak	171	Hâ(ح)	Mutlak
128	Râ	Mutlak	172	Râ	Mutlak
129	Dâl	Mutlak	173	Râ	Mutlak
130	Dâl	Mutlak	174	Râ	Mutlak
131	Fâ	Mutlak	175	Ayn	Mutlak
132	Mîm	Mutlak	176	Bâ	Mutlak
133	Râ	Mutlak	177	Râ	Mutlak
134	Râ	Mukayyed	178	Fâ	Mutlak
135	Şîn	Mutlak	179	Dâl	Mutlak
136	Mîm	Mukayyed	180	Dâl	Mutlak
137	Fâ	Mutlak	181	Dâl	Mutlak
138	Bâ	Mukayyed	182	Lâm	Mutlak
139	Lâm	Mutlak	183	Fâ	Mutlak
140	Lâm	Mutlak	184	Râ	Mutlak
141	Mîm	Mutlak	185	Sîn	Mutlak
142	Mîm	Mutlak	186	Dâl	Mutlak
143	Lâm	Mutlak	187	Nûn	Mutlak
144	Râ	Mutlak	188	Bâ	Mutlak
145	Mîm	Mutlak	189	Tâ(ت)	Mutlak
146	Kâf	Mukayyed	190	Lâm	Mutlak
147	Mîm	Mutlak	191	Bâ	Mutlak
148	Dâl	Mutlak	192	Râ	Mutlak
149	Dâl	Mutlak	193	Yâ	Mutlak
150	Şîn	Mutlak	194	Yâ	Mukayyede
151	Mîm	Mutlak	195	Mîm	Mutlak
152	Nûn	Mutlak	196	Lâm	Mutlak
153	Zâl(ذ)	Mutlak	197	Dâl	Mutlak
154	Yâ	Mukayyed	198	Mîm	Mutlak
155	Nûn	Mutlak	199	Râ	Mukayyed
156	Bâ	Mutlak	200	Nûn	Mutlak
157	Râ	Mutlak	201	Lâm	Mutlak
158	Hâ(ه)	Mutlak	202	E.Maksûre	Mutlak
159	Râ	Mutlak	203	Mîm	Mutlak
160	Râ	Mutlak	204	Lâm	Mutlak
161	Lâm	Mutlak	205	Fâ	Mutlak
162	Râ	Mukayyed	206	Râ	Mutlak
163	Râ	Mutlak	207	Ayn	Mutlak
164	Râ	Mutlak	208	Dâl	Mutlak
165	Râ	Mutlak	209	Râ	Mutlak
166	Mîm	Mutlak	210	Râ	Mutlak
167	Mîm	Mutlak	211	Mîm	Mutlak
168	Râ	Mutlak	212	Râ	Mutlak
169	Râ	Mutlak	213	Mîm	Mutlak
170	Râ	Mutlak	214	Kâf	Mutlak

Tablo 3.2: İbn ‘Uneyn Şiirlerinde Kafiyeleler (devamı)

Şiir Sırası	Revî Harfî	Türü	Şiir Sırası	Revî Harfî	Türü
215	Yâ	Mutlak	259	Kef	Mutlak
216	Dâl	Mutlak	260	Nûn	Mutlak
217	Nûn	Mutlak	261	Yâ	Mutlak
218	Fâ	Mutlak	262	Dâl	Mutlak
219	Ayn	Mutlak	263	Se(س)	Mutlak
220	Dâd	Mutlak	264	Mîm	Mutlak
221	Sîn	Mutlak	265	Kâf	Mutlak
222	Râ	Mukayyed	266	Kâf	Mutlak
223	Kef	Mutlak	267	Râ	Mutlak
224	Nûn	Mutlak	268	Yâ	Mutlak
225	Sîn	Mutlak	269	Dâl	Mutlak
226	Sîn	Mutlak	270	Mîm	Mutlak
227	Kef	Mukayyed	271	Mîm	Mutlak
228	Nûn	Mutlak	272	Zâl(ز)	Mutlak
229	Nûn	Mukayyed	273	Yâ	Mukayyede
230	Râ	Mutlak	274	Nûn	Mutlak
231	Bâ	Mukayyed	275	Kâf	Mutlak
232	Râ	Mutlak	276	Bâ	Mutlak
233	Kâf	Mutlak	277	Nûn	Mutlak
234	Râ	Mutlak	278	Dâd	Mutlak
235	Râ	Mutlak	279	Fâ	Mutlak
236	Bâ	Mutlak	280	Hâ(ح)	Mutlak
237	Râ	Mutlak	281	Lâm	Mutlak
238	Nûn	Mutlak	282	Lâm	Mutlak
239	Ayn	Mutlak	283	Bâ	Mutlak
240	Bâ	Mutlak	284	Tâ(ت)	Mutlak
241	Dâl	Mutlak	285	Lâm	Mutlak
242	Dâl	Mutlak	286	Ayn	Mutlak
243	Râ	Mutlak	287	Lâm	Mutlak
244	Bâ	Mutlak	288	Râ	Mutlak
245	Bâ	Mutlak	289	Dâl	Mukayyed
246	Sâd	Mutlak	290	Bâ	Mutlak
247	Cîm	Mutlak	291	Tâ(ط)	Mutlak
248	Râ	Mutlak	292	Bâ	Mukayyed
249	Lâm	Mukayyed	293	Râ	Mutlak
250	Nûn	Mutlak	294	Nûn	Mutlak
251	Mîm	Mutlak	295	Kâf	Mutlak
252	Lâm	Mutlak	296	Bâ	Mutlak
253	Râ	Mukayyed	297	Râ	Mutlak
254	Fâ	Mutlak	298	Kâf	Mutlak
255	Dâd	Mutlak	299	Kâf	Mutlak
256	Yâ	Mukayyed	300	Râ	Mutlak
257	Râ	Mutlak	301	Râ	Mutlak
258	Bâ	Mutlak	302	Kâf	Mutlak

Tablo 3.2: İbn ‘Uneyn Şiirlerinde Kafiyeleler (devamı)

Şiir Sırası	Revî Harfî	Türü	Şiir Sırası	Revî Harfî	Türü
303	Râ	Mutlak	307	Bâ	Mutlak
304	Râ	Mutlak	308	Bâ	Mutlak
305	Ze	Mutlak	309	Mîm	Mutlak
306	Elif	Mutlak	310	Bâ	Mutlak
			311	Lâm	Mutlak

Arap şiirinde en çok kullanılan revî harfleri çoğunlukla د, ل, ر, ن, ب, م gibi harfler olup ه, ظ, ص, ش, غ, ث gibi harflere revîde daha az yer verilmektedir.⁷⁴⁶ İbn ‘Uneyn’in şiirlerinde klasik kafiye düzeni hâkim olmakla birlikte en çok kullanılan revî harflerinin şairin şiirlerinde de çokça kullanıldığı görülmektedir. Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere şairin revî harfî olarak 62 defa râ, 37 defa lâ, 36 defa mîm ve 34 defa bâ harfini kullanırken; en az kullandığı harfler ise hemze, ğayn, hâ(ه) ve tâ(ط) harfini birer kez kullanmıştır.

⁷⁴⁶ İbrahîm Enîs, *Mûsîka’ş-Şi’r*, 2. bs (Kahire: Mektebetu’l-Anglu el-Mısıriyye, 1952), 84; Şen, *Lübnanlı Corcî Şâhin ’Atiyye ve Şiirleri*, 220.

SONUÇ

Arap şiiri üzerindeki ilmî çalışmalar daha çok Cahiliye, Emevî ve Abbâsî dönemleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Araştırmacılar bu dönemlerdeki şairlerin hayatlarını ve şiir anlayışlarını incelemişler ve söz konusu dönemlerin siyasî, sosyal ve kültürel durumlarını bir nebze de olsa günümüze aktarmışlardır. Eyyûbî döneminde şairler ve şiirler çokça olmakla beraber, araştırmacılar bu döneme fazla eğilmemişlerdir.

Fatimî ve Zengî devletlerinin yıkılışları ile Eyyûbî devletinin kuruluş ve yükseliş dönemlerine denk gelen 12. ve 13. yüzyıllardaki Dımaşk ve Mısır'daki Arap şiirlerine eğilmek, dönemin siyasî, sosyal ve kültürel durumlarının anlaşılmasında fayda olduğu açıktır. Bu sebepten dolayı İbn 'Uneyn'in şiirleri, dönemin zihniyetini ortaya koymasından dolayı önemlidir.

Dönemin muhteva, şekil, üslup ve dili büyük ölçüde Cahiliye, Emevî ve Abbâsî şiirlerinden etkilenmekle beraber Muveşşehât gibi yeni türlerin olduğu da görülmektedir. Bu dönemde birçok şairin dönemin şiir anlayışında etkisi vardır. Eyyûbî döneminin şiir anlayışını yansıtan şairlerden biri de İbn 'Uneyn'dir. Birçok temayı şiirlerinde işlemesi ve döneminin en önemli hiciv şairlerinden kabul edilmesinin yanı sıra şairin lafız ve anlamlarının güçlü olması, kendisinin dönemin önemli şairleri arasında olmasını sağlamıştır.

Eyyûbî döneminde edebî sanatların bazı şairler tarafından çokça kullandığı bilinmektedir. Nitekim İbn 'Uneyn'in şiirlerinde bu sanatlar çokça kullanılmakla beraber aynı zamanda şiirlerinde iktibas ve tazminler de ustaca kullanılmıştır.

İbn 'Uneyn'in tıp, mantık, nahiv, sarf, kelâm ve astronomi terimlerini şiirlerinde kullanması, şairin ne kadar hünerli biri olduğunu ortaya koymaktadır. Muhteva, üslup ve dil yönünde geleneksel çizgiyi takip eden şairin şiirlerinde luğaza büyük bir alan ayırması, bilmece konusundaki becerisini de göstermektedir. İbn 'Uneyn, dönemin şairleri tarafından bazen eleştirilmişse de kendisinin şiir meclisine davet edilmesi ve bir meselede hakem olunması istenmesi, döneminin önemli bir şairi olduğunun göstergesidir.

Halîl Merdem Bek tarafından tahkik edilen şairin divanında medih ve hiciv şiirleri büyük yer kaplamakta; ihvâniyyât, mersiye, luğaz ile Vatan'a özlem şiirleri de

azımsanamayacak derece de vardır. Şair, her ne kadar birçok konuda şiirler yazmışsa da dönemindeki neredeyse herkes ile ilgili hiciv şiiri yazması ve hiciv şiirlerindeki edebî sanatlarını iyi bir şekilde kullanması gibi sebeplerle kendisinin hiciv şairi olarak tanınmasına yol açmıştır.

Yaşamının yaklaşık yirmi yılını sürgünde geçiren şairin divanında önemli bir yer tutan medih şiirlerini yazma amacının genel olarak sürgün hayatının haksızlığına vurgu yapmak, o dönemde haçlılarla yapılan savaşlardaki Eyyûbî hükümdarlarının, vezir ve komutanlarının kahramanlıklarını dile getirmek ve onların cömertliklerini göz önüne sermek denilebilir.

Hiciv şiirlerine bakıldığında şairin döneminin her kesimini eleştirdiği görülmektedir. Bazı hiciv şiirlerinde müstehcen ifadeler olmakla birlikte, döneminin en önemli hiciv şairi olarak kabul edilmektedir.

Vatan'a özlem şiirlerinde Dımaşk bölgesini tasvir etmekle birlikte şiirlerinin asıl amacının sürgünün dayanılmaz oluşunu duyurmak ve sürgünün bitmesi umududur.

İhvâniyyât ve çalışmada hiciv altında yer verilen alay etme şiirlerinde şairin kendi hayatında karşılaştığı olayları resmetmesi, tarihin doğru anlaşılmasında bir nebze de olsa katkısı olmuştur. Şairin özellikle alay etme şiirlerinde toplumun alt ve üst tabakanın yaptığı yanlışları alay edici bir şekilde dile getirmesi, kaleminin güçlü oluşunu göstermektedir.

Luğaz şiirlerinin divanında önemli bir yer teşkil etmesi, bazı kimselerin şaire sorduğu bilmecelelere şairin cevaplaması ile şairin de bazı kimselere bilmece sorması, luğaz konusunun dönemin şiir anlayışında önemli bir yere sahip olduğunun göstergesidir.

Şairin şiirlerinde üzüm şarabının nasıl korunduğu, kumar oynamanın eskiden övülen bir şey olduğu ve İbnu'l-Eşec adındaki birinin tutsaklıktan dolayı kendisini öldürmesi gibi tarihî bilgiler vermesi, şairin eski tarihî olaylarıyla ilgili bilgi sahibi olduğunun göstergesidir.

En uzun 59 beyit olan şairin kasidelerinin geleneksel kaside yapısı gibi olduğu görülmektedir. Zira şair, kasidede bulunması gereken matla', mukaddime, ana konu ve hatimeye neredeyse kasidelerinin yarısında yer vermiştir.. Şair, matla' beyitlerinde

kasidenin konusu hakkında ipucu vermekte, tehallus beyitlerinde ise ana konu ile mukaddime arasındaki bağlantıyı çoğunlukla kurulduğu görülmektedir. Şairin neredeyse her matla' beytinde tarşi' sanatını kullanması giriş beyitlerinin edebî değerini artırdığı söylenebilir.

Şair, mukaddime kısımlarında daha çok sürgün hayatının haksız oluşuna değinmiştir. Bununla beraber bazı mukaddimelerde memdûhun tasviri, şahit olduğu yerlerin tasviri ve o dönemde haçlılarla yapılan savaşların tasviri de vardır. Şair, neredeyse her kasidesindeki mukaddimleri ana konu ile ilgili ipuçlar vermektedir. Aynı şekilde hâtıme kısımları da ana konu ile bağlantılıdır.

Şairin şiirlerinde kullandığı fasih olmayan kelime az olmakla beraber; seçtiği kelimeler telaffuzu kolay ve manaları anlaşılırdır. Aynı zamanda konulara göre şiirlerinde kullandığı kelimeler de birbiri ile uyumludur.

İbn 'Uneyn'in şiirlerinde çokça farklı cümleler kullanması, şiirlerinin tekdüze olmaktan uzak tutmuştur. Özellikle inşâi cümlelerin her çeşidini kullanması ve bu cümlelerin farklı belagî anlamlarında kullanması bunda etkili olmuştur. Hazfın şiirlerinde kullanması da yine şairin şiirlerinin edebî değerini yükseltmiştir.

Şairin şiirlerinde anlatım yöntemleri olarak tahkiye(hikaye tarzında olayı anlatma), muhavere(karşılıklı konuşma), tasvir ve bedî' sanatlarının şiirlerindeki yoğunluğu, şairin şiirdeki ustalığını göstermesi açısından önemlidir.

Şiirlerinde gerek tasvirler olsun gerekse medih veya hiciv ile ilgili şiirleri olsun teşbih ve istiareyi çokça kullanması, şairin anlatmak istediğini farklı yollarla ifade etmesindeki başarısının bir göstergesidir.

Sonuç olarak bu çalışmada, Eyyûbî döneminde yaşamış ve sürgün edilmesinden dolayı birçok beldeye yolculuk yapmış ve sonunda doğduğu yer olan Dımaşk'a geri dönebilmiş olan ve döneminin en önemli hiciv şairi olarak tanınmış şairin hayatını ve şiirlerini imkânlar nispetinde incelenmeye ve tanıtılmaya çalışılmıştır. Çalışmanın girişinde bahsedildiği üzere çokça şairin yetiştiği Eyyûbî döneminin şiirlerinin incelenmesine bu çalışmanın bir katkısı olacağı düşünülmektedir. Aynı şekilde bu çalışma vesilesi ile dönemin siyasî, sosyal ve kültürel durumunun bir nebze de olsa anlaşıldığı düşünülmektedir. Son olarak bu çalışmanın Eyyûbî edebiyatının ortaya konulmasında biraz da olsa katkı sunduğu temenni edilmektedir.

KAYNAKÇA

- ‘Aşûr, Said Abdulfettah. *Mısır ve ‘ş-Şam fî aşri ‘l-Eyyûbiyyîn ve ‘l-Memâlik*. Dâru nahdati ‘Arabiyye, 1972.
- ‘Atvân, Huseyn. *Muḳaddimetu ‘l-Ḳasîdeti ‘l- ‘Arabiyye fî ‘ş-Şi ‘ri ‘l-Câhilî*. Kahire: Dâru ‘l-Me’ârif, 1970.
- ‘Uleymî, Ebu ‘l-Yumn Mucîruddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Abdurrahmân el- ‘Uleymî el-Makdisî el-Hanbelî. *et-Târîḥu ‘l-mu ‘teber fî enbâ ‘i men ‘aber*. Thk. Nuruddin Tâlib. C. 3. Suriye: Dâru ‘n-Nevâdir, 2011.
- Abdulaziz el-‘Azme. *Mir ‘ātu ‘ş-Şâm Târîḥu Dımaşk ve ehlihâ*. Dımaşk: Dâru ‘l-Fıkr, 2002.
- Abdulazîz el-Meymenî Abdulazîz b. Abdilkerîm el-Meymenî er-Rackûtî. *Buhûs ve Tahkîkâtı Abdulazîz el-Meymenî*. Beyrut: Dâru ‘l-Ğarbi ‘l-İslâmî, 1995.
- Abdunnûr, Cebbûr. *el-Mu ‘cemu ‘l-Edebî*. Beyrut: Dâru ‘l-‘ilm li ‘l-melâyin, 1984.
- Abdülcebbar, Abdullah ve Muhammed Abdûlmun‘ım el-Hafâcî. *Kıssatu ‘l-Edeb fî ‘l-Hicâz*. Mektebetu ‘l-Kulliyyâtî ‘l-Ezheriyye, t.y.
- Abdülkâhir el-Cürcânî, Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdurrahman b. Muḥammed. *Delâilu ‘l-Î ‘câz fî ‘İlmi ‘l-Me ‘ânî*. 3. bs. Kahire; Cidde: Dâru ‘l-Medenî, 1413/1992.
- Abdülkâhir el-Cürcânî, Ebû Bekr Abdülkâhir b. Abdurrahman b. Muḥammed. *Esrâru ‘l-Belâğa fî ‘İlmi ‘l-Beyân*. Beyrut: Dâru ‘l-kutubi ‘l-‘ilmiyye, 1422/2001.
- Akalın, L. Sami. *Edebiyat Terimleri*. 4. bs. İstanbul: Varlık Yayınevi, 1976.
- Akdemir, Hikmet. *Belâgat: Meânî-Beyân-Bedî*. İstanbul: Nizamiye Akademi, 2016.
- Aktaş, Şerif. *Edebiyatta Üslûp ve Problemleri*. 2. bs. Ankara: Akçağ Yayınları, 1993.
- 2019.
- Akyüz, Zafer. “Belâğî Amaçları Yönünden Arap Dili ve Belâgatinde Hazif Olgusu ve Anlam Boyutu”. İçinde *II. Uluslararası İslami ve İnsani Araştırmalar Sempozyumu*, editör Adem Yerinde ve Hasan Haliloğlu, 379-96, 2022.
- Akyüz, Zafer. “Bir Anlatım Biçim Olarak Beyân İlminde Mübalağa Sanatı”. İçinde *Sosyal, İnsan ve İdari Bilimlerde Yenilikçi Çalışmalar*, editör Serap Sarıbaş ve Turgay Akkuş. İzmir: Duvar Yayınları, 2023.
- Akyüz, Zafer. *Fadl Hasan Abbâs ve Belâgat İlmindeki Yeri*. Kayseri: Kimlik Yayınları, 2019.
- Alevî, Yahya b. Hamza. *eṭ-Ṭirâz li-Esrârî ‘l-Belâğâ ve ‘Ulûmi ‘l-Haḳâiki ‘l-Î ‘câz*. Beyrut: el-Mektebetu ‘l-‘Unuriyye, 1423.
- Ali, Ruya ve Şerafettin Yıldız. “El-Cevâhirî’nin Şiirlerinde Vatan Özlemi”. *Economics and Management*, 2020.
- Alimlerden bir grup. *el-Mevsû ‘atü ‘l-fıḳhiyye el-Kuveytiyye*. 2. bs. Kuveyt: Dâru Selâsil, 1404.
- Alper, Ömer Mahir. “İbn Sînâ”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 20:319-22. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Bahâ ‘uddîn es-Subkî, Ebû Hâmid Bahâ ‘uddîn Ahmed b. Alî b. Abdilkâfi es-Subkî el-Mısrî. *Arûsu ‘l-Efrâḥ fî Şerḥi Telḥîşi ‘l-Miftâḥ*. Beyrut: el-Mektebetu ‘l-‘Aşriyye, 1423/2003.

- Basuğuy, Bedrettin. *Haçlılar Karşısında İslâm'ın Sağlam Bir Kalesi: Eyyûbîler*. Editör Muhammed Ali Alioğlu. İstanbul: Siyer Yayınları, 2017.
- Bâşâ, Ömer Musa. *el-Edeb fî bilâdi's-Şam 'Uşûru'z-Zengiyyin ve'l-Eyyûbiyyîn ve'l-Memâlik*. 2. bs. Dımaşk: el-Mektebetu'l- 'Abbâsiyye, 1972.
- Bedevî, Ahmed Ahmed. *el-Hayâtu'l-edebîyye fî 'aşri'l-hurûbi's- Şalîbiyye bi Mısr ve's-Şâm*. Mısır: Mektebetu nahdati Mısr, t.y.
- Bedevî, Ahmed Ahmed. *Ususu'n-nağdi'l-edebî 'inde'l-'Arab*. Kahire: Dâru nahdati Mısr, 1996.
- Bekkâr, Yûsuf Huseyn. *Binâu'l-Kaside fî'n-Nağdi'l-'Arabiyyi'l-Ğadîm fî Dav'i-n-Nağdi'l-Hadîş*. Beyrut: Dâru'l-Endelus, t.y.
- Bekkâr, Yûsuf Huseyn. *İtticâhâtü'l-Ğazel fî'l-karni'sâni'l-hicrî*. Mısır: Dâru'l-Me'ârif, 1971.
- Bekrî, Ebû 'Ubeyd Abdullah b. 'Abdilazîz b. Muhammed b. Eyyûb el-. Mu'cemu me'sta'cem min esmâ'i'l-bilâd ve'l-mevâdi'. 3. bs. Beyrut: 'Alemlü'l-kutub, 1403.
- Bekrî Şeyh Emîn. *Mu'tâlaât fî's-Şi'ril-Memlûkî ve'l-Usmânî*. 4. bs. Dâru'l-'ilm li'l-melâyin, 1986.
- Bilge, Mustafa L. "San'a". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 36:88-90. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Bolelli, Nusrettin. *Belâgat: Beyân-Me'ânî-Bedî' İlimleri*. 12. bs. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017.
- Buceyrimî, Suleymân b. Muhammed b. 'Omer el-Buceyrimî el-Mısrî eş-Şâfi'î el-. *Tuhfetü'l-Habîb 'alâ Şerhi'l-Haţîb*. 4 c., 1415/1995.
- Bulut, Ali. *Belâgat: Meânî-Beyân- Bedî'*. 7. bs. İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2017.
- Câhîz, Ebû 'Osmân 'Amr b. Baħr b. Maħbûb. *el-Burşân ve'l-'Urcân ve'l-'Umyân ve'l-Hûlân*. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1410/1989.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâîl b. Hammâd. *es-Sihâh Tâcu'l-luġa*. Thk. Ahmed Abdulğaffâr 'Attâr. 4. bs. Beyrut: Dâru'l-'ilm li'l-melâyin, 1987.
- Çağrııcı, Mustafa. "İstihza". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 23:347-48. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Çağrııcı, Mustafa. "Medih". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 28:304-5. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Çetin, Nihad. *Eski Arap Şiiri*. 2. bs. İstanbul: Kapı Yayınları, 2019.
- Çörtü, Mustafa Meral. *Arapça Dilbigisi: Nahiv*. 23. bs. İstanbul: İFAV, 2020.
- Dayf, Şevkî. *er-Rişâ'*. 4. bs. Kahire: Dâru'l-Me'ârif, t.y.
- Dayf, Şevkî. *Târîhu'l-edebî'l-'Arabî*. Mısır: Dâru'l-Me'ârif, 1995.
- Delcî, Şihâbüddin Ahmed b. Alî b. Abdillâh ed-Delcî el-Mısrî. *el-Felâke ve'l-meflûkûn*. Mısır: Matba'âtu's-şâ b, 1322.
- Dirâyetî, Mustafa. *Fehrestigân nüşehâyî haţîî İran: Fenhâ*. Tahran: Sazmânî isnâd ve kitâphâne-i millî cumhurî İslâmî, 2012.
- Durmuş, İsmail ve İskender Pala. "İstiare". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 23:315-18. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

- Durmuş, İsmail ve İskender Pala. “İtilâf”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 23:459-60. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Durmuş, İsmail, Mürsel Öztürk ve İskender Pala. “Kafiye”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 24:149-53. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Durmuş, İsmail. “Hüsn-i Ta’lîl”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 19:32-33. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Durmuş, İsmail. “İktibas”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 22:52. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Durmuş, İsmail. “Kinaye”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 26:34-36. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Durmuş, İsmail. “Lugaz”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 27:221-22. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Durmuş, İsmail. “Reddü’l-Acüz ale’s-Sadr”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 34:521-22. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Durmuş, İsmail. “Tazmin”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 40:204-6. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Durmuş, İsmail. “Tehallus”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 40:317-19. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Durmuş, İsmail. “Teşbih”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 40:553-56. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Durmuş, İsmail. “Tezat”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 41:58-60. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Durmuş, İsmail. “Vezin”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 43:77-79. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- Ebû Hilâl el-‘Askerî, Ebû Hilâl el-Hasen b. ‘Abdullâh. *eş-Şinâ’ateyn*. Beyrut: el-Mektebetu’l-‘unşuriyye, 1419.
- Ebû Zeyd el-Kureşî, Ebû Zeyd Muhammed b. Ebî’l-Haţţâb el-Kureşî. *Cemheretu Eş’ârî’l-‘Arab*. Mısır: Nahdatu’l-Mısır, t.y.
- Ebu’l-Fidâ, el-Meliku’l-Mueyyed İmâduddîn İsmâîl b. Alî b. Mahmûd el-Eyyûbî. *Muhtaşar fî târihi’l-beşer (el-Muhtaşar fî ahbâri’l-beşer; Târihu Ebi’l-Fidâ)*. C. 3. Mısır: el-Matba’atu’l-Huseyniyye el-Mışriyye, t.y.
- Elmalî, Hüseyin. “Kaside”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 24:562-64. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- El-Musta’sami, Muhammed b. Aydemir. *Ed-Durru’l-Ferîd ve Beytu’l-Kasîd*. Thk. Kâmil Suleyman el-Cebûrî. Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 2015.
- Enîs, İbrahîm. *Mûsika’s-Şi’r*. 2. bs. Kahire: Mektebetu’l-Anglu el-Mışriyye, 1952.
- Ergin, Mehmet Mesut. “Osmanlı Dönemi Arap Şiirinde Sosyal Unsurlar”. *Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy 21 (2006).
- Ezherî, Ebû Mansûr Muhammed b. Ahmed b. el-Herevî. *Tehzîbu’l-Luğa*. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 2001.
- Ferrûh, Ömer. *Târihu’l-edebi’l-‘Arabî*. 4. bs, 1981.
- Hafnî, Abdulhalim. *Et-Taşvîru’l-sâhîr fî’l-Kur’âni’l-Kerîm*. Mısır: El-Hey’etu’l-Mışriyyetu’l-‘İlmiyye li’l-kutub, 1992.

- Halîl b. Ahmed, Ebû Abdîrrahmân b. Amr b. Temîm. *Kitâbü'l-'ayn*. B. y. C. 3. Beyrût: Dâru mektebetü'l-Hilâl, t.y.
- Hâşimî, Ahmed. *Cevâhiru'l-belâğâ fî'l-meânî ve'l-beyân ve'l-bedî'*. Thk. eş-Şirbînî Şerîde. Kahire: Dâru'l-hadîs, 2013.
- Hatîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit. *Târihu Bağdâd ve Zuyûluhu*. C. 15. Beyrut: Dâru'l-kutubî'l-'ilmiyye, 1417.
- İbn 'Uneyn, Ebu'l-Mehâsin Şerefuddîn Muhammed b. Nasrillâh b. el-Huseyn b. 'Uneyn el-Ensârî. *Dîvânu İbn 'Uneyn*. Thk. Halîl Merdem Bek. 2. bs. Beyrut: Dâru Şâdır, t.y.
- İbn 'Adiy, Ebû Ahmed 'Abdullâh b. 'Adiy el-Curcânî. *el-Kâmil fî Du'afâ'i'r-Ricâl*. Beyrut: el-Kutubu'l-'İlmiyye, 1418/1997.
- İbn 'Asâkir, Ebû'l-Kâsım 'Alî b. el-Hasen. *Târîhu Dimeşk*. 8 c. b.y.: Dâru'l-Fikr, 1415/1995.
- İbn Cübeyr, Ebu'l-Hasan Muhammed. *Rihletu İbn Cübeyr*. Beyrut, 1988.
- İbn Dirhem, Abdurrahman b. Abdillâh b. Ahmed. *Nuzhetu'l-Ebşâr biterâfi'l-aḥbar ve'l-eş'ar*. Beyrut: Dâru'l-'İbâd, t.y.
- İbn Duḡmâḡ, Şârimuddîn İbrâhîm b. Muḡammed b. Aydemir el-'Alâ'î el-Kâhirî. *Nuzhetu'l-Enâm fî Târîhi'l-İslâm*. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Aşriyye, 1420/1999.
- İbn Ebî Uşaybi'a, Ebû'l-'Abbâs Ahmed b. el-Kâsım. *'Uyûnu'l-Enbâ' fî Ṭabaḡâti'l-Eṭṭbâ'*. Beyrut: Mektebetu'l-Hayat, t.y.
- İbn Ebu'l-Işba', Abdulazîm b. el-Vahid b. Zâfir b. Ebu'l-Işba' el-'Udvânî el-Bağdâdî el-Mısrî. *Tahrîru't-Taḡbîr fî Şinâ'atu's-Şi'ri ve'n-Neşri ve Beyân İ'câzi'l-Kur'ân*. Thk. Hafnî Muhammed Şeref. el-Cumhûriyyetu'l-'Arabîyyeti'l-Muttehide, t.y.
- İbn Eşir el-Halebî, Necmuddîn Ahmed b. İsmail. *Cevheru'l-Kenz*. Thk. Muhammed Zağlul Sellâm. İskenderiye: Munşe'etu'l-Me'ârif, 1983.
- İbn Faḡlillâh el-'Umerî, Ahmed b. Yahyâ b. Faḡlullâh el-Kureşî el-'Adevî Şihâbuddîn. *Mesâliku'l-'Ebşâr fî Memâliki'l-'Emşâr*. Abu Dabi: el-Mecme'u's-Şekâfi, 1423.
- İbn Hallikân, Ebu'l-'Abbâs Şemsuddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî. *Vefeyâtu'l-a'yân ve enbâ'u ebnâ'i'z-zamân mimma şebete bi'n-naḡl evi's-semâ' ev eşbetehu'l-'ayân*. Beyrut: Dâru Şâdır, t.y.
- İbn Hicce el-Hamevî, Taḡiyu'd-Dîn Ebû Bekir b. 'Alî b. 'Abdullâh b. Hicce el-Hamevî el-Ezrârî. *Hizânetu'l-Edeb ve Ğâyetu'l-Ereb*. Beyrut: Dâru Mektebeti'l-Hilâl-Daru'l-Bihâr, 2004.
- İbn Hişâm, Cemâleddîn b. Hişâm, Ebû Muḡammed Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdullâh İbn Yûsuf Cemâleddîn. *Şerḡu Kaṡru'n-Nedâ ve Bellu's-Şadâ*. Beyrut: Dâru'l-kutubî'l-'ilmiyye, 2012.
- İbn Hişâm, Ebû Muḡammed 'Abdûlmelik b. Hişâm el-Ḥimyerî. *et-Ticân fî Mulûki Ḥimyer*. Sana: Merkezu'd-Dirâsâti ve'l-Ebhâsi'l-Yemeniyye, 1347.
- İbn Hişâm, Ebû Muḡammed Cemâluddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısrî. *Şerḡu Şuzûri'z-zeheb fî ma'rifeti kelâmi'l-'Arab*. Thk. Abdülḡanî ed-Dakr. Suriye: eş-Şeriketu'l-Muttehide, t.y.
- İbn Kayyim el-Cevziyye, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muḡammed b. Ebî Bekr b. Eyyûb ez-Zür'aî ed-Dımaşḡî el-Ḥanbelî. *Celâ'u'l-Efhâm*. Thk. Zâid b. Ahmed en-Neşîrî. 5. bs. Kuveyt: Dâru 'aṡâ'ati'l-ilm, 1407/1987.

- İbn Keşîr, Ebû'l-Fidâ' İsmâîl b. 'Omer b. Keşîr ed-Dimeşkî. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. b.y.: Dâru Hicr, 1418/1997.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ' İmâduddîn İsmâîl b. Şihâbiddîn 'Omer b. Kesîr b. Dav' b. Kesîr el-Kaysî el-Kureşî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. C. 17. Beyrut: Dâru İhyâi't-turâsi'l-'Arabî, 1988.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim b. Kuteybe ed-Dîneverî. *Kitâbu'l-Envâ fî mevâsimi'l-'Arab*. Haydarabad: Dâiratu'l-ma'arifi'l-Osmania, 1956.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Faḍl Muḥammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî î. *Lisânu'l-'Arab*. Beyrut: Dâru Şâdır, 1414/1993.
- İbn Senâ'u'l-Mulk, Ebû'l-Kâsım Hibetullâh b. Ca'fer b. Senâ'u'l-Mulk el-Kâtib. *Dâru't-Tirâz fî 'Ameli'l-Muveşşehât*. 3. bs. Dimaşk: Dâru'l-Fikr, 1400/1980.
- İbn Şâkir el-Ketbî, Muḥammed b. Şâkir b. Aḥmed b. Abdurrahmân b. Şâkir Şalâhuddîn. *Fevâtu'l-Vefeyât*. Beyrut: Dâru Şâdır, 1973-74.
- İbn Tağrıberdî, Ebû'l-Meḥâsın Yûsuf b. Tağrıberdî b. Abdullâh. *en-Nucûmu'z-Zâhira fî Mulûki Mısır ve'l-Kâhira*. Mısır: Vezâratu's-Şekâfe ve'l-İrşâdi'l-Kavmî, t.y.
- İbn Vâsıl, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. Sâlim el-Ḥamevî. *Muferricu'l-Kurûb fî Aḥbâri Benî Eyyûb*. Kahire: Dâru'l-kutub ve'l-veşâiki'l-kavmiyye, 1377/1957.
- İbn Vâsıl, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. Sâlim el-Ḥamevî. *Muferricu'l-Kurûb fî Aḥbâri Benî Eyyûb*. 5 c. b.y.: y.y., 1377/1957.
- İbn Zâfir el-Ezdî, Ebû'l-Ḥasan 'Alî b. Zâfir b. Ḥuseyn el-Ezdî el-Ḥazrecî Cemâluddîn. *Bedâi'u'l-Bedâih*. Mısır, 1861.
- İbn. Reşîk el-Ḳayravânî, Ebû 'Alî el-Ḥasan b. Reşîk el-Ḳayravânî el-Ezdî. *el-'Umde fî Meḥâsini's-Şi'r ve Âdâbihi*. 5. bs. 2 c. Dâru'l-Ceyl, 1401/1981.
- İbn. Sinân el-Ḥafâcî, Ebû Muḥammed 'Abdullâh b. Muḥammed b. Sa'id b. Sinân el-Ḥafâcî el-Ḥalebî. *Sirru'l-Feşâhe*. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 1402/1982.
- İbnu'd-Dubeyşî, Ebû Abdullâh Muḥammed b. Sa'id. *Zeylu Târîhi Bağdâd*. C. 2. Dâru'l-Ġarbi'l-İslâmî: Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf, 2006.
- İbnu'l-'Adîm, 'Omer b. Aḥmed b. Hibetullâh b. Ebî Cerâde. *Buğyetu't-Taleb fî Târîhi Haleb*. C. 3. Dâru'l-Fikr, t.y.
- İbnu'l-Eşîr, Ebû'l-Ḥasen Alî b. Ebî'l-Kerem Muḥammed el-Cezerî. *el-Kâmil fî't-Târîh*. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1417/1997.
- İbnu'l-Eşîr, Ebû'l-Ḥasen Alî b. Ebî'l-Kerem Muḥammed el-Cezerî. *el-Lubâb fî Tehzîbi'l-Ensâb*. Beyrut: Dâru Şâdır, 1980.
- İbnu'l-Mustevfî el-İrbilî, el-Mubârek b. Aḥmed b. el-Mubârek b. Muvehheb el-Laḥmî. *Târîhu İrbil*. Dâru'r-Ruşîd; 'Irâk: Vezâratu's-Şekâfe ve'l-İ'lâm, 1400/1980.
- İbnu's-Serrâc, Ebû Bekr Muḥammed b. es-Serî en-Naḥvî. *el-Uşûl fî'n-Naḥv*. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, t.y.
- İbnu's-Şa'âr, Ebu'l-Berekât Kemâluddîn el-Mubârek b. Ebî Bekr Aḥmed b. Hamdân el-Mevsilî. *Ḳalâ'idu'l-cumân fî ferâ'idu'su'arâ'i hâze'z-zamân*. C. 5. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 2005.
- İbnu'-Verdî, Ebû Hafs Zeynuddîn Ömer b. el-Muzaffer b. Ömer el-Bekrî el-Kureşî el-Maarrî. *Tetimmatü'l-Muḥtaşar fî aḥbâri'l-beşer (Târîhu İbni'l-Verdî)*. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 1996.

- İbnu'l-Eşîr, Ebu'l-Feth Diyâuddîn Naşrullâh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî. *el-Meşelu's-Sâir fî Edebi'l-Kâtib ve's-Şâi'r*. Kahire: Dâru Nahđati Mısr, t.y.
- İbnü'l-İmâd, Ebü'l-Felâh Abdülhay b. Ahmed b. Muhammed. *Şezzerâtu'z-zeheb fî ahhâri men zeheb*. 1. bs. Beyrût: Dâru İbn Kesîr, 1986.
- İnalcık, Halil. *Şâir ve Patron: Patrominyal Devlet ve Sanat Üzerinde Sosyolojik Bir İnceleme*. 9. bs. Ankara: Doğu Batı Yayınları, 2019.
- İsferâyînî, Ebû İshâk İsâmüddin İbrâhîm b. Muhammed b. Arabşâh. *el-Aṭvel: Şerhu Telhîşü'l-Miftâh*. Lübnan: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, t.y.
- 'İştahrî, Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed el-Fârisî el-Kerhî. *el-Mesâlik ve'l-Memâlik*. Beyrut: Dâru Şâdir, 2004.
- İzgi, Cevat. "İbnü'l-Mitrân". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 21:128-29. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Kâdî el-Curcânî, Ebû'l-Hasen el-Curcânî, Ebû'l-Hasen 'Alî b. 'Abdul'azîr. *el-Visâta Beyne'l-Mutenebbî ve Huşûmihî*. Matba'âtu 'İsâ el-Bâbî, t.y.
- Kahya, Esin. "Hipokrat". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 18:119-21. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Kalkaşendî, Ebü'l-Abbâs Şihâbüddin Ahmed b. Alî. *Şubhu'l-a'sâ fî şinâ'ati'l-inşâ'*. Thk. Muhammed Huseyn Şemsuddin. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 1987.
- Karaalioglu, Seyit Kemal. *Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü*. İnkılap ve Aka Kitapevleri, 1969.
- Karataş, Turan. *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. 2. bs. Ankara: Akçağ Yayınları, 2004.
- Kâsım, Kâsım 'Abduh ve Alî es-Seyyîd Alî. *el-Eyyûbiyyûn ve'l-Memâlik: et-Târîh es-siyâsî ve'l'askerî*. 1. bs. el-Haram [el-Cize]: 'Ayn lil-dirâsât ve'l-buhûşu'l-İnsâniyye ve'l-İctimâiyye, 1995.
- Kâtib, İshak b. İbrahim Ebu'l-Huseyn. *el-Burhân fî vucûhi'l-Beyân*. Thk. Hafnî Muhammed Şeref. Kahire: Mektebetu's-Şebâb, 1969.
- Kaya, Önder. "el-Melikü'l-Eşref, Mûsâ". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29:64-66. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Kazvînî, Ebü'l-Meâlî Celâlüddîn el-Hatîb Muhammed b. Abdurrahmân b. Ömer. *Telhîşü'l-Miftâh*. Thk. Abdulhamid Hindâvî. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 2009.
- Kehhâle, Ömer Rıza. *Mu'cemu'l-muellifîn*. C. 12. Beyrut: Daru İhyai't-Turasi'l-Arabî, 2002.
- Kılıç, Hulusi ve Kazım Yetiş. "Cinas". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 8:12-14. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.
- Komisyon. *el-Mu'cemu'l-vasîf*. 2. bs. Kahire: Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye, 1972.
- Kök, Bahattin. "Karakuş, Bahâeddin". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 24:441. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Kudâme b. Ca'fer, Ebu'l-Ferec Kudâme b. Ca'fer b. Kudâme b. Ziyâd el-Kâtib el-Bağdâdî. *Naḥdu's-şi'r*. Kostantiniyye: Matba'âtu'l-Cevâib, 1302.
- Kurâ'u'n-Neml, Ebû'l-Hasen Alî b. el-Hasen el-Ezdî. *el-Munteḥab min Garîbi Kelâmi'l-Arab*. Kahire: Câmî'âtu'l-ummi'l-Kurâ, 1409/1989.

- Kurtuluş, Rıza. “İbn Uneyn”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 20:429. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Küçükbaşcı, Mustafa Sabri ve Cengiz Tomar. “İbn Asâkir, Ebu’l-Kâsım”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 19:321-24. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Lebîd b. Rabî‘a, Ebû ‘Aqıl Lebîd b. Rebî‘a b. Mâlik el-‘Âmirî. *Dîvânu Lebîd b. Rebî‘a el-‘Âmirî*. Dâru’l-ma‘rife, 1425/2004.
- Mağdisî, Ebû Şâme el-. *Terâcimi ricâli’l-‘karneyn es-Sâdis ve’s-Sâbi’*. Beyrut, 1974.
- Makrîzî, Ebû Muhammed (Ebû’l-Abbâs) Takîyyüddîn Ahmed. *el-Muḳaffa’l-kebîr (et-Târîhu’l-muḳaffâ, el-Muḳaffâ fî terâcimi ehli Mısr ve’l-vâridine ileyhâ)*. 2. bs. Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 2006.
- Masarwa, Alev. “İbn ‘Unayn”. İçinde *The Encyclopaedia of Islam Three*. C. 6. Leiden: E. J. Brill, 2021.
- Maṭlûb, Ahmed. *Mu‘cemu Muṣṭalahâtî’l-‘Arabiyyi’l-ḳadîm*. Beyrut: Mektebetu Lubnân, 2001.
- Maṭlûb, Ahmed. *Mu‘cemu Muṣṭalahâtî’n-Naḳdi’l-‘Arabiyye Kadîm*. Beyrut: Mektebetu Lubnân, 2001.
- Mufaḍḍal eḍ-Ḍabbî, el-Mufaḍḍal b. Muḥammed b. Ya‘lâ b. Sâlim. *el-Mufaḍḍaliyyât*. Kahire: Dâru’l-Me‘ârif, 1361.
- Muhammed, Esma Ebû Bekir. *İbn ‘Uneyn Hayâtuhû ve ibdâ’uhûş-şi’rî*. Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, 1993.
- Muhammed, Sirâcuddin. *el-Hicâu fî ş-Şi’ri’l-‘Arabî*. beyrut: Dâru’r-Râtib el-Câmi’yye, t.y.
- Muhammed, Sirâcuddin. *el-Medîhû fî ş-Şi’ri’l-‘Arabî*. Beyrut: Dâru’r-râtib el-Câmi’yye, t.y.
- Muḳrî et-Tilimsânî, Ebû’l-‘Abbâs Şihâbuddîn ‘Ahmed b. Muḥammed b. Ahmed el-. *Nefḥu’t-Ṭîb min Ğuşni’l-Endelusi’r-Raṭîb*. Beyrut: Dâru Şâdir, 1997.
- Munzirî, Ebû Muhammed Zekiyyuddîn Abdulazîm b. Abdilkavî b. Abdillâh. *et-Tekmile li-Vefeyâtî’n-naḳale*. 2. bs. C. 3. Beyrut: Muessetu’r-risâle, 1981.
- Mustafa, Mahmud. *Ehdâ sebil ilâ ilmeyi’l-Halîl*. Mektebetu’l-Me‘ârif, 2002.
- Nehḥâs, Ebû Ca‘fer Ahmed b. Muḥammed el-Murâdî en-. *‘Umdetu’l-Kuttâb*. Dâru İbn Hazm, 1425/2004.
- Nevîhî, Muhammed. *Şekâfetu’n-nâḳidi’l-‘Arabî*. Kahire: Matba‘âtu lecneti’t-te’lîfî ve’t-tercemeti ve’n-neşri, 1949.
- Nuveyrî, Şihâbuddîn Ahmed b. Abdilvahhâb b. Muḥammed b. Abdiddâim el-Ḳureşî et-Teymî el-Bekrî en-Nuveyrî. *Nihâyetu’l-Ereb fî Funûni’l-Edeb*. Kahire: Dâru’l-Kutub ve’l-Veşâîḳu’l-Ḳavmiyye, 1423.
- Oflaz, Abdulhalim. *Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Eyyûbîler(Melik Âdil Dönemi)*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2019.
- Özdemir, Mehmet. “İbn Dihye el-Kelbî”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 19:413-14. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Öznurhan, Halim. “Tasrî”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 40:130-31. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Râciḥî, Abduhu. *Et-Taṭbîḳu’-nahvî*. Beyrut: Dâru’-n-nahḍâtî’l-‘Arabiyye, 2010.

- Râfiî, Mustafâ Sâdık b. Abdirrezzâk b. Saîd. *Târîhu âdâbi'l-'Arab*. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 2000.
- Rakîb, Şefîk Muhammed. *İtticâhâtu's-Şi'ri'l-'Arabîyyi fî bilâdi's-Şam fî'l-ğarni's-sâdisi'l-hicrî*. Dâru Yâfâ el-'ilmiyye, 2018.
- Şa'idî, Abdu'l-Mute'al. *Buğyetul-İzah li-Telhisil-Miftah fî Ulumil-Belaga*. 17. bs. Mektebetu'l-Âdâb, 2005.
- Şafedî, Şalâhuddîn Halîl b. Aybek b. 'Abdullâh eş-. *el-Vâfi bi'l-Vefeyât*. Beyrut: Dâru İhyâi't-turâs, 1420/2000.
- Şafiyyuddîn el-Halebî, Ebû'l-Feth 'Îsâ b. el-Buhterî el-Halebî. *Unsu'l-Mescûn ve Râhatu'l-Mahzûn*. Dâru Şâdir, 1997.
- Şâhib, Ebû'l-Kâsım İsmail b. 'Abbâd et-Ṭâlikânî eş-. *el-Muhîṭ fî'l-Luğa*. Beyrut: 'Alemlu'l-kutub, 1994.
- Sakkâr, Sâmî. "İbn Ebû Asrûn". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 19:423-24. İstanbul: TDV Yayınları, 1999.
- Sâmî ed-Dehhân. *el-Ğazel munzu Neş'etihî hattâ şadri'd-Devleti'l-'Abbâsiyye*. 3. bs. Dâru'l-Me'ârif, t.y.
- Saraç, M.A. Yekta. *Klasik Edebiyat Bilgisi*. 15. bs. İstanbul: Gökkuş, t.y.
- Se'âlibî, Ebû Mansûr 'Abdûlmelik b. Muhammed b. İsmâîl eş-. *Ebu't-Ṭayyib el-Mutenebbî ve-mâ lehû ve-mâ 'aleyhi*. Kahire: Mektebetu't-tahsîni't-ticâriyye, t.y.
- Sekkâkî, Ebû Ya'kûb Yûsuf b. Ebî Bekr b. Muhammed b. Alî es-Sekkâkî el-Harzemî el-Hanefî. *Miftâhu'l-'Ulûm*. Beyrut: Dâru'l-kutubi'l-'ilmiyye, 1407/1987.
- Sellâm, Muhammed Zağlûl. *El-Edeb fî'l-'aşri'l-Eyyûbî*. İskenderiye: Munşe'etu'l-Me'ârif, 1990.
- Sevim, Ali. "Sıbt İbnü'l-Cevzî". İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 37:87-88. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Seyyidî, Seyyid Muhammed ve Hasan Sağrî Nâdirî. "İbn 'Uneyn". İçinde *Dâiretu'l-Meârif Bozork İslâmî*. C. 4. Tahran, 1991.
- Sıbt b. el-'Acemî, Ebû Zer Aḥmed b. İbrâhîm. *Kunûzu'z-Zeheb fî Târîhi Haleb*. Halep: Dâru'l-Kalem, 1417/1996.
- Sıbt İbnü'l-Cevzî, Ebu'l-Muzaffer Şemsuddîn Yûsuf b. Kızıoğlu et-Turkî el-Avnî el-Bağdâdî. *Mir'âtu'z-zamân fî târîhi'l-a'yân*. Dimaşk: Dâru'r-risâleti'l-'ilmiyye, 2013.
- Süyûtî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî. *Buğyetu'l-Vu'ât fî Ṭabaqâti'l-Luğaviyyîn ve'n-Nuhât*. C. 2. Beyrut: el-Mektebetu'l-'Aşriyye, t.y.
- Şen, Ahmet ve Şemsettin Uçkan. "İbn Ammâr El-Endülüsi'nin Şiirlerinde Tabiat Tasvirleri". Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8, sy 2 (30 Aralık 2021): 689-708.
- Şen, Ahmet. "Hassân b. Sabit'in Hz. Hamza İçin Söylediği Mersiyeler". Dergiabant 4, sy 7 (15 Haziran 2016): 36-50.
- Şen, Ahmet. "Osmanlı Dönemi Arap Şairlerinden Ahmed el-Behlûl ve Hz. Peygamber'e Methiyelerinde Muhteva". Tasavvur / Tekirdağ İlahiyat Dergisi 5, sy 2 (31 Aralık 2019): 837-70.
- Şen, Ahmet. *Lübnanlı Corcî Şâhin 'Atiyye ve Şiirleri*. Ankara: Grafiker Yayınları, 2022.

- Şeşen, Ramazan. “el-Melikü’l-Âdil I”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29:59-60. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Şeşen, Ramazan. “Eyyûbiler (Siyasî Tarih)”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 12:20-31. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Şeşen, Ramazan. “Kādî el-Fâzıl”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 24:114-15. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Şeşen, Ramazan. *Eyyûbiler*. 3. bs. İstanbul: İsam Yayınları, 2022.
- Tâhiru’l-Mevlevî. *Edebiyat Lügatı*. İstanbul: Enderun Kitabevi, 1973.
- Taş, Kenan Ziya. “Suriye’nin (Şam) Osmanlı Hâkimiyetindeki İdari Yapısı”. *Tarih İncelemeleri Dergisi* 15, sy 1 (01 Haziran 2000): 75-85.
- Tayyib Bâ Maḥreme, Ebû Muhammed eṭ-Ṭayyib b. ‘Abdullâh el-Hicrânî eṭ-. *Ḳılâdetu’n-Nahr fî Vefâyâtı A’yânî’d-Dehr*. Cidde: Dâru’l-Minhâc, 1428/2008.
- Teftâzânî, Sa’düddîn Mes’ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn. *el-Muṭavvel şerḥi Telḥîşî’l-Miftâh’i’l-ulûm*. Thk. Abdulhamid Hindâvî. Beyrut: Dâru’l-kutubî’l-‘ilmiyye, 1971.
- Tomar, Cengiz. “Şam”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 38:311-15. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Toprak, M. Faruk. “Mersiye”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 29:215-17. Ankara: TDV Yayınları, 2004.
- Tural, Hüseyin. *Arap Edebiyatında Arûz*. İstanbul: Ensar, 2011.
- Turan, Abdulkadir. *Selâhaddin Sonrası Eyyûbiler*. İstanbul: Siyer Yayınları, 2021.
- ‘Ukberî, Ebu’l-Bekâ’ ‘Abdullâh b. el-Huseyn el-Bağdâdî. *el-Lubâb fî ‘İleli’l-Binâ’i ve ‘l-İ’râb*. Dimaşk: Dâru’l-Fikr, 1416/1995.
- Usâme b. Munkız, Ebû el-Muṣaffar Usâme b. Muṣşid b. ‘Alî el-Kelbî eṣ-Şîzerî. *el-Bedî’u fî Nakdi’ş-Şî’r*. BAE, t.y.
- Üstün, Mahmut. “Başlangıçtan Günümüze Arap Edebiyatında Kullanılan Nazım Türleri”. *Şarkiyat Mecmuası / Journal of Oriental Studies* 0, sy 40 (28 Nisan 2022): 117-44.
- Vehbe, Mecdî ve Kâmil el-Mühendis. *Mu‘cemu’l-Muṣṭalaḥâtî’l-‘Arabiyye fî’l-Luğati vel-Edebî*. 2. bs. Beyrut: Mektebetu Lubnân, 1984.
- Ya’kûb, Emîl Bedî’ ve Mîşâl Âsî. *el-Mu‘cemu’l-mufasssal fî’l-luğa ve’l-edeb*. Beyrut: Dâru’l- ilm li’l-melâyin, 1987.
- Ya’kûb, Emil Bedî’ ve ‘Aşî Mîşâl. *el-Mu‘cemu’l-Mufaṣṣsal fî’l-Luğa ve’l-Edeb*. Beyrut: Dâru’l-‘ilm li’l-melâyin, 1987.
- Yâkut el-Hamevî, Ebû Abdillâh Şihâbuddîn Yâkût b. Abdillâh el-Hamevî el-Bağdâdî er-Rûmî. *Mu‘cemu’l-udebâ’ (İrşâdu’l-erîb ilâ ma’rifeti’l-edîb*. Thk. İhsân ‘Abbâs. Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1993.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh er-Rûmî. *Mu‘cemu’l-Buldân*. Beyrut: Dâru Şâdır, 1995.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh er-Rûmî. *Mu‘cemu’l-‘Udebâ = İrşâdu’l-Erîb ilâ Ma’rifeti’l-Edîb*. 7 c. Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1414/1993.
- Yaltkaya, Şerafeddin. *Yedi Askı*. İstanbul: Büyüyen ay, 2018.
- Yanık, Nevzat H. *Arap Şiirinde Tasvir*. Erzurum: Fenomen, 2010.

- Yavuz, Yusuf Şevki. “Fahreddin er-Râzî”. İçinde *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 12:89-95. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Zehabî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. ‘Osmân. *Siyeru A’lâmi’n-Nubelâ’*. Kahire: Dâru’l-Ḥadîs, 1427/2006.
- Zehabî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Târihu’l-İslâm ve vefeyâtî’l-meşâhiri ve’l-a’lâm*. 2. bs. Beyrût: Dâru’l-Kitâbi’l-Arabî, 1993.
- Zehabî, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Usmân b. Kâymâz. *el-İber fî ḥaberi men ğaber*. Thk. Ebû Hâcer M. Saîd b. Besyûnî Zağlûl. Beyrut: Dâru’l-kutubi’l-‘ilmiyye, t.y.
- Zehabî, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed b. Usmân b. Kâymâz ez-Zehabî. *el-Muğnî fî’l-Du’âfâ*. Thk. Nuruddîn ‘Itir. C. 2, t.y.
- Zemaḥşerî, Ebû’l-Kâsım Maḥmûd b. ‘Amr ez-. *Esâsu’l-Belâğa*. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1419/1998.
- Ziriklî, Ebû Gays Muhammed Hayrüddîn b. Maḥmûd b. Muhammed b. Alî b. Fâris ez-. *el-A’lâm kamûsu terâcimi li-eşheri’rricâl ve’n-nisâ*. 15. bs. 8 c. Beyrût: Dâru’l-İlim li’l-Melâyîn, 2002.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Şemsettin UÇKAN	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Marmara Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İlahiyat
Yüksek Lisans	
Üniversite	İstanbul Üniversitesi
Enstitü Adı	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Ana Bilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Programı	Temel İslam Bilimleri
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1. Şen, Ahmet ve Şemsettin Uçkan. “İbn Ammâr el-Endülüsî’nin Şiirlerinde Tabiat Tasvirleri”. Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8, sy. 2 (Aralık 2021): 689-708. https://doi.org/10.17859/pauifd.883258 .	
2. Uçkan, Şemsettin ve Abak, Bahattin. (2021). Gözübüyükzâde İbrâhim Efendi ve Mecmuatü’r-Resâil’indeki Arap Diline Dair Risalelerinin İncelenmesi. Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 14(1), 197-204. https://doi.org/10.46790/erzisobil.899826	